

T.C.

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

PSİKO-SOSYAL AÇIDAN İKNA: BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ ÖRNEĞİ

TEZİ HAZIRLAYAN

Ahmet UZUNARAS

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT

IĞDIR – 2016

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKO-SOSYAL AÇIDAN İKNA: BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ ÖRNEĞİ

TEZİ HAZIRLAYAN

Ahmet UZUNARAS

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT

IĞDIR – 2016

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Macit danışmanlığında, Ahmet UZUNARAS tarafından hazırlanan bu çalışma 10 / 03 / 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Beyazıt Yaşar Seyhan.

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yusuf Macit (Danışman)

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Musa ÇETİN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 10 / 03 / 2016

Yrd. Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

PSİKO-SOSYAL AÇIDAN İKNA: BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ ÖRNEĞİ

Ahmet UZUNARAS

Hayatın vazgeçilmez en önemli unsurlarından biri iletişimdir. İletişimin başarısı da ikna ediciliğiyle değerlendirilmektedir. İnsanlarda sağlıklı bir dini hayatın oluşmasında ikna edici iletişim büyük bir öneme sahiptir. Kitlelerde istenilen bir etkinin uyandırılması için kaynağın sahip olduğu kişilik özellikleri, yaşayışı, bilgi ve eğitim düzeyi, dil ve iletişim yönü ikna sürecinde etkili olan unsurlardır.

Yakın dönemde ülkemizde yetişen önemli mütefekkirlerden biri olan Bediüzzaman Said Nursî'nin kişiliği, fikirleri, misyonu, mücadele süreci, eserleri büyük etki uyandırmış ve farklı alanlarda çalışma konusu olmuştur. Fakat ikna sürecinde kullandığı kişisel metodu, üslubu, insanlar üzerinde etkili olan psikolojik faktörler ile ilgili çalışmaların yeterince olmaması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Bu çalışma psiko-sosyal açıdan ikna kavramının genel özellikleri çerçevesinde Said Nursî'nin ilmi kişiliğiyle, dini yaşayışıyla, savunduğu değerleriyle, kişilik özellikleriyle, ikna sürecinde kullandığı dil ve iletişim metoduyla insanları nasıl etkilediği temel probleminden yola çıkarak çalışılmıştır. Bu çalışmamız kaynak tarama yöntemine dayalı olup öncelikle Said Nursî'nin eserlerinden başlayarak onunla ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca din bilimleri, eğitim, psikoloji, felsefe, sosyoloji ve iletişim bilimlerden yararlanarak betimsel çalışma yapılmıştır.

Sonuç olarak Said Nursî'nin ilmi kişiliğinin, dini yaşayış biçimi, kişilik özellikleri ve kendine özgü dil ve anlatım yönünün ikna sürecinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psiko-Sosyal, İkna, Bediüzzaman Said Nursî

ABSTRACT

PERSUASION WITH RESPECT TO PSYCHO-SOCIAL ASPECT: THE SAMPLE OF BEDIÜZZAMAN SAİD NURSÎ

Ahmet UZUNARAS

Communication is one of the most significant vital components of life. The success of the communication is evaluated through the power of persuasion. Persuasive communication is important in establishing a proper religious life in people. The effective factors in having a deep impact on the masses of people are the characteristic features, life-style, knowledge and educational level, language and the way of communication.

The characteristic ideas, mission, the process of struggle, the works of Bediüzzaman Said Nursi who is one of the significant thinkers raised in our country recently had great impact and became a topic of study in different fields. But the fact that there aren't sufficient researches on his personal method, style of persuasion, the psychological factors effective on the people motivated us to work on this study.

Our research is based on the problem how the scholar characteristic, religious life-style, the values he defends, personal characteristics, the language and the communicational method he uses in the process of persuasion of Said Nursi affects people psycho-socially, as part of the general features of the concept of persuasion. In our research we have used the method of scanning e resources and we have examined Said Nursi's works and works related to him. We have done descriptive work benefitting from the sciences of religion, education, psychology, philosophy, sociology and communication.

In conclusion, we have concluded that the scholar personality, religious life-style, characteristic features and distinctive language and narrative way of Said Nursi have been effective in the persuasion process.

Key words: Psycho-Social, Persuasion, Bediüzzaman Said Nursi

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal bir varlık olması nedeniyle başkalarıyla iletişim ihtiyacı duymaktadır. İnsan, iletişim kurarlarken sahip oldukları duygu ve düşünceleri diğer insanlara aktarabilmek, onların duygu ve düşüncelerini çeşitli şekillerde etkileyebilmek yani onları ikna etmek çabası içinde olabilmektedirler. Çünkü günümüzde iletişimin başarısı ikna ediciliğiyle değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bakıldığında insanlararası iletişimin temel unsurlarından ikna kavramı ile ikna öğelerinin ikna edici iletişim süreci içerisindeki yeri önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde yaygın iletişim türlerine baktığımızda dini iletişim önemli bir yer tutmaktadır. Ancak diğer iletişim şekillerinde çağın gelişimine uygun gelişmeler olurken ve ikna edici iletişime önem verilirken, dini iletişim alanında yetersiz kaldığı görülmektedir. Dini iletişim, günümüzde daha çok kaynak merkezli klasik yöntemle gerçekleşmektedir. Bu durum ikna edici dini iletişim alanında birtakım araştırma ve inceleme ihtiyacını doğurmaktadır. Bu araştırma türlerinden biri de psiko-sosyal anlamda toplumlarda derin izler bırakan şahısların hareket tarzları ve kullandıkları iletişim metotlarıdır.

Bu çalışmamızda çağdaş iletişim kavramı çerçevesinde ikna, ikna basamakları, teori ve teknikleri çağımızın önemli şahsiyetlerinden Bediüzzaman Said Nursî örneğinde ele alınmaktadır.

Bu araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın konusu, problem durumu, amacı, yöntemi ve sınırlıkları üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, iknanın tanım ve kapsamından yola çıkarak iletişim ve ikna ilişkisi, ikna edici iletişimde sosyal etki, tutum değiştirme ve liderliğin ikna sürecinde etkisi, ikna model ve teorileri, basamakları ve ikna tekniklerinin psikolojik faktörleri incelenmiştir.

İkinci bölümde Said Nursî'yi tanımak amacıyla onun biyografik hayatı ve eserleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Said Nursî'nin kişisel özellikleri, dil ve iletişim yönü, ilmi ve dini yaşayışının iknadaki rolü psiko-sosyal açıdan incelenmiştir.

Son olarak da araştırmanın kısa bir değerlendirmesi yapılmış ve bir kısım öneriler ileri sürülmüştür.

Çalışmam süresince fikir ve görüşlerinden yararlandığım danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Ahmet UZUNARAS

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
3. Araştırmanın Yöntemi.....	4
4. Araştırmanın Sınırlıkları.....	5
1. BİRİNCİ BÖLÜM	6
1.1. İKNA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	6
1.1.1. İknanın Tanımı ve Kapsamı.....	6
1.1.2. İknanın Amacı.....	7
1.1.3. İkna ve İletişim	8
1.1.3.1. İkna Edici İletişimin Öğeleri.....	9
1.1.3.1.1. Kaynak.....	9
1.1.3.1.2. Alıcı.....	11
1.1.3.1.3. Mesaj.....	12
1.1.3.1.4. Kanal	13
1.1.3.1.5. Geri Bildirim (Dönüt)	13
1.1.3.1.6. Ortam	13
1.1.4. Sosyal Etki ve Uyma.....	14
1.1.5. Tutum Değişirme ve İkna.....	15
1.1.6. İkna ve Liderlik	17
1.1.6. İkna ve Ahlak	19
1.1.7. İkna Modelleri.....	20
1.1.7.1. Aristo Modeli	20
1.1.7.1.1. Ethos	21

1.1.7.1.2. Pathos.....	21
1.1.7.1.3. Logos	21
1.1.7.2. Hovland Modeli.....	22
1.1.7.3. Ayrıntılı İnceleme Olasılığı Modeli.....	22
1.1.8. İkna Kuramları.....	23
1.1.8.1. Mesaj Öğrenme Yaklaşımı.....	23
1.1.8.2. Sosyal Kararlar Verme Kuramı.....	25
1.1.8.3. İşlevselci Yaklaşım.....	26
1.1.8.4. Tutarlılık Kuramları.....	26
1.1.8.4.1. Denge Kuramı	27
1.1.8.4.2. Bilişsel Çelişki Kuramı.....	27
1.1.8.5. Öykü Kuramı	28
1.1.9. İkna Basamakları.....	28
1.1.9.1. Dikkat	29
1.1.9.2. İlgi.....	29
1.1.9.3. İstek	30
1.1.9.4. Hareket (Davranış).....	30
1.1.10. İkna Tekniklerinin Psikolojik Temelleri.....	31
1.1.10.1. Zeka, Bilgi ve Eğitim Düzeyi	32
1.1.10.2. Kendine Güven.....	32
1.1.10.3. Karşılıklıta Bulunma (Karşılıklılık)	33
1.1.10.4. Tutarlılık (Adanmışlık)	33
1.1.10.5. Toplumsal Kanıt.....	34
1.1.10.6. Sevgi (Hoşlanma)	34
1.1.10.7. Otorite	34
1.1.10.8. Kıtlık (Azlık).....	35
1.1.10.9. Karşıtlık	35
1.1.10.10. Uzlaşma.....	35
1.1.11. İkna Beceri ve Teknikleri.....	36
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	38
2.1. BEDIÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	38
2.1.1. Hayatı	38

2.1.2. Eserler.....	44
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
3.1. BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN İLMÎ VE DİNÎ YAŞAYIŞININ İKNADAKİ ROLÜ	51
3.1.1. İlmî Yönü ve İkna.....	51
3.1.1.1. Dinî İlimler ile Fen İlimlerin Birlikteliği	53
3.1.1.2. Çağın Düşünce Yapısına Göre Hareket Etmesi.....	55
3.1.1.3. Ortak Ruhu Uyandırma Anlayışı	57
3.1.1.4. İhtiyaç ve Zaman Faktörü	59
3.1.2. Dinî Yaşayışı ve İkna.....	61
3.1.2.1. Olumlu Hareket Tarzı	63
3.1.2.2. Samimiyeti	64
3.1.2.3. Model Olma	66
3.1.2.4. Bilgi ve Davranış Bütünlüğü	67
3.1.2.5. Kendinden Başlaması.....	67
3.1.1.6. Güvenilir ve İnanılır Olması	70
3.1.1.7. Sabır ve Kararlılığı.....	72
3.1.2.8. Siyasetten Uzak Durması.....	75
3.2. DİNÎ İKNADA BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER.....	77
3.2.1. Lider Kişilik.....	77
3.2.1.1. Duyguları Harekete Geçirme	78
3.2.1.2. İyimser Olmak.....	78
3.1.1.3. Hedef Odaklı Düşünme	80
3.1.1.4. Yenilikçi Olması.....	81
3.1.1.5. Motivasyonu Sağlama.....	82
3.1.1.6. İşbirliği ve Yardımlaşmayı Esas Alma	83
3.1.1.7. İstişare Kültürünü Önemsene	84
3.2.2. Pozitif Bakışa Sahip Olması	86
3.2.3. Sosyal Sorumluluk Bilinci.....	88
3.2.4. Ahlâkî Yönü	90
3.2.5. Eleştiriye Açık Olması	92

3.2.6. Tevazu ve Alçakgönüllülüğü.....	93
3.2.7. Şefkat ve Merhamet Anlayışı.....	96
3.2.10. Özgüven Duygusu.....	96
3.3. BEDIÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN İKNA AÇISINDAN DİL VE İLETİŞİM YÖNÜ.....	98
3.3.1. İkna Edici İletişim Yönü.....	98
3.3.1.1. İletişim ve İkna İlkeleri.....	99
3.3.1.1.1. Yumuşak Söz Söyleme.....	100
3.3.1.1.2. Soru - Cevap Metodu Kullanma.....	100
3.3.1.1.3. Üslupta Nezaket.....	102
3.3.1.1.4. Empatik Yaklaşımı.....	104
3.3.1.1.5. Sevgiyle Yaklaşma.....	106
3.3.1.1.6. Muhatapı Onore Etme.....	108
3.3.1.2. Beden Dili ve İkna.....	108
3.3.1.2.1. Dikkat ve İlgi Çekme.....	109
3.3.1.2.2. Sakal Bırakmama.....	111
3.3.1.3. Üslupta Denge.....	112
3.3.1.3.1. Korku - Ümit Dengesi.....	112
3.3.1.3.2. Sevgi - Öfke Dengesi.....	114
3.3.1.3.3. Akıl - Duygu Dengesi.....	115
3.3.1.3.4. Dünya - Ahiret Dengesi.....	116
3.3.1.4. Benimsetme - Soğutma Metodu.....	117
3.3.1.5. Uzlaşma Yolu ile İkna.....	120
3.3.1.6. Bilgi ve Eğitim Düzeyini (Muhatap Seviyesini) Dikkate Alma.....	121
3.3.1.7. İnsanların Psikolojik Yapısını Dikkate Alarak İkna Etme.....	126
3.3.1.7.1. Bireysel Farklılıkları Dikkate Alması.....	129
3.3.1.7.2. Gelişim dönemleri ve ikna.....	130
3.3.1.7.2.1. Çocukluk Dönemi.....	131
3.3.1.7.2.2. Gençlik Dönemi.....	133
3.3.1.7.2.3. Yetişkinlik ve Orta Yaş Dönemi.....	135
3.3.1.7.2.4. Yaşlılık Dönemi.....	137
3.3.1.7.3. Cinsiyet Faktörü.....	138
3.3.2. Etkileyici Anlatım Yönü.....	141

3.3.2.1. Anlatımda Edebi Güzellik	143
3.3.2.2. İkna Sürecinde Mantık Yürütme Metodu.....	144
3.3.2.2.1. Tümdengelim.....	147
3.3.2.2.2. Tümevarım	148
3.3.2.2.3. Analoji (Kıyas).....	151
3.3.2.2.4. Analitik Metodu Kullanma.....	152
3.3.2.3. Hikâyeler ve Misallere Başvurma	153
3.3.2.4. Esmâ-i Hüsnâyı Esas Alma	154
3.3.2.5. Mânâ-yı Harfî Bakışını Esas Alma	156
3.3.2.6. Bâtıl Tasvirlerden Kaçınma	158
3.3.3. Talebeleri ile İletişimi.....	160
3.3.3.1. Mektupları	162
3.3.4. Mahkûmlarla İletişimi	165
3.3.5. Müdafaalarında ve Dilekçelerinde Kullandığı Üslup	166
3.3.6. Bediüzzaman Said Nursî'nin Fütürolojik Yaklaşımı.....	170
DEĞERLENDİRME	173
SONUÇ.....	180
ÖNERİLER	182
KAYNAKÇA	183

KISALTMALAR

AÖF	Açık Öğretim Fakültesi
Bkz.	Bakınız
(c.c.)	Celle Celaluhu
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İSAM	İslam araştırmaları merkezi
s.	Sayfa
(s.a.v.)	Sallallahu Aleyhi ve sellem
ss.	Sayfalar
ty.	Basım tarihi yok
Ünv.	Üniversite
vb.	Ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri
yh.	Yayına hazırlayan

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Sosyal bir varlık olarak insan, pek çok nedenden dolayı sürekli bir iletişim içerisindedir. Bilgi vermek, bilgi almak, yardım istemek, söz vermek, kendi duygu ve düşüncelerini anlatmak ya da başkasının duygu ve düşüncelerini öğrenmeye çalışmak vb. nedenlerden dolayı belli bir yapı ve düzen içerisinde iletişim kurar. Genel bir yaklaşımla ikna şöyle söylenilebilir: Kanaat ettirme, kanaat verebilme, razı etme; inandırma olarak anlaşılmazdır. Buradan hareketle iknayı, istendik amaçların ortaya çıkarılması için gerçekleştirilen bir iletişim biçimi olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Gerçekten de dikkatle bakıldığında gündelik iletişim ile ikna arasındaki farkın istendik amaca ulaşmak olduğu görülebilir. Bu bir kişiyi belli bir konuda ikna etmekten öte, iletişim kurulan kişide kaynağın amaçladığı değişimin ortaya çıkarılması çabası olarak görülebilir.

Bir kişinin, herhangi bir konuya, olaya, düşünceye ya da kişiye dair başkalarının da kendisi gibi düşünmesini ya da davranmasını sağlamak istemesi, kendi arzuladığı yönde bir tutum ve davranış değişikliği oluşturma çabası olarak gözlemlenebilmektedir. Bu sebeple insanlar, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını hedef kitleye kabul ettirebilmek için onların duygu ve düşüncelerine hitap ettirebilmektedirler.

Din psikolojisi araştırmalarında kişiler üzerinde çalışmalar yapılırken o bireyin tanınması ve anlaşılması için öncelikle onun dinî kişiliğinin bilinmesi önemlidir. Bireyin dinî duygu ve düşüncelerinin anlaşılması için de onu, psiko-sosyal yönleri ile ele almak gerekir. Tarihi süreçte fikirleriyle, inançlarıyla, yaşam biçimleriyle, kişilik özellikleriyle ve insani ilişkileriyle her dönem insanlar üzerinde izler bırakan kişiler var olagelmiştir. Çağımızda da insanlar üzerinde izler bırakan kişilerden birisi de Bediüzzaman Said Nursî'dir.

Said Nursî, dini duygu ve düşünceleriyle, dini tutum ve davranışlarıyla, kişiliğiyle, fikirleriyle, metoduyla, sözlü ve sözsüz iletişimiyle ve ikna edici mücadele yöntemiyle araştırmaya değer bir kişiliktir.

Araştırmamızda öncelikle konulara sosyal psikolojinin verileri açısından yaklaşılarak, kuramsal bağlamda ikna kavramının genel özellikleri çerçevesinde Said Nursî'nin eserlerinden ve onunla ilgili yapılan çalışmalardan yola çıkılarak çalışılmıştır. Bu araştırmada Nursî'nin biyografik hayatının yanı sıra savunduğu değerleri, kullandığı kavramları, iletişim ve ikna yöntemleri ve bunlara yönelik önerileri üzerinde durulmuştur. Kişilik özellikleriyle, ilmî yönüyle ve kullandığı dil ve iletişim yöntemleriyle insanların duygu ve düşüncelerini etkileyip ya da etkilemediği temel probleminden hareketle şu alt problemlere cevap aranılacaktır:

- Bediüzzaman Said Nursî, dinî tutum ve davranışlarıyla, insanlar üzerinde nasıl bir etki bırakmıştır?
- Said Nursî'nin ilmî yönünün dinî iletişim iknadaki yeri nedir?
- Said Nursî'nin dinî yaşantısının iknadaki yeri nedir?
- Said Nursî'nin kişisel özelliklerinin iknadaki yeri nedir?
- Said Nursî'nin dinî iletişim ve iknadaki gözettiği psikolojik faktörler nelerdir?
- Said Nursî'nin dinî iletişim ve iknada sözlü ve sözsüz iletişimin yeri nedir?
- Said Nursî'nin dinî iletişim ve iknada yazılı iletişimin yeri nedir?

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Din psikolojisinin üzerinde durduğu araştırma alanlarından birisi de bilindiği gibi kişilerin yaşadıkları dinî hayat ve dinî her türlü pratiklerle realize edişini incelemekle birlikte dinin ferde yaklaştırılmasında ve açıklanmasında kullanılan vasıtaların psikolojik değerlendirilmesini de yapmaktır. Ferdin dini daha iyi ve daha doğru anlama yeteneğinin gelişmesi ve anladığını yaşayabilmesi bakımından din hizmetleri sunanların dinî iletişimde muhataplarını ikna etmede dinî mesajlarını psikolojik temellere dayandırmaları önemlidir. Zira bir bakıma hutbenin, vaazın, irşadın, dinî sohbetlerin amacı, bireylerde dinî duyuş, düşünüş ve yaşayışın gelişmesi, derinleşmesi ve ferdin ruhunda mana ve değer kazanmasıdır. Bundan

dolayı iletişim ve tebliğde muhatabın ikna olunması için kullanılan araç ve yöntemlerde psikolojik süreçlerin önemi büyüktür.¹

Günümüzde gerek sosyo-ekonomik ve kültürel alandaki gelişim ve değişimler, gerekse fen ve teknolojiadaki ilerlemeler çağımızı bir iletişim çağı haline getirmiştir. Bu sosyal, siyasi, eğitim, ekonomik ve kültürel olduğu kadar dini alanda da kendini göstermektedir.² Özellikle fen ve felsefenin, siyasi ve sosyal akımların hâkim olduğu bu çağda farklı inançlara sahip bireyleri dine davet etmek ya da dine çevirmek bir tarafa, inanan bireyleri kendi inanç sistemleri içerisinde tutabilmek oldukça zordur.³

İslâm tarihinin her döneminde çok sayıda âlimler yaşamış ve yaşadıkları o dönemin problemlerine çözüm önerileri sunmuş, o dönemde yaşayan insanların psikolojik yapısı, dinî tutum ve davranışlarına, yaşayış biçimlerine göre yaklaşım sergilemişlerdir. Her çağın kendine özgü birtakım problemleri olduğu gibi özellikle pozitif bilimlerin ön planda olduğu bu çağda ve bu çağda yaşayan önemli kişiliklerden birisi de Said Nursî'dir. Nursî'nin İslâm toplumunun inşasında yaptığı çalışmalar, sunduğu çözüm önerileri, özellikle dinî iletişim ve iknada dinî yaşayışıyla, tutum ve davranışlarıyla kişiliğiyle ilgi çekicidir.

Yakın tarihin üç dönemi olan istibdat, Saltanat-Meşrutiyet ve Cumhuriyete damgasını vuran Said Nursî, yakın zamanlara kadar ya tamamen unutulmaya terk edilmiş yahut akla hayale sığmayan karalama ve iftiralara maruz kalarak kamuoyunda yanlış tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak günümüzde Nursî'nin eserleri dışında onunla ilgili yapılan çalışmalar onun kişiliği, misyonu, mücadelesi, insani ilişkileri ile tanıtan eserler ve çalışmalar çok sayıda mevcuttur. Fakat onun mücadelesinde kullandığı kişisel metodu, üslubu, ondaki çekici unsurların insanlar üzerindeki tesiri, eserlerindeki psikolojik analizleri, iletişim ve dinî ikna gücü üzerine yeterince yapılan çalışmalar mevcut değildir.

Modernite ile birlikte insan, kendine yabancılaşma sürecine, mutsuzluğa ve manevi doyumsuzluğa sürüklenmiştir. Bunun sonucunda insanlık, psiko-sosyal

¹ Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: Atatürk Ün., Sayı: 5, 1982, s. 103.

² Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, s. 15.

³ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 215.

açından olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. İnsanın maddi ve manevi anlamda doyuma ulaşamaması, gerek Yaratıcı bir güçle gerekse kendi ve diğer varlık alanlarıyla sağlam ve huzura dayalı bir iletişim kurmaması olmasındadır. Günümüzde de iletişim alanında yapılan çalışmalar, insanı yeterince bir bütün şekilde ele almadan, insanın manevi yönünü görmezden gelerek ya da ihmal ederek yapılmış çalışmalardır.⁴ Said Nursî, görüşleri, eserleri ve yaptıklarıyla büyük etki uyandırmış, yakın dönemde ülkemizde yetişen önemli mütefekkirlerden biridir. Üslubuyla, kıyafetiyle, ismiyle, mücadelesiyle, metoduyla, konuları seçme ve izah tarzıyla gerek yaşadığı dönemde gerek ölümünden sonra bıraktığı eserleri ile insanlar üzerinde olumlu izler bırakan Nursî'nin hayatı ve eserleri ikna psikolojisi açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla, ikna kavramı, basamakları, model ve yaklaşımları, ilke, teknik ve psikolojik faktörleri çerçevesinde Said Nursî'nin ikna yönü ile insanlar üzerine bıraktığı etki üzerine psiko-sosyal açıdan yaklaşarak çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, teorik çerçevede, dokümantasyon metodu olarak adlandırılan yöntemle yapılmıştır. Araştırmamız nitel bir çalışma olup, teorik araştırma yöntem ve teknikleri çerçevede başta Said Nursî'nin kendi eserleri olmak üzere değişik kişiler tarafından Nursî hakkında yapılan çalışmalara dayalı literatür incelemesidir. Çünkü eser ya da şahıs araştırmaları yapılırken, en önemli unsur, öncelikle şahsın kendi eserlerinin araştırılıp tahlil edilmesidir. Ardından da o şahısla ilgili yapılan diğer araştırmaları incelemek gerekir.

Bu çalışmamız, ilk olarak iletişim, ikna ve ikna edici iletişim ilgili çalışmalardan yararlanılarak ikna kavramı, model ve yaklaşımları, basamakları, ilke ve tekniklerinin psikolojik faktörleri çerçevesinde Bediüzzaman Said Nursî'nin kendi eserleri incelenerek yapılmıştır. Daha sonra onun kişiliği, eserleri ve bireylerin veya toplumun dinî hayatına yaptığı etki ile ilgili din bilimleri, eğitim, psikoloji, felsefe, sosyoloji ve iletişim alanıyla ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir.

⁴ Süleyman Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2011, s. 16.

4. Araştırmanın Sınırlıkları

Bediüzzman Said Nursî ile ilgili araştırmaların çeşitlilik arz etmesi onun gerçek kimliğini ve yakın tarihteki misyonunun ne olduğu hususunda bize birtakım yeni bilgiler vermesi açısından önemlidir. Ancak psiko-sosyal açıdan Nursî ile ilgili yapılan akademik çalışmalar yok denecek kadar az olması bir sınırlandırma karşımıza çıkmaktadır. Bu alışmamızda daha çok eserlerinden ve biyografik hayatından yola çıkılmıştır. Diğer alanlarda yapılan çalışmalardan yararlanılmış ancak araştırmanın özgün olması bakımından sürece çok fazla dâhil edilmemiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İKNA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1.1. İknanın Tanımı ve Kapsamı

İkna, Arapça kökenli bir sözcüktür. Sözlükte, “bir konuda birinin inanmasını sağlama, inandırma, kandırma”⁵ olarak tanımlanan ikna, sosyal psikolojide ise “diğer kişi veya kişilerin tutum veya davranışlarını zorlamak veya manipüle etmek yerine, çeşitli akıl yürütmelerle ve kanıtlama yoluyla etkileme eylemi”⁶ olarak tanımlanmaktadır.

İkna kavramı, sözlük anlamıyla sınırlı kaldığında yeterince açık değildir. Çünkü iknanın kullanım alanı çok geniştir. Teknoloji ve iletişimin gelişimi, günümüzün hızlı ve bol seçenekli yaşamı, iknaya farklı işlevler, hedefler kazandırmıştır. Kullanım alanları ve ikna modellerine göre temelde değişme bile aralarında farklar olan ikna tanımları yapılmıştır.⁷ Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

Hogan’a göre ikna, insanların düşünce ve davranışlarını belli stratejilerle etki altına alarak onların inanç ve değerlerine telkinde bulunma yeteneğidir.⁸

İkna, inançları, tutumları, niyetleri veya davranışları değiştirmeye yönelik iletişim sürecidir.⁹

Kapferer'e göre ise ikna davranışların, niyetlerin, duyguların, kanaatlerin değiştirilmesi ya da değiştirilmemesine yönelik olarak ileti enformasyonundan yararlanan psikolojik süreçtir.¹⁰

İkna, bireylerin bilinçli olarak öteki bireylerin ya da onların oluşturdukları grupların tutumlarını, inançlarını ya da davranışlarını mesaj aktararak değiştirmeye çalıştığı iletişim durumudur.¹¹

⁵ “İkna”, ErişimTarihi: 18.09.2012 <http://www.tdk.gov.tr/Tdksozluk/Sozbul.Asp?kelime=ikna>.

⁶ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003, s. 163.

⁷ Kemalettin Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007, s. 30.

⁸ Kevin Hogan, *Başkalarını Sizin Gibi Düşünmeye Nasıl İkna Edersiniz*, çev. Vahide Karaca, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2013, s. 21.

⁹ Özkan Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, 3. Baskı, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2000, s. 2.

¹⁰ Cengiz Anık, *Siyasal İkna*, Ankara: Vadi Yayınları, 2000, s. 35.

Bu tanımlardan yola çıkarak ikna, iki taraf arasında gerçekleşen bir etki sürecidir. Bu süreç ile ikna etmek isteyen taraf, karşı tarafta, herhangi bir konuya, nesneye ya da kişiye dair yeni tutum ve davranışlar oluşturmayı hedefleyebileceği gibi mevcut olan tutum ve davranışları da değiştirmeyi isteyebilmektedir.

Günümüzde ikna kavramı ve süreci, üzerinde yoğun olarak çalışılan bir konudur. Genel anlamda iletişimde başarı ve başarısızlığa katkıda bulunan faktörlerin en büyüğü ikna edici iletişim ve onun uygun olarak yapılandırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. İkna edici tekniklerin iyi anlaşılmasıyla ve bilinmesiyle; bir eğitimci, bir reklamcı ya da bir politikacı başka deyişle amacı başkalarının düşüncelerini ve yaptıklarını değiştirmek olan her kimseyi açıkça değerlendirmek mümkün olur.¹²

1.1.2. İknanın Amacı

İknanın amacı, tutumları, inançları ve davranışları değiştirmektir. Kendini ifade etme yani konuşma ve yazma, kaçınılmaz olarak ikna etmeye yöneliktir.¹³ Çünkü dinleyici veya okuyucunun inançları, tutumları, niyetleri veya davranışları üzerinde bir etki oluşturma olasılığı olmayan konuşma veya yazı olamaz. Ancak, konuşmacı veya yazar, ürününde ikna etmeyi amaçlamayabilir. Amacını bilgi vermekle sınırlandırabilir. Bu durumda ürünün amacı bilgi vermek olarak da tanımlanabilir. Ancak, yine de ürün ikna edici özellik taşımaktadır.¹⁴

Kullanıldığı yere göre ikna etmenin değişik amaçları vardır. Kaynak, ulaşmak istediği hedefe göre kısa, orta ve uzun süreli amaçlarla ikna etmeye çalışır. İknada kısa süreli amaç; anlık, birkaç günlük, belki birkaç haftalık olabilir. Orta vadeli ikna ise birkaç aylık, yıllık ve birkaç yıllık olabilir. Uzun süreli ikna ise çok daha fazla bir süre için ikna etmeyi amaçlamaktadır.¹⁵

¹¹ Uğur Bakır, *Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 78.

¹² Ahmet Haluk Yüksel, *İkna ve Konuşma*, ed. Ali Atıf Bir, Eskişehir: Anadolu Açıköğretim yayınları, 2005, s. 5.

¹³ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 13.

¹⁴ Dursun Akkut, "Sosyal Etkileşim ve İletişim Becerileri", Erişim Tarihi: 13.09.2012, <http://www.akkurt.com/bseib2.html4>.

¹⁵ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 32.

1.1.3. İkna ve İletişim

İkna kavramı ele alınırken ikna kavramıyla birlikte iletişim tanımına bakmakta yarar vardır. İnsan toplum içinde yaşar. Hayatta sahip olduğu, yaptığı, denediği, her şeye insanlar sayesinde ve onlar aracılığıyla ulaşmıştır ve yine insanlar aracılığıyla ulaşacaktır. Bu sebeple insan yaşamı ilişkilerle örülüdür. Bu ilişkilerde başarılı olmak ise etkili iletişimle mümkündür. İlişkilerde isteğe ulaşmak, karşıdaki kişileri etkili iletişim aracılığıyla yönlendirmekle, inandırmakla gerçekleşir. Başkalarıyla iletişim kuran herkes, elde edemese bile karşısındakini yönlendirmeyi amaçlamaktadır.¹⁶ İnandırma ve yönlendirmenin etkili iletişimdeki adı iknadır. İnsanlar arası iletişim ikna etmeyi amaçlamaktadır.

İnsanlar arası iletişim, bilgi, duygu, düşünce, tutum ve kanılarla davranış biçimlerinin, kaynak ile alıcı arasındaki bir etkileşim yoluyla bir insandan diğerine bazı kanallar kullanılarak ve değişim amacıyla aktarılma sürecidir. Tanım incelendiğinde en basit konuşmanın bile bir tür ikna olduğunu düşünmek mümkündür.

Günlük hayatta da görülebileceği gibi, iletişimin gerçekleştiği pek çok durumda insanlar ya birisini verdikleri bilginin doğruluğuna, ya davranışlarını değiştirmesine ya da başka bir konuda ikna etmeye çalışırlar.¹⁷ Çünkü iletişim için ikna etmek önemli ve ortak bir nedendir.

İkna, iletişim ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Çünkü iknanın gerçekleşmesi ya da en azından denenmesi için ikna edilmek istenen kişi ya da kişilerle iletişim kurulması gerekmektedir. Kuşkusuz bu iletişim, önceden belirlenmiş niyetler çerçevesinde yapılmaktadır.¹⁸ İletişimi başlatan taraf, karşı tarafın tutum ve davranışlarına etki etmek istemektedir. Bu etki etme isteği de ikna amacıyla kurulmuş iletişimi, diğer iletişim çabalarından ayırmaktadır. Çünkü kişiler birbirleri ile iletişim kurarlarken mesajlarını her zaman etki etme isteği çerçevesinde

¹⁶ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 31.

¹⁷ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 4.

¹⁸ A. Haluk Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, ed. Mine Oyman, Eskişehir: Anadolu Açıköğretim yayınları, 2012, s. 6.

oluşturmamaktadırlar. Örneğin yolda gördüğü birine adres soran bir kişinin, karşısındakini herhangi bir konuda ikna etme amacı bulunmamaktadır.¹⁹

İkna, sosyal ilişkilerde oldukça önemli bir kavram konumundadır. Çünkü her insan yaşamının herhangi bir anında diğer insanları ikna etme gereği ile karşı karşıya kalabilmektedir. İnsanlar sadece gündelik hayatındaki sıradan ilişkilerinde, ticari hayatlarında ve buna benzer diğer gündelik ilişkilerde değil, aynı zamanda ideolojik anlamda düşüncelerini, duygularını, inançlarını aktarmada ikna etme amacı içerisindedir.

1.1.3.1. İkna Edici İletişimin Öğeleri

İletişim, "Kim, kime, neyi, neyle söylüyor?" sorularının cevaplanmasıyla da tarif edilmektedir. İkna süreci, genel iletişim sürecinin temel öğelerinden oluşur: Kaynak, alıcı, mesaj, kanal. Buna iletişimin diğer unsurları olan geri bildirim ve gürültüyü de eklemek gerekir.²⁰

1.1.3.1.1. Kaynak

İkna edici iletişimde kaynak, mesajı sunan ve iletişimi başlatan kişidir. İknanın gerçekleşmesinde kaynağın önemli bir yeri vardır. Kaynak, amacı doğrultusunda mesajı hazırlar, düzenler ve sunar. Bunun yanında kaynağın inandırıcı olabilmesi için saygınlık, fikir ve düşünceleriyle, tutum ve davranışlarıyla kabullenebilir olması için saygınlık, inandırıcılık ve güvenilirlik gibi birtakım özelliklere sahip olması gerekir.²¹

İkna etmek isteyen kaynak, öncelikle amacını net bir şekilde belirler ve bu amaç doğrultusunda hangi mesajları vereceğini planlayıp bir düzene koyar. Yapılan bu ön hazırlıktan sonra mesajını destekleyecek bilimsel, duygusal ve ahlaki kanıtlarını da amacına göre belirler.²² Bundan sonraki aşama ise mesajın sunumudur. Kişiler arası iletişimde daha çok sözlü ve sözsüz iletişim unsurları aracılığıyla mesaj kodlanır. Kaynağın ikna edici bir sunum yapmasında onun konuşma ve dinleme

¹⁹ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 6.

²⁰ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 10.

²¹ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 11.

²² Ayşe Can Baysal, *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1981, s. 192.

becerileri ile bunları destekleyen beden dili unsurlarını kullanma ve anlama becerisi önemli rol oynamaktadır.²³ İkna edici iletişim, alıcının amaçları ilgi ve istekleri ile doğrudan ilgili değilse, alıcı kendisine sunulan tutumun geçerliliği hakkında mesajın içeriğinden çok kaynak kişiliğini dikkate alarak karar vermektedir. Buna karşın ikna edici iletişim alıcıyı kişisel olarak yakından ilgilendiren bir konu hakkında ise alıcı, mesajın kimin tarafından söylendiğine değil, içeriğine bakmaktadır.²⁴

Mesajın hazırlanması ve sunulması gibi becerilerin yanında kaynağın inandırıcılığını etkileyen birtakım hususlar söz konusudur. Yapılan birçok araştırmada mesajın, inanılabilirliği yüksek kaynaklardan geldiğinde daha çok tutum değişimi olduğunu göstermektedir.²⁵ Kaynağın cinsiyeti, dış görünüşü, yaşı, ırkı, ekonomik durumu, eğitim seviyesi, sosyal statüsü, dış görünüşü gibi diğer kişisel özellikler ilk bakışta ikna ile ilgisi görünmeyen bazı özellikler alıcının dikkat ve ilgisinin çekilmesinde rol oynamaktadır. Ancak bunlar ikna etmede tek başına yeterli olmayabilir. Çünkü kaynak ile alıcı arasında bazı farklılıkların olması söz konusu olabilir. Muhatapın ikna edilmesi veya istenilen amaca ulaşabilmesi için kaynağın; alıcıdan daha bilgili, bilinçli, çabuk kavrayabilen, isabetli teşhisler yapabilen, düşüncesini hızlı, açık, kalıcı ve etkili bir şekilde ifade edebilen, neyin önemli veya önemsiz, doğru ya da yanlış olduğuna çabuk karar verebilen yeteneklere sahip olması gerekir.²⁶

İkna edici iletişimde inandırıcılık, alanında uzman olma ve güvenilirlikle ilgilidir.²⁷ Alıcı veya alıcıların kaynağa güvenmesi, alanında uzman olmanın sağladığı prestij ve inanç, ikna etmede önemli etkenlerdir. Kişiler arası iletişimde bir kişinin ikna edebilir olması için ayrıca tutarlı olması, yalan söylememesi, bilgili olması, beden dilini iyi kullanıyor olması ve tanınmış biri olması inandırıcılığını artırır. Güvenilirliği sağlayan gerekli unsurlar ise; dürüst olmak, tutarlı olmak,

²³ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 9.

²⁴ Ayşe Can Baysal, *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, s. 192-93.

²⁵ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 12.

²⁶ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 9.

²⁷ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yayınları, 1999, s. 18.

dedikodu yapmamak, kendine güvenmek, yardımsever, açık sözlü, birikimli ve uyumlu olmaktır.²⁸

Kaynağın bir diğer etkileyici özelliği de empati kurabilmesidir. Empati, kişinin kendisini başkasının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmasıdır. Empati kurmanın karşı taraf üzerinde etki sağlayabilmesi için onun durumunu anladığını ona yansıtması gerekir.²⁹ Empati becerisi gelişmiş insanlar, başkaları tarafından sevilir, kabul edilir ve onaylanır. Sevilen, beğenilen ve kabul edilen kaynaklar, ikna edici iletişimde etki sağlama hususunda daha avantajlıdırlar.

1.1.3.1.2. Alıcı

İkna edici iletişimde alıcı, kaynağın ikna için oluşturduğu mesajı bir araç vasıtasıyla alan mesaja hedef olan kişi veya kişilerdir. İnsanlar, kendi ilgi alanlarına, görüşlerine ve tutumlarına uygun bilgileri ve yaklaşımları daha kolay benimser ve öğrenir.³⁰ Bu yüzden öncelikle ikna edilmek istenen kişilerin yani hedef kitlenin ele alınacak konu hakkındaki ilgi, bilgi ve tutumlarını öğrenirler. Hedef kitleyle ilgili bu bilgiler doğrultusunda konuşma, sunum ve çalışmalara yön verilir. Hedef kitlenin beklenen davranışlara olumsuz tavır alması, direnç göstermesi önlenir.³¹

Başkalarından alınan mesaj, davranış oluşturmada önemli bir etken olsa da bu mesajın alıcı tarafından yorumlanıp yeniden anlamlandırılması davranış oluşumu açısından çok daha önemlidir. Mesajı alan kişi onu yorumlayarak önceki yaşamıyla ilgili bilgi ve deneyimlerine başvurur, yeni davranışını buna göre oluşturur.³²

Alıcının bazı özellikleri kolay ikna olup olmasını belirler. Alıcının ikna edici iletişimin doğrudan kendine yönelmediğine, hatta onunla tesadüfen karşılaştığına inanması, iknanın etkinliğini artırmaktadır. Alıcının, kendi tutumuna bağlı olma derecesi, tutumunu önemsemesi, ikna edici iletiyi kabul ve reddetmesinde rol oynamaktadır.³³ Alıcının verilmek istenen mesajla ilgili ön bilgileri de iknanın gerçekleşme düzeyini belirlemektedir. Alıcının kişilik özellikleri ile ikna arasında

²⁸ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 11.

²⁹ Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, s. 8.

³⁰ Kevin Hogan & James Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, çev. Taner Gezer, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2012, s. 23.

³¹ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 12.

³² İlker C. Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*, Ankara: Mediacat Yayınları, 1998, s. 90.

³³ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 13.

doğrudan bir ilişki vardır. Alıcıların duygusal veya mantıksal kanıtlardan etkilenme durumu aynı değildir. Alıcının bu yöndeki ağır basan özelliği ikna olmada öne çıkmaktadır. Kendine güveni az olan insanlar daha kolay ikna olabilmektedir. İkna ile zekâ arasında çok net olmasa da, zekâ seviyesi yüksek olanların daha kolay ikna edildiği yönünde bulgular mevcuttur.³⁴

1.1.3.1.3. Mesaj

Mesaj, kaynak tarafından alıcı üzerinde etki uyandırması amacıyla oluşturulan işaretler toplamıdır. Mesaj kavramı, kaynağın neleri kodladığına ve iletişimin içeriğine konu olan husustur. Hedefe iletilmek istenen bilgi ve fikirler mesajı meydana getirir. Mesaj ikna edici iletişimin en önemli öğelerinden biridir. Çünkü kaynakla alıcı arasında köprü görevindedir.³⁵

Kişiler arası iletişimde en çok kullanılan mesaj kodlama sistemi dildir. Bunun yanında beden diline ait jest, mimik, bakış (göz) gibi araçlar da mesajın oluşmasında, kodlanmasında ve iletilmesinde etkilidir. Mesajın oluşturulması ve ifade edilmesinde, ses, konuşma, yazma, beden dili unsurları, resimler, işaretler, rakamlar kullanılabilir.³⁶

Mesajı kodlama şekli iletişimin kalitesini ve başarısını belirler. Daha açık bir ifadeyle insanların dili kullanabilme becerisi, aktarmak istediklerini dil vasıtasıyla oluşturma ve yapılandırabilme yetisi, ikna etme kabiliyetini de doğrudan etkilemektedir.³⁷ Mesajın meydana getirilmesinde kullanılan simgeler, hem kaynak hem de alıcı için aynı şeyi ifade edecek ortak simgeler olmalıdır. İkna edici mesaj, ikna edilecek kişilerin bildiği ve seviyesine uygun kodlar (dil) kullanıldığında çok daha başarılı olur. Karşıdaki kişinin bildiği, kullandığı dili kullanma, iknanın çok önemli özelliklerindedir.³⁸

³⁴ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitap Evi, 2002, s. 20.

³⁵ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 12.

³⁶ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitap Evi, 2002, s. 20.

³⁷ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 9.

³⁸ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s. 20.

1.1.3.1.4. Kanal

Genel iletişimde olduğu gibi ikna edici iletişimde de kanal, mesajı hedefe aktaran araçtır. Kanalin ikna ile ilgisi daha çok kitle iletişimde kendisini göstermektedir. Yüz yüze iletişimde kanal çoğunlukla ses dalgaları ve bedendir. Ancak kitle iletişiminden farklı olarak yüz yüze iletişimde ses ve beden dili unsurları aynı zamanda mesajın kodlanmasında da yer almaktadır. Dolayısıyla mesajla ilgili özellikler burada da geçerlidir.³⁹

1.1.3.1.5. Geri Bildirim (Dönüt)

İletişimle ilgili pek çok modelde geri bildirim içeren bir sarmal sistem vardır. Bu, iletişime "karşılıklı olma" özelliği katar. Genel olarak bu kavram, kaynağın mesaj vermek istediği alıcının mesajlara verdiği her türlü sözlü ya da sözsüz tepkiyi ifade etmektedir. Böyle bir bilgi, devam eden ve devam edecek olan iletişim davranışını gözden geçirmeye ya da değiştirmeye yardım edebilir. Bu bağlamda ikna edici iletişimde geri bildirim almak alıcıların ikna olması açısından önemlidir.⁴⁰

1.1.3.1.6. Ortam

İkna edici iletişim sürecinde mesajın kabul şartları çok önemlidir. Gürültülü bir yer, arkadaş topluluğu veya dost olmayan bir grubun varlığı, gönderilen mesajın kabulünü etkileyen faktörlerdir. Mesajın karşı tarafa iletilmesi esnasında dışarıdan kaynaklanan gürültü, mesajın anlaşılmasına, bozulmasına veya yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle mesaj, belirginliğini yitirmektedir. Bu da iletişimdeki başarısızlığın ifadesidir.⁴¹ İletişim sürecinde etkili unsurlardan birisi de ortamdır. Çünkü ortam diğer bütün unsurları etkileyebilir. Ortamın uygun olup olmaması iletişim sürecinde önemlidir.⁴²

³⁹ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 12.

⁴⁰ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 28.

⁴¹ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 29.

⁴² Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açısından Dini İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, s. 36.

1.1.4. Sosyal Etki ve Uyma

İkna amacıyla gerçekleştirilmiş herhangi bir çabanın aynı zamanda bir sosyal etki süreci olması nedeniyle sosyal etki kavramını ve ikna ile oluşturulmaya, değiştirilmeye ya da pekiştirilmeye çalışılan tutumların oluşumlarını, işlevlerini ve davranış ile olan bağlantılarını incelemekte yarar bulunmaktadır.⁴³ Genel olarak sosyal etki, bireyin ve bireylerin, bilinçli veya bilinçsiz olarak, diğer kişi ya da kişilerin herhangi bir konuda duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴

Toplumsal hayatta çeşitli şekillerde ortaya çıkan sosyal etkiler, bireylerin birbirlerine dönük ikna çabalarını kapsıyor olsa da tüm sosyal etkiler, iknanın gerektirdiği bilinçli olarak yapılma ve inandırarak tutum, davranış düzeylerinde etki meydana getirme niteliğine sahip değildirler. Örneğin sigara içen bir ebeveynin, çocuklarının da aynı davranışta bulunmasını istemeyebilir. Ancak bu onun çocukları için sigara içme davranışı konusunda bir model olmasını önleyemeyebilir.

Sosyal psikologlar, sosyal etkileşim sırasında etkilemeye uğraşan kişiyi sosyal etki kaynağı olarak nitelerken, fikir, duygu ve hareketleri değiştirilmek istenen kişiyi sosyal etki hedefi olarak isimlendirmektedirler. Sosyal etki kaynağı ya da hedefi, bir kişi olabileceği gibi birden fazla sayıda da kişi olabilmektedir. Bir sosyal etki kaynağının birden fazla hedefi etkileme çabasının yanı sıra, grup halindeki sosyal etki kaynağının yine grup halindeki sosyal etki hedefini etkileme çabasını da gözlemek mümkündür.⁴⁵

Sosyal etki sonucunda bireyler itaat, özdeşleme ve benimseme gibi farklı şekillerde uyma davranışı ya da sosyal etkiye direnç göstererek uymama davranışı sergileyebilmektedir. Kuşkusuz bu davranışlar üzerinde bir takım değişkenler rol oynamaktadır. Örneğin uyma davranışının oluşumu; ortamsal (sosyal etki kaynağı konumundaki grubun üye sayısı, grup üyelerinin birbirine bağlılığı ve söz birliği etmeleri, uyma davranışına yönelik destek almaları gibi), kişisel (kişinin kendine

⁴³ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 67.

⁴⁴ Bakır, *Televizyon Reklamlarında İkna unsuru Olarak Mizah*, s. 69.

⁴⁵ Nuray Sakallı, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 14.

yönelik değerlendirmeleri, birey olma arzusu, cinsiyet gibi) ve kültürel (kolektif toplumlar, bireyci toplumlar gibi) etkenlere göre gerçekleşmektedir.⁴⁶

Sosyal uyma davranışına ilişkin değişkenlerden de anlaşılacağı üzere sosyal etki sonucunda uyma davranışını, bireyler her koşulda göstermemektedirler. Ancak burada var olan bir gerçek vardır ki o da insanın sosyal bir varlık olmasının, ister istemez, onun diğerlerinden çeşitli şekillerde etkilenmesi sonucunu doğuruyor olmasıdır. İnsanlar bir davranış geliştirirken, herhangi bir karar alırken bu sosyal unsurları bilinçli ya da bilinçsiz olarak göz önünde bulundurmaktadır. Bireyler, kendilerine yönelik sosyal etkileri kuralsal ve bilgisel olmak üzere iki grupta değerlendirmektedirler. Bu ya uyma davranışını göstermeyi reddetmektedirler ya da itaat, özdeşleşme veya benimseme ile uyma davranışında bulunmaktadırlar.⁴⁷

İtaat ile uymada, birey için geçerli olan durum ödül kazanmak ya da cezadan kaçınmaktır. Örneğin bir sigara tiryakisi, kapalı bir mekanda, yasal olarak suç sayıldığı için sigara içmeyebilmektedir. Özdeşleşmede ise kişinin, sosyal etki kaynağına benzemeyi arzulaması, onun gibi davranmayı istemesi söz konusudur. Örneğin sevdiği sarkıcı gibi giyinen bir kişinin durumu bu şekilde açıklanabilir. Benimseme ile uymada ise ikna olma yani sosyal etki kaynağına inanma söz konusudur. Bu tarz uyma davranışlarında bireyler, etki kaynağından gelen isteğe uyulmasına gerektiğini kendi çıkarımları ile kabul etmektedir. Örneğin bir öğrenci, öğretmenin verdiği ödevi, bunun kendisi için gerekli olduğuna, bu yolla konuları daha iyi öğreneceğine kanaat getirdiği için yapabilir.⁴⁸

1.1.5. Tutum Değiştirme ve İkna

Tutum konusu, günümüze değin davranış bilimleri kapsamında oldukça önem verilen bir konu olarak ele alınmış, araştırmacılar tarafından çeşitli nitelikleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz bu durum üzerinde, insan davranışının nedenlerini ortaya koymaya çalışan araştırmacılar açısından tutumların, insan davranışının ortaya çıkışı ile olan yoğun ilişkisinin önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca tutumların anlaşılmasının, davranışların yönünün önceden tahmin

⁴⁶ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 67-77.

⁴⁷ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 85-91.

⁴⁸ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 92-98.

edilebilmesinde ve bu davranışlara yön verme isteğinin gerçekleşmesinde de büyük bir önemi bulunmaktadır.⁴⁹ Özellikle konunun bu boyutu, gerek davranış bilimleri açısından gerekse de pazarlama, siyaset gibi pratikte insan davranışını etkileme amacını güden uygulamalar açısından oldukça önemsenmektedir.⁵⁰

Tutum kavramını, çeşitli araştırmacılar, benimsedikleri yaklaşımlar doğrultusunda günümüze değin farklı şekillerde tanımlamışlardır. Ancak burada tüm bu tanımları tek tek aktarmak yerine geniş kapsamlı olarak ele alınmış bir tutum tanımından yola çıkıp bu tanımı oluşturan öğeleri incelemekte yarar bulunmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle tutum kavramı şu şekilde tanımlanabilir: Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimidir.⁵¹ Tanıma bakıldığında, öncelikle tanımda tutumların bireysel bir unsur olduğu söylemek mümkündür. Toplum içinde yaşayan insan, okul, aile, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları, kişisel deneyimler gibi etkenler aracılığıyla çeşitli konulara, durumlara ya da kişilere yönelik tutumlarını oluşturmaktadırlar. Buradan da anlaşılacağı gibi kişiler tutumlara doğuştan değil öğrenerek sahip olmaktadır.

İkna edici iletişimde tutumun önemsenmesi, onun davranışa eşlik etmesi sebebiyledir. İnsanları uzun süreli bir davranışa yönlendirmek, tutum değişiminin sağlanmasıyla daha etkili olmaktadır.⁵² Davranışların değişimi ancak, belirli özelliklere sahip iletişim durumlarında gerçekleşir. İletişimde bulunan kişi yüksek inanılabilirliğe ve çekici kişiliğe sahipse, ele alınan konu üzerinde söylenen sözler alıcının tutumundan büyük farklar göstermiyorsa ve bu iletişim sık sık tekrarlanıyorsa tutum değişikliği meydana gelir. Bireyin önce belirli bir durumda davranmasını sağlayarak da tutum değişmesi ortaya çıkabilir. Bu davranış bireyin daha önceki tutumundan farklıysa, birey çelişkiye düşer. Bu çelişkiden kurtulmak için birey, eski tutumunu yeni davranışa uyacak biçimde değiştirir.⁵³

⁴⁹ Metin İnceoğlu, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara: İmaj Yayınevi, 3. Baskı, 2000, s. 15.

⁵⁰ Bakır, *Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah*, s. 72.

⁵¹ Metin İnceoğlu, *Tutum, Algı, İletişim*, s. 15.

⁵² Deniz, *İlköğretim İkinci Kademe Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 16.

⁵³ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 4. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s. 557.

Tutum değişikliği genelde sözlü iletişim sonucu kişi veya kişilerin belli konulara, olaylara veya nesnelere olan hislerinin veya değerlendirmelerinin değişimiyle ilgilidir. Tutum değişiminde en sık kullanılan yöntem, sözlü iletişimdir. Duygu, düşünce ve davranışlar, sözlü iletişimle etkilenmeye çalışılır.⁵⁴ Tutum ve tutum değişimi üzerine yapılan araştırmalar, tutum değişiminin en kabul edilebilir yolunun ikna edici iletişim olduğu yönündedir. Tutum, davranış ve iletişimle ilgili çalışmalarda, bunlar arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik ikna edici iletişim modelleri oluşturulmuştur.

1.1.6. İkna ve Liderlik

Liderlik, insanları değişim ve gelişim için ikna etme becerisidir.⁵⁵ Liderliği tek bir tanımla ifade etmek güçtür. Liderlik genellikle bir süreç bir de özellik açısından tanımlanmaktadır. Süreç açısından liderlik; örgütsel ve kurumsal yapılarda örgüt ya da kurum üyelerinin faaliyetlerini örgüt ve kurum amaçları doğrultusunda yönlendirerek, düzenleyen kişidir. Özellik olarak liderlik ise, insanları başarılı bir biçimde etkileyebilecek karakteristik özelliklere sahip olmasıdır. Liderliğin tanımlanmasındaki güçlük, bu olgunun çok yönlü ve zengin bir kavram olmasından ileri gelmektedir.⁵⁶

Son yıllarda liderlikle ilgili yeni anlayışlar geliştirilerek ve yeni tanımlar yapıldı. Klasik ve karizmatik liderlikten farklı olarak, duygulara hitap eden bilimsel liderlik tanımları yapıldı. Böylece bilimsel liderlik sınırları içerisinde duygusal liderlik değerlendirmeleri yapılmaya başlandı.⁵⁷ Genel anlamda liderlikle ilgili yapılan tanımlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Liderlik insanları belirlenmiş hedefler yönünde çaba göstermeye ikna etme yeteneğidir.⁵⁸

⁵⁴ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 522.

⁵⁵ Nihat Aytürk, *Yönetim Sanatı*, 5. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s. 33.

⁵⁶ Polat Tunçer, "Örgütsel Değişim ve Liderlik", *Sayıştay Dergisi*, sayı: 80, 2011, s. 57.

⁵⁷ Nevzat Tarhan, *Çağın Vicdanı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012, s. 80.

⁵⁸ Keith Davis, *İşletmede İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış*, çev. Kemal Tosun vd., 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, 1988, s. 141.

Liderlik, kendini çalıştığı işe büyük bir tutkuyla adamaktır. Üst düzey iletişim, insan ilişkileri ve karmaşık konuları basite indirgeme yeteneklerine sahip olmaktır. Etrafına pozitif enerji yayabilmektir.⁵⁹

Liderler, kendi mesleklerine ve yaptıkları işlere tamamiyle hâkimdirler ve yaptıkları şeyi yapılabilecek en iyi şekliyle yaparlar. İnsan ilişkilerinde ustadırlar. İnsanlara güven verirler ve güveni kötüye kullanmazlar.⁶⁰

Yaşadığımız iletişim çağında lider kişi, bilgiyi hızlı ve net olarak iletebilmek zorundadır. İnsanları motive edebilmeli ve katılımını sağlamalıdır. Lider kişinin sahip olması gereken tüm özelliklerin temelinde sahip olması gereken en önemli özellik, başarılı bir iletişimci olması gerekliliğidir. İnsanın özelliğini en iyi şekilde bilmesi, insanı tanınması, onu neyin mutlu edip neyin mutsuz edeceğini tasarlayabilmesi gereklidir. İnsan olmadan iş yürümez ancak insanın olduğu her yerde de iş yürür, mantığı doğru değildir. Ancak mutlu insanın olduğu yerde iş yürür ve böyle yerlerde verimlilikten söz edilebilir. Değişimi sıradan insanlarla başarmak oldukça zor olduğu söylenebilir. Bu nedenle toplumsal değişim ve dönüşümün yapılabilmesi için liderlere veya liderlik vasıflara sahip insanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Lider kişiler değişimi daha hızlı gerçekleştirilebilmesi için yeniliğin uygulanması ve değişimin gerçekleştirilmesi için çeşitli araçlardan ya da yöntemlerden yararlanırlar. Bunlardan en önemlisi, motivasyon araçlarının kullanılması ile gerçekleştirilir. Lider kişi, etkili araçlar yardımıyla toplumun düşünce yapısını ve anlayışını değiştirebilir.⁶¹ Liderin kişilerin hedeflerine ulaşabilmeleri için bu özelliklere sahip olması gerekir;⁶²

- Etkili iletişim için gerekli olan her şeyi yaparak çevresindeki kişileri dinler ve geribildirimini sağlar.

⁵⁹ Çetin Kaya, *Liderler: Liderliğe Giden Yollar*, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s. 17.

⁶⁰ Warren Bennis, *Bir Lider Olabilmek*, çev. Utku Teksöz, 2. Baskı, İstanbul: Sistem Yayınları, 2001, s. 184.

⁶¹ Tunçer, "Örgütsel Değişim ve Liderlik", s. 58.

⁶² Ebru Özgen, "İletişim ve Liderlik", *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İletişim Dergisi*, sayı: 18/2003, ss. 110-114, Erişim Tarihi: 23.06.2014, <http://www.irfanerdogan.com/dergiweb2008/18/ozgen.pdf>.

- Kendi yetenek ve bilgilerinin farkındadır, insanların yeteneklerine ve potansiyellerine önem verir.
- İnsanları motive eder ve yanındakilerin başarılarından mutluluk duyar.
- Olumlu ilişkiler geliştirir, duyguları destekler ve güven ilişkilerini güçlendiren bir ortam oluşturur.
- İnsanların ihtiyaçlarını dikkate alarak hizmet eder.
- insanların desteğine önem verir ve işbirliğini ön planda tutar.
- Empati yeteneğine sahiptir.
- İnsanlara karşı içten ve samimi yaklaşır.
- Genel kabul görmüş etik normlarına uygun hareket eder,
- Adil, paylaşımcı, dürüst, alçak gönüllü, kendisiyle barışık ve iyimserdir.
- Davranışlarıyla insanlara iyi bir örnek olur.
- İnsan odaklı hareket eder... vs.

1.1.6. İkna ve Ahlak

İkna sürecinde bir insan, diğer insanlarla konuşurken akla gelen ilk şey onu etkilemek ve kullanmak, yani manipüle etmektir. Manipülasyonda isteği kabul ettirme ve etkileme hedefine ulaştıracak her şey, doğrudur. Bunlar; güç kullanma, para harcama ya da otorite uygulaması olabilir⁶³. Böyle bir yaklaşımın sonucunda amaç, diğer kişilere karşı güç ve üstünlük sağlamaktır.

İnsanların duygularını, düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını istenilen şekilde yönlendirmenin birtakım yöntemleri vardır. Bu yöntemlerin en çok kullanılanların başından, maddi çıkar elde etme, zor ya da güç kullanma ve ikna etmedir.

⁶³ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademe Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 14.

Propaganda, manipölasyon ve beyin yıkama ile birlikte ele alındığında birilerini bir Şey yapmaya ikna etmenin etik olup olmadığı günümüzde tartişılan konulardan biri olmuştur. Ancak iknada iki tarafın da kazanma amacı güdüldüğünden ikna etmenin etik olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁴

İkna teknikleri etik Şekilde ve sorumluluk bilinci çerçevesi içerisinde kullanıldığında bu teknikler herkesin kazançlı çıkmasını sağlamaya yönelik olur. İkna, birleştirici yönüyle aynı amaca ulaşmak isteyen insanların birlikte gerçekteşirebileceği bir aktivitedir. İkna, amaçları doğrultusunda, kullanıldığı alanlarla, kullanım Őekilleriyle ve oluşturduğu etkilerle diğer yönlendirme Őekillerinden büyük farklılık göstermektedir. Diğer etkileme yöntemlerinin aksine ikna, hem kaynağın ve hem de muhatapların amaçlarına yardımcı olur.⁶⁵

1.1.7. İkna Modelleri

1.1.7.1. Aristo Modeli

İkna olgusu günlük yaşamın vazgeçilmez ve ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak ikna olgusu yalnızca günümüzde ele alınan bir olgu olarak düşünülmemelidir. Yüzyıllardır ikna konusunda pek çok araştırma yapılmış, birtakım ikna kuramları ve bu kuramlara bağlı olarak uygulamalar konusunda ortaya çıkan değişik durumlar incelenmiş ve tartişılmıştır.⁶⁶

İletişimin bir sanat ya da beceri kabul edilmesi ve bu yönde inceleme alanı olarak ele alınması, MÖ. 5. ve 4. yüzyıllara, Plato ve Aristo'ya kadar uzanır. Antik çağda "dili ikna edecek biçimde kullanma sanatı" retorik kavramıyla ifade edilmiştir. Aristo, iletişimi, bir konuşmacının konuşmasında dinleyicilere sunacağı tartişmanın oluşturulması ya da biçimlendirilmesi olarak tanımlamıştır.⁶⁷

İkna konusunda ilk kuramcılardan biri olan Aristo oluşturduğu kuramlarını, iknacıları iş başında ya da bir başka deyişle uygulamada gözlemleyerek ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Aristo'nun mahkeme salonlarında, pazar yerlerinde sürekli

⁶⁴ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 21.

⁶⁵ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s.15.

⁶⁶ Aysel Usluata, *İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları, ty, s. 27.

⁶⁷ Usluata, *İletişim*, s. 27.

gözlemler yaptığı bilinmektedir. Antik Yunanistan'daki en büyük araştırmacılardan biri olarak kabul edilen Aristo'nun bugün de geçerli olan ve çağdaş iknanın da temellerini oluşturan bilgilerle yüklü değişik bağlamlardaki 400'den fazla çalışması ortaya çıkarılmıştır. Aristo, konuşmayı yardımcı olacak etkenleri artistik kanıtlar ve artistik olmayan kanıtlar olarak iki başlık altında ele almıştır ve artistik kanıtları aralarında kesin bir sınır olmasa da üçe ayırmıştır.⁶⁸

1.1.7.1.1. Ethos

Konuşmacının dürüstlük, deneyim, mizah gücü gibi özelliklerinin olması ve bu özellikleriyle tanınması; giyimi, duruşu, hareketleri, konuşma şekli; dil kullanımı, kelime seçimi ve beden dili gibi özelliklerinin iknayı kolaylaştırdığını belirtmektedir.⁶⁹

1.1.7.1.2. Pathos

Fazilet, erdem olarak tanımlanan pathos, daha çok hislerle ilgilidir. Pathos, o çağın fazilet kavramının içeriğini adalet, sağduyu, cömertlik, cesaret, ölçülü olmak, hoşgörü, nezaket, akıllılık-bilgelik olarak açıklamaktadır. Bu kavramların, konuşmacının sahip olması gereken özellikler olduğunu belirtirken, ikna edilmek istenen hedef kişi veya kişilerin hislerinin bilinmesinin kaynağın iknada başarısını artıracağını ifade etmektedir.⁷⁰

1.1.7.1.3. Logos

Logos mantıkla ilgilidir. Aristo burada, kaynağın hedef kişi ve kişilerin bilgiyi değerlendirmedeki mantık sürecini anlaması gerektiği üzerinde durur. Kaynak aslında büyük oranda hedefin bilgi sürecini en mantıksal yolla değerlendirip, karara varma yeteneğine güvenir. Bundan sonra asıl olarak kaynağın yapması gereken hedefin bunu nasıl yapacağı tahmin edilmektedir.⁷¹ Aristo, iletişimi daha çok konuşmacı açısından ele almıştır. Konuşmacının insanları etkileme ve ikna etmede başarılı olabilmesi için, dinleyicileri ve iletişim ortamını doğru analiz etmesi ve buna

⁶⁸ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 21.

⁶⁹ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 21.

⁷⁰ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 22.

⁷¹ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademe Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 19-20.

uygun bir iletişim biçimi seçmesi gerektiğini belirtir. Aristo'ya göre konuşmacının kişisel karakteri ve özellikleri, dinleyicilerin uygun bir ruhsal durum içine sokulması ve konuşmada ikna edici yeterli, bilimsel olan ve olmayan kanıta yer verilmesi ikna edici bir iletişim için önemli etkenlerdir. Aristo kanıtları mantıksal, duygusal ve ahlaki kanıtlar olarak üçe ayırmaktadır. Bu ayırım bugünkü ikna edici iletişimde de aynen geçerlidir.⁷²

Aristo'nun artistik olmayan kanıtlar olarak sunduğu olgu ise konuşmacının kontrolünde olmayan durumlar için geçerlidir. Bu durumlar bugünkü iletişim modellerinde gürültü ve çevre olarak ifade edilmektedir.⁷³

1.1.7.2. Hovland Modeli

Hovland Modeli'nde iletişim bir ikna eylemi olarak görülmüştür. Hovland'a göre tutum değişimi, gönderilen mesaja dikkat etmek, mesajı anlamak ve mesajı kabul etmek süreçlerinden oluşur. Bunlardan birinin gerçekleşmesi diğerine bağlıdır. Mesaja dikkat edilmezse mesaj anlaşılmaz, anlaşılmazsa kabul edilmez.⁷⁴

Hovland Modeli'nde iletişim sürecine alıcı hedef kişi veya kişiler açısından yaklaşma eğilimi vardır. Ön eğilim ve yatkınlık faktörleri, olarak ele alınan bu özellikler, hedef kişi ve kişilerin geçmişteki deneyimleri sonucu oluşan ön yargıları, tutum, değer ve inançları ile genel ikna edilebilirlik özelliğidir. Yani iknaya yatkınlığı ele alınmaktadır. Alıcının bu özellikleri, ikna sürecini önemli ölçüde etkilemektedir. Ancak yine de bu modelde ikna eden kaynak kişinin özellikleri ön plandadır.⁷⁵

1.1.7.3. Ayrıntılı İnceleme Olasılığı Modeli

İkna edici iletişime ağırlıklı olarak alıcı yönüyle bakan bu model, R. E. Petty ve J. T. Cacioppo tarafından ele alınmıştır. “Ayrıntılı inceleme olasılığı” terimi, ikna edici bir iletişimle karşı karşıya kalan bir kimsenin, mesajın içindeki bilgiyi işleme olasılığı, yani dikkatlice analiz etme ve anlamaya çaba gösterme olasılığı anlamına gelir. Bu modelin ortaya koymaya çalıştığı iki temel nokta vardır: Birincisi,

⁷² Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 23.

⁷³ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 23.

⁷⁴ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 176.

⁷⁵ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 177.

insanların ikna edici iletişimle karşılaştıkları zaman ne düşündükleri, ikincisi de oluşan bu düşüncelerin ve ilgili bilişsel süreçlerin insanların tutumlarını değiştirip değiştirmeyeceği, değiştiriyorsa ne ölçüde değiştireceğidir.⁷⁶ İleri sürülen bu modelde alıcının ikna olması, merkezî ve çevresel olmak üzere iki farklı yolla gerçekleşebilir. Merkezî yol, ikna edici iletişimle karşılaşan kişinin mesaja dikkat etmesi, mesajı değerlendirmesi, mesajın içeriğinin kendi düşüncesiyle örtüşüp örtüşmediğini kontrol etmesi ve buna göre tutum değişikliğinin gerçekleşmesini açıklamaktadır. Çevresel yol ise farkında olmadan maruz kalınan ikna edici iletişimle ilgilidir. Mesaja dikkat edilmese ve mesaj anlaşılmasa dahi, çok az bir bilişsel çabayla kaynağın (çekicilik, güvenilirlik vb.) veya mesajın (sunuş biçimi) bazı özelliklerinin etkisiyle ikna edici iletişim gerçekleşmiş olabilir. Bu modele göre ikna edici iletişim, alıcının (hedefin) ve iletilecek mesajın özelliğine göre düzenlenmelidir.⁷⁷

1.1.8. İkna Kuramları

1.1.8.1. Mesaj Öğrenme Yaklaşımı

Öğrenme kuramları, tutum değişimini mesaj öğrenme süreci olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle araştırmalarda yoğunlukla tutum değişiminin aşamaları ve bu aşamalar üzerinde etkili olan değişkenler üzerinde durulmuştur. Mesaj öğrenme yaklaşımı ile ilgili ilk çalışmalar Carl Hovland'ın yönetiminde Yale Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle mesaj öğrenme yaklaşımı kaynaklarda Yale Yaklaşımı olarak da anılmaktadır.⁷⁸

Mesaj öğrenme yaklaşımına göre tutum değişimi seri birkaç basamağı izlemektedir. Bunlar; verilen mesajın dikkat çekici olması, mesajın anlaşılması, mesajın hatırlanması ve son olarak da kabul edilmesidir.⁷⁹ Tutum değişiminin sağlanabilmesi için bu dört aşamanın eksiksiz olarak gerçekleşmesi gerekmektedir, aksi takdirde süreç işlemeyecektir.

⁷⁶ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 178.

⁷⁷ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 179.

⁷⁸ Bakır, *Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah*, s. 81.

⁷⁹ Nuray Sakallı, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler*, s. 137.

Hovland, Janis ve Kelly, hedef tarafından olumsuz olarak değerlendirilen, güvenilirliği düşük kaynağın etki oluşturma gücünün az olduğunu söyleyerek bunu iki nedene bağlamaktadırlar. Onlara göre bu gibi durumlarda, hedef, kaynağa yönelik olarak sahip olduğu olumsuz tutumlar nedeniyle, kendine gelen mesajlara gereken dikkati vermemekte veya mesajın içeriğini kavramak için gereken çabayı harcamamaktadır. Böylelikle, hedef, mesajın ne olduğunu anlamadığı için öğrenme de gerçekleşmemektedir. Kaynağın istediği etkinliğe ulaşamamasına neden olacak bir ikinci faktör de hedefteki motivasyon düşüklüğüdür. Çünkü hedef, kaynağı olumsuz olarak değerlendirdiği için ondan gelen mesajı kabul etmeye ya da inanmaya yönelik gerekli motivasyonu da göstermemektedir.⁸⁰

Hovland ve arkadaşları, kaynağın olumsuz olarak değerlendirilmesini, iknanın gerçekleşmemesindeki tek unsur olarak görmemektedirler. Kaynağın özellikleri arasında yer alan ve inanılabilirlik ile ilişkisi olan kaynağın uzmanlığı (konuyla ilgili bilgi birikimi), güvenilirliği, fiziksel görünüşü (fiziksel çekiciliği), hedefle olan benzerliği (benzer duygu ve düşünceleri paylaşmaları), beden dili ve konuşma üslubu diğer unsurlar arasında gösterilebilir. Tutum değişiminin sağlanmasına etki eden değişkenlerden bir diğer boyutu da mesaja ilişkin değişkenler oluşturmaktadır. Mesajın içeriğinin ne olduğu, ne tarz dayanaklara sahip olduğu, harekete geçirdiği duygular, sayısal sıklığı gibi birçok unsur tutum değişikliği sürecinde mesajın gücüne etki etmektedir.⁸¹

Mesajın içeriğinin önemi kadar tutum değişikliğinin sağlanmasında mesajın hedefe nasıl ulaştırıldığı da etkili olmaktadır. Çünkü kaynağın, hedefle iletişim kurarken kullandığı araçlar, mesajın etkinliğine ve içeriğine etki etmektedir. İçeriği tamamen aynı olsa da bir konuşmanın yüz yüze gerçekleştirilmesi ile telefon yoluyla gerçekleştirilmesi farklı etkinlik düzeylerine sahip olabilmektedir. Yüz yüze konuşurken karşısındakinin beden dilini, davranışlarını gözlemleyebilen bir kişinin telefon yoluyla kurduğu iletişimde bu şansı bulunmamaktadır.

Mesaj Öğrenme Yaklaşımı'ndaki tutum değişimine etki eden değişkenlerin son boyutunu da hedefe dair olanlar oluşturmaktadır. Buna göre tutum değişikliğinin sağlanmasında hedefin sahip olduğu özellikler oldukça etkili olmaktadır. Hedefin bu

⁸⁰ Bakır, *Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah*, s. 82.

⁸¹ Nuray Sakallı, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler*, s. 138.

özellikleri; kişilik yapısından, zekâ düzeyinden, yaş, cinsiyet, gelir durumu gibi demografik özelliklerinden ve bunlara benzer unsurlardan doğabilmektedir.⁸²

1.1.8.2. Sosyal Kararlar Verme Kuramı

Sosyal kararlar verme kuramı, Muzaffer Şerif ve Carl Hovland tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Kurama göre, bireyler, gelişimleri sırasında temasta bulunduğu kişilerle, durumlarla ya da gruplarla ilişkili olarak tutumlar oluşturmaktadırlar. Bu tutumlar, bir kez oluştuktan sonra, kişilerin çeşitli kişilere, gruplara ya da durumlara karakteristik bir biçimde tepki göstermesine yol açmaktadırlar. Davranışlardan (sözel ya da sözel olmayan) çıkarılan bu karakteristik özellikler, kendilerini ortaya çıkaran uyaran durumlarıyla ilişkili işlevsel bir hazır olma halini ifade etmektedir.⁸³

Şerif ve Hovland'a göre kuvvetle bağlanılan bir tutumun kendinden farklı görüşleri ret alanı, kabul alanından daha geniştir. Bu nedenle, kişilerin, zıtlık mekanizmasını kullanarak o görüşleri kendi görüşlerinden daha da farklı görüp reddetme olasılığı daha fazladır. Buna karşılık fazla kuvvetle bağlanılmamış olan tutumların farklı görüşleri kabul alanı, ret alanından daha geniştir. Böyle durumlarda kişilerin o görüşleri, kendi görüşlerine gerçekte olduklarından daha da benzer görüp kabul etme olasılıkları daha da fazladır.⁸⁴

Sosyal kararlar verme kuramında bir mesajın ikna ediciliği onun kabul edilebilirlik, ret veya bağlantısızlık alanlarında nereye düştüğü ile ilgilidir. Bir mesaj kabul alanına düştüğünde, bireylerin bu mesaja olumlu yaklaşması sağlanabilmektedir. Bu da özümseme etkisinin görülmesi demektir. Böylelikle birey bu mesajı kendi fikirlerine olduğundan daha çok benzer ve yakın olarak algılamakta, mesajın karşıt ifadelerini dinlememekte ve herhangi bir savunmayı kullanmamaktadır. Ancak bir mesaj ret alanına düştüğünde ise bireylerde tutum

⁸² Sakallı, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler*, s. 139-140.

⁸³ Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, s. 148.

⁸⁴ Muzaffer Şerif, & Carolyn W. Şerif, *Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996, s. 491.

değişimi görülmemektedir. Bireyler, bu tarz görüşleri kendilerine uzak olarak algılamakta ve savunmaya geçmektedirler.⁸⁵

1.1.8.3. İşlevselci Yaklaşım

İşlevselci yaklaşım, tutum değişiminin nasıl sağlanabileceği sorusuna, tutumların sahip olduğu işlevler üzerinde durarak cevap bulmaya çalışmaktadır. Katz, tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre çeşitli kişi, grup, nesne, konu vb. unsurlara yönelik olarak sahip olunan tutumlar, bireyler tarafından belirli işlevleri yerine getirmek üzere edinilmektedir. Bilgi işlevi, araçsal işlevler, ego savunma işlevleri ve değer ifade etme işlevleri olarak sıralanan bu işlevler, tutumların değiştirilmesi konusunda da anahtar görevi görmektedir.⁸⁶

İşlevselci yaklaşımda durumsallık ve değerler arasındaki ilişkinin tutum değişiminde rol oynadığı görüşü kabul edilmiştir. Buna göre tutum değişiminin gerçekleşmesi, tutumun hangi işleve hizmet ettiğine bağlıdır. Uyma durumunda, etkileyici unsurun olumlu tepkisi, tutumun korunması için gereklidir. Olumlu tepki değiştirildiğinde ya da etkileyici unsur değiştiğinde, özdeşleşilen kişiye, gruba benzeme tatmin edici olmaktan çıktığında tutum da değişecektir.⁸⁷

1.1.8.4. Tutarlılık Kuramları

Tutum konusunda da belirtildiği gibi tutarlılık insan davranışları üzerinde oldukça etkin bir unsurdur. İnsanlar yaptıkları ya da düşündükleri birçok konu, kişi, nesne vb. unsurlara yönelik olarak çoğunlukla tutarlı davranışlar sergileme eğilimindedirler.⁸⁸

Cialdini'ye göre tutarlılığın ne kadar güçlü bir güdü olduğunu anlamak için onun, çoğu koşul altında, değerli ve uyuma hizmet edici olduğunun bilinmesi gerekmektedir. İnsanlar arasında genel olarak tutarsızlığın istenmeyen bir özellik olduğu düşünülmektedir. İnançları, sözleri ve davranışları birbirine tutmayan bir kişi, kafası karışık, ikiyüzlü ve hatta ruh hastası olarak gözükmektedir. Öte yandan yüksek düzeyde bir tutarlılık, insanlarda kişisel ve zihinsel bir gücü çağrıştırmakta,

⁸⁵ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 149.

⁸⁶ Bakır, *İkna Unsuru Olarak Mizah*, s. 85.

⁸⁷ Metin İnceoğlu, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara: İmaj Yayınevi, 3. Baskı, 2000, s. 31.

⁸⁸ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 149.

mantığının, akılcılığının, kararlılığının, dengeliliğinin ve dürüstlüğünün özünü oluşturmaktadır.⁸⁹

Tutum değişimi sürecini açıklayan tutarlılık kuramlarının yola çıkış noktasını insanlardaki bu tutarlılık eğilimi oluşturmaktadır. Kuramlarda, genel olarak, tutum değişimi süreci, tutumların çeşitli boyutlarının birbirleri ile uyumunun sağlanması çabasına bağlı olarak açıklanmaktadır.

1.1.8.4.1. Denge Kuramı

Fritz Heider, tarafından geliştirilen tutarlılık kuramlarından biri olan Denge Kuramında, insanların belirli nesnelere ya da insanlar hakkındaki bilişleri arasında dengeli ilişkileri tercih ettiklerini ileri sürülmüştür. Heider'in sunmuş olduğu model, öge ve ilişki üçlülerini içermektedir ve bu üçlülerden her ilişkinin, nesnelere arasındaki olumlu ya da olumsuz bilişten kaynaklanan bir değeri bulunmaktadır.⁹⁰

Dengeli bir düzende ilişkiler uyum içindedir. Bu nedenle insanlar ilişkilerinde rahattır. Buna karşın, dengesiz bir düzen psikolojik rahatsızlık yaratmaktadır. Bu rahatsızlık nedeniyle de insanlar ilişkilerini düzenleme yolları aramaktadırlar. Eğer bu çabalarının sonucunda ilişkileri düzenlenirse denge sağlanmaktadır. Kuşkusuz böylelikle de psikolojik rahatsızlık ortadan kalmaktadır.⁹¹

1.1.8.4.2. Bilişsel Çelişki Kuramı

Festinger, tarafından geliştirilen tutarlılık kuramlarından Bilişsel Çelişki Kuramı, 1950'li yıllarda ortaya atılan ve bilişsel öğelerin örgütlenmesini konu alan çeşitli kuramsal çabalar arasında önemli bir yer tutmaktadır.⁹²

Bilişsel Çelişki Kuramı'na göre kişilerde, çeşitli bilişler arasında ortaya çıkan çelişkiler rahatsızlık, gerginlik yaratmaktadır.⁹³ Çünkü insan psikolojisi üzerinde tutarlılık gereksinimi önemli bir rol oynamaktadır. Kişiler inançları, tutumları,

⁸⁹ Robert B. Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, çev. Ali Dönmez, Ankara: İmge Yayınevi, 2001, s. 104-105.

⁹⁰ Michael A. Milburn, *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*, çev. Ali Dönmez, Veli Duyan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1998, s. 162-163.

⁹¹ Sakallı, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler*, s. 159-160.

⁹² Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 157-159.

⁹³ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 8.

davranışları gibi bilişsel öğeler arasında tutarlılık arayışı içindedirler. Ancak bu tutarlığın sağlanamadığı durumlarda ise çelişki doğmaktadır ve kişiler bu çelişkiyi giderme arayışı içine girmektedirler.

1.1.8.5. Öykü Kuramı

İkna edici iletişim faaliyetlerini açıklarken kullanılan en güçlü metaforik yöntemlerden biri hikayelerdir. İletişim kuramcı Walter Fisher tarafından geliştirilen, Öykücü Kuram, tüm mantıksal/rasyonel veya rasyonel olmayan unsurların; ikna edici iletişim faaliyeti içerisinde öyküde olduğu gibi örgütlendiğini ve bütünü oluşturduğunu belirtmektedir. İkna edici iletişim faaliyeti; öykü gibi bölümler halinde incelenebilir; tasarlanabilir. Öyküdeki insanlar kim? Bu kişilerin, öyküdeki işlevi nedir? Bu kişileri, öyküde ne yapıyorlar? Niçin yapıyorlar? Sonuçlar ne? Hem ikna faaliyeti yapılandırılırken hem de gerçekleşen bir ikna faaliyeti incelenirken; yukarıda örneklenen gibi sorulara, yanıtlar bulunarak; neden sonuç ilişkisi sağlanmaktadır.⁹⁴

Fisher, öykülerin başarılı olmasının, ikna etmesinin ya da başarısızlığa uğramasının öykünün “ahengi” ve “uygunluk” la ilgili olduğunu öne sürmektedir. Ahenk, öyküdeki unsurların oluşturduğu dengeyi belirtmektedir. Uygunluksa, öyküdeki unsurların birbirleriyle uygun biçimde bağlantılı olup olmadığıyla ilgilidir. Öyküdeki, uygunluk; onun gerçek ve mümkün olup olmayacağını göstermektedir. Ahenkli bir öyküde ana noktalar yapılmak istenenler hakkında ortak bir anlayış geliştirebilir. Ahenklik, öyküde içsel ve dışsal “tutarlılık” derecesine bağlı olarak incelenmektedir. Öyküdeki, örgünün ne kadar akla yatkın olduğu, onun içsel tutarlılığıdır. Maddesel tutarlılıkta öykünün; daha önceden bilinen, tanık olunmuş ve kabul görmüş benzer diğer öykülerle ne derecede çağrışım yaptığıdır.⁹⁵

1.1.9. İkna Basamakları

Davranış değiştirme ikna edici iletişimin temel amacıdır. İkna edici iletişim bir süreçten geçerek amacın gerçekleştirilmesini sağlar. Bu temel süreç, Davranış Değişim Kuramı'nda "Dikkat, Kavrama, Kabul, Saklama, Davranış" bölümleriyle

⁹⁴ Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, s. 56.

⁹⁵ Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, s. 56-57.

ortaya konmaktadır.⁹⁶ Bu kurama göre, belirtilen unsurlar ikna edici iletişimin değiştirilmeyen unsurlarından olan bağımlı değişkenlerdir. Bağımlı değişkenler, ikna edici iletişimin alıcıda yarattığı tepkilerdir. Ancak bunu sadece alıcıya bağlamak iletişimin mantığına ters düşmektedir. Bunlar, hem alıcıyı hem de doğal olarak kaynağı ilgilendirmektedir.⁹⁷ Çünkü kaynak, iletişimi başlatan ve düzenleyen unsurdur. Belirtilen unsurlar, günümüzde kişiler arası iletişim ekseninde daha yalın bir kullanımla dört faktörle ele alınmaktadır. Bunlar, "Dikkat, İlgi, İstek ve Davranış" basamaklarından oluşur.⁹⁸ Bu ikna basamakları, her iletişimde aynı derecede gerçekleştirilemez. Bir mesaj ilk iki aşamada etkili, ancak diğer aşamalarda etkisiz olabilir. Bir mesajın her aşamada başarılı olması, bir sonraki aşamada başarısını garantilemez. Ancak, ikna edici iletişimin başarıya ulaşması bu süreçlerden tümüyle geçmesine bağlıdır. Bu basamaklar üzerinde ayrı ayrı durmakta yarar vardır.⁹⁹

1.1.9.1. Dikkat

İkna edici iletişimin ilk aşaması dikkat çekmeyle gerçekleşir. Eğer mesaj, alıcının dikkatini çekecek şekilde verilmezse iletişim zaten istenilen yönde başlamamış olur. Dikkat çekici unsurların mesajın içeriğine uygun olması önemlidir. Aksi takdirde ilgi mesaja değil, dikkat çekici unsurlara kaymaktadır.¹⁰⁰

1.1.9.2. İlgi

İkna ve iletişim sürecinde ilginin önemli bir yeri vardır. İletişim sürecinde iletilmek istenenin, alıcının ilgi alanına giren bir mesaj olduğu anlatılmalı ve bu alıcı tarafından anlaşılmalıdır.¹⁰¹ İnsanların hayatını, geleceğini ilgilendiren, ihtiyaçlarına cevap veren ve onu duygu ve düşüncelerine yön veren her konu ilgi çeker. İlgi çekmek için öncelikle mesajı anlaşılır bir şekilde sunmak gerekir. Mesaj anlaşılmışsa ve bir ihtiyaca yönelik ise alıcının ilgisini çekme hususunda önemli bir adım atılmış

⁹⁶ Baysal, *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, s. 190.

⁹⁷ Baysal, *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, s. 190.

⁹⁸ Reha Oğuz Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2000, s. 97.

⁹⁹ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 33.

¹⁰⁰ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 33.

¹⁰¹ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 169.

olur.¹⁰² Doğru ve özenle seçilmiş sözler ve sorular aracılığıyla alıcının beklenen, hedeflenen davranışa ulaşması durumunda kazanacaklarını belirtmek, elde edeceklerini hayal etmelerini sağlamak; ikna edilmek istenen kişileri hedefler doğrultusunda harekete geçirecektir.¹⁰³

1.1.9.3. İstek

Dikkat ve ilgi çeken mesaj alıcıda istek uyandırmalıdır. İsteğin uyandırılmasında mesajın sunulma yöntemi çok önemlidir. Alıcı, mesaj yoluyla verileni benimser, sunulanı kabul etme aşamasındadır. Bu, ikna için önemli bir adımdır. Alıcı, mesajın vermek istediğini kabul etmezse, bir sonraki beklenen adım olan harekete geçme gerçekleşmeyecektir.¹⁰⁴ İlgi ve isteğin sağlanmasında motive edici teknikler önemli başarı sağlamaktadır. İnsanları motive eden ve harekete geçiren noktalar tespit edildiğinde başarılı bir ikna için en önemli adımlardan biri atılmış olur. Bu bilgi sayesinde düşünceler, bilgiler, istekler, karşı tarafın rahatlıkla anlayabileceği ve direnç göstermeden kabulleneceği bir şekle sokulabilir.¹⁰⁵ Bu yolla karşı taraftaki insanlar kaynağı kendine yakın hisseder. Duygu ve düşüncelerin bütünleştiği bir ortam, karşı tarafı kaynağın taleplerine uyum göstermeye yönlendirir. Bu durum amaçlara ulaşmayı sağlar.

1.1.9.4. Hareket (Davranış)

Harekete geçirme, iknanın hedefi olan davranış sergileme aşamasıdır. Bu aşamada alıcıdan harekete geçme kararı vermesi beklenilmektedir. Bu durum ikna edici iletişimin beklenen sonucudur. Eğer alıcı istenilen, beklenen yönde harekete geçmemişse ikna edici iletişim gerçekleşmemiş sayılır. İknada harekete geçirme, istek aşamasıyla çok ilgilidir. Alıcı isteyerek davranış sergilemeye başlarsa bu davranış değişikliği daha kalıcı olur.¹⁰⁶

¹⁰² Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 34.

¹⁰³ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 34.

¹⁰⁴ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 19.

¹⁰⁵ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 22-23.

¹⁰⁶ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 35.

İkna edici iletişim, özellikle dil becerileri aracılığıyla uygulanan ikna teknikleriyle gerçekleşir. Teknikler, ikna basamaklarına, amaca ve kullanılan alana göre farklılıklar gösterir. Bu farklılıklarına rağmen, ikna edici tekniklerin temelinde insana ait psikolojik faktörler yatmaktadır.

1.1.10. İkna Tekniklerinin Psikolojik Temelleri

İnsanı değiştirebilmek için önce onu anlamak gerekir. İnsanı anlamak ise psikoloji biliminin görevidir. Psikoloji, davranışı ve davranışın altında yatan süreçleri bilişsel olarak inceleyen çalışma alanıdır. R. Cialdini, insan davranışını yönlendiren temel psikolojik ilkeleri, yani bir kişinin başka birisinin isteklerine evet demesine neden olan etmenleri araştırmış, uyma psikolojisini sağlayan ikna tekniklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.¹⁰⁷

İkna ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda kullandıkları çok sayıda ikna teknikleri görmek mümkündür. Ancak R. Cialdini, şu kategoride toplamıştır: Karşılıklı Bulunma, Tutarlılık (Adanmışlık), Toplumsal Kanıt, Sevgi, Otorite, Kıtlık (Azlık) gibi kategorilerin her birinin altında insan davranışını yönlendiren temel bir psikolojik ilke yatmaktadır. Davranış bilimlerine dayanan bu ilkeler insan davranışını yöneterek uyma taktiklerine, sahip oldukları gücü kazandırmaktadır.¹⁰⁸ Bu prensipler, insanlarda otomatik olarak, düşünmeden kabullenme hâli, yani evet deme isteği oluşturmaktadır.

Dünyada meydana gelen hızlı gelişme nedeniyle büyük bir bilgi patlaması yaşanmakta ve bunun sonucunda alternatifler hızla artmaktadır. İnsanlar bu hız ve alternatifler içinde yeterince araştırmadan, çözümlenmeden karar verme veya kabullenmek durumunda kalmaktadır. Modern yaşamın durmadan artan hızı ve bilgi baskısı, bu düşünmeden, kestirme yoldan kabullenmeyi gelecekte daha da etkili kılacaktır.¹⁰⁹ Bu kestirme yoldan kabullenme durumundan, işleri etkilemek, ikna etmek olan insanlar yararlanmaktadır. İsteklerini etkileme unsurlarından biriyle sunan kişiler daha başarılı olmak eğilimindedirler. Kaynağını toplumsal kabuller ve kültürden alan etkileme unsurları alt başlıklar halinde aşağıda aktarılmıştır.

¹⁰⁷ Cialdini, *İknanın Psikolojisi*, çev. Yasemin Fletcher, İstanbul: Mediacat Yayınları, 2007, s. 14.

¹⁰⁸ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 16.

¹⁰⁹ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 413.

1. 1. 10.1. Zeka, Bilgi ve Eğitim Düzeyi

İkna sürecini etkileyen diğer bir faktör zeka ve kişinin eğitim düzeyidir. Bireylerin zekâsı ve eğitim düzeyleri birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle ikna sürecinde iknacı ve ikna edilmek istenen kişilerin zeka ve eğitim durumu göz önüne alınması gerekmektedir. Kendini geliştirmemiş bir iknacı, karşısındaki kişiyi nasıl ikna edebileceği atlanılmayacak bir faktördür. Benzer şekilde eğitim düzeyi yüksek ve zeki bir kişiyi ikna ederken, oluşturulacak argümanları bu kıstaslar doğrultusunda seçilmelidir. Keskin zekâlı ve IQ seviyesi yüksek olan kişileri ikna ederken kullanılacak cümleler, görüntüler, üslup ve fikirler zekâsı ve eğitim durumu düşük kişilere nazaran daha farklı olacaktır.¹¹⁰

Zekâ ve eğitim seviyesi yüksek olan kimseler, tutarsız, mantıksız ya da basit iletişimden, zekâ ve eğitim seviyesi düşük olan kişilerden daha az etkilenecektir. Çünkü zekâ ve eğitim seviyesi yüksek olan dinleyiciler, iletişimdeki mantıksal tutarsızlıkları fark etmelerini sağlayacaktır.¹¹¹ İkna taktikleri eğitilmiş ve yüksek zekâlı kişilere kullanılırken seçici olunmalıdır. İknacının bilgi seviyesi bu noktada önemlidir. İknacı kendisinden daha eğitilmiş biri ile iletişim içerisinde iken, onu etkileyecek argümanları iyi tespit etmek durumundadır.

1.1.10.2. Kendine Güven

İkna etme sürecinde kendine güven, iknacı ve ikna edilmek istenen kişi için önemli bir faktördür. Kendine güvenin en önemli unsuru bilgiden geçer. İknacı ne kadar bilgili ise karşısındaki kişinin bir adım önüne geçmiş demektir. Kendine güven, iletişimi sürecini önemli derecede etkiler. Güven duygusunun fazla olması konsantrasyonu artırır ve yapılan iletişimde ayrıntıları yakalayabilir. Bununla birlikte ikna edilmek istenen kişi açısından konu değerlendirilecek olursa kendine güveni fazla olan bir muhatabı etkilemek oldukça zor olacaktır. Kendine güveni olan

¹¹⁰ Reha Oğuz Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2000, s.41-42.

¹¹¹ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 205-206.

kişi, iletişim esnasında sözsüz iletişimi de etkili kullanabilir. Beden dili uyumludur.¹¹²

1.1.10.3. Karşılıklı Bulunma (Karşılıklılık)

İyiliğe karşı iyilikte bulunmaya dayanır. Dolayısıyla ondan en azından eş değerde veya daha fazla bir karşılık beklemektedir. Cialdini, karşılıklı bulunmayla ilgili bir araştırmayı nakletmektedir: Bir profesör, hiç tanışmadıkları bazı kişilere adreslerini tespit ederek yeni yıl kartları gönderiyor. Bu kartları alanların çoğu, profesörü hiç tanımasalar da karşılıklı bulunma psikolojisine uyup otomatik olarak karta yanıt veriyorlar. Ortaya çıkan bu durum, insanların doğasında olan karşılıklı bulunmanın ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.¹¹³ İlk başta bu gelecek için borçlanma duygusu etik gibi görünmese de bu etki ilkesi, toplum için yararlı değişik türden sürekli ilişkileri, etkileşimleri mümkün hâle getirmektedir.

1.1.10.4. Tutarlılık (Adanmışlık)

İletişimde kullanılan sözcükler, tutumlar ve davranışlar arasında uyum, tutarlılık ve bağlılığın olması beklenir. Psikologlar, çoğu insanda bu üç unsur arasında tutarlılık eğilimi olduğunu bildirmektedir. Tutarlılık üç kaynaktan beslenmektedir: Birincisi, iyi yöndeki kişisel tutarlılık toplum tarafından hoş karşılanır, bu yönde tavır sergileyen insanlar toplumda değer görür. İkincisi, tutarlı davranışlar günlük yaşama bir standart getirerek olumlu katkılar sağlar. Üçüncüsü, günümüzün hızlı ve karmaşık yaşamında tutarlılık insanı rahatlatır, sıkıntılarını azaltır.¹¹⁴ Tutarlılık ilkesinin bilincinde olan kaynaklar, karşısındakini ikna etmek için bu ilkeye ve duruma uygun değişik teknikler kullanabilirler.

İnsanlar genelde tutarsızlıklardan hoşlanmazlar. Kendisine iletilen mesajların kişinin davranışlarıyla veya beklentileriyle ters düşmesi bir tutarsızlık ortaya çıkarır. İkna etme amacındaki kişiler, karşısındakilerin tutarlılıklarına uygun mesajlar düzenleyerek iknada başarı elde edebilirler. İkna etme amacı güden kişiler bunun

¹¹² Ali Doğan Gür, *Suç Soruşturmasında Mülakat ve İkna Amaçlı İletişim (İkna Yöntemleri ile İtiraf Ettirme Stratejileri)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 80.

¹¹³ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 48.

¹¹⁴ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 175.

yanında, ön araştırmalar yoluyla kişinin tutarlı olduğu inanç, tutum ve davranışları belirleyip mesajını bunlardan yararlanarak karşı tarafa kabul ettirme yoluna gidebilir.

1.1.10.5. Toplumsal Kanıt

Cialdini, İnsanların toplum içinde yaşamaları topluma uyumlarıyla daha da kolaylaşır. Toplumda yaygın olan, genel kabul gören davranışlar, toplumun fertlerinde bunlara uyma etkisi oluşturur. Toplumsal kanıt ilkesi işte buradan kaynaklanmaktadır. Neyin doğru olduğuna, nasıl davranılacağına başkalarından örnek alınarak karar verilir. Bu durum özellikle belirsizlik ve benzerlik durumlarında daha çok görülür. İnsanlar çeşitli yönlerden kendisine benzeyen kişilerin diğer davranışlarını taklit etme, ona uyma yoluna gidebilir.¹¹⁵

Karşısındakileri etkilemek, onları ikna etmek isteyen kişiler, topluma uyum çabasından yararlanırlar. Toplumdaki davranış vb. unsurları kanıt göstererek karşısındakileri de bu yönde davranmaya sevk etmek mümkündür.

1.1.10.6. Sevgi (Hoşlanma)

Sevginin bütün davranışlarda olduğu gibi etkileme, yönlendirme üzerinde de etkisi vardır. İnsanların tanıyıp sevdikleri kişilere evet demeleri toplumda olağan kabul edilen bir durumdur. Bunun olumlu etkisinden yararlanmak isteyen kişiler, bazı pazarlama tekniklerinde özellikle arkadaş sevgisini kullanırlar. Bunun yanında fiziksel çekicilik, giyim kuşam ve davranışlarda benzerlik, iltifat, iş birliği, çağrışım, tanışıklık gibi unsurları kullanarak karşısındaki tarafından sevmeyi sağlayacak davranışlar sergileyebilirler. Karşısındakini bir davranış için ikna etme çabası içindeki kişiler, sevginin sağladığı ılımlı ortamdan faydalanırlar.¹¹⁶

1.1.10.7. Otorite

Kaynağın güvenilirliği ikna edici iletişimde üzerinde en çok araştırma yapılan konulardandır. Güvenilir kaynaktan gelen mesajların kabul edilme oranının yüksek olduğu pek çok araştırmanın bulgusudur. Güvenilirliği sağlayan unsurlardan birisi de

¹¹⁵ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 181-247.

¹¹⁶ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 308-309.

alanında uzman (otorite) değildir. Otorite, kaynağa saygı duyulmasını ve mesajlarının irdelenmeden kabul edilmesini sağlar.¹¹⁷

1.1.10.8. Kıtlık (Azlık)

Cialdini, bir şeyin az, nadir olması onu değerli kılmaktadır. Fırsatlar daha az ulaşılabilir hâle geldiğinde değerli görünür. Dünyadaki petrol veya su rezervlerinin azalmasının savaş sebebi olarak ortaya çıkması yine bu kıtlık psikolojisinin bir sonucudur. Bir şeye ulaşılma fırsatı azaldıkça insanlar, ona ilgi göstermeye ve onu değerli görmeye başlarlar. Bunun altında ulaşamamanın getirdiği, özgürlüklerin sınırlandırılması ve korku unsurları yatmaktadır. Buna tepki olarak insanlar sahip olma eğilimi gösterirler.

1.1.10.9. Karşıtlık

Bu ilke de psikolojik temellere dayanmaktadır. İki cisim birbirinden görelî olarak farklı olduğunda, belli bir zaman ya da mekânda birbirlerine yakın yerleştirildiğinde onlar daha farklı görülebilir. İnsanlar en son gösterileni ya da daha önceden gösterilen şeylerden daha iyi olanı alırlar. Bu ilke, eğitimde öğrencilere uygulanabilir. Öğretmen önce öğrencilere tembelliğin onlara sağladığı çeşitli zevkleri anlatabilir. Ancak daha sonra, zor da olsa çalışmanın gelecekte onlara kazandıracaklarını çekici bir şekilde anlatarak öğrencileri çalışmaya yönlendirebilir.¹¹⁸

1.1.10.10. Uzlaşma

İknada karşıdaki kişilerle ortak noktalarda buluşmalıdır. Bu ortak noktalar, karşıdaki kişinin gönüllü olarak ikna edilmesini sağlar. Uzlaşma daha çok müzakere durumlarında beklenen bir ikna yoludur. Bunun için iki tarafın çıkarları gözetilerek ortak noktada buluşma eğiliminde olmak gerekir.¹¹⁹

¹¹⁷ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 313-351.

¹¹⁸ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 353-399.

¹¹⁹ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 40.

1.1.11. İkna Beceri ve Teknikleri

İkna ile ilgili bazı çalışmalarda amaca ulaşmak için yapılması gerekenler ikna teknikleri olarak sunulmuştur. Bu teknikler, konuşmanın etkili kullanımından kanıt seçimine kadar iknanın değişik süreçleriyle ilgilidir. Çalışmalar, ilgili oldukları alanlara (politika, pazarlama, halkla ilişkiler, medya vb.) göre değişik teknikler sunmuş veya bu tekniklere farklı bakış açıları getirmiştir. Bu çalışmamızda da genel olarak ikna edici iletişimde kullanılacak bazı tekniklere yer verilmektedir.

Cialdini, Hogan ve Speakman'nın, ikna edici iletişime yönelik yaptıkları çalışmalara baktığımızda, kişiler arası iletişimde kullanılacak ikna tekniklerini şöyle özetleyebiliriz:¹²⁰

- Karşıdaki insanlarla uyum sağlamak; uyum sağlamada konuşmanın içeriğinden ve ortak unsurlardan (tanıdık, tecrübe vb.) yararlanmak, karşıdaki kişinin duruş ve hareketleriyle uyum sağlamak, uygun tonda konuşmak, empati kurarak karşıdakilerin hissettiklerini anlamak,
- Kusurlarımızı, hatalarımızı itiraf etmekten çekinmemek,
- Yardımcı ve paylaşımcı olmak,
- Sorumluluk bilincine sahip olmak,
- İşbirliği ve dayanışmayı esas almak,
- Ortak sorunlara odaklanmak,
- Hedef kitleye saygı göstermek,
- Alçak gönüllü davranmak,
- Karşıdaki insanları dikkatle dinlemek ve bunu belli etmek,
- Ortak paydalarda birleştirmek,
- Mesajlarda zıtlıklardan yararlanmak,
- Tutarlı, inanılır ve güvenilir olmak,
- Mekânı, ortamı etkili bir biçimde kullanmak,

¹²⁰ Bkz. Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*; Hogan, *Başkalarını Sizin Gibi Düşünmeye Nasıl İkna Edersiniz?*; Hogan, *Konuşarak İkna Psikolojisi*, çev. Pınar Polat, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2012; Cialdini, *İkna Psikolojisi*; Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*.

- Etkileyici dil kullanmak, Beden dilini sözel dili uyumlu halde kullanmak,
- Kesin, net ve etki gücü yüksek kelimeler kullanmak,
- Olumlu sözcükler kullanmak
- Karşıdaki kişinin öğrenme kanalını tespit etmeye çalışmak. Görsel, işitsel ve hissi kanıtlama; bilgi verme yollarından hangisini kullandığını belirlemeye çalışarak, muhatabın zeka ve eğitim düzeyine uygun konuşmak,
- Karşıdakilere olumlu bir iş yaptırarak onları ikna sürecine aktif bir şekilde katmak,
- Pozitif düşünce içerisinde olmak, bunu tutum ve davranışlara yansıtmak,
- İnsanlara varmak istediğiniz hedeflere yönlendiren sorular sormak,
- Sabırlı ve kararlı olmak,
- Öncelikle duygulara hitap edecek kanıtlara yer vermek. Ardından mantığa seslenerek ifadelere nesnellik katmak,
- Karşıdaki kişinin değerleri, ihtiyaçları, tutumları, ilgi alanları, onu motive eden unsurlar, bildikleri vb. hakkında ön bilgi sahibi olmaya çalışmak.
- Sorular yardımıyla karşıdaki kişilerin bakış açılarını, değerlerini ve inançlarını ortaya çıkarmaya çalışmak,
- İnsanlar eğer bir konuyu bilmiyorsa da cümleleri “Sizin de bildiğiniz gibi...” gibi ifadelerle zenginleştirmek. Bu, karşıdaki kişinin fikirlere uymasını sağlayacaktır.
- Kazanacakları şeyler konusunda karşıdaki kişilerin olumlu hayaller kurmalarını sağlamak.
- Konuyla ilgili olarak alanında bilgili, yeterli olduğunu gösterecek otoriteye sahip olmak,
- Zamanı dikkatli ve etkili kullanmak,
- Özgüven duygusunun ve inancın tam olması gerekir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1.1. Hayatı

Bediüzzaman Said Nursî 1877 yılında¹²¹ Bitlis'in Hizan ilçesinin İsparit nahiyesine bağlı Nurs köyünde dünyaya geldi.¹²² Babasının adı Mirza, annesinin adı Nuriye'dir. Her ikisi de çevrelerinde dürüstlükleri ve dindarlıklarıyla tanınmaktadırlar.¹²³ Medrese eğitimine önem verilen ve yerel tarikatların önemsendiği bir çevrede doğan Said Nursî dokuz yaşına kadar ailesiyle birlikte yaşar ve bundan sonra tahsil hayatına başlar. İlk hocası, ilmîne ve güzel hasletlerine imrendiği ağabeyi Molla Abdullah olur. Daha sonra Tağ medresesinde Molla Mehmed Emin Efendi,¹²⁴ Hizan şeyhi Seyyid Nur Mehmed Efendi,¹²⁵ Bitlis'te Şeyh Emin Efendi,¹²⁶ Abdurrahman Tağî¹²⁷ ve Doğubayezid medresesinde Şeyh Mehmed Celalî'den¹²⁸ dersler alır. Asıl tahsil hayatı, kesintisiz eğitiminin sadece üç ay olduğu, diğerlerinin daha kısa sürdüğü kendi beyanından anlaşılmaktadır. Bu üç ayın sonunda Şeyh Celalî'den icazetini alır. Said Nursî'nin emsallerinde görülmeyen üstün

¹²¹ Müellifin hayatını konu edinen kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler vardır. Bu durum Osmanlı döneminde kullanılan takvimlerin çeşitliliğinden kaynaklanmakta ve Rumi 1293, Hicri 1294 tarihleri geçmektedir. Bu iki tarih miladi olarak 1877 yılını göstermektedir. Geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990, c. I, s. 57-59.

¹²² Mary F. Weld, *Bediüzzaman Said Nursî, Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006, s. 15; Komisyon, *Risale-i Nur Külliyyatı Müellifi Bediüzzaman Said Nursî Hayatı, Mesleği, Tercüme-i Hali*, haz. Talebeleri, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2007, s. 30; Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 57-59.

¹²³ Said Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2004, s. 34.

¹²⁴ İsparit nahiyesine bağlı Tağ köyündeki Tağ Medresesi müderrislerinden olan Mehmet Emin Efendi, Said Nursî'nin ilk medrese hocasıdır. Bkz. Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1991, s. 52.

¹²⁵ Hizan'da bir medresenin kurucusu olan Seyyid Nur Mehmet Efendi aynı zamanda mutasavvıf olup Hizan Şeyhi olarak da bilinmektedir. Bkz. Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, s. 55.

¹²⁶ Bitlis'te medresesi bulunan 1822-1906 yılları arasında yaşamış meşhur bir âlimdir. Dönemin Sivas valisi Reşit Akif Paşa'nın da içinde bulunduğu pek çok tanınmış şahsiyetin hocasıdır. 1900 yılında sarayda büyük merasimle karşılanmış ve Padişahın hususi iltifatına mazhar olmuş olan Emin Efendi, kendisine edilen Şeyhülislamlık teklifini kabul etmemiş, 1903 yılında Bitlis'e dönerek vefatına kadar burada yaşamıştır. Bkz. Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 60.

¹²⁷ Bitlis yöresinde halifesi kanalıyla Mevlâna Hâlid el-Bağdâdî'nin mesajını yayan kişi olarak bilinen Şeyh Abdurrahman Tağî, Said Nursî'nin hürmet ettiği kişiler arasında yer alır. Bkz. Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursî Olayı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 109.

¹²⁸ Şeyh Mehmed Celalî, aslen Arvas'lı olduğu rivayet ediliyor. Celalî kabilesi arasında uzun süre kaldığı için "Celalî" lakabıyla bilinmektedir. Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 742.

bir zekâya ve kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu belirtilmektedir. Nitekim on beş yılda verilen eğitimi o üç ayda tamamlamıştır.¹²⁹ Uzun yıllar süren ve ezbere dayanan medrese eğitimi onu tatmin etmemektedir. O, bir an önce asıl öğrenmesi gereken ilimlere geçmek istemektedir. O yıllarda kafasında medreselerdeki eğitim sisteminin yenilenmesine dair fikirlerin oluştuğu söylenebilir. İcazetini aldıktan sonra, Molla Fethullah Efendi¹³⁰ ve Şeyh Mehmet Küfrevî¹³¹ gibi âlimlerden de dersler alan Said Nursî, camilerde vaazlar vermeye başlamış ve böylece bölge halkı tarafından tanınmıştır.¹³²

1892 yılında önce Mardin'e oradan da Bitlis'e gitmiş, dönemin valisi Ömer Paşa'nın davetiyle iki yıl onun konağında kalmış ve bu sürede dinî ilimlere dair çeşitli kitapları okumuş, hatta bir kısmını ezberlemiştir.¹³³

1894 yılında Van Valisi Hasan Paşa'nın daveti üzerine Van'a giden Said Nursî burada on beş sene kadar kalır. Burada bir yandan müspet ilimlerle ilgili kitapları incelerken diğer yandan medreselerin ve bölgede yaşayan insanların ıslahı için çalışmalar yapar. Hasan Paşa'dan sonra vali olan Tahir Paşa¹³⁴ da Said Nursî'ye hürmet etmiş ve konağında ağırlamıştır. Burada kısa zamanda tarih, coğrafya, matematik, jeoloji, fizik, kimya, astronomi ve felsefe gibi ilimlerin esaslarını elde etmiştir.¹³⁵ Üstün zekâsı ve kuvvetli hafızasının etkisi müspet ilimlerde de kendini göstermiş, kısa sürede okuyup incelediği eserler hakkında alanlarına hâkim insanlarla münazara edebilecek bir konuma gelir.¹³⁶

Van'da kaldığı uzun müddet içerisinde ilk eserlerini de vermeye başlayan Said Nursî, 1901'den 1907'ye kadar Talikat ve Kızıl Îcâz adlı eserlerini yazmıştır.

¹²⁹ Alparslan Açıkgenç, "Said Nursî" DİA, İstanbul: İSAM Yayınları, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, c. XXXV, s. 565.

¹³⁰ Siirt'te medresesi bulunan bir âlimdir. Said Nursî'ye "Bediüzzaman" unvanını veren hocasıdır. Onu birçok âlimle ilmi münazaralara sokmuş ve zekasına, ilmine, faziletine hayran kalmıştır. Bkz. Badıllı, *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 76.

¹³¹ Siirt'te doğup Bitlis'te vefat eden Küfrevî, Said Nursî'nin medrese eğitiminde son hocasıdır. Bkz. Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 742.

¹³² İhsan Işık, *Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk*, İstanbul: Beyan Yayıncılık, 1990, s. 11.

¹³³ Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, s. 52-77.

¹³⁴ Badıllı, *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 114.

¹³⁵ Alparslan Açıkgenç, "Said Nursî", s. 565.

¹³⁶ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 41-45.

Ayrıca iki eser daha yazdığı fakat bunların vali konağının maruz kaldığı yangında yanmış olabilecekleri söylenmektedir.¹³⁷

Nursî, Van'da kaldığı on beş yıllık dönemde İslam dünyasının geri kalma nedenleri üzerine kafa yorar. Bu sorunların temelinde mevcut eğitim sistemini düşünür. Eğitim alanında köklü değişiklikler yapılması gerektiği kanaatindedir. “Medresetü'z-Zehra” adını verdiği, Mısır'daki Ezher Üniversitesi benzeri, dini ilimlerle fen ilimlerin birlikte okutulacağı bir üniversiteyi Bitlis ve Van'da kurmak ister. Vali Hasan Paşa zamanında kendisi bir müfredat oluşturarak bunun küçük çaplı bir denemesini de yapmıştır.¹³⁸

Bu yeni medrese fikrini gerçekleştirmek ve Padişah'tan destek alabilmek amacıyla 1907 yılında İstanbul'a gider. Tahir Paşa'nın mektubuyla gittiği II. Abdülhamit'ten aradığı desteği bulamaz.¹³⁹ Sonraki yıllarda çeşitli gazete ve dergilerde hürriyet, meşrutiyet, İslam birliği, kalkınma, ilerleme gibi konularda birçok makaleler yazmış ve konuşmalar yapmıştır.¹⁴⁰ "Meşrutiyet-i meşrûa" ifadesiyle nitelendirdiği meşrutiyet yönetimini destekleyen Said Nursî, meşrutiyetin ilanından üç gün sonra Beyazıt Meydanı'nda İslâm âleminin geri kalma sebepleri ve çözüm yollarını ele aldığı bir konuşma yapmış, aynı hitabeyi Selanik'te de tekrarlamıştır. Bu konuşması 1910'da yayınlanan Nutuk¹⁴¹ isimli kitabında yer almış, hitabenin kısa bir kısmı da talebelerinin hazırladıkları Tarihçe- Hayatı adlı eserinde de yer almaktadır.¹⁴²

1909 yılında meydana gelen 31 Mart Hadisesi'nden¹⁴³ sonra tutuklanan Said Nursî, zamanın sıkıyönetim mahkemesi olan Divan-ı Harp'te yargılanır. Yaptığı

¹³⁷ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 130-131.

¹³⁸ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 50-51, Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 126-130.

¹³⁹ Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, s. 88.

¹⁴⁰ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 48.

¹⁴¹ Meşrutiyet ve hürriyet kavramlarının İslâmiyet'e aykırı olmadığını, hürriyetin, adaletin, nasıl anlaşılması gerektiğini, geri kalmışlığın sebep ve çarelerini anlatan eser, Said Nursî tarafından Meşrutiyetin ilanından sonra önce Beyazıt Meydanı'nda daha sonra Selanik'te Hürriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmaları içermektedir. Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler*, s. 9-36

¹⁴² Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 56-58.

¹⁴³ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909 yılında İstanbul'da II. Abdulhamid'in yönetimine karşı yapılmış bir ayaklanmadır. Rumî Takvim'e göre 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) başladığı için bu adla anılmıştır. Erişim Tarihi: 10.08.2013, tr.wikipedia.org/wiki/31_Mart_İsyanı.

savunma sonucunda beraat edilir. Bu savunması daha sonra Divan-ı Harb-i Örfi¹⁴⁴ adıyla neşredilir.¹⁴⁵

1910 İstanbul'dan ayrılarak Van ve Diyarbakır'a uğrayan Nursî, buradan Şam'a gitmiş (1911) ve buradaki âlimlerin ısrarı üzerine Emeviye Camii'nde İslam dünyasının karşı karşıya olduğu problemler ve çözüm yolları konulu bir hutbe vermiştir. Daha sonra bu hutbe Hutbe-i Şamiye¹⁴⁶ adıyla basılmıştır.¹⁴⁷

1911 Haziran ayında Rumeli seyahatına çıkacak olan Sultan Reşat'ın heyetine doğu illeri adına Nursî de davet edilir. Bu seyahate katılan Nursî, bu vesileyle doğuda kurmak istediği üniversite için Padişah'tan maddi destek talebinde bulunur. Kosova'da yapılmak istenen büyük bir üniversite için ayrılan ödeneğin daha fazla ihtiyaç olan Doğu'ya aktarılmasını talep eder ve buna karşılık yardım sözü alır. Daha sonra Balkan Harbi sonucunda Kosova'nın işgal edilmesi üzerine oraya ayrılan ödenek Van'da kurulacak üniversiteye aktarılır. Van Gölü kenarında üniversitenin temeli atılır; fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu teşebbüs yarım kalır.¹⁴⁸

Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra 1914 Kasım ayında Ruslar Osmanlı'nın doğu sınırına saldırırlar. O sırada Van'da bulunan Nursî, buradan sıcak çatışmaların yaşandığı Erzurum'a gider ve Üçüncü Ordu'ya vaiz olarak tayin edilir. Daha sonra Enver Paşa tarafından milis kuvvetlerini organize etmekle görevlendirilir. Kendi talebelerinin de içinde yer aldığı milis kuvvetlerinin komutasında savaşa devam eder. Savaş sırasında bir yandan da Fatih ile Bakara surelerinin ilk otuz üç ayetinin tefsirini yaptığı *İşârâtül-İ'caz* adlı eserini Arapça olarak telif eder.¹⁴⁹

¹⁴⁴ 31 Mart Olayından dolayı 1909 yılında İstanbul'da kurulan sıkıyönetim mahkemesine çıkarılan Bediüzzaman Said Nursî'nin, suçlamalara karşı verdiği cevapları içeren bir müdafaadır. Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Müdafalar*, s. 11-30.

¹⁴⁵ Açıkgenç, "Said Nursî", s. 566.

¹⁴⁶ Şam âlimlerinin teklifi üzerine Bediüzzaman Said Nursî'nin 1911 yılında Emeviye Camiinde Arapça olarak okuduğu hutbenin 1951 yılında bizzat kendisi tarafından Türkçeye yapılan tercümesidir. Bu eserde, İslâm âleminin temel problemleri ve çözüm yolları ele alınmıştır. Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *İçtimai Dersler*, s. 37-76.

¹⁴⁷ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 275.

¹⁴⁸ Açıkgenç, "Said Nursî", s. 566.

¹⁴⁹ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, s. 303-314.

Said Nursî, 1916 yılında Bitlis savunması sırasında ayağı kırılarak Ruslara esir düşer. İki buçuk sene kadar Sibiryaya civarında esir kalır. Bolşevik devriminin baştan sona sarstığı Rusya'daki karışıklıktan istifade ederek bazı esirlerle birlikte bulunduğu kamptan firar eder. Petersburg üzerinden Almanya'ya, oradan da Varşova, Viyana ve Sofya üzerinden İstanbul'a gelir (1918). İstanbul'a tekrar gelmesi hem ehl-i ilmi hem de halkı çok memnun ve mutlu eder. Kendisine haber verilmeden Meşihat¹⁵⁰ dairesindeki Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye¹⁵¹ üyeliğine getirilir.¹⁵² Bu görevde iken İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi, Mustafa Sabri Efendi, Mehmet Akif gibi şahsiyetlerle birlikte olur. Dört yılı aşkın bir süre buradaki vazifesini sürdürür.¹⁵³

Dünya savaşından sonra İngilizlerin 1920 yılında İstanbul'u işgal etmelerine ilk tepki gösterenler arasında yer alan Said Nursî, İngiliz ve Yunanlı işgalcilerin aleyhine Hutuvat-ı Sitte¹⁵⁴ adıyla bir bildiri yayınlamış. Bu eserin neşrinde gıyabında idam kararı alınmış, mütekebbir İngilizlere karşı "*Tükürün o ehl-i zulmün o merhametsiz yüzüne!*"¹⁵⁵ diyerek tavrını sürdürmüştür.

İstanbul'da yaptıklarıyla Ankara'nın dikkatini çeken Said Nursî,, Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya davet edilir ve 1922 Haziran'ında Ankara'ya gider. Doğuda kurmak istediği üniversite için destek arayışında bulunur. 166 milletvekilin desteğini almasına rağmen olumlu bir sonuç alamaz. Ankara'da kaldığı 10 ay süresince zaman zaman Meclis'te mebuslara hitap ederek önemli gördüğü bazı hususların altını çizerek "*Harice karşı kazandığımız iyiliği dâhildeki fenalıkla*

¹⁵⁰ Bab-ı Meşihat, Osmanlı imparatorluğu döneminde Şeyhülislamlık makamıdır. Şeyhülislam'ın vazife gördüğü bu yere, fetvaların burada verilmesinden dolayı Bab-ı Fetva da denirdi. Erişim Tarihi: 20.11.2014, www.e-tarih.org/sozluk.

¹⁵¹ Dâr-ül Hikmet-il İslamiye, 12 Ağustos 1918 tarihinde VI. Mehmed Vahidüddin ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi zamanında "Bab-ı Meşihat" (şeyhülislamlık) dairesine bağlı olarak açılmış, "Yüksek İslam Şurası" benzeri dini teşkilattir. 1922'ye kadar 4 yıl faaliyetlerini sürdürmüş, toplam 28 kişi azalık yapmıştır. İslam âleminde ortaya çıkan dini meselelere çözümler bulmak, toplumun sorularına gerekli cevapları vermek ve halkı dini konularda ilmi bir şekilde aydınlatma konusunda kurulan bir İslam akademisidir. Erişim Tarihi: 20.11.2014, http://tr.wikipedia.org/wiki/Dâr-ül_Hikmet-il_İslamiye.

¹⁵² Açıkgenç, "Said Nursî", s. 566.

¹⁵³ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 108-119.

¹⁵⁴ 1920 yılında İstanbul'un İngiliz kuvvetleri tarafından işgali üzerine yazılmıştır. Eserde, Müslümanlara yönelik yapılan siyasi ve psikolojik propagandaların cevapları, ilzam edici bir şekilde verilmektedir. Bkz. Nursî, *İçtimai Dersler*, s. 203-210.

¹⁵⁵ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 138.

bozmayınız”¹⁵⁶ diye uyarır ve onlardan Allah’ın dini uğrunda hareket etmelerini ister. Ancak Ankara’daki genel atmosfer onun umduğu gibi değildir, dine karşı bir lakaytlık olduğunu görür. Bu noktada nasihatlerde bulunur ve kendisine yapılan Şark Vilayetleri Umum Vaizliği, milletvekilliği, Diyanet azalığı gibi teklifleri reddederek Van’a döner. Orada bir nevi inzivaya çekilerek, Erek dağı eteğinde, Zernabad¹⁵⁷ suyu başında bir mağarada yaşamaya başlar.¹⁵⁸ Kendi tabiriyle artık *Eski Said* dönemi sona ermiş, *Yeni Said* dönemi başlamıştır.¹⁵⁹

1925 yılında doğuda çıkan "Şeyh Said İsyanı" gerekçe gösterilerek, isyana karşı olduğu halde Nursî tutuklanır. Van’dan İstanbul’a getirilir,¹⁶⁰ sonra da Burdur’a ve Isparta’ya gönderilir. En sonunda Isparta’nın bir köyü olan Barla’da mecburi ikamete tabi tutulur. Nursî, Barla’da Risale-i Nur Külliyyatı ismini verdiği eserlerini yazmaya başlar. Sözler, Mektubat, Lem’alar adlı eserlerinin büyük bir kısmını Barla’da sürgün yaşadığı 1926-1934 yılları arasında tamamlar. Talebeleriyle mektuplaşmalarını ise Barla, Emirdağ ve Kastamonu Lahikaları olarak yayınlamıştır.¹⁶¹

1934 yılında Barla’dan Isparta’ya getirilen Said Nursî, 1935 yılında "gizli cemiyet oluşturmak" iddiasıyla 120 talebesiyle birlikte tutuklanarak Eskişehir hapisanesine sevk edilir. Bir yıl sonra tahliye edilerek Kastamonu’da zorunlu ikamete tabi tutulan Nursî, burada yedi yıl kalmış ve eserlerini telifine devam etmiştir.¹⁶²

1943 yılında talebeleriyle birlikte yeniden tutuklanan Nursî tekrar Isparta’ya getirilmiş ve buradan da Denizli Hapishanesi’ne gönderilmiştir. Ankara’daki bilirkişi heyetinin eserlerinde suç unsuru bulunmadığı yönündeki raporu doğrultusunda Denizli Ağır Ceza Mahkemesi tarafından hakkında beraat kararı verilmiş, ancak Afyon’un Emirdağ ilçesinde mecburi ikamete tabi tutulmuştur.¹⁶³

1948 yılında talebeleriyle birlikte tekrar tutuklanan Said Nursî, yeniden

¹⁵⁶ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s.142.

¹⁵⁷ Zernebat, altın anlamındadır. Van merkezinde doğusunda bulunan erek dağının eteğinden çıkan bir kaynak sudur. Nursî bu kaynak suya Zernebat adını vermiştir. İhsan Atasoy, *Van Hayatının Şahidi Mola Hamid Ekinci*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011, s. 156.

¹⁵⁸ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 323-325.

¹⁵⁹ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 413-456.

¹⁶⁰ Açıkgenç, "Said Nursî", s. 566.

¹⁶¹ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. II, s. 600-658.

¹⁶² Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. II, s. 787-799.

¹⁶³ Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. II, s. 975-996.

Afyon'a getirilmiş, yirmi ay süren yargılama neticesinde beraat etmiş ve Emirdağ'a dönmüştür.¹⁶⁴

Nursî, kendisine yapılan haksız suçlamalara, eziyet ve sıkıntılara rağmen hizmetini sürdürerek Risale-i Nur Külliyyatı'nın telifini 1949'da tamamlamıştır. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra nisbi bir rahatlama ve serbestlik söz konusu olsa da yine eserlerinden dolayı yargılanmaya devam etmiştir. 1956 yılında Afyon Mahkemesi'nin Risalelerin basılmasını serbest bırakan kararının ardından eserlerinin tamamı Latin harfleriyle neşredilmiştir.¹⁶⁵

Nursî, 23 Mart 1960 tarihinde Urfa'da vefat eder ve 24 Mart Perşembe günü Halilürrahman Camiindeki kabrine defnedilir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra temmuz ayında naaşı kabrinden alınarak Isparta civarlarında bilinmeyen bir yere nakledilir.¹⁶⁶

2.1.2. Eserler

Said Nursî, her risalesini değişik zamanlarda farklı konular üzerine yazmış ve bunları bir sıraya dizerek “Risale-i Nur” adını verdiği külliyyatını Sözler, Mektubat, Lem'alar ve Şualar olmak üzere dört temel eserden teşkil etmiştir. Nur Külliyyatı içindeki eserleri konularına göre sınıflandırmak mümkün değildir. Bu eserlerde materyalizm ve pozitivism gibi inkârcı akımlara karşı halkın dini inançlarının korunması ve Kur'an'ın bilimsel teorilerin etkisindeki çağdaş insanların anlayacağı biçimde yorumlanması hedeflenmektedir.¹⁶⁷

Said Nursî'nin eserlerinin, dili ve muhtevasıyla olduğu kadar, telif tarzı ve tertibiyle de bilinen İslami eserlerden farklı bir eserdir. Genellikle dağlarda, kırlarda yahut zindanların zor şartları altında telif etmiştir. Telif şartlarına ve imkanlarına bakıldığında beklenmeyecek bir şekilde, en derin ve karmaşık ilmî meseleleri incelemekte, en zor soruları ele almaktadır. Yüzyıllar boyunca tartışma konusu teşkil edegelmiş problemler için çözümler ortaya koymakta, çağın tereddütlerine cevap

¹⁶⁴ Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, s. 326-328.

¹⁶⁵ İdris Tüzün, *Risale-i Nur'un Mahiyeti ve İstifade Yolları*, İstanbul: İrfan Mektebi Yayınları, 2009, s. 18-22.

¹⁶⁶ Tüzün, *Risale-i Nur'un Mahiyeti ve İstifade Yolları*, s. 23.

¹⁶⁷ Açıkgenç, “Said Nursî”, s. 569.

getirmekte ve bütün bunları tamamen kendisine özgü bir üslûp ve metot içerisinde gerçekleştirmektedir.

Eserlerinin genel karakteri üzerine kendisinin ve talebelerinin çeşitli değerlendirmeleri olmuştur. Bu değerlendirmelerden iki esas öne çıkmaktadır. Risaleler bir yönüyle Kalam ilmi alanında yenilik yapmak için yazılmış eserler olarak kabul edilirken başka bir açıdan da Kur'an'ın çağımızdaki önemli bir tefsiri olduğu ifade edilmektedir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki, Risale-i Nur ne klasik anlamda, konuları belli bir sistematik dâhilinde ele alan bir kalam kitabı ne de geleneksel manada bir tefsirdir. Fakat klasik kalam eserlerinde ele alınan konuların çoğu sistematik bir şekilde olmasa da dağınık olarak Risalelerde yer almaktadır. Kur'an'ın baştan sona klasik usulde tamamının tefsiri yapılmamış olsa da, Said Nursî, eserlerinde kendine has bir üslup ve bakış açısıyla yüzlerce ayetin tefsirini yapmaktadır. Ayrıca günümüzde, konulu tefsir metodu olarak ifade edilen tefsir anlayışının da Risale-i Nur Külliyyatı'nda çok farklı örneklerine rastlamak mümkündür.¹⁶⁸

Said Nursî'nin, eserlerinin tefsir olduğu yönündeki düşüncesinde tefsir iki kısımdır: Birincisi; bilinen klasik usulden olan tefsir, yani Kur'an'ın ibaresini ve kelime ve cümlelerinin manalarını izah ve ispat ederek açıklar. İkinci kısım tefsir ise; Kur'an'ın imani hakikatlerini delillere dayandırarak açıklar. Ancak Nursî, daha çok ikinci kısmın önemi üzerinde durur. Çünkü birinci kısım tefsirler, bu ikinci kısmı bazen özet bir tarzda ele alırlar. Bu nedenle Risale-i Nur'un, doğrudan doğruya bu ikinci kısmı esas tutan bir manevi tefsir olduğunu vurgular.¹⁶⁹

Sözler: Said Nursî'nin “Yeni Said” döneminde ilk yazmaya başladığı eserdir. Nursi, eserlerin bütününe önce “Sözler” ismi vermiş daha sonra, “Risale-i Nur Külliyyatı” olarak değiştirmiştir. Sözler kitabı, Risale-i Nur Külliyyatı'nın ana gövdesini ve esasını oluşturur. Risale-i Nur Külliyyatı'ndan diğer eserler bu ana gövdeden ayrılmış dallar hükmündedir. Bundan dolayı Said Nursî, Sözler kitabına özel bir ihtimam göstermektedir. Ulûhiyet, nübüvvet ve ahiret konularını detaylı

¹⁶⁸ Sinan Özyurt, *Bediüzzaman Said Nursî'nin İtikadi-Siyasi İslam Mezheplerine Bakışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 15.

¹⁶⁹ Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2005, s. 493.

olarak işleyen, genel olarak ibadetlerin gerekliliği ve hikmetleri üzerinde duran eser, otuz üç bölümden oluşmaktadır. Said Nursî'nin Barla'da zorunlu ikamete tabi tutulduğu 1926 ile 1933 yılları arasında telif edilmiştir.¹⁷⁰

Mektûbat: Kendisine sorulan çeşitli dinî ve sosyal konulara verilen cevaplardan oluşan otuz üç adet mektubu içeren bu eser, Barla'da 1929 ile 1934 yılları arasında telif edilmiştir. Tartışmalı ve ilginç birçok soruya ikna edici cevapları içeren bu eserin telifi Nursî'nin sürgün yıllarına rastlar. Eser, çoğunlukla talebelerinin sorularına vermiş olduğu cevaplardan oluşmaktadır. Bu eserde “Cehennem nerededir? Hz. Âdem Cennetten niçin çıkarıldı? Velayet ve keramet meseleleri, Nursî'in siyasete bakışı, Cemel ve Sıffin Vakası, Kerbela Olayı, hilafet ve saltanat mücadelesi ne zaman başladı? Peygamberimizin mucizeleri, milliyetçilik ve ırkçılık meselesi, Vehhabilik konusu, ramazan ayı orucundaki hikmetler, rüya hakikatinin izahı, dinde reform tartışmaları, tarikatla ilgili sorulara verilen cevaplar” gibi konuları ele almaktadır.¹⁷¹

Lem'alar: Değişik konularda telif edilen Lem'alar, Nur hizmetinin temel prensiplerini izah ederek Nur talebesinin manevi dinamiklerini ele alır. Allah'ın varlığı, birliği, isim ve sıfatları, rızık, şer problemi, kıyamet alâmetleri, ahiret, sünnete uymanın önemi ve ahlaki meseleler, ihlası kazanmak ve muhafaza etmek için riayet edilmesi gereken düsturlar, hastalara ve ihtiyarlara manevi tavsiyeler, tesettürün önemi gibi çeşitli konuların yer aldığı otuz üç adet “lem'a”dan oluşan eser, 1932 ile 1936 yılları arasında telif edilmiştir.¹⁷²

Şualar: Şualar eserinin çoğu bölümleri Nursî'nin Eskişehir, Denizli ve Afyon hapisanelerinde bulunduğu yıllarda yazılmıştır. İman esaslarının izahlarının yapıldığı Risaleler yanında, hapisanedeki Nur talebelerine hitaben yazılmış mektuplar ile Denizli ve Afyon Ağır Ceza Mahkemelerinde Nursî ve Nur talebelerinin yapmış oldukları müdafaalar da bu kitapta yer almaktadır. Genel olarak Allah'ın varlığı ve birliği, iman ve küfür, ahiret, ahirzaman ve kıyamet alâmetleri gibi itikadi meselelerin ele alındığı eserde bazı mektup ve mahkeme müdafaaları ile ebced ve cifr uygulamaları gibi farklı konular da yer almaktadır. Nursî bu eserin otuz

¹⁷⁰ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2002.

¹⁷¹ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbat*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

¹⁷² Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

bir şua olmasını arzu etmiş ancak 1936 ile 1949 yılları arasında on beş şua olarak yazmıştır.¹⁷³

Asâ-yı Musa: Allah ve ahiret inancı, ibadetlerin ehemmiyeti, varlıkların yaratılışında tabiat kanunlarının, sebeplerin ve kendi kendine oluşun söz konusu olamayacağı, tabiatçılık fikrinin temel dayanağının hiçbir esasa dayanmadığı, gibi konuların ve bazı öğütlerin yer aldığı eser Nursî, tarafından diğer eserlerinden derlenerek oluşturulmuştur.¹⁷⁴

İman ve Küfür Muvazeneleri: Said Nursî'nin eserlerinde geçen iman ve küfür konularıyla ilgili bazı bölümlerden Risale-i Nur neşirlerinin derleyerek oluşturdukları bir eserdir. Bundan dolayı İman ve Küfür Muvazeneleri adlı eser, Risale-i Nur'da geçen konuların bir özetidir, denilebilir.¹⁷⁵

Mesnevi-i Nuriye: Eski Said dönemine ait risalelerle birlikte 1926-1934 yılları arasında Barla'da yazılmış olan Lem'alar, Reşhalar, Lâsiyyemalar ve Nur'un İlk Kapısı isimli bölümlerden oluşan eser, Risale-i Nur Külliyyatı'na bir giriş mahiyetini taşımaktadır. Risale-i Nur Külliyyatı'nın bir nevi fidanlığı hükmünde olan Mesnevî-i Nuriye, Bediüzzaman Said Nursî'nin telif ettiği ilk eserlerindendir.¹⁷⁶

İşârâtü'l- İ'câz: Said Nursî'nin Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü milis kuvvetleri oluşturarak Doğu cephesinde Ruslarla savaşırken 1914-1916 yılları arasında Arapça olarak kaleme aldığı ve Fatiha ile Bakara süresinin ilk otuz üç ayetinin tefsirini yaptığı, Kur'an'ın i'câzını ortaya koymaya çalıştığı eserde, ulûhiyet, nübüvvet ve ahiret konuları kısa olarak ele almıştır. Bu yönüyle daha sonra kaleme alınan Risale-i Nur Külliyyatı'nın genel bir özetini oluşturan kitap, 1918 yılında ilk kez Arapça olarak basılmış, daha sonra kendisi hayatta iken kardeşi Abdülmecid Nursî (Ünlükul) tarafından kısmen eksik bir şekilde Türkçeye çevrilerek 1959 yılında neşredilmiştir.¹⁷⁷

Muhakemât: Muhakemât kitabı, Bediüzzaman Said Nursî'nin 1911 yılında kaleme aldığı eserlerinden biridir. Eser, aslında Said Nursî'nin de belirttiği gibi

¹⁷³ Bkz. Nursî, *Şualar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2005.

¹⁷⁴ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Asâ-yı Musa*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

¹⁷⁵ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *İman ve Küfür Muvazaneleri*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

¹⁷⁶ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

¹⁷⁷ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *İşarat'ül İcaz*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

İşaratü'l-İ'caz tefsirinin bir girişi ve mukaddimesi olarak kaleme alınmıştır. Türkçe Muhakemât veya Saykalü'l-İslâmiyet olarak yayınlanan eserin Arapçası da yine aynı yıllarda (1911-1912) Reçetü'l-Ulema veya Reçetü'l-Havas olarak neşredilmiştir. Risale-i Nur Külliyyatından önce kaleme alınmasına rağmen daha sonra Külliyyata dâhil edilmiştir.¹⁷⁸

İçtimai Dersler: Nursî, Eski ve Yeni Said diye nitelendirdiği dönemsel hayatının her ikisinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini, Yeni Said'in verdiği derslerin yanı sıra Eski Said'in verdiği derslerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini bir vasiyet biçiminde tavsiye etmiştir. Kitapta yer alan risale ve makalelerin sıralanışı yayın tarihleri dikkate alınarak yapılmış, risale ve makalelerde Nursî'nin o dönemde kullandığı imzalar aynen muhafaza edilmiştir. Kitabın sonunda Eski Said'in eserlerinin orijinal şekliyle kapak resimleri ve makalelerinin tamamının fotokopileri eklenmiştir. Kitabın bu isim ve ad altında yayınlanması, Eski Said dönemi eserlerini talebelerine bir nevi "içtimaî dersler" şeklinde takdim ve tavsiye etmesinden esinlenmiştir. Nutuk, Hurbe-i Şamiye, Münazarat, Divan-ı Harb-i Örfî, Davaü'l Ye's, Hutuvat-ı Site, Hakikat Çekirdekleri, Sünuhât, Nokta, Tuluat, İşarat, Rumuz, Şuaat, Lemeat, Makaleler adlı eserini olduğu gibi içermektedir.¹⁷⁹

Müdafaalar: Bu eser Bediüzzaman Said Nursî'nin idari makamlara ve adli mercilere başvuruları, mahkemelerdeki savunmalarını içermektedir. Özellikle Eskişehir, Afyon, Denizli ve İstanbul ağır ceza mahkemelerdeki davalar, savunmalar, itiraz ve dilekçelerden oluşmaktadır.¹⁸⁰

Sikke-i Tasdik-i Gaybi: Şuâların Birinci ve Sekizinci Şuâ ile Lem'aların, Sekizinci Lem'ası ve bazı mektupların bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserde, cifr ve ebced uygulamaları ile Risale-i Nur'la alakalı gaybî işaretlere yer verilmektedir. Sikke-i Tasdik-i Gaybî kitabı, Risale-i Nur'un dayandığı manevî dayanakları ve kaynakları izah etmekte ve bu noktada yapılmış bazı eleştiri ve itirazlara da ikna edici cevaplar verilmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁸ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Muhakemat*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

¹⁷⁹ Bkz. Nursî, *İçtimai Dersler*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2006.

¹⁸⁰ Bkz. Nursî, *Müdafalar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2006.

¹⁸¹ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

Barla Lâhikası: Barla'da zorunlu ikamete tabi tutulduğu 1926'dan Eskişehir Hapishanesi'ne gönderildiği 1935 yılına kadar müellifin talebeleriyle olan mektuplaşmalarını içermektedir. Yirmi Yedinci Mektup içinde zikredilmekle birlikte ayrı bir kitap olarak yayınlanmıştır. Barla Lâhikası, ilk dönem lâhikalarından olması hasebiyle bir girizgâh niteliği taşır. Barla Lahikasında Said Nursî'nin Nur talebelerine yazmış olduğu mektuplarla, Nur talebelerinin Said Nursî'ye yazdıkları mektuplar iki ayrı bölüm halinde toplanmıştır. İlk bölümde yer alan Said Nursî'nin Nur talebelerine yazmış olduğu mektuplar, kendisiyle daha yoğun bir haberleşme ve alâka içinde olanlara göre bir tasnife tabi tutulmuştur. Aynı tertibe Nur talebelerinin Said Nursî'ye yazmış oldukları mektuplarda da riayet edilmiştir.¹⁸²

Kastamonu Lâhikası: Kastamonu Lahikası, Risale-i Nur'un ikinci dönem lahikalarıdır. Bu lahikaların yazıldığı 1936-1943 yılları arasında Nursi Kastamonu'da göz hapsinde ikamet etmektedir. Said Nursî'nin Kastamonu'daki sürgün hayatının önemli bir bölümü İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Kastamonu Lahikasında yer alan mektuplar, bu yılların mektuplarıdır. Kastamonu Lahikası'nda Said Nursî'nin mektuplarıyla Nur talebelerinin yazdıkları mektuplar iki ayrı bölüm halinde toplanmıştır. İlk bölümde yer alan Said Nursî'nin mektupları dört ayrı başlık altında, içerdiği konulara göre tasnif edilmiştir.¹⁸³

Emirdağ Lâhikası: Emirdağ Lahikası Risale-i Nur'un son dönem eserlerindedir. Bu lahikaların birinci kısmı (Emirdağ Lahikası I), Said Nursî'nin 1944-1947 yılları arasında Emirdağ'da mecburi ikamete tabi tutulduğu dönemde; Isparta, Kastamonu, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Anadolu'nun diğer şehirlerindeki Nur talebelerine hizmetle ilgili bazı düsturları içeren ve bazen de soru-cevap niteliği taşıyan mektuplarını kapsamaktadır. İkinci kısım (Emirdağ Lahikası II) ise, Emirdağ, Eskişehir ve İstanbul'daki ikametleri sırasında 1948-1952 ve sonrası dönemde yazılan mektupları ihtiva etmektedir. Said Nursî'nin yazdığı mektuplar, Said Nursî'nin müdafaaları, Ankara ehl-i vukufunun¹⁸⁴ raporu, Denizli Mahkemesi'nin kararı, Nur talebelerinin yazdığı mektupları içermektedir.¹⁸⁵

¹⁸² Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Barla Lâhikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2002.

¹⁸³ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

¹⁸⁴ Günümüz Türkçe'sinde "bilirkişi" denilen ehl-i vukuf, hukukî uyumsuzluk ve ispat konusunun özel ve teknik bilgi gerektirmesi durumunda, uzmanlığına başvurulmuş üçüncü kişi anlamına gelmektedir. Ehl-i vukufun, görüşüne başvurulmuş konuda özel bilgi ve uzmanlık sahibi olması,

Tarihçe-i Hayatı: Tarihçe-i Hayat kitabı, Said Nursî'nin 1950'lerden sonra talebeleri tarafından kaleme alınmış ve kendisinin de kontrol edip onayladığı son eseridir. Bu eserde Said Nursî'nin çocukluk ve tahsil hayatı, ilim çevrelerindeki çalışmaları, Risale-i Nurların telifi, bu yıllardan sonraki sürgün hayatı; mahkemeler, hapisler, zindanlar ve zehirlenmelerle geçen uzun ve mücadele dolu hayatı, Risale-i Nur eserlerinden yapılan alıntılarla da desteklenerek yazılmıştır.¹⁸⁶

tarafsız olması gerekir. Bir konuda iki veya daha fazla bilirkişi tayin edilebilir. Bu durumda aralarında anlaşamamaları halinde hâkim çoğunluğun görüşüne göre karar verir. Erişim Tarihi: 10.12.2014, <https://kurul.diyaret.gov.tr/SoruSor/DiniKavramlarSozlugu>.

¹⁸⁵ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

¹⁸⁶ Bkz. Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN İLMÎ VE DİNÎ YAŞAYIŞININ İKNADAKİ ROLÜ

3.1.1. İlmî Yönü ve İkna

Modernleşme sürecinde önden gelen İslâm düşünürlerden biri olan Said Nursî'dir. Nursî, yüz yıla yakın süren hayatı boyunca Batı'nın ve modern çağda radikal sekülerizmin meydan okumaları karşısında İslâm dünyasının manevi dinamiklerini Kur'an ve Sünnetin sabitelerinden hareketle ortaya koymaya çalışmıştır. Çağdaş İslam toplumunun inşasında temel harcın iman hakikatleri olduğunu vurgulayan Nursî, Kur'an ve Sünnetin çağdaş yorumunu yaparak İslâm kalesini yeniden onarmaya çalışmıştır.¹⁸⁷

Her çağın kendine özgü birtakım problemleri olduğu gibi bu çağın da problemleri vardır. İslâm toplumunun tarihi süreci dikkatle izlenecek olursa görülecektir ki, her duraklama döneminde o dönemin manevi hastalıklarına Kur'an ve Sünnete dayanarak çözüm önerileri sunan mücedditler, âlimler gelmiştir. İslâm toplumunun sıkıntıları olduğu dönemlerden biri olan bu çağda dalalet ve bidat karanlıklarını dağıtarak, şüpheleri bertaraf etmeye ve hakikatleri göstermeye çalışan âlimlerinden birinin de Said Nursî olduğunu görmek mümkündür.

Said Nursî, kendi selefleri gibi ümmetin hayatında tecdit (yenileme) misyonunu üstlenerek aydınlanma yolunu göstermeye çalışmıştır. Nübüvvet kapısının kapanmasından sonra teceddüt hareketini üstlenen mücedditler, her asrın ihtiyaçlarını ve koşullarını göz önünde tutarak dinin yenilenmesi anlamında veraset-i nübüvvet makamını üstlenerek görevlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla, Said Nursî de tarihi süreç içerisinde bu geleneğin bir devamı olup bu çağın, problemlerini, manevi hastalıklarını giderebilmek için Kur'an ve Sünnete dayanarak kısa, sağlıklı ve ikna bir yol sunmuştur. Bu yol, en kısa ve sağlıklı bir metotla bidat ve dalalet hücumlarına karşı çabuk sönmeye maruz kalan taklidi imanı, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak ve küfrün hiçbir saldırısı karşısında sarsılmayacak olan

¹⁸⁷ İbrahim M. Abu - Rabi, *Alim ve Düşünür Olarak Bediüzzaman*, çev. İbrahim Kapaklıkaya vd. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006, s. 9-13.

tahkiki imana çevirme yolu ve mücadele metodudur. Böylece Kur'an ve Sünnete dayanarak meydana getirilen eserler günümüzde Müslümanların sorunlarına ve manevi hastalıklarına çözüm sunacak nitelikte olduğu söylenebilir.¹⁸⁸

Said Nursî'nin, ilmi kişiliğinin anlaşılması açısından eserleri tetkik edildiğinde eserlerinde dinî, ahlâkî, edebî, hukukî, felsefî, sosyal ve tasavvufî alanlarda önemli konulara değinildiği görülmektedir. Eserlerinde bütün İslâmî ilimler yanında felsefe, dil, edebiyat ve tarih alanlarında yüzün üzerinde kaynak eser ve âlim ismi tespit etmemiz mümkündür. Bütün semavî kitapların ve özellikle peygamberlerin yegâne davaları olan kâinatı yaratanın ulûhiyet ve vahdaniyetini ilan ve bu büyük davayı da, ilmî, mantıkî delillerle ispat ederek hedef kitlelerini ikna etmektir.¹⁸⁹

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başında İslâm âlimleri ve aydınları İslam dünyasının içine düştüğü çıkmazdan kurtulmaları için değişik fikirler sunmuşlardır. Hemen hemen hepsinin referans noktaları Kur'an ve sünnettir. İhtilafa düştükleri noktalar Kur'an ve sünneti kavramakla ilgili anlayış ve yorum farklarıdır. İslâm toplumlarının geri kalmalarının asıl nedenin gerçek manada İslâm ve şeriattan uzak kalması ya da İslâmın gerçek manada yaşanmamasıdır. Bu dönemde herkes bu yeni dünyada İslâmî yaşantı nasıl uygulanacak ve nasıl bir düşünce kazandırılacaktır arayışı içerisindeydi.¹⁹⁰

Meşrutiyet döneminde Osmanlı alimleri ve aydınları bu arayışlar içerisindeyken, kimi aydın ve alimler gelenekçi bir İslâm'ı savunurken kimileri de gelenekleri tamamen reddetmeden İslâm'ı çağın koşullarına göre yorumlamayı ileri sürmüşlerdir.¹⁹¹ Kur'an hakikatlerinin doğruluğunu akıl çerçevesinde kanıtlamaya kalkışmak yani zamanın getirdiği bir açıklama ve yorumlama biçimi olmakla birlikte Said Nursî'nin yer aldığı akım, geleneksel İslâm'dan çok İslâmcılık olarak adlandırılan İslâm'ın çağdaş dünyanın problemlerinin karşısında ne tür tavırlar alması gerektiği fikirleri sunan İslâmcılık anlayışıdır. Ona göre, Batı dünyası karşısındaki yenilginin asıl nedeni maddidir ve bu ancak ilim, fen ve sanayi yolu ile

¹⁸⁸ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 20.

¹⁸⁹ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 21.

¹⁹⁰ Osman Resulan, *Bediüzzaman'ın Volkan Yazıları*, İstanbul: Nubihar Yayınları, ty., s. 7.

¹⁹¹ Osman Resulan, *Bediüzzaman'ın Volkan Yazıları*, s. 8.

aşılabilir.¹⁹² Nursî'nin, fen, felsefenin ilerlediği ve aklın ön planda olduğu bu çağda şu vurgusuna bakmak gerekir;

“Her bir mü'min i'lâ-i Kelimetullah ile mükelleftir. Bu zamanda en büyük sebebi, maddeten terakki etmektir. Zira ecnebiler fûnun ve sanayi silâhıyla bizi istibdad-ı manevîleri altında eziyorlar. Biz de fen ve san'at silâhıyla i'lâ-i Kelimetullahın en müdhiş düşmanı olan cehil ve fakr ve ihtilaf-ı eskâra cihad edeceğiz. Amma cihad-ı haricîyi şeriat-ı garranın berahin-i katiasının elmas kılınçlarına havale edeceğiz. Zira medenîlere galebe çalmak ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur!...”¹⁹³

Said Nursî'ye göre batı dünyasına üstün gelmenin yolu silahlı mücadele ve savaş olmadığını bunun yerine düşüncelerimizi ikna yoluyla karşı tarafa kabul ettirebileceğimizi ve gelecek zamanlarda başarının büyük ölçüde kılıçla değil, maarif (eğitim), fen ve sanayi ile olacağını sık sık dile getirir. Bilgi çağında yaşayan günümüz Müslümanların her alanda güçlü olmaları için bilgiye de, fen ve sanata da sahip olmaları gerektiği gibi ekonomik anlamda da fakirliğin ancak bu sayede giderilerek ilerleyebileceğini söylemektedir. Bundan dolayı Nursî, Allah adının ve İslâm'ın yücelmesi için maddi ilerleme üzerinde hassasiyetle durulması gerektiğini vurgulamıştır.

3.1.1.1. Dinî İlimler ile Fen İlimlerin Birlikteliği

Modern felsefenin rasyonalist, seküler, aydınlanmacı ve pozitivist karakteri modern bilimin niceliksel alanda elde ettiği başarıları arkasına almış ve evrenin sırrını çözebileceğini savunmuştur. Ancak geldiği nokta itibarı bir anlamsızlık girdabı oluşturarak, insanları ruhani bağlarından kopartıp, tamamen maddeye düşkün yapmış, bencil ve egoist bir düşünce yapısına sahip kılmıştır.¹⁹⁴ Nursî'ye göre, mevcut bilimler için bu paradigmanın yanlış, eksik olduğu ve insani değerlerle tam uyuşmaması beraberinde birtakım problemleri meydana getirmektedir.

Nursî'ye göre din ve fen ilimleri birlikte okutulmalıdır. Din ve fen ilimlerinin ayrı ayrı okutulması, kurumlar arasında büyük çatışmalara sebebiyet vereceğinden bunların birlikte okutulması zaruridir. Dolayısıyla Nursî, arzulanan bir neslin yetişmesi için fen ve din ilimlerinin bir arada okutulmasının şart olduğunu ortaya

¹⁹² Nursî, *İçtimâî Dersler (Nutuk)*, s. 17.

¹⁹³ Nursî *Tarihçe-i Hayatı*, s. 61.

¹⁹⁴ Osman Çakmak, “Bilimin Sekülerleşmesi ve Dünyevileşmesi Problemine Karşı Said Nursî Formülü: Mana-yı Harfî”, *Türkiye'deki Ulusal Sempozyumlar (Türkçe)*, Erişim Tarihi: 18.01.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp/article/view/1759>.

koymaktadır.¹⁹⁵ Nursî, fen ilimler ile din ilimleri arasında bağlantı kurulma gereğini şu şekilde açıklamaktadır;

“Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder.”¹⁹⁶

O, medresetü’z-Zehra projesini tasavvur ederken eğitim programı için *“Fûnun-ı cedideyi, ulûm-ı medaris ile mezc ve derc”¹⁹⁷* etmekten söz etti. Nursî’nin amacı Kur’an’ın ışığında felsefenin hikmetle bağına kurmak ve dolayısıyla varlığı bir bütün olarak görmenin yolunu açmaktır. Felsefenin hikmetle, bilimin de metafizikle bağı yeniden tesis edilince insan hayatı yeniden anlam kazanmaktadır. Nursî, modern bilimin metafiziksel bir arka planda yeniden inşa edilmesi için çağın düşünce yapısına uygun bir metot ve bakış açısı sunmuştur.

Nursî’ye göre, fen eğitiminin temel gayesi, insanı aldığı eğitim sonucunda kendisi için yaratıldığı ve tasarlandığı belli olan tabiatı doğru anlamak olmalıdır. İnsan her şeyden önce kâinat kitabının bir okuru haline gelmelidir. Zaten Kuran’ın ilk emri “oku” dur. Konuya bu açıdan bakınca dinle bilimin maksatları birleşmektedir. Böyle fen bilimleri Allah’a ve inanca ait gerçekleri tanımanın aracı olması gerekir.

Nursî, eserleri ile ilim içinde hakikate giden bir yol sunmaktadır. Ona göre, tabiat gerçeklerinin etkili eğitim ve öğretim metotları ile sunulduğu bu yolda, okurlar ciddi bir kâinat kitabı okuru haline gelir. İnsan, çevresinde cereyan eden olayları, muhteşem düzeni ve harika tasarımları derinliğine fark ettikçe hayret duyguları içinde kalmakta; öğrenmeye karşı isteği ve merakı daha da artmaktadır. Dolayısıyla bu yöntem ile doğadaki hassas mekanizmaları ve düzeni ileri düzeyde fark eden insanda takdir ve saygı duyguları, insani meziyetler gelişmektedir. Düzen ve terbiye, sanat ve tasarım, temizlik ve iktisat, faaliyet ve yardımlaşma, şefkat ve merhamet,

¹⁹⁵ Said Yetim, *Bedüzzaman Said Nursî’nin Eğitim ve İrşad Metotları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 18.

¹⁹⁶ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 141.

¹⁹⁷ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 141.

hak ve adalet gibi güzel ahlakın kaynağı olan özellikler hep tabiatta sergilenmekte ve bu özellikler eşyanın temel vasıflarını teşkil etmekte olduğunu sunmaktadır.¹⁹⁸

Nursî'nin eserlerine bakıldığında ikna sürecinde dini hakikatleri anlatırken bilimsel metot dilini eserlerinde görmek mümkündür. O, Otuz İkinci Sözün birinci mevkıfında birçok ilmin verilerini bir örnek metin halinde bir araya getirmiştir. Bu metin, tek başına Nursî'nin fen ilimler ile din arasında kurduğu bağlantıyı uyumlu bir şekilde birleştirerek anlatır. Burada Tıp, Anatomi, Fizyoloji, Kimya, ağırlıklı olarak birlikte işlenmiştir.¹⁹⁹

3.1.1.2. Çağın Düşünce Yapısına Göre Hareket Etmesi

On dokuzuncu yüzyılda “sanayi devriminin” gelişmesiyle Avrupa’da materyalist düşünce ve inançsızlık hareketi başladı. Kilisenin, düşünen insanlara yönelik yaptığı ve asırlarca süren baskılar sebebiyle dine karşı müthiş bir reaksiyon gelişti. Sanayi devrimi ile birlikte, Avrupalı düşünür ve filozoflar, pozitivizm felsefesini geliştirdi. Deney ve tecrübe sahasına giren her şey var, girmeyenin yok olduğunu ve dolayısıyla metafizik âlem, manevi âlem, Yaratıcı ve dini değerler inkâr edildi.

On dokuzuncu yüzyılda Batılı entelektüel çevrelerde şöhret bulan materyalist/pozitivist akımlar, Osmanlı aydınlarını etki altına almaya başladı. Söz konusu aydınlar, askeri ve teknik eğitim başta olmak üzere edebiyat, sanat ve düşüncede Batılılaşmanın gereği hususunda fazla tereddüt göstermedikleri gibi, dinin (İslâm'ın) ilerlemeye engel olduğunu iddia etmeye başladılar. Böylece din-bilim çatışması Osmanlı toplumunda da hararetli bir şekilde tartışılmaya başlandı. İslâm dünyasında bu olumsuz durumun giderilmesi için, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yirminci yüzyılın ortalarına kadar birçok İslâm âlimiyle birlikte Said Nursî de çözüm yolları aramış ve bu problemlerin giderilmesi için ciddi çaba

¹⁹⁸ Çakmak, “Bilimin Sekülerleşmesi ve Dünyevileşmesi Problemine Karşı Said Nursi Formülü: Mana-yı Harfi”.

¹⁹⁹ Bkz. Nursî, *Sözler*, s. 631-641.

sarf etmiştir.²⁰⁰ Bu arayışlarda, İslâm geleneğinden beslenerek yeni ve genel bir yorum yapmak ve buna toplumsal bir hareket niteliği kazandırma çabası olmuştur.

Nursî, çağı ve çağın gerçeklerini okumuş, okuduğu bu gerçekleri dinin esası olan Kur'an hakikatlerine ve sünnete bağlı kalmakla birlikte çağın anlayışına ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde halkın seviyesine indirgeyerek yeni bir anlayışı benimsemiştir.²⁰¹

Hovland'a göre, ikna sürecinin başarılı sonuçlanması için kaynağın, mesajın içeriğini ve alıcıların ihtiyaçlarını, beklentilerini, eğilimlerini, geçmiş deneyimlerini ön yargılarını, tutumlarını, değer ve yargılarını göz önünde bulundurması gerekir.²⁰²

İkna sürecinde, bireysel ve toplumsal faktörler ile birlikte zaman ve çevre faktörü de önemlidir. Burada önemli olan kaynak görevinde bulunan kişinin araştırmacı, bilgi ve birikime sahip olmakla birlikte neyin nerede ve nasıl söyleneceğini bilmesi önemlidir.²⁰³

Said Nursî'nin, gerek imani gerek sosyal yönüyle diğer din âlimlerden farklı kılan yönüne baktığımızda şu ifadesinin üzerinde durmakta fayda vardır:

“Ben vaizleri dinledim. Nasihatleri bana tesir etmedi. Düşündüm. Kasavet-i kalbimden başka üç sebep buldum: Birincisi: Zaman-ı hâzırâyı zaman-ı salıfeye kıyas ederek yalnız tasvir-i müddeayı parlak ve mübalâğalı gösteriyorlar. Tesir ettirmek için; isbat-ı müdde ve ikna-i müteharri-i hakikat lâzım iken ihmal ediyorlar. İkincisi: Bir şeyi terhib veya terhib etmekle ondan daha mühim şeyi tenzil edeceklerinden, muvazene-i şeriatı muhafaza etmiyorlar. Üçüncüsü: Belâgatın muktezası olan mukteza-yı hâle mutabık, yani ilcaat-ı zamana muvafık, yani teşhis-i illete münasib söz söylemezler; güya insanları eski zaman köşelerine çekiyorlar, sonra konuşuyorlar Hâsıl-ı kelâm: Büyük vaizlerimiz hem âlim-i muhakkik olmalı, tâ ispat ve ikna etsin. Hem hakîm-i mudakkik olmalı, tâ muvazene-i şeriatı bozmasın. hem belîğ-i mukni olmalı, tâ mukteza-yı hal-e mutabık hareket etsin, ve böyle olmaları da şarttır...”²⁰⁴

Nursî'nin bu düşüncesinden yola çıkarak onun, zamanın ruhunu iyi analiz ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü o, bireylerin psiko-sosyal yapısını etkileyen değişimin farkındadır. Vaizlik görevini yapanlar, içinde bulunduğu çağın ve çevrenin

²⁰⁰ İbrahim Coşkun, “Said Nursî'nin Görüşleri Işığında Bilim-İman İlişkisi ve İnsanlığın Geleceği”, Erişim Tarihi: 03.09.2013, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/bilim-iman-ilis>.

²⁰¹ Vehbi Karakaş, *Hız. Peygamber'den Bediüzzaman'a Yansımalar*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2012, s. 42.

²⁰² Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 176-177.

²⁰³ Mehmet Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 132-133.

²⁰⁴ Nursî, *İçtimai Dersler (Nutuk)*, s. 21

bilgi, anlayış ve ihtiyaç durumunu göz önünde bulundurmamak zorundadır. Nursî'ye göre, "ıfrat ve tefrit'ten"²⁰⁵ uzak durmak yani uç notalara kaçmamak hak ve hakikatlere saygının bir gereğidir.

Ona göre, İslâm dininin temel esası olan doğruluk prensibini korumak gerekir. İslâm dininin gerçekleriyle yetinmeyip, ölçüsüz, abartılı dil ve yaklaşımla çalışanların bilmeleri gereken önemli husus, bu davranışlarıyla fayda değil, İslâm'a zarar verdiklerini ileri sürer. Bu konudaki düşüncelerini ifade ederken ayrıca şu hususlara da dikkat çekmiştir: Hadis ve Kur'an'da var olan hakikatleri kabul etmemek ne kadar yanlış ise, olmayanları varmış gibi göstermek de o kadar yanlıştır. Çünkü kabul etmemek bir cehaletten kaynaklanabilir; fakat olmayan şeyleri varmış gibi göstermek bir ilimle olur. Cahil bir derece mazur olabilir fakat âlim mazur sayılmaz.²⁰⁶

Nursî'ye göre, herhangi bir dini konuyu kişilere ya da toplum içinde ölçüsüz bir şekilde bahsetmek doğru değildir. Ölçüsüz dini sohbet, hem söyleyene hem de dinleyicilere zarar verir. Bundan yola çıkarak muhatabın ikna olabilmesi ve dini duygu, düşünce ve davranışlarında değişimin meydana gelebilmesi için dozajın ne kadar önemli olduğunu görmek mümkündür.

3.1.1.3. Ortak Ruhu Uyandırma Anlayışı

Said Nursî, bu zamanın en büyük farz vazifesi İttihad-ı İslâm (İslâm Birliği) olarak görüyor. Uhuvvet-i İslâmiye (İslâm kardeşliği), ittihat, ittifak ve imtizaç İslam dünyasının en önemli meseleleridir. Çünkü uhuvvet (kardeşlik) ve muhabbet (sevgi) dinin esasıdır. Aralarında tesis edecekleri uhuvvet muhabbet bağlarıyla birlikte hareket edip bu bağları bütün İslâm toplumlarının sıkıntılarına cevap verebilecek yüksek bir enerjiye ve muhteşem bir sinerjiye dönüştürebilmenin altyapılarını

²⁰⁵ İfrat; herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma manasına gelir. Tefrit ise herhangi bir konuda geri kalma, yeterli ölçüde olmama durumudur. Nursi eserlerin birçoğunda değindiği ve dengeli hareket edilmesi gerektiğini vurguluyor. Bkz. Risale-i Nur Külliyyatı.

²⁰⁶ Said Nursî, Muhakemat adlı eserinde, bu kitabına Reçetetü'l-Ulema (Âlimler için reçete) adını koyarken özellikle çağdaşı bulunan alimlerin, kitabın muhtevasını teşkil eden konuları dikkatli bir şekilde okumaları gerektiğine işaret etmiş oluyor. Özellikle birinci maddede, o döneme kadar İslâm ulemasınca yazılan tefsir, kelam ve sair kitaplarda yer almış yanlış birtakım düşüncelere, yorum ve değerlendirmelere yol açmış olan konu ve rivayetleri ilmi metotlarla tahkik edip akıl süzgecinden geçirdikten sonra okuyucuya sunmaktadır, bkz.

hazırlanmalı ve girişimlere geçilmelidir.²⁰⁷ Böylece bu asırda İslâm dünyasının çözüm bekleyen problemlerine reçeteler yazılmış ve teşhisten tedaviye geçmenin yolları açılmış olur.

Said Nursî'ye göre, bu asırda yapılacak en önemli iş, asrın ihtiyaç ve zaruretlerine cevap verebilecek bir şekilde önce hizmet tarz ve üsluplarının önceliklerini belirlemek ve bu çerçevede içerisinde İslâm'ın ve Müslümanların geleceği için çalışmaktır.²⁰⁸ Nursî, bu asrın farklı olduğunu, "...eskiden hakimbir şahs-ı vahid (tek kişi) olduğunu ve o hâkimin müftüsü de, onun gibi minferit bir şahıs olabiliyordu."²⁰⁹ şimdi ise zaman cemaat zamanıdır. Hâkim olan cemaatin şahsı manevisidir,²¹⁰ danışma ve istişare etme onun ruhunu oluşturduğunu vurgular:

"Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevî daha metindir. Ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezâifi deruhte edebilir. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa pek çok fena olur. Ferdin, iyiliği de fenalığı da mahduttur. Cemaatin ise gayr-i mahduttur. Harice karşı kazandığınız iyiliği, dahildeki fenalıkla bozmayınız."²¹¹ "Bu zaman, cemaat zamanıdır. Ferdî şahısların dehâsı, ne kadar harika da olsalar, cemaatin şahs-ı manevîsinden gelen dehâsına karşı mağlûb düşebilir. Onun için, o mübarek kardeşimin yazdığı gibi, âlem-i İslâmî bir cihette tenvir edecek ve kudsî bir dehânın nurları olan bir vazife-i imaniye; biçare, zâif, mağlûb, hadsiz düşmanları ve onu ihanetle, hakaretle çürütmeye çalışan muannid hasımları bulunan bir şahsa yüklenmez. Yüklense, o kusurlu şahıs ihanet darbeleriyle düşmanları tarafından sarsılrsa, o yük düşer, dağılır."²¹²

Nursî, hizmet ve davasında cemaatin şahsı manevîsinin ehemmiyet ve kıymetini hep ön plana çıkarmış; maddî, ferdî ve fânî şahsın mahiyetini nazara almamıştır. Ona göre, birey deha da olsa onun omuzuna ağır mesuliyetler yüklenince o ağırlığın altında ezilir.

İnsanların doğası farklıdır yani her insan farklı özelliklerde yaratılmıştır. Bir kişide güçlü olan bir özellik, başka kişilerde daha zayıf olabilir. Nursî, insanların farklılıkları kabiliyetlerini dikkate alarak ferdi hareketten ziyade cemaat hareketini

²⁰⁷ Dilek, *Risale-i Nur'da Derinleşme*, s. 337.

²⁰⁸ Dilek, *Risale-i Nur'da Derinleşme*, s. 338.

²⁰⁹ Nursî, *İçtimâî Dersler (Sünhat)*, s. 259.

²¹⁰ Şahs-ı Manevî: Manevî şahıs; belli bir şahıs olmayıp, kendisine bir şahıs gibi muamele edilen şirket, cemaat, cemiyet gibi ortaklıklar; belli bir kişi olmayıp bir cemaatten meydana gelen manevî şahıs yada kişilik. Erişim Tarihi: 25.10.2014, <http://www.risaleforum.net>.

²¹¹ Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, s. 112.

²¹² Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 51.

esas almıştır. Ona göre, cemaat oluşumu içerisinde, fikri iletişimler ve istişarelerden istifade azami derecede olur.

Hizmetleri cemaat çalışma ve hareketi içerisinde yürütmek, insanları motive etme noktasında önemli olduğu gibi; hizmetlerin inkişafına kuvvet verir, tekâmülüne vesile olur, cemaat fertleri arasındaki irtibatı azami derecede kuvvetli tutar. Bu şevk ve inkişaf insanları daha fazla okumaya, anlamaya ve okuduklarını daha fazla yaşamaya ve aktarmaya sevk eder.²¹³ Bu çerçevede düşünüldüğünde Nursî, burada cemaat dinamiğini oluşturarak hizmetlerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlayarak insanları gönül dünyasına girmeyi amaçlamıştır.

3.1.1.4. İhtiyaç ve Zaman Faktörü

Psikodinamik iletişim modelinde içerik ve nitelik açıdan verilmek istenen mesajın ikna edici olması, daha çok muhatabın psikolojik yapısına, onu besleyen ihtiyaç ve beklentilerine bağlıdır.²¹⁴ Bu açıdan mesajın düzenlenmesi, sadece ileten açısından yeterli olmamakta, aynı zamanda alıcının ihtiyaç ve beklentilerine uygunluğu da önemlidir.

İkna sürecinde ihtiyaç ile birlikte zaman faktörünü de dikkate alarak, muhatabın anlayış ve algılama düzeyini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle mesajın gönderileceği zamanı da dikkate alarak, yavaş yavaş, sorulan sorulara, ihtiyaç ve şartlara göre muhataba ulaştırılmalıdır.

Mesajın insanda tutum değişimi meydana getirmesi için, onun inanç ve düşünce yapısının, zekâ ve eğitim düzeyinin, onu besleyen kaynakların, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik durumların ihtiyaç ve zaman faktörü açısından dikkate almak önemlidir. İnsan, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip oldu için bu faktörler göz önünde bulundurulmasa ikna sürecinde başarılı olunması mümkün değildir.²¹⁵

Modernleşme süreciyle birlikte Avrupa'nın pozitivist, materyalist felsefi düşüncenin ve bunun sosyal, kültürel ve ekonomik hayata yansımalarının olduğu dönemlerde değişimin doğal seyri içerisinde kaçınılmaz olduğu inancı hâkimdi. Bu

²¹³ Dilek, *Risale-i Nur'da Derinleşme*, s. 329.

²¹⁴ Suat Cebeci, *Dini İletişim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 201.

²¹⁵ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 64.

dönemde yaşayan ve çağdaş İslâm düşüncesine yaptığı katkılar ile bilinen ve özgün bir kişilik olan Said Nursî'dir.²¹⁶ Yirminci yüzyıl dünyasının kaçınılmaz bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğunun farkına varan Nursî, İslâm dünyasının bunun dışında kalmayacağını, “*Eski hal muhal, ya yeni hâl veya izmihlâl.*”²¹⁷ diyerek çağdaş medeniyetin ve teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmamak hatta onu aşmak için gerekli ilke ve şartların yerine getirmenin kaçınılmaz olduğunun altını çizmektedir.

Nursî, uzun yaşamını Eski Said ve Yeni Said diye nitelendirdiği hayatının her iki dönemine baktığımızda ihtiyaç ve zaman faktörünü dikkate almıştır. Osmanlı toplumunun sosyal, kültürel ve siyasal çalkantı içerisinde olması değişimi kaçınılmaz hale getiriyordu. Nursî, Osmanlı devlet yapısı içerisinde eskimiş, demode olmuş kurumların yenilenmesini, çağın ve yeni nesillerin ihtiyaçlarına göre birtakım düzenlemelerin şart olduğunu vurgulamıştır. O, hem dönemin hükümetine dilekçelerle birtakım taleplerde bulunmuş hem İttihad ve Terakki'nin elit kadrosuyla görüşerek onları etkilemeye çalışmış hem de meşrutiyetin ilanı münasebetiyle meydanlarda halka hitap etmekte, aşiretler arasında dolaşarak hürriyet hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır. Müslüman kamuoyunda yanlış yönlendirmelere yol açabilecek davranışlara engel olmak düşünce ve gayretiyle dönemin değişik kulüp ve cemiyetlerine üye olarak girmeye çalışmıştır.²¹⁸

Nursî, toplumun etnik ve dini yapısını dikkate alarak, medeni ölçüler çerçevesinde bir arada yaşamanın ortak paydasını bulmaya çalışmış. Bu konularda hem yöneticileri hem de halkı aydınlatacak risaleler, makaleler yazmış, şifahi nutuklar ve konuşmalar yapmıştır.²¹⁹

Nursî'nin en büyük başarısı geleneksel İslâm ilimlerini modern bilimsel bilgi ile birleştirmesi ve modern bilimsel bilginin gerçeğini süzgeçten geçirirken, inkarcı

²¹⁶ Modernleşme sürecinde İslâm toplumunun yeniden inşası ile ilgili düşüncelerine eserlerinde genişçe yer vermektedir. Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye, Deva'ül-Ye's, Hutuvat-ı Sitte, Sunuhat, Tuluat)*.

²¹⁷ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 99.

²¹⁸ Konu ile ilgili Nursî'nin mücadelesini, fikirlerini ve yaptığı katkılar ile ilgili entelektüel biyografisine ve özellikle toplumsal hayat ile ilgili kaleme aldığı eserlerinde oldukça yer vermektedir. Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler; Tarihçe-i Hayatı; Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 71-288.

²¹⁹ Eski Said döneminde kaleme alınmış eserlerinde genişçe yer verilmektedir. Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler (Nutuk, Münazarat, Makaleler)*.

ve materyalist felsefenin temellerini etkin bir şekilde reddetmiştir.²²⁰ Özellikle yirminci yüzyılın başlangıcından bu yana, ilim, fen ve teknolojideki gelişmeler hızla ilerlemektedir. Kuşkusuz bu hızın daha da ivme kazanarak devam edeceği bir gerçektir. Nitekim Nursî, Yirminci Söz adlı eserinde bu hususa şöyle dikkat çeker: “*Elbette nev-i beşer âhir vakitte ulûm ve fûnuna dökülecektir, bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise ilmin eline geçecektir.*”²²¹

Nursî, İslâm toplumlarında modern bilimin yeri sorununu ortaya koyarak, bilimle onu kendi amaçları doğrultusunda kullanan ülkelerin gücü arasındaki ilişkiyi otaya kaymaktadır.²²² Bununla ilgili medrese yapısının modernleştirilmesi ile ilgili sunduğu teklifler ve özellikle İslâm coğrafyası için önem arz eden Medresetü’z Zehra projesini gerçekleştirmek için ciddi gayret sarf etmesi onun sadece yapısal değişimi değil, bilinçteki değişimini de esas almıştır.²²³

Nursî’nin Kur’an yorumuna baktığımızda, düşünce sisteminde Kur’an ile modern bilimler arasında bir uyumsuzluğun olmadığını gösterir. Tabiat sisteminin işleyişiyle ilgili tefekkür sistemine baktığımızda fizik, biyoloji, kimya, botanik, tıp, kozmografya gibi ilimlerin terminolojisine sık sık başvurmuştur. Özellikle bu ilimlerin şüpheciliğin üreme alanları olması ve o alanlardaki hızlı gelişmeler inanç noktasında birtakım endişeleri de meydana getiriyordu. Nursî, bu ilimleri erken dönemde müfredatına almasına rağmen daha sonra eserlerinde İlahi Yaratıcı gücünün kanıtları olarak görüp geniş bir biçimde işleyerek ele almıştır.

3.1.2. Dinî Yaşayışı ve İkna

İletişim ve iknada başarıya ulaşmada doğrudan veya dolaylı olarak etkili olan faktörlerden biri kaynağın, dinî yaşayış biçimidir. İçsel dindarlık boyutunun dışa yansması ikna sürecinde etkilidir. İçsel dindarlık, bireyin dini inançlarına gerçek anlamda adanmışlığını göstererek zaman ve durumlar karşısında değişmezliğini

²²⁰ Şükran Vahide, “Said Nursî’nin Entelektüel Biyografisine Doğru”, *Alim ve Düşünür Olarak Bediüzzaman*, haz. İbrahim M. Abu – Rabi, çev. İbrahim Kapaklıkaya vd. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006, s. 33.

²²¹ Nursî, *Sözler*, s. 282.

²²² Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 323.

²²³ Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 186.

göstermektedir. İçsel dindarlık, bireyin hem dünyayı anlama hem de yaşam ve hareket tarzı için temel sağlayan bir yaklaşımdır.²²⁴

H. Hökelekli'ye göre içsel dindarlık, dinî değerler içlerine iyice yerleşmiş, benlik bütünlüğü oluşmuş, güçlü kişiliğe sahip bireyler için din, her konuda tek referans kaynağıdır. Kişiliğin merkezinde yer alan iman, bireyi Allah rızası için kendi arzu ve isteklerinden vazgeçirir. Dini nihai amaç olarak görerek, hayatı ve inancı bütünleştirip içselleştirirler. Sosyal statü, itibar kazanmak, kimlik kazandırma, güvenlik sağlama, maddi ve ekonomik çıkarlar peşinde koşmak, araçsal ve faydacı olan dışsal değerleri arzulamak gibi amaçları yoktur. Maddi, faydacı ve araçsal değerleri arzulayan ve kaygısını taşıyan dış güdümlü dindarlık modelidir.²²⁵

Tutarlılık kuramlarında Cialdini, tutum ve davranış değiştirme sürecinde tutarlılığın ikna sürecinde önemli olduğunu vurgular. O, tutarlılık kuramlarını geliştiren Fritz Heider ve Leon Festinger gibi kuramcılarla ilgili yaptığı çalışmada, tutarlılığın güçlü bir güdü olduğunu ve yüksek düzeyde bir tutarlılığın kişisel ve zihinsel bir gücü çağrıştırdığını vurgular. Cialdini'ye göre, tutarlılık dürüstlüğü, güvenilirliğin, dengeliliğin, kararlılığın, ilkeli, ölçü ve uyumlu olmanın özünü oluşturmaktadır.²²⁶

Burada üzerinde durmamız gereken önemli hususlardan biri kaynak durumunda bulunan Said Nursî'nin dindarlık boyutunun ve dini hayatının ikna sürecinde muhatap üzerindeki etki boyutudur. Çünkü irşat ve iknada önemli özelliklerinden biri de beden dili ile söz dili uyum içinde olması gerekliliğidir. Başkalarının duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmeye çalışan, onlar için canlı bir örnek olabilir. Düşünce, tutum ve davranışlardaki tutarlılık, kaynağın sözlerini daha etkili hale getirir. Söz ve davranışları arasında tutarsızlık ve çelişki güvensizlik meydana getirir.

Kaynağın tutarlılığını, güvenilirliğini belirleyen önemli bir faktör, onun tebliğ ve telkinlerinden herhangi bir kişisel bir menfaat ya da karşılık beklememesidir. Kişisel bir menfaat beklentisi içerisinde olan bir kişi, muhatap nazarında güvenilir ve

²²⁴ Fatma Gül Cırhincioğlu, *Din Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2010, s. 61-62.

²²⁵ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2010, s. 85-86.

²²⁶ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 104-105.

inanılır olmayacağı gibi tebliğinde de istenilen etkiyi meydana getirmeyecektir. Daha kısa bir ifade ile karşılık beklentisi, karşısındakini kuşkuyla düşürecek ve ikna olmasını imkânsız hale getirecektir.²²⁷

Nursî'nin ikna sürecinde; mücadele hayatına, tavizsiz duruşuna baktığımızda onun, hiçbir şekilde silâhla mücadele etmemesi, asayişini ihlâl etmemesi, siyaseten uzak durması ve kendi davasını kendi üslûbuyla anlatmakla beraber düşüncelerinde son derece kararlı, hiçbir şekilde taviz vermemiş olmasıyla etkili olmuştur.

3.1.2.1. Olumlu Hareket Tarzı

İnsan, doğal olarak fizikî, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi çevreden ve o çevrede yer alan nesne, durum ve kişilerden etkilenir. Elbette olumlu davranış bilincinde olan insanlar da dış çevreden etkilenir. Ancak, onların davranışları bilinçli, kendilerine mal ettikleri değerlere dayanan kararlar üzerine kurulur. Onlar temel değer ve ana amaçlarının farkında olarak, çevreye olabilecek en uygun tepkiyi verirler ve olumlu davranış gücünü kullanırlar.²²⁸

Nursî'nin hayatına ve eserlerine bütün olarak baktığımızda, onun hep müsbet (olumlu) tutum içerisinde olduğunu görürüz. Müsbet hareket, onun hayata bakış açısı, davranış biçimi olduğunu görmek mümkündür. Nursî, hizmet sürecinde müsbet hareketi ikna metodu olarak kullanmıştır.

Büyük bir sorumluluk bilinciyle kendini insanlığa hizmet etmeye adanmış olan Nursî, kendi duruşunu “menfi (olumsuz) hareket” karşısında; “müsbet (olumlu) hareket” olarak nitelendiriyordu. Başkasının kusurlarını dile getirmeden sürekli kendi doğrularını anlatmıştır.²²⁹

Nursî'ye göre, dine veya insanlığa hizmet etmeyi vazife edinmiş kimseler açısından müsbet hareket etmek demek, insanın kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmesi; başka mesleklere düşmanca yaklaşmaması ve başkalarını tahkir etmemesi ve eksik bulmaması, onun fikrine ve ilmüne müdahale etmemesi; onlarla

²²⁷ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 185-186.

²²⁸ Ahmet yıldız, “Said Nursî'nin Müsbet Hareketinin Dili”, *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 18.08.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.

²²⁹ Nevzat Tarhan, *Çağın Vicdamı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012, s. 204.

meşgul olmaması demektir.²³⁰ Buna göre, hak olan her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek noktasında kendi mesleğinin konumunu ortaya koyarken: “*Mesleğim haklıdır, yahut daha güzeldir*” demeye hakkı vardır. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden “*Hak yalnız benim mesleğimdir*” ya da “*Güzel sadece benim mesrebimdir*” gibi sözleri sarf etmeye hiç kimsenin hakkı olmadığını vurgular.²³¹

3.1.2.2. Samimiyeti

G. Egan’a göre, kişilerarası ilişkiler kurmada ve kişisel yardım hizmetini vermede muhatapı ikna etmenin yolu, içtenliktir. Yardım ilişkilerinde içtenlik davranışa dönüşmemiş ise muhatapı ikna etmek zor olur. Kaynağın davranışları, yaşamdan aldığı doyumunu çevresindeki insanlarla etkileşimi ve kurduğu ilişkilerde dürüst olduğu durumda, muhatapın kendilerini anlamalarını sağlar ve muhatapların kendilerini gerçekleştirmelerini destekler.²³²

İhlâs, kelime anlamı olarak katıksız, saf olma demektir. Kuran’da geçen ihlâs kavramı, insanın katıksızca gönülden Allah’a iman etmesi, O’na içten bağlanması anlamına gelir.²³³

Said Nursî’nin gerek hayatına ve gerek eserlerine baktığımızda onun kişisel paradigmasını oluşturan en önemli unsurlardan ihlâs kavramıdır. Onun, sürekli ihlâstan bahsettiğini görüyoruz. Bu nedenle onu anlamak için, onun ihlâsa bakış açısını da iyice anlamak gerekir.

Nursî, ihlâs kavramını sadece kişisel hayatta ya da hususi ibadetlerinde esas aldığı bir prensip değildir. O, sosyal sorumluluk alanında da Allah rızasını esas almış ve bu düşünce ile hareket etmiştir. İhlâsla doğru yapılan bir şeyin devamlı olması için kararlı ve tutarlı olması gerekir. O, tam bir ihlâs ile enaniyetten (bencillikten) uzak durma prensibiyle davasını savunmayı ve sürdürmeyi esas almıştır.²³⁴ Çünkü

²³⁰ Beki, “Kur’an ve İrşad Tarzı”.

²³¹ Nursî, *Lem’alar*, s. 189.

²³² Gerard Egan, *Psikolojik Danışmaya Giriş*, çev. Füsün Akkoyun, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 68.

²³³ Bkz. Sad, 38/45-47.

²³⁴ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 36.

ona göre Allah'ın rızası ancak ihlâsla kazanılır. Nursî, ihlâs hakkında şöyle ifade eder:

“Ey ahiret kardeşlerim ve ey hizmet-i Kur'an'iyede arkadaşlarım! Bilirsiniz ve biliniz: Bu dünyada, husussan uhrevî hizmetlerde en mühim bir esas, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaathçi, en metin bir nokta-i istinad, en kısa bir tarik-i hakikat, en makbul bir dua-yı manevî, en kerametli bir vesile-i makasid, en yüksek bir haslet, en safi bir ubudiyet, ihlâstır. ...Ey kardeşlerim! Mühim ve büyük bir umur-u hayriyenin çok muzır mânileri olur. Şeytanlar o hizmetin hâdimleriyle çok uğraşır. Bu mânilere ve bu şeytanlara karşı ihlâs kuvvetine dayanmak gerektir. İhlâsı kiracak esbattan yilandan, akrepten çekindiğiniz gibi çekininiz.”²³⁵

Bu ifadeler ile Nursî, insanların özellikle takipçilerinin manevi anlamda kuvvetli temel ihtiyaçlarının olduğunu ve esas kuvvetli ihtiyacın da ihlâs olduğunu vurgular. İnsanların, bir sonuç elde edebilmesi için kuvvete ihtiyaç duyduğunu ve o kuvvetin de ihlâsta olduğunu vurgulamaktadır. İnsan zor şartlarla karşılaştığında ona yardım edebilecek bir gücün, dayanak noktasının, hakikate götürecektir bir yolun, manevi bir duanın, amacına ulaştırabilecek bir yönteminin olmasını ve bunları kulluk çerçevesi içerisinde gerçekleşmesini ihlâs olarak tanımlamaktadır.²³⁶

Nursî, büyük ve hayırlı işlerin büyük manilerinin olduğunu ve şeytanın hayırlı işler yapanlar ile çok uğraştığı vurgular. İnsanların nefsine uyması, hislerine tabi olması, küçük menfaatlerini düşünmesi, ikiyüzlülük yapması, kendi egosunu ön plana çıkarması onu ihlâstan uzaklaştırır. Psikoanalitik açıdan bakıldığında insanların doğasında sevgi, ümit, şefkat, sadakat, dürüstlük gibi güzel hasletler olduğu kadar büyüklenme, hırs, haset, riya, nefret gibi özellikler de insan doğasında mevcuttur.²³⁷ Bu çerçevede bakıldığında ve özellikle yaşadığı dönemin mevcut şartları düşünüldüğünde ihlasla hareket etmek ya da ihlâsı muhafaza etmek çok zordur. Bu çerçevede bakıldığında Nursî'nin bir psikolog ya da psikolojik danışman gibi neden ihlâs risalesinin on beş günde bir okunması gerektiği vurgusunu yapması daha iyi anlaşılmaktadır.

O, bir rehber olarak gördüğü eseriyle kendini arındırmayı amaçlar, enaniyet ve nefsin tuzağına karşı istikamete durmak için ihlâs yolunu esas almıştır. Çünkü ihlâsı esas almak insanı daha safi, daha samimi, daha fitri bir iklime taşır. İhlâsı esas

²³⁵ Nursî, *Lem'alar*, s. 190-200.

²³⁶ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 153-162.

²³⁷ Alfred Adler, *İnsan Doğasını Anlamak*, İzmir: İlyâ Yayıncılık, 2003, s. 201-281.

alanlarda manevi bir cazibe unsuru meydana gelir. O cezbedici unsur ise bir iksir gibi tesir eder ve insanların gönül dünyasında yer alır.²³⁸

Nursî, yaşadığı zor şartlara ve bütün baskılara rağmen hiçbir zaman menfaat kazanma, riya, gösteriş, insanların teveccühü kazanma gibi düşüncesi olmamıştır. O, ihlâsla hareket etmede şu düsturu temel almıştır:

“Amelinizde rıza-yı ilâhî olmalı. Eğer O razı olsa, bütün dünya küsse ehemmiyeti yok. Eğer O kabul etse, bütün halk reddetse tesiri yok. O razı olduktan ve kabul ettikten sonra, isterse ve hikmeti iktiza ederse, sizler istemek talebinde olmadığınız halde, halklara da kabul ettirir, onları da razı eder. Onun için, bu hizmette, doğrudan doğruya, yalnız Cenâb-ı Hakkın rızasını esas maksat yapmak gerektir.”²³⁹

İkna sürecinde Nursî ile muhatabı arasındaki etkileşim ve çekim kuvvetinin, onun davasındaki samimiyetinden kaynaklandığını görmek mümkündür. Nursî'nin samimiyetini sadece ilmî boyuta değil, onun biyografik hayatına bakıldığında, pratik yaşantısında da prensip olarak uygulaması ikna sürecinde etkili olmuştur.

3.1.2.3. Model Olma

İnsanları bilgilendirmeye, etkilemeye veya insanların duygu ve düşüncelerini değiştirmeye çalışan bir kişi, onlar için canlı bir örnek olabilen kimsedir. Hem diliyle hem de tutum ve davranışı ile ikna etmek, kaynağın sözlerini tesirli hale getiren tek formüldür. Aksi taktirde kaynağın davranışları ile sözlerinin tutarsız olması, itimadını kaybeden bir çelişkiler yumağı haline gelecektir. Bu çelişkileri gören insanların, ikna olup değişmek yerine, daha da uzaklaşmaları kaçınılmaz olacaktır.²⁴⁰

Derin bir kavrayışa sahip olan Nursî, bütün hayatını Kur'an ve Sünnetin gölgesinde sürdürmüş ve misyonuyla ilgili meselelerde, hep Kur'an-Sünnet yörengeli hareket etmiştir. Onun tebliğ ve ikna sürecinde en önemli özelliklerinden biri de yaşadığı çağın şartlarına uygunlukla beraber, mücadelesinin Kur'an ve Hz. Muhammed'in dâvet metoduna uygun olmasıdır. Yani Kur'an'da, Allah'ın peygamberlerine ve tebliğ vazifesinde bulunanlara emrettiği şekilde hizmet etmiş,

²³⁸ Şener Dilek, *Risale-i Nurda Derinleşme*, İstanbul: Feyza Yayıncılık, 2012, s. 341.

²³⁹ Nursî, *Lem'alar*, s.199.

²⁴⁰ Beki, “Kur'an ve İrşad Tarzı”.

aynı zamanda, Hz. Muhammed'in İslâm'a dâvet metoduna uygun bir şekilde hareket etmiştir.²⁴¹

3.1.2.4. Bilgi ve Davranış Bütünlüğü

Leon Festinger, Bilişsel Çelişki Kuramın'da, bilişsel çelişkilerin kişiye sıkıntı veren durumlar olduğunu ve bu durumun kişilerarası iletişimi etkilediğini ortaya koyar. İnsanlar inançları, tutum ve davranışları gibi bilişsel süreçler arasındaki tutarlılık durumlarını da dikkate alırlar.²⁴² İkna sürecinde kaynağın, tutarsızlığa ya da çelişkiye düşmemesi için anlatacağı bilgiyi içselleştirmesi gerekir. Bilginin pratiğe aktarımı, ortaya çıkartılan ürün veya sonucun niteliğini etkiler.

Nursî, din adamları ve mürşitlerin, kendileri tarafından sindirilmemiş ve içselleştirilmemiş olan ilmi başkasına telkin etmemeleri gerektiğini şu sözleri ile ifade eder:

*"Hazm edilmeyen ilim telkin edilmemelidir. Hakikî mürşid-i âlim koyun olur, kuş olmaz. Hasbî verir ilmini. Koyun verir kuzusuna hazmolmuş musaffâ sütünü. Kuş veriyor ferhine lüab-âlûd kayını."*²⁴³

Nursî'ye göre ilim adamları, vermek istedikleri ilmi herkesten önce kendileri iyi kavramalı ve hazmetmelidir. Kavrayış olarak ilmi içselleştirdikten sonra başkalarına telkinde bulunmalıdır. Kaynağın aldığı eğitim ve yaşadığı ortam kadar kullandığı veya tercih ettiği yöntem, ürettiği sonucu etkiler. Bu açıdan anlattıklarını içselleştirip yaşamak, kaynağın en önemli prensiplerinden biridir.

3.1.2.5. Kendinden Başlaması

Risale-i Nur eserlerinde hitap çeşitliliği içerisinde en dikkat çeken sesleniş, Said Nursî'nin kendi nefesine seslenişidir. Genelde diğer âlimlerin eserlerde görülen yaklaşım, bir okuyucu kitleyi kendisine hedef seçip onlara hitap etme şeklindedir. Oysa bazen böyle bir hitap tarzı dinleyicide birtakım negatif duygu ve düşünceler meydana getirerek ikna sürecini olumsuz yönde etkileyebilir. Bundan dolayı Nursî,

²⁴¹ Davut Aydüz, "Risale-i Nur'da Tebliğ ve İrşâd", *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 25.08.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.

²⁴² Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 1157-158.

²⁴³ Nursî, *Sözler*, s. 749.

eserlerinde başkalarına verilecek nasihatleri önce kendi nefesine seslenerek, uygulamaktadır.

Çünkü herkesten ziyade kendi nefisini nasihate, ıslaha muhtaç görmektedir.²⁴⁴ Günümüzde nasihat makamındaki insanların nasihatlerinin tesirli olmamasının altında, nefisini dışlayarak veya akla, mantığa uygun olmayan teklifler yaparak nasihatte bulunmaları bunu gösterebiliyor. Bu konu ile ilgili Kur'an'da geçen ayetlere baktığımızda Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

“Siz kitabı okuduğunuz halde insanlara (başkalarına) iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Bunun yanlış olduğunu düşünemiyor musunuz?”²⁴⁵ Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemek, Allah katında büyük gazaba sebep olur.”²⁴⁶

İslâm'ı anlatmakta ve yaşamakta Hz. Muhammed'i örnek alan Nursî, Kur'an'a ve Hz Muhammed'in sünnetine uyarak tebliğe önce en küçük daireden yani kendi nefisinden başlamıştır.²⁴⁷ Çünkü o, en büyük, en önemli ve sürekli görevin en küçük dairede bulunduğunu söyler.

Nursî'ye göre insanın yapması gereken işlerin önem ve öncelik sırası, kişinin kendisinden başlayıp küçük çevreden büyük çevreye doğru orantılı olarak giden bir çizgi takip etmek gerekir. Küçük daireden büyük daireye doğru açılmak, hem ilmî kaideye hem de ikna ve irşadın tedricilik prensibine uygun düşmektedir. Bu konuda Nursî, düşüncesini şöyle açıklamaktadır:

“Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedahil daireler gibi, her insanın kalb ve mide dairesinden ve cesed ve hane dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden ve vatan ve memleket dairesinden ve küre-i arz ve nev'-i beşer dairesinden tut, tâ zihayat ve dünya dairesine kadar, birbiri içinde daireler var. Her bir dairede her bir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede, en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var.”²⁴⁸

O, bu hususla ilgili Kur'an'da geçen yukarıdaki ayetlerinin kendisine hitap ettiğini telaki ederek, eserlerinde ilk muhatap olarak nefisini seçti. O, düzeltme faaliyetine “ey nefsim” diyerek başlamıştır. İlmî anlamda kibre kapılmadan gerçek manada söyledikleriyle ve yaptıklarıyla tutarlığı, Kur'an ve peygamber ahlakını

²⁴⁴ Sebahattin Yaşar, “Bir Medeniyet Dili Olarak Risale-i Nur”, *Köprü Dergisi*, sayı: 102/2008, Erişim Tarihi: 25.11.2014, <http://www.koprudergisi.com>.

²⁴⁵ Bakara, 2/44.

²⁴⁶ Saf, 61/2-3.

²⁴⁷ Beki, “Kur'an ve İrşad Tarzı”.

²⁴⁸ Nursî, *Asâ-yı Musa*, s. 24.

kusursuz yaşamaya gayret etmesidir. Nursî'nin hem yaşayışını hem de tebliğ ve ikna sürecinde bu hususa ne kadar dikkat ettiğini anlamak için şu düşüncesi önemlidir:

“Ey kardeş! Benden birkaç nasihat istedin. Sen bir asker olduğun için askerlik temsilâtıyla, sekiz hikâyecikler ile birkaç hakikatı nefsimle beraber dinle. Çünkü, ben nefsimi herkesten ziyade nasihata muhtaç görüyorum. Şimdi kısaca ve avam lisanıyla nefsimi diyeceğim. Kim isterse beraber dinlesin.”²⁴⁹

Nursî'nin düşüncesinde hazım olunmayan ilim, telkin edilmemelidir. O, alınan ilimlerin iyi hazmedilmesi gerektiğini ve daha sonra bunun davranışa yansıtılabileceğini ve başkalarına nasihat verilebileceğini vurgulamıştır. Nursî'nin nefsinin muhat seçerek ve eserlerinde kendine hitaben yazarak başlaması, ıslah operasyonlarına nefsinde başlaması, insanlar ona sevgi ve saygı duyarak herkesin ilgi odağı haline gelmiştir. *“Biz ahlak-ı İslâmiye'nin ve hakaik-i imaniyenin kemalatını ef'alimizle izhar etsek sair dinlerin tabileri elbette cemaatle İslâmiyet'e girecekler.”²⁵⁰* O'nun bu yönü ikna sürecinde muhatapları ve okurları üzerindeki en önemli etkilerden birisidir. Bu, risalelerinin (eserlerinin) daha tesirli ve kalıcı olmasını sağlamıştır.

O, ikna ve düzeltme faaliyetine “Ey nefsim” diyerek ilk önce kendisinden başlamıştır. *“Hem Risaletü'n-Nur, en evvel tercümanının nefsinin iknaa çalışır, sonra başkalarına bakar. Elbette nefis-i emmaresini ikna eden ve vesvesesini tamamen izale eden bir ders, gayet kuvvetli ve hâlistir...”²⁵¹* Çünkü o, nefsinin ıslah edemeyen başkasını ıslah edemeyeceği düşüncesini ön planda tutup, yaşantıda ya da pratikte model olmayı önemli prensip haline getirmiş, ilk hedef olarak nefsinin seçmiştir.²⁵² Onun, *“Ben kendimi beğenmiyorum, beğenenleri de beğenmiyorum.”²⁵³* diyerek nefsinin kabartacak tutum ve davranışlardan uzak durması, insanlar üzerinde etkili olmuş ve kitleler tarafından kabul görülmüştür.²⁵⁴

²⁴⁹ Nursî, *Sözler*, s. 11.

²⁵⁰ Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 21.

²⁵¹ Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 17.

²⁵² Nursî, *Sözler*, s. 326.

²⁵³ Nursî, *Mektubat*, s. 459.

²⁵⁴ Nursî'nin nefsinin seslenerek, kendini beğenmediğini, nefsinin yerden yere vurduğunu eserlerine baktığımızda çok fazla sayıda misalle karşılaşmak mümkündür. Bkz. *Emirdağ Lahikası, Mesnevi-i Nuriye, Barla Lahikası, Sözler, Mektubat* ve diğer eserlerinde karşılaşmak mümkündür.

3.1.1.6. Güvenilir ve İnanılır Olması

İkna modellerinde Aristo, ikna etme vasıtalarının en güçlü olanın güvenilirlik olduğunu ve “ethos” olarak adlandırdığı inandırıcılık ve güvenilirlik iletişimde kaynaktan bulunması gereken en temel özeldir. Hovland’a göre ise güvenilir iletişimci ikna sürecini etkileyebilir, ancak güvenilir olmayan kaynak iletiye karşı direnç oluşmasına neden olabilir.²⁵⁵ Hedef kitle ikna edici kişinin güvenilir bir kişi olduğunu inanmazlarsa kanıtların pek önemli bir değeri olmaz.²⁵⁶ Bir fikrin ve bir inancın başkalarına kabul ettirilebilmesinde, o fikri ve inancı aktaran kaynağın durumunun, anlatış tarzının, muhatap tanıma ve takip edilen yöntemin yanı sıra güvenilir, inanılır olmasının büyük etkisi vardır. Bundan dolayı ikna edici iletişim açısından kaynağın güvenilir olması çok önemlidir.²⁵⁷

Sosyal hayattaki tecrübeler ve yapılan araştırmalar, inanılır kişilerden veya inanılır kaynaktan gelen etkili iletişimin ve telkinlerin hedefte daha fazla inanç ve tutum değişimi meydana getirmektedir. Kaynak durumunda olan kişiyi, ikna sürecinde etkili kılan faktörler ise onun muhatap nazarındaki inanılabilirliği ve saygınlığıdır.²⁵⁸

Kaynak görevinde bulunan kişinin sahasındaki bilgisi, söz, tutum ve davranışlarındaki tutarlılık ve samimiyet ölçüsünde muhataplarından saygı görecektir. Bilgi mesajın içeriğiyle olduğu kadar, tebliğde araç olacak ve kolaylık sağlayacak her türlü konuyla da ilgilidir.

Kaynak ile muhataplar arasındaki samimiyet, kaynağın toplum tarafından kabul görülmesini ve onunla bütünleşmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda kaynağın verdiği mesajlar ve telkinler daha etkili olmasını sağlayacaktır. Kişinin ya da kaynağın inanılabilirliğinde bilgi kadar samimi, tutarlı ve güvenilir olması da son derece önemlidir. Çünkü kendisine güvenilmeyen ve samimi olmayan bir kişi, ne

²⁵⁵ Harry Jameson, *İletişim ve İkna*, yh. Sezen Ünlü, çev. Nejdet Atabek & Banu Dağtaş, Eskişehir: Anadolu Açıköğretim Yayınları, 1996, s. 199.

²⁵⁶ Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açısından Dini İletişim*, s. 173-174.

²⁵⁷ Ayşegül Şen, *Kur'an-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 77.

²⁵⁸ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 184.

kadar bilgili olursa olsun muhatapları üzerinde etkili olmaları veya onları ikna etmeleri çok zordur.²⁵⁹

Hovland Modeli'ne göre, Kaynağının uzmanlığı ötesinde tutarlı ve güvenilir olması hedefi ikna edebilme açısından çok önemlidir. Etkili bir iletişim kaynağı konusunda ne kadar uzman olursa olsun, amacı dinleyiciyi ya da muhatabı kandırmak gibi algılanırsa karşısındaki bireyler üzerinde etkili olması mümkün değildir.²⁶⁰

Kaynağın güven vermemesi iletişim etkisini bozucu bir engel olarak kabul edilmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında iknanın temelinde inandırma, inandırmanın temelinde de güven vardır. İkna etmek açısından güven sağlamanın yolları, kişide dürüstlük, sağlam kaynaklara dayanması, adalet duygusunun gelişmişliği, tek taraflı menfaat düşüncesi içerisinde olmama, iyi niyet, insanlara saygı duyma, yetenekler, sorumluluk duygusu ve diğerleri tarafından iyi tanınma gibi özelliklerin bulunmasıdır.²⁶¹

Hz. Muhammed'e peygamberlik görevi gelmeden önce "Muhammedü'l Emîn" sıfatına sahip olması veya bu sıfatla kendisine hitap edilmesi O'nun tebliğ görevinde başarılı olmasında etkili olmuştur. İnsan, yapı itibarıyla en derin sırlarını dahi güven duyduğu insanlarla objektif bir şekilde paylaşır. Bu nedenle etkili bir iletişim faaliyeti için önemli bir husus, muhatapların kaynağa karşı güven duymasıdır. Dolayısıyla kaynağın, insanlar üzerinde etkili olabilmesi ve güven vermesi, muhatap kişilerin hem kaynağın söylediklerine inanmasını, hem de kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmelerini sağlar. Bu şekilde kaynağın, insanlara verdiği bu güven sayesinde onlara rahatça ulaşabilir. Ancak bu da kaynak kişinin söz ve davranış uyumluluğu içerisinde olması gerekir.

İnsanlar üzerinde etki bırakan Nursî'nin, hangi açılarından insanları etkilediğini anlamak için onun fikirlerini, gayesini, yaşayış ve aksiyon tarzını incelemek uygun olacaktır. Yukarıda değinildiği gibi dini iknada güvenilirlik açısından kaynağın ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği hususunda Nursî'nin kişilik özellikleri ve yaşayış

²⁵⁹ Şanvar, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 99.

²⁶⁰ Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, s. 184.

²⁶¹ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 174.

tarzıyla ilgili çalışmamızda genişçe yer verilmiştir. Fakat burada Nursî'nin meslek olarak gayesi, dayandığı kaynaklar, hareket metodu, beklentileri üzerinde durmakta yarar vardır.

Nursî, hizmetinin temellerini ihlâs sütunları üzerine inşa etmiştir. Onun, temel gayesini; *“Allah rızası için, ila-yı kelimetullah (Allah'ın adını yüceltip yayma) uğrunda çalışmaktır”*²⁶² ifadesiyle özetlemek mümkündür. Nursî'nin bu gayesini eserlerinin farklı yerlerindeki ifadelerinde görmek mümkündür.²⁶³

Nursî'nin kaynak olarak güvenilir olduğunu gösteren diğer bir husus bütün sürgün, işkence ve sıkıntılara rağmen maddi ve manevi hiçbir beklenti içerisinde olmaması Allah rızası uğruna her fedakârlığı göze alır ve şöyle ifade eder:

*“Bu zamanda en büyük bir ihsan, bir vazife, imanını kurtarmaktır, başkaların imanına kuvvet verecek bir surette çalışmaktır. Sakın! Benlik ve gurura medar şeylerden çekin. Tevazu, mahviyet ve terk-i enaniyet, bu zamanda ehl-i hakikate lâzım ve elzemdir...”*²⁶⁴ *“Ben maddî ve mânevî her şeyimi feda ettim, her musibete katlandım, her işkenceye sabrettim. Bu sayede hakikat-ı imaniye her tarafa yayıldı...”*²⁶⁵

Nursî, eserlerinde kaynak olarak doğrudan Kur'an'ı esas almıştır. O, Risale-i Nur diğer eseler gibi başka ilim ve fenlerden ve başka kitaplardan alınmadığını, Kur'an'dan başka kaynağın olmadığını, telif olduğu vakit başka hiçbir kitabın yanında bulunmadığını vurgular. Kur'an'a hizmetinde, kulluk ve ibadetinde, Hz. Muhammed (s.a.v.) sünnetini kendine rehber etmiştir.²⁶⁶

3.1.1.7. Sabır ve Kararlılığı

Kararlılık, bir şeyi doğru ve ulaşılabilir hale gelene kadar yapabilmektir. Bu açıdan ikna sürecinde başarı ve fayda sağlamada sabır ve kararlılık son derece önem arz etmektedir.²⁶⁷ Çok yönlü ve kompleks bir özelliğe sahip olan insanın eğitim ve öğretimiyle uğraşmak veya onları bir konuya, bir düşünceye inandırmak zor ve yorucu bir iştir. Eğitim ve öğretimde ya da birilerini her hangi bir düşünceye inandırmak büyük sabır ve kararlılık gerektiren bir süreçtir. Çünkü sabır, bir anda

²⁶² Nursî, *İçtimaî Dersler (Divan-ı Harb-i Örfi)*, s. 163.

²⁶³ Nursî'nin bu gayesini eserlerinin farklı yerlerindeki ifadelerinde görmek mümkündür. Bkz. Nursî, *Risale-i Nur Külliyyatı*.

²⁶⁴ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 45.

²⁶⁵ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 356.

²⁶⁶ Nursî, *Şualar*, s. 646.

²⁶⁷ Hogan, *Konuşarak İkna Psikolojisi*, s. 181.

uygulanan ve tamamlanan bir mekanizma değildir. Bundan dolayı sabır, süreklilik gerektiren bir süreçtir.²⁶⁸

Sabır, sadece çevreden gelen sıkıntı ve eziyetlere karşı değil, hem inanma ve inandığı gibi yaşamaya engel olan kişinin sübjektif dünyasından kaynaklanan engellere ve bu konuda dıştan gelen zorluklara, hem de mesajını başkalarına iletmeye engel olan güçlük ve eziyetlere karşı koyduğu mekanizmadır. Bu konuda en iyi örnek, peygamberlerin ve son peygamber olan Hz. Muhammed'in hayatıdır. Genellikle hayatın erken yıllarından sosyalleşme yoluyla kişiler, yüksek düzeyde bağlanılmış tutum, inanç ve düşüncelere sahiptirler. Bu nedenle yüksek düzeyde bağlanılmış tutum ve inançların değiştirilmesi güçtür.

Osman Necati, "Kur'an ve Psikoloji" adlı çalışmasında sabrın önemini şöyle ifade etmektedir:

*"Sabır ve azimet, irade kuvvetiyle yakın bir bağ içindedir. Bundan dolayı sabırlı adam, aynı zamanda iradesi kuvvetli olan kişidir. Böyle bir kişi zorluk ve engelle karşılaşsa dahi gücü zayıflamaz, kararlılığından bir şey kaybetmez. İrade gücüyle büyük işler başarmak, yüksek amaçlar gerçekleştirmek gayet mümkündür."*²⁶⁹

Hız. Âdem'den beri ilahi mesajları insanlara duyurulması, onunla uyarılması göreviyle mükellef olan peygamberler ya da tebliğciler, karşılaştıkları sıkıntı ve zorluklara sabır ve kararlı mücadeleleriyle katlanmak zorunda kalmışlar. Bütün tebliğcilerin, sabır ve kararlılıkla mücadeleleri, görevini yerine getirilmesi ve sonuca ulaşma bakımında son derece önemlidir. Mesajın insanlara tebliğ etme ya da insanları davet etmede, Kur'an'da sabırla ilgili çok sayıda ayet vardır.²⁷⁰

"Senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar yalanlanmaya ve eziyet olunmaya sabrettiler..."²⁷¹ Ey Muhammed! Azim sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret..."²⁷² Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."²⁷³

Bu ve buna benzer diğer ayetlere baktığımızda hemen hemen bütün peygamber ve tebliğcilerin aynı durumla karşı karşıya kaldıkları ifade etmektedirler. Bu mesajları iletmekle görevli olanlar, bütün olaylar karşısında teselliye muhtaç

²⁶⁸ Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 113.

²⁶⁹ M. Osman Necati, *Kuran ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın, Ankara: Fecir Yayınları, 2004, s. 281.

²⁷⁰ Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 113-114.

²⁷¹ En'am, 6/34.

²⁷² Ahkaf, 46/ 35.

²⁷³ Bakara, 2/153.

olacak kadar üzülmekle birlikte görevini yerine getirmek için gereken sabır ve mücadeleyi bırakmamışlardır.

Nurculuk mesleğine ve hareketine baktığımızda Said Nursî'nin dini hizmet ve ikna metodunda sabır unsuru önemli bir yere sahiptir. Nursî'nin düşüncesinde, nurculuk mesleğinde ihlastan sonra en büyük esas sabırdır. Nursî'ye göre, Bu zamanda insanların manevi yaşantısını sarsacak dehşetli fikirler ve olaylar karşısında sabırla, soğukkanlılıkla ve fedakârlıkla durmak gerekir.²⁷⁴

Nursî'nin hayatına baktığımızda o, gerek manevi dünyasında yani dini yaşantısında ya da hususi ibadetlerinde, mücadelesinde ve gerek kendisine yönelik yapılan haksızca baskılara, sürgünlere, hapsilere, işkencelere karşı samimice, sabır ve kararlılıkla mücadelesini sürdürmüştür. Bu duruşuyla hem yakın takipçilerini hem de diğer insanları etkilemiştir. Maruz kaldığı bütün işkencelere ve sıkıntılara rağmen kendisine bunu yapanlara kızmamış, onlarla çatışmaya girmemiş. O, hakkını herkese helal ettiğini söyleyerek davasına odaklanmış ve talebelerine bu şekilde hareket etmelerini önermiştir. Nursî, Bakara Suresinin 153'üncü ayetinden yola çıkarak hizmet metodunda sabrın hikmet ve gayesiyle ilgili düşüncesini şöyle ifade eder:

"...Cenâb-ı Hak, Hakîm ismi muktezası olarak, vücud-u eşyada, bir merdivenin basamakları gibi bir tertip vaz etmiş. Sabırsız adam, teenni ile hareket etmediği için, basamakları ya atlar düşer veya noksan bırakır, maksut damına çıkamaz. Onun için hırs mahrumiyete sebeptir. Sabır ise, müşkülâtın anahtarıdır ki, "Hırslı, hayal kırıklığına ve başarısızlığa uğrar." durub-u emsâl hükmüne geçmiştir. Demek, Cenâb-ı Hakkın inayet ve tevfiği, sabırlı adamlarla beraberdir..."²⁷⁵

Nursî'nin bu düşünce ile hareket etmesi ve takipçilerini bu düşünce ile hareket etmelerini sağlayarak sabırla dirençlerini yükselterek onları çatışma ortamında uzak tutmalarını ve hizmet ağını her tarafa yayılmasını sağlamayı başarmıştır. Ona göre, Allah'ın insana verdiği sabır kuvvetini evham yolunda dağıtmazsa her musibete karşı yeterli gelebilir.

Nursî'nin eserlerine baktığımızda insanların hayatlarını ciddi manada etkileyen çeşitli olaylar ve hastalıklara karşı nasıl hareket etmesi konusunda bir terapist gibi yaklaşarak, İkinci Lem'a'da Hz. Eyyüb'ün sabrı ve münacatını ve Yirmi

²⁷⁴ Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s. 106, 148.

²⁷⁵ Nursî, *Mektubat*, s. 319.

Üçüncü Mektupta sabrın çeşitleri ile ilgili psikolojik tahliller yaparak insanlara sabır ve tahammül ile ilgili önemli mesajlar vermektedir.²⁷⁶

3.1.2.8. Siyasetten Uzak Durması

Dini hizmet ve tebliğlerde özellikle de günümüzde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, irşat ya da tebliğ görevini üstlenen kaynak kişinin vazifelerine gölge düşürecek, muhataplarda antipati oluşturacak ve belirli kimseleri memnun ederken, çoğunluğu küstürebilecek olan siyasî fikirlerden kaçınılması gerekir.²⁷⁷ Bu düşünce, insanların siyasî kanaatleri tenkit etmek değildir. Müminlerin de belli bir siyasi kanaati olabilir. Burada önemli olan husus, siyasete bulaştırılmış irşat ve tebliğ metodudur. Bu vazifeyi üstlenenlerin siyasetle ilgili meşgul olmamaları gerekir.

İkinci Meşrutiyet döneminde siyasi sosyal meselelere ilgi gösteren ve siyaset yoluyla dine, ilme hizmet etmeyi amaçlayan Said Nursî, dinin siyasete değil; dine hizmet maksadıyla siyasete bir derece alaka göstermiş. Fakat daha sonra siyasetin esas gayesinden saparak, menfaat üzerinde boğuşmaya inkılap ettiğini, tarafgirliğe, ayrılığa yol açtığını görünce, bu yolla iman ve Kur ân a hizmet edilemeyeceğine karar vermiş ve siyasetten uzak ve siyaset üstü bir hizmet hareketini benimsemiştir:

“Bütün siyaset cereyanlarının ve tarafgirliklerin çok fevkinde ve onların garazkârane telâkkiyatlarından müberra ve safi olan bir makamda verilen ders-i Kur’an ve gösterilen envar-ı Kur’aniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve ittiham etmemek gerektir...”²⁷⁸ “Hakaik-i imaniye ve Kur’aniye birer elmas hükmünde olduğu halde, siyasetle alüde olsaydım, elimdeki o elmaslar, iğfal olunabilen avam tarafından, ‘Acaba taraftar kazanmak için bir propaganda-i siyaset değil mi?’ diye düşünürler. O elmaslara âdi şişeler nazarıyla bakabilirler.”²⁷⁹

Nursî’ye göre bu devirde dinî meselelerin siyasî ortam ve atmosferlerde kabul ettirilmesi mümkün değildir. Siyasi ve tarafgir bir anlayışla, tartışma suretiyle anlatılan şeyler, iletişim ve ikna sürecini olumsuz etkileyeceği gibi muhatapta kin ve nefretin oluşmasına sebep olabileceğini vurguluyor. Kaynak, hakikatleri anlatırken, muhatap onlara kıymetsiz bir nazarla bakacak, melek gibi insanları başka nazarla mütalâa edecek, o benim düşüncemde değildir gibi kıymetsiz bir anlayışla bakacak, ayrıca dini siyasete alet ediyor suçlamasıyla dinlemeyecektir. Bu nedenle Nursî,

²⁷⁶ Bkz. Nursî, *Lem’alar*, s. 15-22; Nursî, *Mektubat*, s. 316-323.

²⁷⁷ Aydın, “Risale-i Nur’da Tebliğ ve İrşad”.

²⁷⁸ Nursî, *Mektubat*, s. 59.

²⁷⁹ Nursî, *Mektubat*, s.75.

hizmet hareketini siyaset ve partiler üstü bir konumda tutmuştur. Hiçbir siyasî düşüncenin ve partinin aleti olmadan, yaptığı samimi, lekesiz ve saf hizmetle, istikametli ve en doğru hizmetin nasıl olması gerektiğini herkese göstermiştir.

3.2. DİNÎ İKNADA BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

İletişim ve iknada başarıya ulaşmada doğrudan veya dolalı olarak etkili olan faktörlerden biri ikna sürecinde kaynak, iletişim (konu ya da içerik), hedef (muhatap), ortam ve uygulanan metotlar önemli faktörlerdir. Bunların taşıdığı özelliklerin ikna faaliyetinde ayrı bir yeri, önemi ve sürecin etkinliğinde rolü vardır. Fakat ikna süreci ile doğrudan ilişkili olan faktörlerin başında kaynağın sahip olduğu kişilik özellikleri gelmektedir.²⁸⁰

İkna sürecinde kaynak unsuru, diğer unsurlardan daha önemlidir. Çünkü iletişim başlatan, işleyiş sürecini belirleyen, sonucu etkileyen kendisidir. Dolayısıyla ikna sürecini başarılı bir şekilde sürdürmesi ve sonuca ulaşması için bazı özellikleri taşıması gerekir.²⁸¹ Araştırmamızın bu bölümünde Said Nursî'nin ikna sürecinde kişilik özellikleri psikolojik faktörler çerçevesinde ele alınmıştır.

3.2.1. Lider Kişilik

Liderlik, insanları belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme yeteneğidir. Lider kişiler, çevresinde bulunanları hitabet gücü, sahip olduğu bilgi ve vizyonu ile etkileyen bir yapıya sahiptirler.²⁸² İnsanları dinlerler ve onları anlamak için özel çaba sarf eder. Çevresindeki herkesin en iyi yanlarını geliştirmelerine imkân sağlayacak olumlu değişim ve sürekli öğrenme ortamları sağlar.

Lider kişilik özelliklerine sahip olmak, doğru olanları bilmesi ile yeterli değildir. Lider olan kişi doğru olanı yapmak ve hedef kitleyi etkileyerek değişimi meydana getirmelidir. Üzerinde duracağımız lider özelliklere sahip kişiliklerden birisi de Said Nursî'dir. Özellikle sürgün ve yalnızlık hayatı dikkate aldığımızda gerek yaşadığı dönemde ve gerek ölümünden sonraki süreçte onu takip eden kitlenin büyümesinde etkili olan hususlardan birisi de nasıl kalıcı bir motivasyon sağladığı üzerinde durmak gerekir. Liderlik kavramı özellikleri çerçevesinde nasıl bir kişi

²⁸⁰ Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, s. 6.

²⁸¹ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 51.

²⁸² Tunçer, "Örgütsel Değişim ve Liderlik", s. 59.

olduğu ve vefatından sonra büyük bir değişime öncülük etmesinde rol alan psikolojik faktörler üzerinde durmak gerekir.

3.2.1.1. Duyguları Harekete Geçirme

Tarhan'a göre, bilimsel liderlik içerisinde değerlendirilen duygusal liderler, beynin limbik²⁸³ sistemini kullanabilen kişilerdir. Bu kişiler kendi duygularını fark edip yönetebildikleri gibi başka insanların da duygularını fark edip ve duygularına hitap ederler. Böylece çevredeki insanlarla ilişki yönetimi geliştirerek ikna ve etkileme özelliklerini hayata geçirirler.²⁸⁴

Duygusal liderler, karşısındaki ile konuşurken onun duygu ve düşüncelerini anlayıp yorumlayarak limbik sistemi harekete geçirir. Karşısındaki insanların duygularını ve ihtiyacını anlayacak ve duygusal alanın ihtiyacı olan bilgiyi bularak ikna edici bir şekilde duygular ile ilgili karar verir. Nursî, ikna sürecinde etrafındaki insanları iyi yönlerini ön plana çıkararak huzur, içtenlik, sevgi, mutluluk gibi olumlu duyguların uyanmasını sağlayarak etkili olmuştur.

3.2.1.2. İyimser Olmak

İyimser olmak, hayatın olumsuzluklarından çok iyi şeylerin olabileceğini düşünebilmektir. Daha genel bir ifadeyle iyimserlik olayların iyi gideceğine, kötümserlik ise her şeyin kötü sonuçlanacağına olan inanıştır. İyimser düşünen kişiler, etrafındakileri ümitlendirerek hem kendisi hem de etrafındakiler olumsuz olaylar karşısında daha az etkilenirler. İyimser düşünen kişiler moral ve motivasyonunu hep yüksek tutmaya çalışırlar.²⁸⁵ Nursî'nin eserlerini tetkik ettiğimizde “ye's (ümitsizlik)/ümitvar olmak” kavramlarının hem yaşantısında hem de hizmet hareketinde olumlu ve olumsuz yansımaları üzerindeki vurguları görmek

²⁸³ Beynin bir bölümünde yer alan limbik sistem; koklama, tehlike duygusu ve psişik dünya ile ilgili hisleri düzenleyen duygusal merkezlerden oluşur. Beynin repertuarına duyguları ekler ve motivasyonu sağlar. “Limbik Sistem”, Erişim Tarihi: 10.12.2015, <http://duygusalzeka.net/icsayfa.aspx?Sid=68&Tid=3>.

²⁸⁴ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 80-81.

²⁸⁵ Burcu Özçelik, “İyimser Olmak mı, Kötümser Olmak mı İyi?”, Erişim Tarihi: 04.08.2014, <http://www.dbe.com.tr/davranis-bilimleri-enstitusu>.

mümkündür. Nursî, “*Ye’s mani-i her-kemaldir*”²⁸⁶ diyerek ümitsizliğin bütün güzellikleri görmenin önünde en büyük engel olduğunu vurgular.

Nursî’ye göre, ümitsizliğin başarısızlıktır ve insanın görev ve sorumluluklarını yerine getirmede en büyük engeldir. Hizmet hareketinde takipçilerine yönelik yaptığı şu vurgu önemlidir: “*Meyusiyet ve muvaffakiyetsizlik fütur vermemek, belki vazifemizde çalışmamızı şiddetlendirmek lâzım geliyor.*”²⁸⁷

Nursî, Hutbe-i Şamiye adlı eserinde İslâm toplumunun Avrupa topraklarına göre geri kalmasının hastalıkları teşhis ederken birinci hastalığın, “*Ye’sin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi*”²⁸⁸ olarak ifade eder. Bunun çözümünü de şöyle ifade eder:

“*El emel.*” Yani rahmet-i ilahiyeye kuvvetli ümid beslemek. Evet, ben kendi hesabıma aldığım dersime binaen: Ey İslâm cemaati! Müjde veriyorum ki: Şimdi âlem-i İslâm’ın saadet-i dünyeviyesi, bhusus Osmanlıların saadeti ve bilhassa İslâm’ın terakkisi onların intibahtıyla olan Arab’ın saadetinin fecr-i sadıkının emareleri inkişafa başlıyor. Ve saadet güneşinin de çıkması yakınlaşmış. Ye’sin burnunun rağmına olarak ben dünyaya işittirecek derecede kanaat-ı kat’iyemle derim: İstikbal yalnız ve yalnız İslâmiyet’in olacak. Ve hâkim, hakaik-ı Kur’aniye ve imaniye olacak. ...İşte, İslâmiyetin hakaiki hem manen, hem maddeten terakki etmeğe kabil ve mükemmel bir istidadı var...”²⁸⁹

Nursî’ye göre başarılı olmak için İlahî güce dayanmak gerektiği, maddi ve manevi gelişim için İslâm fitratının bu yapıya uygun olduğunu ve insanın da yaratılış olarak veya kabiliyetleri itibarıyla İslâm fitratı üzerine yaratılmıştır. Dolayısıyla insanların da kabiliyetleri gereği üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekir. Bütün olumsuzluklara razı olmak, yaşanan olumsuzlukları sadece kadere bağlama veya öğrenilmiş çaresizlik anlayışını kabullenmek yerine sorumlulukların bilicinde olmak ve geleceğe ümitle bakmayı vurgular. Bununla ilgili Münazarat adlı eserinde geçen ve kendisine sorulan sorulardan birine verdiği cevaba baktığımızda şöyle cevap verir:

“S— İfrat ediyorsun, hayali hakikat görüyorsun. Bizi de techil ile tahkir ediyorsun. Ahirzamandır, gittikçe fenalaşacak.

C— Herkese dünya terakki dünyası olsun; yalnız bizim için tedennî dünyasıdır, öyle mi? İşte ben de sizin ile konuşmayacağım. Şu tarafa dönüyorum. Müstakbeldeki insanlarla konuşacağım: Ey üç yüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş, sâkitane

²⁸⁶ Nursî, *İçtimaî Dersler (Münazarat)*, s. 87.

²⁸⁷ Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s. 95.

²⁸⁸ Nursî, *İçtimaî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 41.

²⁸⁹ Nursî, *İçtimaî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 41.

benim sözümlü dinleyen, bir nazar-ı hafî-i gaybî ile beni temaşa eden Said, Hamza, Ömer, Osman, Yusuf, Ahmed!.. Size hitab ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, "Sadakte" deyiniz. Ve demek size borç olsun. Şu muasırlarım varsın beni dinlemesinler. Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz, telgraf ile sizinle konuşuyorum. Ne yapayım; acele ettim, kışta geldim... Cennet-âsâ bir bahardasınız. Şimdi ekilen tohumlar zemininizde çiçek açacaktır..."²⁹⁰

Nursî, ümitsizlik ve çaresizlik yerine, gelecek vizyonu içinde ümit yüklü olmayı, çalışma ve üretkenliği esas almıştır. Bu yönünün ortaya çıkmasında etkili olan ve dikkat çeken özelliği, idealleri ile realite arasında dengeyi kurabilmesi ve ümitsizliğe düşmemesidir.

3.1.1.3. Hedef Odaklı Düşünme

Başarılı bir hayat için bireyin ilgileri ve yetenekleri ile birlikte amaç, hedef ve stratejilerin önemi büyüktür. Bu nedenle gerek bireysel, gerek organizasyonel eylemlerde hedef ve amaç belirlemek gerekir. Lider kişilerin başarılı olmalarında kendi yeteneklerin farkında olmakla birlik hedef belirlediklerinde, arzu ettikleri sonuçları alma imkânına kavuşurlar. Burada önemli olan isteklerin hedef haline getirilmesidir.

İnsanlar üzerinde etki uyandıran bir fikir adamının, hangi açılardan insanları etkilediğini anlamak için, onun gayesini ve aksiyon tarzını incelemek uygun olacaktır. Bu çerçevede Nursî'nin hayatına, fikir dünyasına ve hareket tarzına baktığımızda büyük amaçları ve projeleri olduğunu görmek mümkündür. Nursî, amaçları belli olan ve belli olmayan insanların durumunu şöyle ifade eder:

"Hem de insanın kıymet ve mahiyeti, himmeti nispetindedir. Himmetin derecesi ise, maksat ve iştilal ettiği şeyin nispetindedir."²⁹¹ "Gaye-i hayal olmazsa veyahut nisyân veya tenasi edilse; ezhan enelere dönüp etrafında gezerler."²⁹²

Nursî'ye göre, insanın yaradılış olarak güzel bir şekilde yaratıldığı kendi benliğine ve yaradılışına baktığında kendisinde var olan yetenekler, duyu ve duyguların geçici zevkler ve amaçlar için değil, yüksek amaçlar için yaratıldığını vurgular.

²⁹⁰ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 119.

²⁹¹ Nursî, *Muhakemat*, s. 108.

²⁹² Nursî, *İçtimâî Dersler (Lemaat)*, s. 399.

Nursî'nin düşüncesine baktığımızda önemli hedefleri ve projeleri olduğunu ve bunlardan en önemlisi “gaye-i hayalim” dediği “Medreset’z- Zehra” adlı dini ilimler ile fen ilimlerin bir arada okutulacağı modern bir üniversite projesidir. Bu projeyi gerçekleştirme isteğinin temelinde İslâm toplumunun içinde bulunduğu olumsuz durum ve dış güçlerin de bundan faydalanma istekleri üzerine Nursî, hâkim Kur’an’ın ve imanın hakikatleri olacağını, Kur’an’ın sönmez ve söndürülmez bir nur olduğunu ispatlayacağını²⁹³ vurgulayarak, çağdaş bir İslâm toplumunun inşasında yeni hedefler belirlemiştir.

Nursî, defalarca teşebbüslerde bulunmasına rağmen bu projenin gerçekleşmemesi kendisinden kaynaklanan bir durum değildir. I. Dünya Savaşı’nın çıkması, rejim değişikliği sonucunda medreselerin kapatılması gibi nedenlerden kaynaklanmıştır. Buna rağmen Nursî, fikirleriyle, mücadelesiyle ve hareket tarzıyla gerek yaşadığı dönemde gerek vefatından sonra birçok şeyin gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Benimsediği eğitim anlayışının formel anlamda sadece eğitim kurumlarında değil, tefekkür sistemiyle her zaman ve zeminde uygulanabileceği düşünmüştür. Kendine özgü kullandığı bu metot ile insanların ilgisini çekerek katılımı sağlamıştır. Bu eğitim metoduyla yetişen talebelerinin de bu anlayışla hareket ederek, yaşadıkları baskı, hapis ve sıkıntılara rağmen Nursî’nin davasının, fikirlerinin insanlar tarafından kabul görmesinde etkili olmuşlardır.

3.1.1.4. Yenilikçi Olması

Lider kişilerde olması gereken özelliklerden birisi de yenilikçi olmalarıdır. Duygusal iklimin oluşması, sıcak, samimi ve kalıcı ilişkilerin kurulması için farklılıklar ve yeniliklerin olması gerekir. Değişim ve yenilikler, yapılan işlere hız kazandırır verimi sağlar.²⁹⁴

Nursî’nin dini hizmet ve iletişimde önemli özelliklerden birisi yenilikçi olmasıdır. Nursî, iletişim sürecin insanları değiştirmek yerine onlara soru sordurarak değişime ihtiyaç hissettirir ve onları yüreklendirerek değişimi hızlandırır.²⁹⁵ Nursî, Osmanlı’nın son döneminde fikir hayatında birçok düşüncenin tohumlarının

²⁹³ Nursî, *İctimai Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 40-41; Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 449.

²⁹⁴ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 92-93.

²⁹⁵ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 93.

atılmasını sağlamış ve sorgulamasına zemin hazırlamıştır. Fikirlerini tartışmaya açarak fikirlerini sorgulatmış ve bunların sonucunda da yeni düşünceler üreterek bunun beraberinde sorunlara yönelik çözüm yolları üretmiştir. Nursî, soru sordurarak gerçekleştirmek istediği bazı yenilikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Münazara ile sual ve cevap ortamını oluşturarak, şevksizlik ve tembelliği ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak,
- Eleştirel mantığın geliştirerek, tenkite açık ve sorgulayıcı olmayı sağlamak,
- Monotonluk ve durağanlıktan uzak bir anlayış oluşturmak,
- Sadece bilgi yükleme yerine araştırmacı ve donanımlı olmayı sağlayan,
- Topluma faydası dokunacak şekilde, sadece teoride kalan değil, pratiği de esas alan,
- Hürriyetin güzelliklerini göstererek her çeşit baskıdan uzak özgür bireyler yetiştirmektir.

3.1.1.5. Motivasyonu Sağlama

Motivasyon, kişilerin ihtiyaç, istek, merak ve hevesleri doğrultusunda davranışları harekete geçirme süreci olarak ifade edilebilir.²⁹⁶ Kişiyi içten harekete geçiren, belli bir hedefe ulaşmak için davranışta bulunmaya yönlendiren itici bir güç söz konusudur. Harekete geçiren bu güç sonucunda değişim ve gelişim meydana gelir.²⁹⁷ Liderin, başarılı olması için çevresindekileri motive etmeleri şarttır. Lider kişiler, çevresindekilere gereken değeri verip, onları cesaretlendirip teşvik ederek, kişilerin yeteneklerinin farkına varmalarını sağlayarak harekete geçirir.²⁹⁸

Nursî'nin iletişim ve hizmet metodunda liderlik yönüne baktığımızda O, gerek yaşadığı dönemde gerekse ölümünden sonra fikirleriyle ve eserleriyle insanları etkilemesinin önemli unsurlardan biri de takipçileri arasında kalıcı motivasyonu sağlamasıdır. Buradaki başarının iki önemli nedeninden birisi kişilik özellikleri, ilmi ve dini yaşayış biçimi, diğeri ise insanlara motive edici sözler söyleyerek insanların hislerini doğru yönde kanalize ederek sağladığı uyum sürecidir.

²⁹⁶ Yılmaz Özakpınar, *Psikolojinin Kavramsal Yapısı*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000, s. 186.

²⁹⁷ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Düşünce Kitapevi Yayınları, 2009, s. 67.

²⁹⁸ Tunçer, "Örgütsel Değişim ve Liderlik", s. 74.

Nursî, yaşadığı zor şartlara rağmen talebeleriyle olan iletişimde mektuplarla bir iletişim ağı oluşturarak sürekli bir motivasyon sağladığını görmek mümkündür. Kastamonu Lahikası adlı eserinde şu örnekleri çok sayıda görmek mümkündür:

“Aziz, siddik, kahhraman kardeşlerim...”, “Nur fabrikasının nam sahibi Hafız Ali kardeş!...”, “Bu defa kahraman Tahir’i umumunuz namına gördüm ve onda bir Lütfi, bir Hafız Ali, bir bir Hüsrev, bir Said müşhade ettim...” “Hulûsi Bey’in gayet samimi ve dikkatli ve nükteli olan Sabri’ye yazdığı mektubu, Hulûsi’nin daima ihlâs ve sadakatta terakkisini gösteriyor. Benim tarafımdan da ona yazınız ki; şakirdlerin erkânında birinciliği daima muhafaza ediyor. Ve benden hiç ayrılmamış gibi bir vaziyettedir...”²⁹⁹

Kastamonu Lahikası mektuplarını incelendiğinde kullandığı üslubun dikkat çekici yönüne baktığımızda muhatapları açısında bir motivasyon unsuru olduğu görmek mümkündür.

3.1.1.6. İşbirliği ve Yardımlaşmayı Esas Alma

İnsanın sosyal bir varlık olması ve toplum içinde yaşama gereği, gereksinimlerini tek başına karşılayamaması, yardımlaşma ve dayanışmayı gerektirir. Çünkü insanın ihtiyaçları çok, ancak buna karşılık kapasitesi, yetenekleri sınırlı, ihtiyaçları ve istekleri farklıdır. Dolayısıyla bu realiteler insanların toplum içinde iş bölümü yapıp yardımlaşma ve dayanışma içerisinde ürettiklerini paylaşarak yaşamlarını devam etmesini sağlar. Bu da ancak bireylerin iş birliği içerisinde yetenekleri doğrultusunda iş bölümü yapmaları ve üzerlerine düşen görevleri sağlıklı bir şekilde yerine getirmeleriyle gerçekleşir.

Nursî’nin dinî hizmet sürecinde eserlerinde iş bölümü ve iş bölümü çerçevesinde iş birliği ile ilgi verdiği mesajlara baktığımızda özellikle insan fitratındaki organizasyonun örnek alınması hususunda vücuttaki organları nasıl mükemmel bir iş bölümü ve bu iş bölümü içerisinde nasıl iş birliği yaptığını vurguluyor. Bu organizasyonun toplumsal hayatta, müesseselerde, eğitimde ve dini hizmette de model alınması gerekir.

Dinî hizmetlerde de işbirliği anlayışı içerisinde iş bölümü esas alınmalıdır. Çünkü bir insanın tek başına yapabileceği şeyler oldukça sınırlıdır. Tek başına işe kalkışmak kişiyi başarısızlığa, tatminsizliğe, başkalarını tenkide götürür. Dinî

²⁹⁹ Bkz. Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s. 9-290.

hizmetlerde imkanlar çerçevesinde işbirliği anlayışı çerçevesinde iş bölümü yapılarak birbirlerinin açıklarını ve eksiklerini tamamlayarak hizmeti toplumsal hayatın bütün alanına taşımak gerekir.³⁰⁰

Lider kişiler, iletişim ve ikna becerisiyle, motivasyon ve yüksek başarı güdüsü ile etrafındaki insanlara pozitif enerji vererek birliktelik anlayışı çerçevesinde kişilik özellikleri ve yetenekleri doğrultusunda görev paylaşımı yaparak hareket eder.

Nursî'nin eserlerine baktığımızda “*şahs-ı manevi, teşriku'l mesai (işbirliği), tesenüd (dayanışma), teavün (yardımlaşma)*” gibi ifadeler sık sık görmek mümkündür. Lem'alar adlı eserinde “*Evet, üç elif ittihad etmezse, üç kıymeti var. Sırr-ı adediyet ile ittihad etse, yüz on bir kıymet alır...*”³⁰¹ ifadesinde de Nursî, bir insan ne kadar yetenekli olursa olsun, yine eksiktir. Ancak bir şahsı manevinin³⁰² ruhu ve akli her açıdan olaylara yaklaştığı için yanılma payı daha azdır, birini görmediğini diğer görür.

3.1.1.7. İstişare Kültürünü Önemseme

Yaratılış itibariyle sosyal bir varlık olan insan, hem psişik ve manevi özelliğiyle, hem de ihtiyaçlarını karşılamada tek başına yetersiz olması onun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılaması için diğer insanlarla işbirliği gereksinimini doğurmuştur. Sosyal ve medeni bir hayatın başlıca gereği ise insanların bir araya gelerek istişare kültürüyle hareket ederek iradeleriyle bir güç oluşturmasıdır.³⁰³

Bireyin gelişiminde özgürlüğün önemli bir yeri vardır. Bu durum hem şahsi hem de sosyal hayatta geçerli bir kuraldır. Birey, ilke ve değerlerini oluşturabilmesi için özgür iradeye sahip olması gerekir. Ancak, insan özgür olunca sağlıklı bir kişiliğe sahip olur.

İstişare kültüründe her bireyin düşüncelerine önem verilmesinin nedeni insanların yaratılış itibariyle üstün ve önemli bir varlık olmasıdır. Kur'an'da geçen

³⁰⁰ Ali Ünal, *Risale-i Nurda Külli Kaideler*, İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2013, c. III, s. 302.

³⁰¹ Nursî, *Lem'alar*, s. 200.

³⁰² Şahs-ı Manevi: Manevî şahıs; ortak amaçlar için bir arada bulunan ve aynı hedefe doğru yürüyen toplulukları temsil eden, aynı zamanda o toplulukların üzerinde bulunan kuşatıcı bir şemsiye mahiyetindeki tüzel ya da manevi kişilik. Erişim Tarihi: 10.05.2014, <http://www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/sozluk/osmanlica-sozluk>.

³⁰³ Osman Tekin, *Kur'an'da Şûrâ Kavramı*, İstanbul: Gündönümü Yayınlar, 2012, s. 14.

ayetlere batığımızda bütün yaratılan varlıklar içerisinde özel ve önemli yere sahip insan için; “Dağların, göklerin ve yerin yüklenmekten çekindiği emaneti yüklenen,³⁰⁴ şerefli ve onurlu kılınan,³⁰⁵ en güzel şekilde yaratılan...”³⁰⁶ gibi ayetlerle üstün tutulduğu inancıyla hareket ederek, her alanda bireyin ön planda tutulduğu ve değerinin korunduğu anlaşılmaktadır.

İnsan, psikolojik yapısı gereği kendisine ilgi gösterilmesinden; sorun, öneri ve fikirlerin dinlenilmesinden hoşlanır. İnsan bu durumda kendisine önem ve değer verildiğini hisseder. İnsanlara değer verilmeme, ilgi gösterilmeme, katı ve sert davranma insanları birbirine soğutur ve nefret duygularına yol açar.³⁰⁷ Bundan dolayı Kur’an’da şura unsuruna, insanlara karşı nasıl davranılması gerektiği hususunda geçen ayetlerde şöyle buyruluyor:

“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”³⁰⁸
“...Onların işleri, aralarında danışma(istişare) ile dir...”³⁰⁹

Kur’an ve Sünnet sabitelerinden hareket eden Nursî’nin hayatına ve hizmet hareketine baktığımızda İslam tarihi içerisinde diğer din âlimleriyle arasındaki farkı oluşturacak sübjektif paradigmasıdır. Bu paradigmadaki farkı oluşturduğu yeni kavramların, tanımların ve yorumların olmasıdır. Nursî’ye göre, katılımcılığın, çoğulculuğun ve düşünce özgürlüğün olduğu toplumlarda ideal iletişim biçimi gerçekleşmiş olur.³¹⁰ Dolayısıyla bu fikirler çerçevesinde meşveret kültürünü hayatın her alanında esas alınması gerektiğini vurgulayarak şöyle anlatır:

“Hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyedeki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şer’iyedir. Evet nasılkı nev’i beşerdeki "telahuk-u efkâr" ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fünununun esası olduğu gibi; en büyük kıt’a olan Asya’nın en geri kalmasının bir sebebi, o şûra-yı hakikiyeyi yapmamasıdır. Asya kıt’asının ve istikbalinin keşşafı ve miftahı, şûradır. Yani nasıl ferdler birbiriyle meşveret eder; taifeler, kıt’alar dahi o şûrayı yapmaları lâzımdır.”³¹¹

³⁰⁴ Ahzap, 33/72.

³⁰⁵ İsra, 17/70.

³⁰⁶ Tin, 95/4.

³⁰⁷ Tekin, Kur’an’da Şûrâ Kavramı, s. 77.

³⁰⁸ Al-i İmran, 3/159.

³⁰⁹ Şûrâ, 42/38.

³¹⁰ Tarhan, Çağın Vicdanı, s. 129.

³¹¹ Nursî, İçtimai Dersler (Hutbe-i Şamiye), s. 60-61.

Nursî, toplumsal hayatın her alanında dayanışma ve meşvereti, insana özgürlüğü kazandırdığı için yüceltmıştır. Hürriyet, insana özgüven kazandırır ve iradesini kullanmasına katkı sağlar. İnsan, özgür hareket etmediği sürece eylemlerinin gerçek öznesi olamaz ve bunun sonunda sağlam bir kişilik de kazanamaz.

Nursî, hürriyeti “*makine-yi hayatın buharı*”³¹² olarak tanımlar. Ona göre, sosyal hareketliğin olması için özgürlüğün olması gerekir. Bu durum bireyin gelişimine katkı sağladığı gibi aynı zamanda toplumun da her alanda ilerlemesine katkı sağlar.

Nursî'nin istişareye önem vererek bir güç kaynağı olarak görmüştür. İhtiyaçların giderilmesi, problemlerin çözülmesi için meşveret önemli bir değer olarak ön plana çıkarmıştır. Nursî'nin istişare kültürünü önemsemesi düşünceden ibaret kalmamış, aynı zamanda bunu hizmet hareketinin pratiğinde önemli bir prensip haline getirerek insanları etkilemiştir.

3.2.2. Pozitif Bakışa Sahip Olması

Kişinin sahip olduğu düşünce tarzı, kişinin davranışları ve duygusal olarak kendisini nasıl hissettiği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle pozitif düşünce çok etkili bir güçtür. Pozitif düşünce, olayların olumsuz yönlerini vurgulamaktansa olumlu yönlerini görmeyi hedefleyen bir düşünce tarzıdır. Eğer kişiler her günkü düşünce kalıplarını kontrol etmek için çaba harcamazlarsa yaşamlarında olumsuz birçok olay yaşayabilirler. Kişiler negatif düşünce stillerini değiştirerek bilinçaltlarına pozitif düşünce tohumlarını ektiklerinde yaşamlarında olumlu yönde çok büyük değişiklikler olur.³¹³

Bilinçli, inançlı bir beyin ve zihinden çıkacak sağlıklı düşünce hem ferde, hem de topluma artı değer olarak katkı sağlayacaktır. Sağlıklı düşünce ve davranışların etki sahası, bireyin kendinden başlayarak, yakın çevresi ve bütün insanlık olmalıdır. Bütün bunların olabilmesi ise, ancak sağlam ve sarsılmaz bir

³¹² Nursî, *İçtimâî Dersler (Divan-ı Harb-i Örfî)*, s. 189.

³¹³ Hogan, *Konuşarak İkna Psikolojisi*, s. 182-183.

inanca sahip olmakla mümkündür. Bu durum, hayatın kalitesini artırır ve sağlıklı yürümesini sağlar.

Olumlu düşünme yeteneğini kazanmada dikkate alınacak önemli bir faktör de; insanın öncelikle kendisiyle, iç dünyasıyla barışık olmasıdır. Hayatta kendisiyle ters düşen, barışık olmayan insandan ne kendisine ne de çevresine olumlu bir sinerji ve olumlu bir enerji akışı olamaz. Bunun için düşüncenin, söylenenlerin, tavırların, davranışların, yaşantının birbiriyle ahenkli ve tutarlı olması gereklidir. Bu tutarlılık olmadığı zaman hem toplumun güveni yitirilir, hem de insanın iç huzuru zedelenir. Bu durumda fayda yerine zarar ortaya çıkar.³¹⁴

Nursî, en olumsuz şartlarda bile zorluklara karşı olumlu düşünerek çözüm üretmeye çalışmıştır. O, bütün hapislere, sürgünlere, hakaretlere, işkence ve tahkirlere rağmen asla ümitsizliğe kapılmamış ve pozitif düşünerek her türlü şartlara rağmen, problemin tarafı değil, çözümün bir parçası olmuştur.

Psikoloji ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında pozitif düşünme kişisel gelişimin önemli kollarından birisidir. Ancak Batıda daha çok yayılan bu çalışmalarda dinî inanç ve düşünceler göz ardı edilir. Bu da hakikatte aciz, zayıf ve her zaman felaket ve sıkıntılara maruz kalan insanın derdine bazen çare olmaktan uzak kalır.

Nursî, Kur'an'a dayanarak, pozitif düşünceyi inançla bağlantılı olarak ele alır. İnsanın, inancının prensipleriyle birlikte olumlu düşünmesi, onun daha mutlu olmasını sağlar. Başına musibet gelen, malına, çocuklarına ve çevresine zarar gelen bir insan kendisini nasıl teselli edecektir. Bu konuda kişisel gelişim uzmanların genellikle söyleyeceği tek şey, “Üzüntüyü bırak, yaşamaya bak” olacaktır. Fakat her zaman insanın bunları kafasından çıkarıp atması mümkün değildir. Malı, mülkü, çocuğu, eşi gözünün önünde yok olan bir insanın çektiği elem ve acı tarif edilemez. Bu konuda Nursî, Risâle-i Nur adlı eserlerinde olayların, hastalıkların, kayıpların imtihan boyutuna dikkati çeker. Kaybedilen malların sadaka hükmüne geçtiğini, masumca öldürülenlerin şehit olacağını ve büyük mükâfatlara kavuşacaklarını söyler.

³¹⁴ Nejdet Eren, “Hayatı Anlamak ve Olumlu Bakabilmek”, Erişim Tarihi, 13.10.2013 <http://www.euronur.com>.

Bu insanın her türlü felâkete ve musibete karşı direnme gücünü artırır, sabrına kuvvet verir. İnançla pozitif düşünen bir insanı, musibetler bile mutluluğunu engelleyemez.

Risâle-i Nur'da olumlu düşünme anlayışı, “Allah her şeyi en güzel şekilde yarattı”³¹⁵ ayetinden referans alır. Buna göre her şey ya bizzat güzeldir, ya da dolayısıyla güzeldir. Said Nursî, bunu “hüsn-ü bizzat ve hüsn-ü bilgayr” olarak isimlendirir. Bu anlayışı yakalayan bir insan, kış mevsimindeki karlı havaların baharın gelmesine sebep olmasından, güzel olduğunun farkına varır ve kıştan şikâyet etmek yerine ondan lezzet alır, mutlu olur. Felâketler, hastalıklar ve musibetler de kış gibi “dolayısıyla” yani sonuçları itibariyle güzeldir. O’na göre, dünya hayatı için güzel görünmeyen ama ahiret noktasından güzel olan bir şeyde insanın kazancı çoktur.³¹⁶ Bu yüzden Said Nursî, her şeyin güzel yönüne bakmamızı tavsiye eder ve şöyle der: “Güzel gören güzel düşünür. Güzel düşünen güzel rüya görür, güzel rüya gören hayatından lezzet alır.”³¹⁷

Bu çerçeveden bakıldığında, Nursî, insanların hayata ve olaylara bakış açısını güzel yapmaktır. Ona göre insanın kalp ve aklında ne hükmedip yerleşmiş ise, o hükme göre hadiseleri yorumlayıp algılaması, insan doğasının değişmez bir prensibidir.

3.2.3. Sosyal Sorumluluk Bilinci

Toplumsal hayatın en önemli özelliklerinden biri, o toplumda yaşayan insanların hür bir şekilde kendi fikir ve düşüncelerini karşı tarafa aktarmasıdır. İleri sürülen fikir ve düşüncelerin topluma olan faydalarını düşünmek gerekir. Dolayısıyla toplum menfaatleri daima göz önünde bulundurulmalıdır.³¹⁸

Din görevlilerinin ya da âlimlerin kişiler arası ilişkilerde iletişim boyutunu Kur’an ve hadis açısından bakıldığında gerçekleri doğru bir şekilde bildirmek zorundadırlar. Bu çerçevede bakıldığında sorumluluklarının son derece fazla olduğu görülmektedir. Her şeyden önce Kur’an, sorumluluk sahibi olan insanlara ve

³¹⁵ Secde, 22/7.

³¹⁶ Nursî, *Sözler*, s. 282.

³¹⁷ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 112.

³¹⁸ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 115.

özellikle din âlimlerine bildikleri şeyleri söylemeleri ve hiçbir şey gizlememeleri gerektiğinin emretmektedirler.³¹⁹

“Sana buyurulanı açıktan açığa bildir. Ve müşriklere aldırış etme.”³²⁰ “Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden «Bu kitabı insanlara mutlaka açıklayacaksınız, onu asla saklamayacaksınız» diye söz almıştı. Fakat onlar bu sözlerine sırt çevirerek o kitabı birkaç paraya sattılar. Almış oldukları o karşılık ne kötü bir şeydir!”³²¹ “Allah’a bağlı bilginler ile din adamları bunları günah söz söylemekten ve haram mal yemekten sakındırsalar ya! Yaptıkları şey ne kadar kötüdür.”³²²

Yukarıdaki ayetlerde ve benzer başka ayetlerde Yüce Allah, din iletişimcilerine ya da din âlimlerine bildiği konuları doğru bir şekilde aktarmakla yükümlü olduklarını bildirmektedir.

Kur’an’da *“Ey inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık edersiniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz.”³²³* ayeti ile din iletişimcilerinin ya da din âlimlerinin söyleyecekleri konu hakkında zanna ve kişisel kuruntulara değil, doğru ve kesin bilgiye sahip olmaları gerektiğini emreder. Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, dinî iletişimciler ve din âlimleri, sadece kendilerine karşı değil, içinde yaşadıkları topluma karşı da sorumludurlar.

Sorumlulukları sadece insanların bireysel dini yaşantıları değil, toplumsal hayattaki sosyal ilişkilerde adalet ve ahlak anlayışının tesisi için sorumlulukları vardır. Bu nedenle din iletişimcileri ve âlimleri, hem konuştuğu konu hakkında yeterli bilgiye sahip doğruyu söyleyecek, hem de daima toplum menfaatlerini göz önünde bulunduracaktır.³²⁴ Nursî’nin menfaate dayalı hiçbir maddi beklenti içerisinde olmadan büyük bir sorumluluk bilinci ile hareket ettiğini şu ifadelerinden anlamak mümkündür:

“Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum... Beni, nefsinin kurtarmayı düşünen hodgâm bir adam mı zannediyorlar? Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, ahiretimi de. Seksen kişiyer senelik bütün hayatımda dünya zevki namına birşey bilmiyorum... Ben cemiyetin iman selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim. Gözümde ne Cennet sevdası var, ne Cehennem korkusu. Cemiyetin, yalnız yirmi milyon Türk cemiyetinin

³¹⁹ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 116.

³²⁰ Hicr, 15/94.

³²¹ Ali imran, 3/187.

³²² Maide, 5/63.

³²³ Hucurat, 49/6.

³²⁴ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 119.

değil, yüzlerce milyon bütün İslâm cemiyetinin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun. Kur'an'ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa Cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennemim alevleri içinde yanmağa razıyım. Çünkü vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur."³²⁵

Büyük bir sorumluluk bilinciyle kendini insanlığa hizmet etmeye adanmış olan Said Nursî'nin hayatına ve düşünce dünyasına bakıldığında o, hem insanların manevi (iman ve ahiret) hayatı için hem de sosyal (dünyevi) hayata İslâm ahlakı, hak, adalet ve hürriyet düşüncesinin tesisi için sorumluluk alarak hayatı boyunca bütün sıkıntılara rağmen mücadele etmiştir.

3.2.4. Ahlâkî Yönü

Ahlâk, "Hulk" kelimesinin çoğuludur. Seciye, din, tabiat, insanın iç dünyasını (nefsini) ve dış dünyasını ifade eden bir kavramdır. İngilizcede moral, "morality" bu anlamda kullanılır ve ahlak bilimine "ethics", etik denir.³²⁶ H. Erdem, insan davranışlarıyla ilgili ahlâkın tanımını genel olarak şöyle yapmıştır: "*Ahlâk, nefiste (ruhta) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve istikrar kazanmasına denir.*"³²⁷

Bireyin mesleği ya da kimliği ne olursa olsun ahlaki yönüyle herkese örnek olması gerekir. Aristo, tarafından ileri sürülen ikna kuramlarında artistik kanıtları (Logos, Pathos ve Ethos) ileri sürmektedir. İkna eden, muhatabın hislerini iyi belirlemesi ve buna göre birtakım ahlâkî kanıtlar oluşturması, ikna faaliyetinin başarısında büyük rol oynamaktadır.³²⁸

Belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda insanları yönlendirmek, inandırmak, ortak kazanç sağlamada ahlaki boyut önemlidir.³²⁹ Bireyin ikna sürecinde muhatabı etkilemede yüksek ahlak ve fazilete sahip olması son derece önemlidir. Aristo, ikna sürecinde ahlaklı ve erdemli olmayı doğruluk, adalet, cömertlik, sağduyu, cesaret, ölçülü olma, hoşgörü, nezaket ve akıllılık gibi öğelere

³²⁵ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, s. 616.

³²⁶ "Ahlak", Erişim Tarihi: 22.12.2014, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahlak>.

³²⁷ Hüsameddin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, Konya: Hü-Er Yayınları, 2002, s. 13-14.

³²⁸ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 21.

³²⁹ Deniz, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, s. 15.

dayandırmıştır.³³⁰ İkna sürecinde kaynağın, muhatabı ikna etmede etkili olmada sadece söyledikleriyle değil, aynı zamanda kişiliğinde ve yaşantısında da bu öğeleri taşıması gerekir.

Dinî hizmette etkili olmak, kaynağın ilmi kişiliğinin yanında yaşayışı, taşıdığı ahlâkî değer gibi temsil yönü de son derece önemlidir. “...Eğer sert ve katı kalpli olsaydın, kuşkusuz çevrenden uzaklaşırlardı...”³³¹ Bu ayette de Hz. Muhammed (s.a.v.) yüksek ahlâkında taşıdığı özelliklerin dini tebliğde son derece önemli bir yer aldığı görmek mümkündür. Dolayısıyla burada dini hizmet veya iletişimde doğru tebliği tamamlayan önemli husus gerek kişisel ve gerek toplumsal hayatımızda olsun etkili temsil boyutudur.

Güzel ahlâk hemen her insanda aranan bir özelliktir. İyiye ve güzele giden yolu gösteren, başkalarını bu yola teşvik eden ya da bu yolda başkalarına yardımcı olan kişinin, daha inandırıcı olması açısından ilk olarak kendinin güzel ahlâk sahibi olması gerekir. Güzel ahlâk olarak nitelendirdiğimiz prensipleri dürüst olmak, başkalarını kendine tercih etmek, doğru bilginin peşinde olmak ve doğru olanı savunmak, kötüden ve yanlıştan uzak olmak, insanları sevmek ve onlara yardımcı olmak, empati kurma becerilerine sahip olmak gibi tutum ve davranışlar olarak sıralayabiliriz. Bu açıdan bakıldığında kaynağın güzel ahlâk sahibi olması ile muhataba güven verir.

Said Nursî'nin hizmet yönüne baktığımızda ilmi yönüyle birlikte yaşantısında taşıdığı ahlâkî değerler de ikna sürecinde etkili olmuştur. Nursî, düzeltmeye “ey nefsim” diyerek kendisinden başlamıştır. Hem yaşantısıyla hem söyledikleriyle adalet, doğruluk, yardımlaşma, fedakârlık, olumlu duygular besleme, ölçülü davranma (ifrat-tefrit'ten uzak durma), sağduyu, nezaket gibi ahlâkî ilkeleri esas almıştır. Ayrıca dünyevi ya da maddi anlamda her şeyden vazgeçmesi, mevki ve makamları reddetmesi, minnet altına girmemek için verilen hediyeleri kabul etmemesi ikna sürecinde etkili olmuştur.

Nursî, Kur'an'da güzel ahlakın örneği olarak gösterilen Hz. Muhammed'in ahlâkla ilgili bir hadisini ve İslâm ahlâkıyla ilgili şöyle ifade ediyor:

³³⁰ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 22.

³³¹ Al-i İmran, 3/59.

*“Benim insanlara Cenab-ı Hak tarafından bi'setim ve gelmemin ehemmiyeti, ahlak-ı haseneyi ve güzel hasletleri tekmil etmek ve beşeri ahlaksızlıktan kurtarmaktır.”³³²
“Eğer biz ahlâk-ı İslâmiyenin ve hakaik-ı imaniyenin kemalâtını ef'alimizle izhar etsek, sair dinlerin tâbileri elbette cemaatlerle İslâmiyete girecekler; belki küre-i arz'ın bazı kıt'aları ve devletleri de İslâmiyete dehalet edecekler...”³³³*

Nursî, Müslüman kimliğinin ahlâkî değerlerini, Hz. Muhammed'in örnek ahlakında göstermiştir İslâm ahlâkı çerçevesinde bir düşünce ve yaşantıyı benimsemesi ikna sürecinde etkili bir iman hizmetinin öncelikli şartı olarak görmüştür.

3.2.5. Eleştiriye Açık Olması

Eleştiri bir düşüncenin doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya koymaktır. Eleştiriye açık olmak, hatırlatmalarını dikkate almak, gerçek manada önemli bir erdemdir. Kişinin kendi hatalarını düzeltebilmesi, çevresindeki insanları yanlışla saptamaktan alıkoymak, onları iyiye, güzele yöneltmesi için yenileştirici, iyileştirici ve geliştirici bir gücü vardır.³³⁴ Gerçeklerin üzerini örtmek ve onları görmezlikten gelmek, gerçekleri değiştirmez. Bir kişi, yer, davranış ve diyalogda bir sorun olursa, akıllı insanlar onu bertaraf etmek için, her türlü hatırlatma ve eleştirilere açık olurlar. Bencillik, kendini beğenmişlik ve kendini üstün görme, kişiyi kusurlarından duyarsız bırakan, bu övgülerin sonuçlarıdır. Bu çerçevede Said Nursî'nin hayatına ve düşüncelerine bakıldığında eleştiriye son derece açık olduğunu şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“Aziz kardeşlerim! Üstadınız lâyuhtî değil. O'nu hatasız zannetmek hatadır... Biliniz, kardeşlerim ve ders arkadaşlarım! Benim hatamı gördüğünüz vakit serbestçe bana söylemeniz mesrur olacağım. Hattâ başıma vursanız, Allah razı olsun diyeceğim. Hakk'ın hatırını muhafaza için başka hatırlara bakılmaz.”³³⁵

Eleştiriye açık olduğunu belirtmek, fazilet isteyen bir davranıştır. Âlimler, yöneticiler, liderler ve kim olursa genelde eleştiriye açık olduğunu söylemezler, söyleseler de eleştirilere tahammül etmeleri zordur. Eleştirilere kapalı olan liderlerin, âlimlerin, başkaları üzerine etki bırakmalarıyla da fikirlerini onlara kabul etmeleri de oldukça zordur. Nursî, insanların Psikodinamik yapısının farkında olarak hizmet hareketinde talebelerinin yersiz bir şekilde birbirlerini eleştirmemelerini önermiş,

³³² Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 40.

³³³ Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 42.

³³⁴ Hasan Kırmızı, *Genel ve Teknik İletişim*, Trabzon: Dilara Yayın Evi, 2003, s. 139-140.

³³⁵ Nursî, *Barla Lâhikası*, s. 128.

ancak hata yapmaktan kaçınmak için şahsına yönelik eleştiri yapmalarını istemesi ve bu eleştirilerden gücenmeyeceğini söylemesi samimiyetini ortaya koymuştur. Bu açık ve samimi düşünceleri de ikna sürecinde etkili olmuştur.

3.2.6. Tevazu ve Alçakgönüllülüğü

Alçakgönüllü davranmak, talep ve iddiaları daha kabul edilebilir hale getirmektedir.³³⁶ İlim, makam ve mevkiye kendinden aşağı olan kimselere karşı kişinin, kendisinde bir üstünlük görmemesi ve üstünlük duygusuna kapılmamasıdır. Kendisiyle övünen veya övünmekten hoşlanan ve sık sık kendini ön plana çıkarmaya çalışan, başkalarını küçümseyen, başkalarına tepeden bakan kibirli insanlar toplumda sevilmez ve saygı göremezler. Toplumsal hayata insanlar, böyle kişilere soğuk bakarak onlarla sıcak iletişim kurmazlar. Dolayısıyla kibirli insanların kişilikleri, hem kendilerini hem de davalarının dışlanmasına ve zarar görmesine neden olur. Bu ise kaynak görevinde bulunan kişinin amacına ve hedefine ters düşen bir sonuçtur. Allah, Kur'an'da; *“Rahman'ın kulları, onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) 'selam' derler (geçerler).”*³³⁷ buyurmuştur. Allah, bütün kullarından tevazu sahibi olmalarını istemiştir. Burada söz konusu olan kaynağın, dinî hizmet ve iletişimde mesleğinin bir gereği olarak tevazu sahibi olmasıdır.

İkna sürecinde tevazu sahibi olmak önemli olduğu için dinî eğitim ve iletişimde kaynak durumunda olan kişilerin kibir ve gururdan uzak durmaları gerekir. Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

*“Yeryüzünde böbürlenerek(kibir ile) dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametine) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.”*³³⁸ *“Allah bana şöyle vahyetti: Birbirinize karşı mütevazı olun! Öyle mütevazı olun ki, biriniz diğerine karşı böbürlenip zulmetmesin ve üstünlük taslamasın.”*³³⁹

Hz. Muhammed Allah'ın en sevilen kulu olmasına rağmen her zaman tevazu içerisinde olmuştur. O, isteseydi dünyanın her türlü nimetlerine sahip olabilirdi ama O her zaman insanlara tevazu ile yaklaştı. Bu çerçeveden bakıldığında dinî hizmet ve eğitimi sunan kişilerin iletişimde etkili olabilmeleri her zaman kibir ve gururdan

³³⁶ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 81.

³³⁷ Furkan, 25/63.

³³⁸ İsra, 17/37.

³³⁹ İmam Nevevi, *Riyaz'üs Sâlihîn*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık, 1999, s. 603.

uzak, mütevazı bir anlayışla muhataplarına yaklaşmaları gerekir. Çünkü kaynağın tevazu ve alçak gönüllülüğü, muhatabını kendisine yaklaştıracak ve görevinde başarılı olmasını sağlayacaktır. Kibirli ve gururlu davranması ise muhataplarının kendisinden soğumasına sebep olmakla birlikte muhatabın dine karşı yanlış ve önyargılı tutum ve davranışlar sergilemelerine de sebep olacaktır.

İnsanlar, kaynak durumunda olan kişiyi tanımak, ona güvenmek ve inanmak ister. İkna eden kişi, mesajını ulaştırmak, insanlara hizmet etmek için toplumun dışında değil, toplumun içerisinde yer alarak, insanlarla sıcak ve samimi ilişkiler kurarak alçakgönüllü davranarak onların gönül dünyalarına girmelidir.³⁴⁰ İnsanlara hizmet etmek ve onları etkilemede önemli unsur, onların toplumsal ve kültürel seviyesine inebilme beceri ve tevazuunu göstererek bu süreci dengeli bir şekilde sürdürebilmektir.³⁴¹ Said Nursî, hususi hayatında gayet halim-selim ve son derece mütevazıdır. Bir ferdi değil, hiçbir zerreyi incitmemek için azami derecede fedakârlıklar gösterirdi. Sayısız zahmet ve meşakatlere, ıstırap ve mahrumiyetlere rağmen son derece mütevazı davranırdı.

Risale-i Nurların hızlı bir şekilde dünyaya yayılmasında insanlar tarafından benimsenmesinde mahviyet (alçakgönüllülük) ve terk-i enaniyet (benlik ve gururu terk etme), mutlak tevazu gibi hasletlerin onun için vazgeçilmez hususlar olması hem şahsi hayatında hem de hizmet hayatında çok faydası olmuş ve insanlar üzerinde derin tesirleri görülmüştür. “*Tam toprak gibi mahviyet ve terk-i enaniyet ve tevazu-u mutlakta bulunmak şarttır; tâ ki Risaletü'n-Nur'u bulandırmasın, tesirini kırmassın.*”³⁴² düşüncesini dikkate aldığımızda Said Nursî'nin şahsi hayatında bu hasletlerin var olması, insanlar üzerinde etki bırakarak onları ikna etme açısından önemli olmuştur.

Said Nursî, sohbet ve teliflerinde kendine “bir kutbü'l-arifin (maddi ve manevi ilim sahiplerinin ileri geleni) ve bir Gavsü'l-vasılın (en büyük veli)” süsü vermediğinden, gönüleri ona çabuk ısınmış, onu tertemiz bir samimiyetle sevmiş ve onun yüksek gayelerini benimsemeye ikna olmuşlardır. Çünkü ahlâk ve fazilete, hikmet ve ibrete ait birçok sohbet ve telkinlerini, doğrudan doğruya nefesine yöneltir.

³⁴⁰ Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 171.

³⁴¹ Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 111.

³⁴² Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 280.

Keskin ve etkili hitabelerinin ilk muhatabı kendi nefsidir. O, merkezden çevreye yayılırcasına yani kendi nefsinden başlayarak daha sonra diğer insanların gönül dünyasına girmiştir.³⁴³

“S— Bir büyük adama, bir veliye, bir şeyhe, bir büyük âlime karşı nasıl hür olacağız?
Onların meziyetleri için bize tahakküm etmek haklarıdır. Biz onların ve faziletlerinin esiriyiz.

C— Velâyet, şeyhlik, büyüklüğün şe’ni tevazu ve mahviyettir; tekebbür ve tahakküm değildir.
Demek, tekebbür eden sabiyy-i müteşeyyihtir. Siz de büyük tanımayınız.”³⁴⁴

Said Nursî, hiçbir zaman velilik, şeyhlik ve büyüklük taslamamıştır. O, kendisine velâyet, şeyhlik atif edenlere karşı çıkıp reddetmiştir. Said Nursî’nin Münazarat adlı eserinde geçen suale verdiği cevapla yaptığı psikolojik tahlile baktığımızda her bir insan için, içinde görünecek ve onunla insanları seyredecek bir şan ve şeref mertebesi var olduğunu ancak kabiliyet derecesinden daha yüksek ise, o seviyede görünmek için büyüklük ve kibirle ona uzanıp yükselmeye çalışacaktır. Ancak bu şekilde şeyhlik taslayarak görünmeye çalışmak başkalarının düşünce özgürlüklerini yok sayarak düşünceleriyle onları baskı altına almaktır. Fakat kıymeti ve fazileti daha yüksek ise de tevazu ile ona eğilmek gerektiğini, bir ihsanı ilahi olarak görülmesi ve insanların menfaatine ve saadetine sarf etmek gerektiğini, hiçbir vakit baskı aracı olarak görmemek gerektiğini vurguluyor.³⁴⁵ Bununla ilgili şu ifadesi dikkat çekmiştir; “İmanlı fazilet, medarı tahakküm olmadığı gibi, sebebi istibdat da olamaz.”³⁴⁶

Said Nursî’nin düşüncesinde ehli faziletin en mühim meşrebi (huyu, yaratılışı, âdeti) acz, fakr ve tevazu ile insanların toplumsal hayatına karışmak tarzındadır.³⁴⁷ Onun böyle bir düşünceye sahip olması insanların gönül dünyasına daha rahat girmiş ve muhatapları daha rahat ikna etmiştir.

³⁴³ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 19.

³⁴⁴ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 103.

³⁴⁵ Nursî, *İçtimâî Dersler (Münazarat)*, s. 104.

³⁴⁶ Nursî, *Lem’alar*, s. 211.

³⁴⁷ Nursî, *Lem’alar*, s. 211.

3.2.7. Şefkat ve Merhamet Anlayışı

Şefkat ve merhamet, kalplerdeki katılığı yumuşatan insanlar arasında yakınlaşmayı, sevgi ve kardeşliği sağlayan bir duygudur. Şefkat ve merhametin toplumsal hayattaki yansıması ise, sosyal ilişkilerde yumuşak davranmaktır.³⁴⁸

Kur'an'da, İlahi mesajları insanlara bildirmekle görevli olan Hz. Muhammed'in bu yönü şöyle ifade edilmektedir: *"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, etrafından dağılır giderlerdi..."*³⁴⁹ Bu ayet, insani ilişkilerde ve tebliğde yumuşak davranmanın önemini açıkça belirtmektedir. Dinî iknada yumuşak davranmak, çoğunlukla katı kalpleri, kin ve nefret besleyen gönülleri yumuşatır; sıkıştırma ve korkutma ile elde edilmeyen sonuçlara ulaştırır. Bu çerçeveden bakıldığında şefkat ve merhametin insan doğası ve toplumsal ilişkiler açısından gereği son derece önemlidir.

İnsanlar üzerinde ciddi tesir uyandıran Said Nursî, mesleğini acz, fakr, şefkat ve tefekkür olarak açıklar. Nursî, mesleğinin esasların teşkil eden şefkat prensibiyle bir masuma zarar gelmemesi için kendisine şiddetle zulmedenlere değil ilişmek, hatta beddua bile etmemiştir. Onun düşüncesinde beddua ile karşılık vermektan kendisini men eden şefkat sıradır. Kendisine zulmedenlerin anne-babaları, çocuklarının maddi ve manevi zarar gelmemesi ve üzülmemeleri için değil karışmak, hakkını bile helal ettiğini vurguluyor. Bu şefkat sırandan dolayı kendisine haksız yere sıkıntı veren hiç kimseye karışmamış, herkese şefkatle yaklaşarak davasını sürdürmüştür.³⁵⁰ O, hizmetinin merkezine, Allah'ın Rahim ismine mazhariyet olan şefkati koyarak, gönüllere şefkatle yaklaşmayı, kin ve nefret yerine sevgi ve merhametle muamele etmeyi esas alır. Nursî'nin hayatına eserlerine baktığımızda o, insanlar ile ilişki kurarken kimseyi incitmeyerek, kırmayarak herkesi olduğu gibi kabul ederek şefkat ile yaklaşmıştır.

3.2.10. Özgüven Duygusu

Özgüven kişinin kendine yönelik olumlu yargıların olması, kendini ve durumu kontrol edebileceği inancı, kendisiyle barışık olması ve kendini tanıması gibi

³⁴⁸ Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 116.

³⁴⁹ Al-i İmran, 3/159.

³⁵⁰ Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 257.

kişide olan durumları ifade eder.³⁵¹ Özet bir ifade ile özgüven, olumlu benlik algısı ya da kişinin kendi dünyasıyla barışık olması anlamına gelir.

Başarının önemli şartlarından biri kişinin kendine olan güvenidir. Bu durum kişiler arası ilişkilerde veya iletişimde de geçerlidir. Kişinin özgüven derecesi, kişiler arası iletişimdeki başarı veya başarısızlığını önemli derecede etkilemektedir.

Özgüven, iletişim sürecinin kalbini oluşturur ve davranışları etkiler. İletişim sürecinde temel unsur, kaynak durumunda olan kişinin kendisidir. Kişinin geçmişteki tecrübeleri, bilgi ve birikim düzeyi, tutumları, davranışları, inançları, duyguları ve benlik algısı gibi tüm unsurlar kişinin mesaja yüklediği anlamı etkileyen faktörlerdir.³⁵²

Nursî'nin kişilik özelliklerine ve eğitim hayatına baktığımızda o, son derece zeki ve ilme meraklı bir kişidir. O, medrese eğitiminde İslâmî ilimlerle ilgili onlarca kitabı ezberleyerek bitirmekle yetinmeyip aynı zamanda edebiyat, felsefe ve pozitif ilimlerle de ilgilenip ve çok sayıda eserler bitirerek müthiş bilgi ve birikime sahip olmuştur. Onu diğer İslâm âlimlerinden ayıran ve insanları etkileyen en önemli özelliklerinden biri de her alanda bilgi ve birikime sahip olmasıdır.

Said Nursî'nin 'bütün sorulara cevap verilir, fakat soru sorulmaz'³⁵³ prensibi sıra dışı bir yöntemdir. Herkesin hocasının dizinin dibinde izin verildiği ölçüde konuştuğu bir dönemde; o, adap çerçevesi içerisinde sergilediği bu davranışı, onun özgüvenin ve cesaretinin son derece yüksek olduğunun göstergesidir.³⁵⁴ Onun, sahip olduğu bilgi ve birikimle, kıvrak zekasıyla, akıl yürütme tekniği ve sezgi gücüyle, toplumun her tabakasına mensup olan insanların ilgi alanına girerek onlara ikna edici cevaplar vermesi, ciddi bir özgüven işaretidir.

Her şeyden feragat etmek, hediye almamak, dünya malına değer vermemek gibi prensipleri tavizsiz uygulaması, Bütün şiddet, baskı, tecrit, sürgün, hapis ve aleyhindeki propagandaya rağmen; o, doğru bildiğinden şaşmamıştır. Bütün bu sıkıntılar onun güven duygusunu azaltmamış artırmıştır.

³⁵¹ Yaşar Özbay vd., *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s. 120.

³⁵² Köylü, *Psiko-Sosyal Açısından Dini İletişim*, s. 47-48.

³⁵³ "Burada soru sorulmaz, fakat her suale cevap verilir." Bkz. Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 44, 55.

³⁵⁴ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 26.

3.3. BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ'NİN İKNA AÇISINDAN DİL VE İLETİŞİM YÖNÜ

3.3.1. İkna Edici İletişim Yönü

İnsan davranışının en temel ögesi olan iletişim bilgi, düşünce, duygu, tutum ve davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasında bir etkileşim ve değişim süreci olarak ifade edilmektedir.³⁵⁵ İletişim ve ikna sürecinde sadece bilgi sahibi olmak yeterli değildir. Bireyler üzerinde etki bırakmak ya da onların duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmede bilgi sahibi olmak ile beraber onların ilgi alanlarına girmek son derece önemlidir. Muhatabı korkuya, kuşkuya, savunmaya götürecek her türlü söz ve davranıştan kaçınılmalıdır.

Ç. Kağıtçıbaşı, Petty ve Cacioppo tarafından geliştirilen “Ayrıntılı İnceleme Olasılığı” modeli ile ilgili yapmış olduğu çalışmada; ikna edici iletişimde, alıcının psikolojik durumlarını, ihtiyaçlarını, beklentilerini ve iletilecek mesajın özelliğini dikkate almak gerektiği düşüncesine yer verir.

Nursî'nin hayatına ve hizmet metoduna baktığımızda onun, insanlar ile iletişim kurarken ve onları ikna etmedeki başarısının en önemli faktör, insanların ilgi alanına girerek ikna edici bir iletişim kurmuştur.

İkna edici iletişim tekniklerine göre, ideal iletişim sevgi ve güven ortamını oluşturmaktır. Şirketler veya kurumsal yapılara baktığımızda etkili iletişimde üç temel unsur ele almaktadırlar. Birinci sırada kişinin kurumu sevmesi gelir, ikincisi kurumun geleceğini güvende hissetmesidir ve maddi kazanç üçüncü sırada yer almaktadır. İletişim tekniklerine göre birinci aşamada iletişim kurulacak kişiye sevgi ve güven duygularının uyandırılması gerekir. İkinci aşamada o kişinin kendisine faydalı olacağına inanmasıdır. Sağlayacağı menfaat son sırada yer almaktadır.³⁵⁶

Nursî de davasını anlatırken sayısız sıkıntılara, sürgünlere ve zulümlere rağmen maddi bir beklenti içerisinde olmamıştır. O, insanların imanını ve ahiretini kurtarmak için hem dünyaları için hem de ahiretleri için güzel ve faydalı şeyler

³⁵⁵ Yusuf Macit, *İletişimde Model Olarak Hazreti Muhammed*, İstanbul: Akademi Yayınları 2006, s. 52.

³⁵⁶ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 43.

anlatmıştır. Bu davasını insanlara anlatırken, Risale-i Nur mesleği şefkat mesleğidir, deyip insanlara sevgi ve şefkatle yaklaşarak davasını anlatmış ve sürdürmüştür.

3.3.1.1. İletişim ve İkna İlkeleri

İnsan ilişkilerinde yardım aracı olan nasihat, önemli bir ikna aracıdır. Ancak yapılacak nasihat ve telkinler uygun bir üslupla doğru ve sağlıklı bilgilere dayandırılarak ve farkındalık oluşturularak yapıldığında inandırıcılık ya da kabul edilebilirlik oranı yüksek olur.³⁵⁷ Bununla birlikte nasihate bulunan kişiler; inanç, söz, düşünce ve davranış bakımından örnek bir samimiyet göstermelidir. Çünkü muhatap ikna edebilmek için bilgili olmak yeterli değildir, bununla beraber düşünce ve davranışlar arasındaki uyum da önemlidir.

Her insani ilişkide olduğu gibi dini iletişim ve iknada da kaynak ve muhatap birbirlerine karşı çok insani bir tutum içinde olmalıdırlar. Özellikle kaynak kişinin, sözü nazik, saygılı, empatik, muhataba değer veren, onun ruhuna ve manevi onuruna ters düşmeyen bir metot izlemelidir.

Nursî'nin eserlerine baktığımızda insanın müthiş bir potansiyel olduğu, arzu ve isteklerin sınırsız olması ile birlikte iyilik ve kötülükte bulunma eğilimlerin sınırsız olduğunu ve nasıl eğitilirse öyle davranış geliştireceği vurgular. Nursî'ye göre insanın fitratını değiştirmesi imkan dahilinde olmadığından dolayı nasihat usulünde mümkün olanın yüzünü, yönünü değiştirerek ikna yoluna gidilmelidir:

"İşte, tahmin ederim ki, nâsîhlerin nasihatleri şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki: Ahlâksız insanlara derler: "Hased etme, hırs gösterme, adavet etme, inat etme, dünyayı sevme!" Yani, "Fitratını değiştir" gibi, zâhiren onlarca malâyutak bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki, "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecalarını değiştiriniz"; hem nasihat tesir eder, hem daire-i ihtiyarlarında bir emri teklif olur."³⁵⁸

Nursî'ye göre nefret, kin, düşmanlık, dünya ya da meta sevgisi gibi insanın fitratında olan ve ancak, sökülüp atılması mümkün olmayan hislerdir. Ona göre, madem bunları sökülüp atmak mümkün değil, öyle ise onların yüzünü ve yönünü değiştirmek gerekir. Çünkü bu gibi duyguların yönünü ve yüzünü irade dahilinde değiştirmek mümkündür. Nursî'ye göre, nasihat edenlerin geneli; fitratını değiştir,

³⁵⁷ Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992, s. 169.

³⁵⁸ Nursî, *Mektubat*, s. 43.

düşmanlık etme, kin besleme gibi imkân içerisinde olmayan nasihatleri yüzünden topluma tesir edemiyorlar. Bunun yerine bu hislerin yüzünü çevir, yönünü doğru ya hakka yönelt gibi farkındalık oluşturarak nasihatlerde bulunulsa, hem etkili olur hem de imkân dâhilinde kabul edilebilir bir teklif olur.

3.3.1.1.1. Yumuşak Söz Söyleme

Yumuşak söz iletişim ve iknada, nasihat ve telkinlerde esastır. Kaynak durumunda olan kişi; tatlı bir dil, yumuşak bir ifade, güzel bir üslûp, tesirli ve duygulu bir konuşma stilini benimsemelidir. Kendini beğenmişliği ifade eden "ego" merkezli tavırlardan şiddetle kaçınmalıdır.³⁵⁹

S. Kutub'a göre, yumuşak söz, karşı tarafı kızdırmaz, onun günahla, kötülükle gururlanma damarını kabartmaz. Azgın zorbalara başını döndüren bencillik kompleksini harekete geçmesini engeller. Yumuşak söz, katı kalbi uyarır ve uyanan kalp ise öğüt alır ve azgınlığın sonundan korkmaya başlar.³⁶⁰ Kur'an'da, *"Ona yumuşak bir dille nasihat edin, belki bu sayede öğüt alır veya Allah'tan korkar."*³⁶¹

Nursî, eserlerinde ise nazik bir öğretisi sahibi, insanlara Allah'ı sevdirmede büyük gayret gösteren bir yenilikçidir. O, davasını ve fikirlerini muhataplarına kabul ettirmek ya da inandırmak için hizmet prensipleri arasında tatlı bir dil, yumuşak bir ifade, güzel bir üslûp, tesirli ve duygulu bir konuşma stilini benimsemiştir. Eserlerinde hizmetin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve Risale-i Nur'un mesleği için "nazikâne, nezihane kavli-i leyin (yumuşak söz)" ifadelerine sık sık yer vermiştir.

3.3.1.1.2. Soru - Cevap Metodu Kullanma

Kevin Hogan'a göre, ikna sürecinde sorular psikolojik açıdan bir güç kaynağıdır. Soru-cevap metodunun güçlü yönü; şekil verir, yönlendirir, ikna eder etkiler ve bilgilendirir. Soru-cevap metodunda dinleyici durumunda olanların konuşmasını sağlar yani hedefi sürece katar, konuya ilgi ve dikkatin dağılmasını

³⁵⁹ Niyazi Beki, "Kur'an ve İrşad Tarzı".

³⁶⁰ Seyyid Kutub, *Fizilzal'i Kur'an*, çev. Salih Uçan & Vahdettin İnce, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1980, c. VII, s. 209-210.

³⁶¹ Kutub, *Fizilzal'i Kur'an*, Ta-Ha, 20/44.

önler ve dinleyici durumunda olanların düşüncelerine verilen değeri gösterir.³⁶² Bu metot medyada, pazarlamada, tanıtımlarda kullanıldığı gibi eğitimde de çok kullanılan bir yöntemdir.

İnsan daima hem eğitmeye ve hem de öğretmeye namzet; aynı zamanda eğitime ve öğretilmeye muhtaç olduğu için, bazı zamanlar bu merakını çeşitli sorular sormakla ve bu sorulara aradığı cevaplarla gidermeye çalışır. Eğitim ve öğretimde, kişiye sorulan ve karşılığında verilmesi istenen cevaplarla bir şeyler kazandırmak için soru-cevap metodu uygulanmaktadır. Bu metot, geçmişten günümüze kadar sürekli eğitim ve öğretimde uygulanmıştır. Zihinleri çalıştırmaya zorlaması ve anlaşılabilir bilgilere götürürken kuvvetli bir yol olması hasebiyle, bu metot devamlı uygulanma imkânını bulmuştur.³⁶³

Soru-cevap metodu etkili bir şekilde kullanıldığı zaman, bireylerin bilişsel süreçlerini ve yeteneklerini geliştirir. Bu metot, bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme düzeylerindeki her tür öğrenme ortamları için rahatlıkla kullanılabilir.³⁶⁴

Eğitimdeki bu metotta sorular genellikle eğitimci tarafından sorulur. Ancak Nursî, bunun tam tersini yaparak insanların sorulan soruların arasında hapsolmemesi ve serbest düşünebilmesi için sorunun dinleyici tarafından sorulması istenmiştir. Onun, Soru-cevap metoduyla vermek istediği mesaj, bireyleri düşünmeye sevk etme, kendilerini değerlendirmeye cesaretlendirerek harekete geçirme esasıdır.

Nursî'nin eserlerine baktığımız da eserlerinin pek çok yerinde soru-cevap metodunu kullandığını görmek mümkündür. Nursî, klasik eğitim anlayışından farkı düşünerek sorgulayıcı, araştırmacı, katılımcı bir anlayışı benimsemesi onun önemli özelliklerindedir. Özellikle talebelerinden gelen sorulara verilen cevapların önemli bir kısmını içermekte olan "Mektubât" adlı eserinde şöyle der: "*Hâl ve istirahatimi ve vesika için adem-i müracaatımı ve hâl-i âlem siyasetine karşı lâkaydlığımı pek çok soruyorsunuz. Şu sualleriniz çok tekerrür ettiğinden, hem manen de benden*

³⁶² Hogan & Speakman, *Gizli İkna Taktikleri*, s. 192.

³⁶³ Şakir Gözütok, "Eğitim prensip ve Metotları Bağlamında Risale-i Nurun Değerlendirilmesi", Erşim Tarihi: 13.12.2013, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.

³⁶⁴ Gözütok, "Eğitim prensip ve Metotları Bağlamında Risale-i Nurun Değerlendirilmesi".

sorulduğundan, şu üç suale Yeni Said değil, belki Eski Said lisanıyla cevap vermeye mecbur oldum.”³⁶⁵

Nursî, ister öğrencilerinden gelen sorular, ister hissi, farazi veya manevi bir şahıs tarafından sorulan sorulara, genellikle sezgi ve gözlem metodu kullanarak cevap vermeye çalışmıştır. Sorular bazen doğrudan kendisine sorulmasa da insanların zihinlerindeki şüpheleri hissetmiş ve ikna edici bir üslup kullanarak şüpheleri gidermeye çalışmıştır.³⁶⁶

Mektubat adlı eserinde geçen “şeytanla olan münazara” kısmında ona bazı sorular sordurtup kendisi cevabını verir ve konuyu bir noktaya ulaştırır. Sokratik sorgulama denilen bu tarz, bilimsel bir metodolojidir. Yine Hutbe-i Şamiye adlı eserinin içerisinde olan soru ve cevaplar, Münazarat adlı eserinde Kürtlerin yaşadığı bölgede gezerek kendisine sorulan suallere verdiği cevapları, bu yöntemle gerçekleştirmiştir. Nursî, soru-cevap metodunu dönemin insanlarıyla ilişki kurmada iletişim ve ikna metodu haline getirmiştir. Aynı zamanda dönemin âlimleri, siyasetçi ve yöneticileri ile iletişim kurarken bu yönteme başvurmuştur.

3.3.1.1.3. Üslupta Nezaket

İletişimde başarılı olmak için insanların psikolojik yapısını ve reaksiyonlarını dikkate alarak ve bu süreci dikkatli bir şekilde yönetebilmek önemlidir. İletişim engellerini ortada kaldırabilmek için öncelikle o insanı tanımak ve engel olan etmenleri bilmek gerekir.

Nursî, “*Senin üzerine haktır ki, her söylediğin hak olsun. Fakat her hakkı söylemeğe senin hakkın yoktur. Her dediğin doğru olmalı, fakat her doğruyu demek doğru değildir.*”³⁶⁷ der. İnsanın her söylediği hak ve doğru olmalıdır. Ama her hak ve doğruyu her yerde ve herkese söylemek mekânın ve zamanın uygun olmaması durumunda olumsuz reaksiyonlar meydana gelebilir. Hak ve doğru, özü itibari ile her zaman hak ve doğrudur. Ama hak ve doğruların vasıtaları bazen yanlış ya da uygun olmayabilir.

³⁶⁵ Nursî, *Mektubat*, s. 56.

³⁶⁶ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 37.

³⁶⁷ Nursî, *Mektubat*, s. 358.

Nursî, bu ibarelerde vasıtalara işaret ediyor. Yani hak ve doğrunun söylenme zamanı ve mekânının da hak ve uygun olması gerekir. O, burada hak ve doğruyu söylemenin kendisinden ziyade sadece doğru zamanı ve ortamı kast ediyor. Örneğin, bir öğrencinin, bir alime veya öğretmene karşı öğrencilik konumunu unutarak ya da bir evladın babasına karşı evlatlık konumunu unutarak bazı hak ve doğruları yüzüne sert ve üslupsuz bir şekilde söylemesi doğru ve uygun bir tavır değildir. Söyledikleri hak ve doğru olabilir, ama öğretmen-öğrenci ya da baba-evlat ilişkisini görmezden gelerek yersiz ve usulsüz bir tarz ile söylemesi doğru ve hak değildir. Çünkü bazı doğrular yerli yerinde denmediği zaman, faydadan çok zarar verir. Bu doğruları söylemek için uygun bir zaman ve mekân lazımdır. Kör olan bir adama kör diye hitap etmek belki doğrudur, ama üslup doğru olmadığı için, bu doğru karşıdaki insanı rencide eder. Bu çerçeveden bakıldığında Nursî'nin, dini iknada insanların konumuna, kişilik özelliklerine, tutum ve davranışlarına önem verdiği söylenebilir.

“...Ey bu Cami-i Emevî’de bu dersi dinleyen Arap kardeşlerim! Ben haddimin fevkinde bu minbere ve bu makama irşadınız için çıkmadım. Çünkü size ders vermek haddimin fevkindedir. Belki içinizde yüze yakın ulema bulunan cemaata karşı benim misalim medreseye giden bir çocuğun misalidir ki; o sabi çocuk sabahleyin medreseye gidip, okuyup, akşam da babasına gelip okuduğu dersini babasına arz eder. Tâ doğru ders almış mı; almamış mı? Babasının irşadını veya tasvibini bekler. Evet biz Kürdler size nisbeten çocuk hükmündeyiz ve talebeleriniziz. Sizler bizim ve İslâm milletlerinin üstadlarıdır. İşte ben de aldığım dersimin bir kısmını sizler gibi üstadlarımıza şöyle beyan ediyorum...”³⁶⁸

Nursî, 1911 tarihinde Şam’daki âlimlerin ısrarıyla içinde yüze yakın âlimin bulunduğu on bine yakın insana Emevi Camisinde verdiği derste İslâm toplumunun içinde bulunduğu durumu analiz ederek çözüm önerileri sunumundan önce kullandığı yukarıdaki hitap cümlesi ikna açısından çok anlamlıdır. Nursî, âlimlerin konumunu dikkate alarak benliklerini tahrik etmeden ve kendine de bir konum vererek hedef kitleye farkındalık kazandırarak onları ikna etmeye çalışmıştır.

³⁶⁸ Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 40.

3.3.1.1.4. Empatik Yaklaşımı

Empati, bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duyguları ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır. Empati kuracak kişi, kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Fenomenolojik yaklaşıma göre de, kişinin öznel (subjektif) alanına girmektir. Çünkü her insan dünyaya kendine özgü bir bakış açısıyla bakar. Bu nedenle olaylara ve dünyaya onun bakış tarzıyla bakılmalı, duygu ve düşünceleri anlamalı ve algılanmalıdır. Bunu yapmak içinde empati kurmak gerekir.³⁶⁹ Bu çerçeveden bakıldığında ikna sürecinde muhatabın duygu ve düşünceleri iyi okunmalı ve yaklaşılmalıdır.

Said Nursî, duygusal okuryazarlığı son derece yüksektir. Bu özelliği sayesinde karşı tarafın duygu ve düşüncelerini okuyup anlayarak yaklaşmış ve ona uygun cevap verebilmiştir. Nursî, sınıfsal bir üstünlük düşünmeden gerek talebeleriyle ve gerek diğer insanlarla empatik iletişimi iyi sürdürmüştür.

Nursî, empatik iletişim ve yakın ilişkiler kurarak yaklaşmıştır. Güven ortamı oluşturarak karşı tarafı dinlemiş, anlamış ve karşı tarafa değer verdiği duygusunu oluşturmayı başarmıştır.³⁷⁰

Nursî, eserlerinde manevi ve sosyal mesele değinirken insanların gerek birey ve gerek toplumsal bazda birbirlerini doğru anlamaları doğru tepkilerde bulunmaları gerektiğini vurgular. Eğer insan birbirini doğru anlamazsa, kendi söylediklerimiz her zaman güzel ve doğru kabul ederken, "öteki'nin" söyledikleri batıl ve yanlış kabul eder. Kendi kusurlarını fazilete dönüştürken, muhatabının fazileti kusur olarak algılar.

Nursî'nin empati ile ilgili yaklaşımını anlamak için eserlerinde değindiği bazı meselelere bakmak gerekir. Özellikle hizmet prensipleri, Yirmi Dördüncü Lem'ada Tesettür Risalesinde geçen aile ve evlilik hayatıyla ilgili ve Dördüncü Lem'a'da geçen süregelen Alevilik meselesiyle ilgili düşüncelerine ve yaklaşımına bakmakta yarar vardır.

³⁶⁹ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Ankara: Sistem Yayıncılık: 2003, s. 135.

³⁷⁰ Nevzat Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 38.

Eşlerin birbirlerini iyi ve güzel yönlerine bakıp olumlu davranma çabası içine girmeleri, birbirlerini iyi tanımaları, anlayarak ve güven oluşturmaları gerektiğini vurgular: “...*Elbette, ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayri, başkasının nazarını kendi mehasinine celb etmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir....Bir ailenin saadet-i hayatiyesi, koca ve karı mabeyninde bir emniyet-i müteakabile ve samimi bir hürmet ve muhabbetle devam eder...*”³⁷¹ Ancak bu şekilde aile hayatı ve ilişkileri, kıskançlık, kavga, şiddet ortamından korunabilir. İnsan kendini tanıyıp, hâl ve davranışlarını kontrol edip yönlendirebildiği, sonra da empati ile eşine yöneldiği ve duygudaş olduğu ölçüde aile hayatını düzenleme maharetine sahip olabilir. Sağlıklı bir aile hayatı ve iyi nesillerin yetiştirilmesi için aile içinde dayanışmanın esas alınması, aile içinde bireylerin birbirlerine karşı empati kurarak birbirlerini dinleyebilmeleri, güzel söz söylemeleri ve tutarlı davranışlarda bulunmaları tavsiye edilmiştir.³⁷²

Nursî'nin Alevilik konusundaki görüşlerini incelerken, toplum olarak bir empati sorunuyla iç içe yaşandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. O, olayları ele alırken Kur'an perspektifiyle değerlendirmiştir. Çünkü Kur'an öğretisinde toptancılığa yer yoktur. Doğru ile yanlış ayırt eden analizci yaklaşımı ön plana çıkarır.

Toplumun veya ferdin her hali hatasız olmadığı gibi bütün halleri de hatalı değildir. “*Birisinin hatası ile başkası mes'ul olmaz*”³⁷³ ayetinde ifade olunan prensip şahıs, cemaat ve milli ölçeklerde davranışların belirlenmesi için adil bir Kur'an prensibidir. Bir kişinin veya toplumun sahip olduğu özelliklerden birisinin kötü olması, sadece o sığata önyargıyla yaklaşılabilir. Yoksa insanın bir kötü sıfatı yüzünden ona tamamen düşman olmak Kur'an'ın adalet anlayışına uymaz: “*Meslekler, mezhepler ne kadar bâtil da olsalar içinde ukde-i hayatiyesi (hayat düğümü) hükmünde bir hak, bir hakikat bulunur.*”³⁷⁴ Bu durumlarda sonucu belirleyen unsurlara bakılır. Sonucu hak ve hakikat belirliyorsa o meslek hak, olumsuz yönü olumlu yönüne galip geliyorsa o meslek batıl demektir. Burada esas olan müsbet-menfi (olumlu-olumsuz) dengesinin ne şekilde bozulduğu

³⁷¹ Nursî, *Lem'alar*, s. 238.

³⁷² Karakaş, *Hz. Peygamber'den Bedüzzaman'a Yansımalar*, s. 77-79.

³⁷³ En'am, 6/164.

³⁷⁴ Nursî, *Mektubat*, s. 416.

meselesidir.³⁷⁵ Olaylara bu açıda bakıp ve yorumlamak gerekir. Nursî'nin, eserlerinde geçen Dördüncü Lem'a ve Yirmi Sekizinci Mektubunu incelediğimizde tarihi ve sosyolojik bir realite olan Alevilik meselesi de bu çerçevede değerlendirilmiştir. Bu yapılırken “empatik toplumun”un fonksiyonelliği yitirmemek gerekir. Yani toplumsal kesimler kendisini “öteki”nin yerine koyarak olaylara bakılması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır.³⁷⁶

Nursî, Alevilik ile Ehli Sünnet ve Cemaat arasında ayrılıkların giderilmesi gerektiğini savunmuştur. Özellikle bu zamanda, dinsizliğin yaygın olduğu bir devrede buna şiddetle ihtiyaç vardır. Zaten Aleviler ile Ehli Sünnet arasındaki kopuklukta sun'i öğelerin etkisi çok fazladır. Meselâ, Ehli Sünnet ve Cemaat adı altında Vehhabilik ve Haricilik fikri girdiği için, bazıları Hz. Ali'yi tenkit etmiş, bu da Ehli Sünnetin hesabına yazılmıştır. Bundan dolayı Aleviler Ehli Sünnete karşı soğumaya başlamışlardır. Yine, Alevilik adı altında yapılan yanlışlar, Ehli Sünneti Alevilikten soğutmuştur.³⁷⁷ Bu tür rahatsızlıklardan sıyrılıp çıkabilmek için taraflar birbirine önyargısız yaklaşarak, empati sorununu aşmalıdırlar. Bu açıdan, Nursî'nin Alevilik hakkındaki düşünceleri ayrı bir önem taşımaktadır.

3.3.1.1.5. Sevgiyle Yaklaşma

Sevgi, insanları bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanmaktadır. Sevginin sosyal hayatımızdaki yeri ve önemi inkâr edilemez. Sosyal ilişkilerde başarılı olmada sevginin yeri büyüktür. Sosyal başarı, insanın hayatını bütün yönlerden dengeli yönetebilmesidir. Kişinin bütün ilişkilerini, maddi ve manevi sorumluluklarını, görevini, rollerini, etkili ve dengeli yönettiği ölçüde başarılı olur. İnsanın başarıda dengeyi sağlaması ve sürdürmesi gönlünde sevgiyi güçlü kılarak gerçekleştirebilir.³⁷⁸

O. Necati, Kur'an ve Psikoloji adlı eserinde sevgiyi; insanı Rab'ine bağlayan kuvvetli bir bağ, ibadetlerinde, Allah yoluna tabi olma ve hukukunu benimsemeye samimi bir duygunun neticesidir. Ona göre sevgi, kişiler arası bağlılık ve sıcak insan

³⁷⁵ Nursî, *Mektubat*, s. 416-417.

³⁷⁶ Selim Sönmez, “Risale-i Nur'da Aleviliğe Dair Bir Deneme”, *Köprü Dergisi*, sayı: 62, Erişim Tarihi: 25.11.2013, <http://www.koprudergisi.com>.

³⁷⁷ Nursî, *Lem'alar*, s. 37.

³⁷⁸ Cialdini, *İnsanları Etkileme Yolları*, s. 255.

ilişkilerinin oluşumunun temelidir. İnsanlar arası ilişkilerin temel şartı sevgi, şefkat ve karşılıklı saygıdır.³⁷⁹

İman, insanda büyük bir ruhi aktivite meydana getirir bu da insanın kendisine, diğer insanlara, yaşam ve evrenle ilgili önemli anlam değişikliklerine neden olur. Başka bir ifadeyle İman ve sevgi, insan hayatına başka bir anlam kazandırır ve yeni sorumluluklar yükler.³⁸⁰ Bu çerçevede bakıldığında ikna sürecinde konuların anlatılması veya problemlere çözüm yolları aranırken Allah'a karşı olan sorumluluk duygusunu unutmadan hareket etmelidir ki hem bulduğu çözümler dini değerlere ters düşmesin hem de muhatabın güvenini kazanabilsin.

Nursî'nin gerek düşünce hayatında ve gerekse yaşayış sürecinde muhabbet (sevgi) önemli bir yer tutar. Hatta Kur'an'a hizmet maksadıyla açtığı yolda gidenlere kazandırdığı mücadele ve hizmet metodunda da sevgi öncelikli bir prensiptir.³⁸¹

Nursî, *"Bütün kâinâtın mâyesi muhabbettir. Bütün mevcudatın harekâtı muhabbettir. Bütün mevcudattaki incizab ve cezbe ve câzibe kanunları muhabbettendir"*³⁸² der. Ona göre sadece insan değil, bütün varlık âleminde canlı ve cansız varlıklar dâhil her şey, Allah'ın sevgisinin bir eseri olarak vücuda gelmiştir.

Nursî'nin düşüncesinde sevgi, kardeşlik İslâmiyet'in esası ve karakteridir. *"Muhabbete en layık şey muhabbettir."*³⁸³ prensibi, insanlığın toplumsal hayatını temin eden ve mutluluğa sevk eden sevgi veya sevmek sıfatı, en çok sevmeye layıktır. Bu nedenle kin ve düşmanlığa vaktinin olmadığını vurgular.³⁸⁴ Nursî, buradan hareketle kendisini sevenlerin diline, *"Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur"*³⁸⁵ prensibini esas almıştır. Bu prensibin gereği olarak hayatı boyunca kendisine saldıran, her çeşit medenî ve insanî haklardan mahrum bırakan dönemin siyasi iktidarları, hakaret ve iftiralarla dolu iddianameler hazırlayan adli ve idari mercilerde bulunan kişilere hakkını helal etmiş. Kendini sevenleri de bu noktada ikna etmeyi hedeflediği, inanan kişilerce itiraz edilemez düşünceler ileri

³⁷⁹ Necati, *Kuran ve Psikoloji*, s. 72.

³⁸⁰ Necati, *Kuran ve Psikoloji*, s. 264.

³⁸¹ İbrahim Canan, "Bediüzzaman'da Muhabbet", Erişim Tarihi: 06.02.2014, www.bediuzzamansaidnursi.org.

³⁸² Nursî, *Sözler*, s. 784.

³⁸³ Nursî, *İçtima-i Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 56.

³⁸⁴ Nursî, *İçtima-i Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 56.

³⁸⁵ Nursî, *İçtima-i Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 57.

sürmüştür. Bu çerçevede baktığımızda kendine yönelik yapılan bütün haksızlıklara rağmen Risâle-i Nur'a herkes tarafından ilgi duyulmasını sağlayarak topluma mal olmasını sağlamıştır.

3.3.1.1.6. Muhatabı Onore Etme

İkna edici iletişimde, insanların övünç kaynaklarına, kahramanlıklarına ya da olumlu özelliklerine vurgu yapmak ve bu yönleriyle onlara seslenmek, onlara vermek istenen mesajı almalarına zemin hazırlamak metodolojik anlamda ikna edici iletişimde önemlidir.

Nursî, ikna sürecinde onore edici hitaplarla kişiye seslenirken, önce onların övünç kaynaklarında, kahramanlıklarından, başarılarından bahsetmektedir. Buradaki amaç muhataba olumlu yükleme yaptıktan sonra, istediği mesajı vermek ve verilmek istenen mesajın tesirini arttırmaktır. Muhatabı onore etme ile ilgili şu hitapları dikkat çekicidir:

“Ey asakir-i muvahhidîn! Otuz milyon Osmanlı ve üç yüz milyon İslâmın nâmusu ve haysiyeti ve saadeti ve bayrak-ı tevhidi, bir cihette sizin itaatinize vabestedir... Ey eski çağların cihangir Asya Ordularının kahraman askerlerinin torunları olan muhterem din kardeşlerim!..”³⁸⁶ “...Ey Kur'an'a bin yıllık tarihinin şehadetiyle hadim olan ve İslamiyet nurunun zemin yüzünde naşiri bulunan yüksek ecdadın evladı!..”³⁸⁷ “Ey bu dar-ı fanide medar-ı tesellilerim, bu diyar-ı gurbette enislerim ve esrar-ı Kur'anıyede beni iştiyaklarıyla konuşturan zeki, ferasetli, muhataplarım!..”³⁸⁸

Örneklere baktığımızda “sen kahramansın, sen azizsin, sen yüksek ecdadın evladısın” gibi olumlu özelliklerle verdiği mesajlarla muhatabın vazifesinin bilincinde olmasını, bunun dışına çıkmama mesajını vererek ikna etmiştir. Ayrıca hitap açısından eserlerde itina ile üzerinde durulan bir başka husus da, Risale-i Nurları okuyarak yetişen Nur talebelerine, iman kardeşlerine, dostlarına dönük oldukça çeşitli ve renkli hitaplarla onore ederek motivasyonu sağlamıştır.

3.3.1.2. Beden Dili ve İkna

İletişimin birinci aracı sözel ifadeler, konuşmalar olsa dahi söz, tek başına bir araç olmuyor. Mesajın aktarılmasında ve algılanmasında iletişime katkı sağlayan

³⁸⁶ Nursî, *İçtimai Dersler*, s. 166.

³⁸⁷ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 156-157.

³⁸⁸ Nursî, *Barla Lâhikası*, s. 136.

başka faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekir.³⁸⁹ İletişim türlerinden biri olan sözsüz iletişim (beden dili) ikna sürecinde sözlü iletişim kadar önemlidir. İnsan, bazı durumlarda beden diliyle kendi duygu ve düşüncelerini daha etkili bir şekilde ifade eder.³⁹⁰

Judi James'e göre, sözsüz iletişim yüz yüze gerçekleştiği için en derin ve gizli düşüncelerin öğrenmesini sağlar. Beden dilinin öğreteceği şey, kendi bilinçaltısıyla konuştuğundan dolayı güçlü bir iletişim aygıtıdır.³⁹¹ İnsanın içindeki bütün duygu, arzu ve heyecanını bedeniyle ifade ettiğinden dolayı, beden dilinin ruhun ve kalbin aynası olduğu denilebilir.³⁹²

Nursî'ye göre, dinî eğitim hizmette bulunan kişilerin daha etkili ve ikna edici olmaları için, lisan-ı kâl'in (sözlü iletişimin) yanında, lisan-ı haliyle (beden diliyle) örnek olmaları hususunda; "*Lisan-ı hal, bazen lisan-ı kaalden daha kuvvetli ve tesirli konuşuyor.*"³⁹³ ifadesi dikkat çekicidir.

Nursî'nin hizmet hareketinde esas aldığı en büyük özelliklerinden birisi sözlü ve sözsüz (beden) dili birliği içinde hakikatleri anlatırken iffet, istiğna, İhlâs, zühd ve takvaya azami derecede önem vermiş. Kur'an ve sünnet prensibi olan tebliğ ve irşat vazifesinin karşılığını sadece Allah'tan beklemesi, ikna sürecinde beden dilinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.1.2.1. Dikkat ve İlgi Çekme

İkna sürecinde dikkat ve ilgi önemli bir konudur. Çünkü ikna edici iletişimde iletinin niteliği önem taşır. İleti hedef birey/kitlenin dikkatini uyuracak biçimde düzenlenmemişse ya da hedefin dikkati yetersiz ise inandırma gerçekleşmez.³⁹⁴

Nursî, davasını anlatmak, projelerini gerçekleştirmek için kimlerle iletişim kurması gerektiği, nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda zaman zaman farklı

³⁸⁹ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 225.

³⁹⁰ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s. 34.

³⁹¹ Judi James, *Beden Dili, Olumlu İmaj Oluşturma*, çev. Murat Sağlam, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 47.

³⁹² Baltas, *Beden Dili*, s. 22.

³⁹³ Nursî, *Şualar*, s. 334.

³⁹⁴ Şen, *Kur'an-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler Ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, s. 84.

ve sıra dışı yöntemler uygulamıştır. Özellikle 1907'de İstanbul'a gelirken kaldığı Şekerci Han'daki odanın kapısına “*Burada her müşkül halledilir; bütün sorulara cevap verilir, fakat soru sorulmaz*”³⁹⁵ yazısını asarak kurduğu iletişim yöntemi çok önemlidir. Bu davranışın psiko-sosyal analizini iyi yapmak gerekir. Dili ve yöresel kıyafeti ile farklı olan Nursî, Osmanlı âlimlerin asırlardır yetiştiği ve ilmiye sınıfının bulunduğu İstanbul'da ve özellikle ilmiye sınıfında ilmi taassubiyetin yaşadığı Osmanlının son döneminde kimsenin kendisini dikkate almayacağına farkındaydı. Dolayısıyla o, bu taassup nedeniyle ezberleri bozabilmek için sıra dışı bir şeylerin yapılması gerektiğini düşünerek sadece ilmiye sınıfını değil, herkesin³⁹⁶ dikkatini ve ilgisini çekip yeni sorular sordurmak, yeni yorumlar yaptırmak ve yeni düşünce kalıpları oluşturmak düşüncesindeydi. Günümüz basının yaptığı medyadaki ilgi gibi, Nursî de ilmi bilgisini sergilemek ve ilmiye sınıfı arasında merak ve hayret duygusunu uyandırmak istemiştir.

Bu tarz davranışların iki nedeni olabilir. Birincisi, narsistik kişilerin farklı olduklarını, sıradan olmadıklarını ortaya koymak ve egosunu ön plana çıkarmak için bu tür davranışlarda buldukları görülmektedir. Narsistik kişilerin, benliği gerçeklikte uzaklaşmış ve geliştirdikleri yapay benlikle gizledikleri gerçek benliği korumaya çalışırlar. Bu tür kişiler, kendilerinin çok önemli olduklarına inanan, yeteneklerini ve başarılarını abartan, kimsenin sahip olmadıklarına sahip olduklarına inanan kişiliklerdir.³⁹⁷ Bu durum sıradan olmaktan korkan ve dünyevi anlamda var olma kaygısını taşıyan insanlar için geçerli bir durumdur. Bu tür insanlara sıradan denildiğinde değersiz bir benlik algısı uyanır. Genellikle benmerkezci kişiler bu tuzağa düşmekte. İhtiyaç ile istek arasındaki dengeyi kuramazlar. Nursî için bu nedenin geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir ve böyle bir amacı da olmazdı. Çünkü onun kendisinin farklı olduğunu sergilemeye ihtiyacı yoktu.

Onun bütün amacı davasını ön plana çıkararak insanların merak duygularını uyandırarak ve onları düşünmeye sevk etmektir. Bu davranışını, kendi yapmak

³⁹⁵ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 44.

³⁹⁶ Fen ve felsefeyle ilgilenen, dindar ve dinsiz kim olursa olsun, hangi ilim ve fenden olursa olsun kendisine sorulabileceğini vurgulayarak, kimseye de soru sormamıştır. Bkz. Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I, s. 144.

³⁹⁷ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s. 256.

istediklerini anlatma yöntemi olarak kullanmış ve bu niyetle ilgi çekirtmek istemiştir. Bunun sonucunda da herkes tarafından ilgi ile karşılanan kişi olmuştur.

Said Nursî, Osmanlının son döneminde fikir hayatına birçok düşüncenin tohumlarının atılmasını sağlamış ve sorgulamasına zemin hazırlamıştır. Fikirlerini tartışmaya açarak sorgulatmış ve bunların sonucunda da yeni düşünceler ortaya koyarak, sorunlara yönelik çözüm yolları üretmiştir. Nursî, bu yöntemiyle dönemin birçok aydınları, din âlimleri ve farklı kesimlerdeki insanlarla iletişim kurup ilgi odağı haline gelerek amacına ulaşmıştır.³⁹⁸

3.3.1.2.2. Sakal Bırakmama

Sözsüz iletişim çerçevesinde Said Nursî'nin düşünce yapısına baktığımızda muhatabına önemli mesajlar vermektedir. Onun karşısına çıkan sorulardan bazıları evlenmeme, cuma namazları kılmama nedeniyle ilgi sorular olduğu gibi, bir diğeri de sakal bırakmama nedeni ile ilgilidir. Nursî, bu soruları cevaplarırken her ne kadar çeşitli sebeplere (baskılar, sorumluluklar, gibi) dayanarak açıklasa dahi sakal bırakmamayı sözsüz iletişimle verdiği önemli mesajlar vardır.

Sözsüz iletişimde önemli unsurlardan biride insanların kılık kıyafetleri ile konumunun, görevinin ne olduğunu karşı tarafa bildirmesidir. Fakat Nursî, ikna sürecinde bunun aksine hareket ederek mesaj vermektedir. Bütün sünnetlere uyan bir âlim olmasına rağmen sakal bırakmaması, zamanın ruhunu okuyan İslam geleneğine bağlı değişimci ve dönüşümcü bir kişi olmasıdır.

Nursî, modernizmin günümüz insanlarını şekilci, önyargılı hale getirdiğini anlamıştır. Hedef kitlenin “sakallı hoca” gibi algıları, damgaları ile İslâm'a zarar verebileceğini fark etmiştir. Aslında sakal bırakmayı istemesine rağmen, takipçilerini ve hizmet hareketini düşünerek, şekilperest insanlarla aralarında iletişim engeli oluşmaması için düşünce ve davranışta ‘özün’ önemli olduğu mesajını vermek için sünnete uymamanın hüznünü yaşayarak uygulamamıştır. Nursî, bu paradigmada İslâm'ın özünü ön plana çıkararak düşünce ve pratikte İslâm ahlakını esas almıştır.

³⁹⁸ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 36.

İyi insan modelini vurgulayarak şekli dindarlığı değil, içsel dindarlığın ön planda tutmayı esas almıştır.³⁹⁹

Dine saldırıların yoğun olduğu bu dönemlerde, önyargılı, agresif ve kendilerini modernist olarak gören insanların ikna edilmesi, önyargıların, korkuların giderilmesi, öfkelerin yatıştırılması, duyguların değiştirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Nursî, şekilci akımına karşı özün önemli olduğunu ve sakal bırakmamanın psiko-sosyal boyutunu düşünerek hareket etmiştir.⁴⁰⁰ İnsanları çekebilmek, onlarla iletişim kurabilmek ve hakikatleri en geniş kitleye nasıl etkili bir şekilde ulaştırabileceğini düşünerek sakal bırakmamayı iletişiminde ikna metodu olarak kullanmıştır.

3.3.1.3. Üslupta Denge

İletişimde insanların duygu ve düşüncelerine hitap ederken dengeli bir yaklaşım, ikna sürecinde önemlidir. İnsanlarda istenilen duygu, düşünce ve davranışların meydana gelmesi için olumlu ve olumsuz duygu ve düşünceler arasında dengeyi korumak gerekir. Burada Nursî'nin ikna sürecinde var olan denge metodu üzerinde durmak gerekir.

3.3.1.3.1. Korku - Ümit Dengesi

İnsan yaratılışında var olan korku-ümit duygusunu dengede tutmak maddi ve manevi anlamda insanın hem bireysel hem de toplumsal hayatında önemlidir. Kur'an'da verilen mesajı benimsetme, sevdirme, kabul ettirme ve teşvik ettirme, sakındırma ikna açısından önemlidir.

Allah'ın lütuf ve kahrına, cennet ve cehenneme olan inancın gücü nispetinde ümit-ümitsizlik duyguları kendini göstermektedir. Kur'an'da geçen *“Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkarcı gibi) midir?..”*⁴⁰¹ *“Rabbinin makamından korkan ve nefsinin kötü arzularından uzaklaştırmış için ise şüphesiz cennet yegâne*

³⁹⁹ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 108.

⁴⁰⁰ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 109.

⁴⁰¹ Zümer, 39/9.

barınaktır.”⁴⁰² ayetlere benzer birçok yerde korku-ümit dengesine dikkat çekilmiştir. Ayrıca “Eğer mü’min, Allah’ın azabının nitelik ve niceliğini bilseydi, cennet ümidine kapılmazdı. Kâfir de Allah’ın rahmetinin nitelik ve niceliğini tam olarak kavrayabilseydi, O’nun cennetinden asla ümidini kesmezdi.”⁴⁰³ hadisi de korku-ümit dengesine dikkat çekerek ve bu dengenin, imanın bir gereği olduğunu göstermektedir.

Dini tebliğ ve iknada da bu dengeyi korumak esastır. Bu da ancak İslâm dininin ortaya koyduğu ölçülere kanaat etmek, ifrat-tefrite (uç noktalara) götüren asılsız hurafelere iltifat etmemekle sağlanabilir. “Kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez”⁴⁰⁴ ayeti, müminin dünyasında ümitsizliğe yer olmadığını ifade etmektedir. İrşad ve tebliğ, gibi önemli bir görevi üstlenmiş kimseler için bu husus çok daha önem arz etmektedir. Ayrıca ümitsiz bir kimsenin başkasına ümit aşılması düşünülemez.

Nursî’nin eserlerine baktığımızda o, korku-ümit dengesine dikkat çekerek ve bu dengeyi kurmanın önemi üzerinde durmuştur. Müslümanların ahlâkını bozan ve şahsi menfaatlara meyil ettiren hastalığın ümitsizlik olduğunu belirten Nursî, konu ile ilgili olarak şunları söyler:

“Yeis en dehşetli bir hastalıktır ki: Alem-i İslam’ın kalbine girmiş. İşte o yeistir ki bizi öldürmüş gibi, garpta bir-iki milyonluk küçük bir devlet, şarkta yirmi milyon Müslümanları kendine hizmetkar ve vatanlarını müstemleke hükmüne getirmiş. Hem o yeistir ki, yüksek ahlakımızı öldürmüş, menfaat-i umumiyei bırakıp menfaat-i şahsiye ye nazarımızı hasrettirmiş. Hem o yeistir ki, kuvvet-i maneviyemizi kırmış. Az bir kuvvetle, imandan gelen kuvve-i maneviye ile şarktan garba kadar istila ettiği halde; o kuvvet-i maneviye-i harika, me’yusiyetle kırıldığı için, zalim ecnebiler dört yüz seneden beri üç yüz milyon müslümanı kendilerine esir etmiş. Hatta bu yeis ile başkasının lakaytlığını ve fütürünü kendi tembelliğine özür zannedip "neme lazım" der, "Herkes benim gibi berbattır" diye şehâmet-i imaniyei terk edip hizmet-i İslamiyei yapmıyor. Madem bu derece bu hastalık bize bu zulmü etmiş, bizi öldürüyor; biz de o katilimizden kisasımızı alıp öldüreceğiz. "Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.”⁴⁰⁵

Nursî, bu düşünce ile ümitsizliğin sadece dini bir risk taşımadığını, aynı zamanda dünya hayatını da etkileyen kötü bir hatalık olduğunu vurgulamıştır. Nursî’nin bu ifadesinden anlaşılıyor ki, Müslümanların siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik bağımsızlıklarına kavuşmalarını sağlayan en önemli faktör, Allah’tan ümit

⁴⁰² Naziat, 79/40-41.

⁴⁰³ Nevevi, *Riyaz’üs Sâlihîn*, s. 225.

⁴⁰⁴ Yusuf, 12/87.

⁴⁰⁵ Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 53.

kesmemektir. Ona göre, imanın bir gereği olan bu özelliğin kaybolmasının altında yine iman zaafi yatmaktadır. Her güzelliğin kaynağı olan iman, gerçek bağımsızlıkların da kaynağıdır.⁴⁰⁶ O, hizmet anlayışı ile ilgili şu telkinlerde bulunmuş:

“Elbette bize lâzım: Kemal-i teslimiyetle sabır ve temkinde bulunmak ve bilhâssa inkisar-ı hayale düşmemek ve bazan ümidin hilaf-ı zuhuruyla me’yus olmamak ve muvakkat fırtınalar ile sarsılmamak! Evet, gerçi inkisar-ı hayal, ehl-i dünyada kuvve-i maneviyelerini ve şevklerini kırar; fakat meşakkat ve mücahede ve sıkıntuların altında inayet ve rahmetin iltifatlarını gören Risale-i Nur şakirdlerine inkisar-ı hayal, gayretlerini ve ileri atılmasını ve ciddiyetlerini takviye etmek lâzım geliyor.”⁴⁰⁷

Nursî, hizmet hareketinde de hep korku-ümit dengesine dikkat çekerek, *“Evet ümitvar olunuz! Şu istikbal inkılâbı içinde en gür seda, İslâmın sedası olacaktır.”⁴⁰⁸* *“Meyusiyet ve muvaffakiyetsizlik, fütur vermemek, belki vazifemizi şiddetlendirmek lazım geliyor.”⁴⁰⁹* ifadesiyle, etrafındaki insanlara ümidi aşılamiş ve talebelerini de motive ederek bu çerçevede hareket etmelerini sağlamıştır.

3.3.1.3.2. Sevgi - Öfke Dengesi

Allah için sevmek ve Allah için düşmanlık etmek İslâm dininin önemli prensiplerindedir. Ancak ölçü kaçırıldığı zaman şahsi kin, düşmanlık, keyfi arzular devreye girer.

Nursî, sevgi-öfke dengesi hususunda konuları ele alırken ve mesajı oluştururken bu dengeye dikkat etmiştir. Allah'ın adalet ölçüsünün dışına taşmanın yanlışlığına dikkat çekerken şu görüşlere yer vermektedir: *“Allah'ın rahmet ve gazabından fazla tahassüs hatâdır... Fazla şefkat elemdir, fazla gadab zemimedir.”⁴¹⁰*

Nursî'ye göre, tarih içerisinde yanlış telkinlerden biri de “Allah için sevmek” ve “Allah için buğz etmek” prensiplerinde dengenin bozulmasıdır. Bu denge hem de “Allah için sevmek” prensibinin aleyhine bozulmuştur. Allah için düşmanlık etmek şahsi kin ve düşmanlıklar açısında kötü yönde kullanmaya müsaittir. Allah için

⁴⁰⁶ Beki, “Kur'an ve İrşad Tarzı”.

⁴⁰⁷ Nursî, *Şualar*, s. 386.

⁴⁰⁸ Nursî, *İçtimai Dersler (Sünihat)*, s. 264.

⁴⁰⁹ Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 95.

⁴¹⁰ Nursî, *Sözler*, s. 765.

sevmek ise, yardımlaşma ve dayanışma için güzel bir zemin olduğu gibi, Kur'an prensiplerine ve insanların manevi hastalıklarına ve mizaçlarına göre uyguladığı tedavi metodunun hikmeti ile de örtüşmelidir.⁴¹¹

Nursî'ye göre, meslekler ve tarikatlar kendi benlik ve mesleği hesabına hareket edip başka meslek ve tarikatları kötüleyerek dışlaması çirkin bir yaklaşım olduğunu vurgular: “Herkes kendi mesleğine “Hüve hakkun” demeli, “Hüve’l-hakk” dememeli. Veyahut “Hüve’l-ahsen” demeli, “Hüve’l-hasen” dememeli.”⁴¹² sevmek ve düşmanlık etmek benlik hesabına değil, Allah için olmalıdır. Yani mizan ve ölçü Allah’ın rızasıdır.

Nursî'nin iletişim ve ikna sürecinde meslek ve meşrep bağınazlığından uzak bir anlayış benimsemiştir. O, kendi mesleğini sevmesiyle hareket etmekle beraber başka mesleklerin düşmanlığı ile hareket etmemiş, ölçülü ve dengeli bir şekilde hareket ederek muhataplarını ikna etmeyi başarmıştır.⁴¹³

3.3.1.3.3. Akıl - Duygu Dengesi

Akıl-duygu dengesi iletişim ve ikna sürecinde önemlidir. Denge kurulmadığı zaman, mesaj oluşturma ve iletmede sağlıklı sonuçlar elde edilmez. Bu durumda ya kuru bir akılcılık ve felsefî anlayış söz konusu olur, geçici bir tesirden başka etkisi olmaz, ya da bağınazca bir mistik havanın oluşmasına sebep olur. Bu da özellikle günümüz insanında kalıcı ve tatmin edici bir etki ve değişim meydana getirmekten uzak kalır.

Kur'an'ın üslubunda bu dengenin varlığı bilinmektedir. Örnek olarak, Allah (c.c.) sosyal hayatı bozan önemli faktörlerden biri olan gıybet hastalığından sakındırırken Kur'an'da, “Biriniz ölmüş kardeşinizin etini yemekten hoşlanır mı? bakın nasıl tiksindiniz!”⁴¹⁴ ayetinde gerçekten çok dikkat çekici bir üslup kullanır.

Nursî'nin açıklamasına göre, bu ayetin her bir kelimesi insanın ayrı bir duygusuna hitap etmektedir. Buna göre, bu ayet gıybetin hem akla, hem kalbe, hem insani vasıflara, hem vicdana, hem psikolojik yapısı ve yaratılış gayesine, hem sosyal

⁴¹¹ Nursî, *İçtimâî Dersler (Rumuz)*, s. 340.

⁴¹² Nursî, *İçtimâî Dersler (Rumuz)*, s. 341.

⁴¹³ Bkz. Nursî, *Mektubat*, s. 301-316.

⁴¹⁴ Hucurât, 49/12.

ahlâk anlayışına ters bir davranış olduğunu ifade etmektedir.⁴¹⁵ Bu çerçevede baktığımızda esas aldığı kaynak ve ikna metodunu anlamak için şu düşüncelerine bakmak gerekir:

“Hasılı kelim biz Kur'an şakirtleri olan Müslümanlar, burhana tabi oluyoruz. Akıl ve fikir ve kalbimizle hakaik-i imaniyeye giriyoruz. Başka dinlerin bazı efradları gibi ruhbanları taklid için burhanı bırakmıyoruz. Onun için akıl ve ilim ve fennin hükmettiği istikbalde elbette burhan-ı akliye isnad eden ve bütün hükümlerini akla tesbit ettiren Kur'an hükmedecek.”⁴¹⁶

Nursî'nin hareket tarzına baktığımızda o, Kur'an metoduna başvurmuş ve hikmet ile hareket ederek, akla, kalbe, vicdana hitap ederek ikna sürecinde de akıl-duygu dengesini oluşturmayı esas almıştır. Nursî'nin eserlerine ve hizmet prensiplerine baktığımızda bu ölçüde hareket etmekle birlikte talebelerine de bu anlayışla hareket etmelerini tavsiye etmiştir.

3.3.1.3.4. Dünya - Ahiret Dengesi

İnsanların maddi ve manevi anlamada sağlıklı bir dini hayata sahip olmaları için dünya ve ahiret dengesinin iyi kurulması gerekir. Kur'an, *“Allah'ın sana verdiğiinden (O'nun yolunda harçayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et.”⁴¹⁷* ayeti ile dünya ve ahiret dengesinin güzelce kurulmasına dikkat çekmektedir. Gerek ahiret hayatını ve gerekse dünya hayatını kazanma yolunu çalışmaktan geçtiğini göstermektedir.

Nursî'ye göre, İslâm âleminin bugünkü perişan ve fakirlik durumu dünya ve ahiret dengesini kuramayan ve koruyamayan yanlış irşatların bir neticesidir. *“Bilinsin ki, insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da ileride görülecektir.”^{418 127}* ayeti ile insanda çalışma şevkini uyandırmak gerektiğini, yanlış telkinlerde uzak durarak ve özellikle çağımızın gereği Müslümanların da her alanda çalışmaları gerektiğini dünya ve ahiret dengesi hususunda şu düşünceye yer vermektedir:

“Her bir mü'min i'lâ-i Kelimetullah ile mükelleftir. Bu zamanda en büyük sebebi, maddeten terakki etmektir. Zira ecnebiler fünün ve sanayi silâhıyla bizi istibdad-ı manevîleri

⁴¹⁵ Nursî, *Mektubat*, s. 314-316.

⁴¹⁶ Nursî, *İçtima-i Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 44.

⁴¹⁷ Kasas, 28/77.

⁴¹⁸ Necm, 53/39-40.

*altında eziyorlar. Biz de fen ve san'at silâhiyla i'lâ-i Kelimetullahın en müdhiş düşmanı olan cehil ve fakr ve ihtilaf-ı efkâra cihad edeceğiz*⁴¹⁹

Nursî'ye göre, kâinattaki düzeninin birer parçası olan sebepleri bir kenara iten ve tembelliği ifade eden ve yanlış tevekkül anlayışı ile işin sonucuna razı olmayı ifade eden gerçek tevekkülü birbirine karıştıran kimselerdir. Bu düşünce ile hareket edenler, çalışmama ve gayret göstermeme şeklideki kanaat ile İslâm'da övülen ve gayretleri harekete getiren çalışmanın neticesine razı olmayı ifade eden kanaat arasındaki farkı görmemeleri ya da anlamamalarındandır. Oysa eldekine kanaat edip çalışmamak gayretsizlik ve tembelliktir.

Nursî, hizmet hareketinde dünya ve ahiret dengesine dikkat çekmiş, insanın doğasına uygun olan ölçülü hareket ederek çalışma ve gayret etmeyi esas almıştır. Maddi ve manevi anlamda insanın sorumluluklarına dikkat çekerek dünyada yapılan her türlü çalışmanın asıl karşılığının ahirette verileceği, insan hayatı açısından her iki dünya arasındaki dengenin önemini vurgulamıştır. Nursî, bu şekilde İslâm toplumunda meydana gelen gerileme sebeplerini sayarken şahsi menfaatler, bağınazlık, çaresizlik, tembellik, ümitsizlik gibi manevi hastalıkları saymıştır. Ayrıca dikkat çektiği diğer bir husus da yapılan yanlış telkinlerdir. O, hastalıkları teşhis ettikten sonra Kur'an'dan yola çıkarak Müslümanların özüne göre hareket etmeleri için dünya ve ahiret dengesine dikkat çekerek ikna edici telkinlerde bulunmuştur.

3.3.1.4. Benimsetme - Soğutma Metodu

İkna sürecinde benimsetme, muhatabı mesajı kabul etmeye sevk eden ve bağlı kalmasını sağlayan unsurlardır. Soğutma ise muhatabı, mesajın zıddını kabul etmekten veya benimsemekten vazgeçiren ve uzaklaştıran unsurlardır. Benimsetmede, insanların hoşuna giden, ulaşmak istedikleri unsurlar söz konusu iken; soğutmada ise hoşlarına gitmeyen, vazgeçmelerine, sakinmalarına sebep olan her şeydir.⁴²⁰

İkna edici iletişimde daha çok olumlu unsurlara başvurulmasının yararlı olduğu bilinmektedir. Korku olgusunun belli durum ve şartlarda insanları güçlü

⁴¹⁹ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 61.

⁴²⁰ Şanvar, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 201.

biçimde güdülemesine karşın, sevgi gibi diğer bazı olguların daha iyi ve güçlü bir güdüleyici olduğunu da belirtmek gerekir.⁴²¹

Said Nursî'nin eserlerini psiko-sosyal yönünü ele aldığımızda eserlerinde insanlarda olumlu ruh sağlığı oluşturabilecek psikolojik analizleri görmek mümkündür. Gerek toplumsal ve gerek dini hayatla ilgili konularda, korku ve sevginin dinin öğretiminde dengeli kullanımı sorun olmuştur.

Dinin öğretisini üstlenenler, açısında benimsetme ile soğutma arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik çalışıp çalışılmadıkları hususunda dengeyi kurma noktasında geçmişten günümüze kadar hep sorunlar yaşamıştır. Genel anlamda baktığımızda din görevlileri ya da din âlimleri, insanları hakikate veya dine çağırmada, genel bir hüküm vermeme kaygısını taşıdıklarından korku ve cezayı daha çok kullanmışlardır. Korku ile ürkütmenin, dehşete sokmanın, ürperti vermenin daha kolay bir yol olarak tercih edildiği söylenebilir. Allah'a ve ibadetlere sevgi ile gitmek daha zor, güç, yapılması müşkül olan bir durum olarak görülmüştür. Bir köy imamından, şehir merkezindeki müftüye kadar dinin korkutucu yönünü kullanarak insanları Allah yoluna çekmek daha çok kullanılmıştır.⁴²²

Said Nursî, insanları hakikatlere karşı sevdirmeye ve korkutma konusunda eserlerinde düşüncelerine yer verir. Fakat eserlerindeki anlatımda o, diğer âlimlerden büsbütün farklı bir yol seçmiştir. O; Allah'ı tanıttırma da, tanınan Allah'a karşı lakayt kalınmaz dedirtmede, bu azamet, güzelliğin ve sanatlı varlıkların sahibine karşı itaati gösteren bir davranışın gerekliliği konusunda da o, bu kadar güzel ve sanatlı varlıklar yaratan Allah'ın yarattığı güzelliklere karşı bozucu hareketlerden sakınmak konusunda sevdirmeye ve korkutma yaklaşımını dengeleyerek hareket eder.⁴²³

Said Nursî, insanların ruhsal hayatını etkileyen hastalık, yaşlılık, ölüm gibi birçok konulara değinilirken alışılmışın dışında farklı bir yöntemle bir psikolog gibi yaklaşmıştır. Özellikle ölüm çoğunlukla hayatımızın soğuk yüzü ve korku ile

⁴²¹ Yüksel, *İkna Edici İletişim*, s. 9.

⁴²² Himmet Uç, "Bediüzzaman'ın Eserlerinde Güzellik ve Sanat", Erişim Tarihi: 22.07.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org/>.

⁴²³ Beki, "Risale-i Nur'un Tefsir Metodu", *Vefatının 50. Yılında Uluslar Arası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu*, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2011, s. 461.

algıladığımız bir kavram olagelmiştir. Bu kavramın sürekli hatırdaki tutulması anlamına gelen ölüm düşüncesi sadece madde boyutu ile varlığı anlamlandırmak gayretindeki nazarlara garip gelebilir.

Herkesin unutmak ve dehşetinden korunmak istediği bir kavramın, hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirilmesi gayreti anlamsız bulunabilir. Ölüm, Batı felsefesinin şekillendirdiği eğitim anlayışı ile korkulan, ürkülen, kötü ve kabullenilmesi zor bir kavram olmuş. Genel eğilim ölümü unutmak, hatırlamamak ve hatırlatacak şeylerden uzak kalmak yönündedir. Oysa ölüm insan hayatında en vazgeçilmez, en net kavramdır. Kaçış mümkün olmayan, hiç istenmediği halde ölümle yüz yüze gelindiğinde ise büyük yıkımlar ve depresyon gibi psikolojik problemler yaşanıyor. Lezzetlerin tahrip edilip, acılaştırılması materyalist felsefe anlayışıyla bakıldığında çok ters gelebilmekte, belki mantıkla uyumlu bulunmamaktadır. Bu noktada lezzetin, tahrinin, acının tarifi belki yeniden yapılmalı; dar bakışlardan, sadece dünya eksenli değerlendirmelerden kurtarılmalıdır. Aksi takdirde dünyayı, ahireti ve bütün âlemleri kuşatan bu ifadenin anlaşılabilmesi çok güç olacaktır. Bu bakışta ise hayatın hayati imandır ve hakiki lezzet de imanda ve Rab'ı Rahim'ini tanımaktadır. Kur'an medeniyetinin, Doğu kültür mozaiğinin en belirgin motiflerinden olan tasavvuf ve tarikat düşüncesinde, yani kemale doğru yolculuğunda ölümü sürekli hatırlamak, böylece Rabb-i Rahim'i unutmamak çok önemli bir esastır. Bu hale "rabıta-i mevt" denmektedir.

Nursî ise tasavvuf ve tarikat anlayışında farklı olarak sebeplerin ve aklın hâkimiyetinin böyle belirgin hissedildiği bir sırda kalbi bağdan önce aklın ikna edilmesini hedefleyen hakikat mesleğinin tarzını "Lem'alar" adlı eserinde İhlâs Risalesinde şöyle ortaya koyar:

"...Mesleğimiz tarikat olmadığı belki hakikat olduğu için bu rabıta-yı ehl-i tarikat gibi farazi ve hayali suretinde yapmaya mecbur değiliz. Hem meslek-i hakikate uygun gelmiyor. Belki akıbeti düşünmek suretinde, müstakbeli zamanı hazıra getirmek değil, belki hakikat noktasında zaman-ı hazırda istikbale fikren gitmek, nazaran bakmaktır. Evet, hiç hayale faraza lüzum kalmadan, bu kısa ömür ağacının başındaki tek meyvesi olan kendi cenazesine bakabilir. Onunla yalnız kendi şahsının mevtini gördüğü gibi, bir parça öbür tarafa gitse, asrının ölümünü de görür; daha bir parça öbür tarafa gitse dünyanın ölümünü de müşahade eder, ihlas-ı etemme yol açar..."⁴²⁴

⁴²⁴ Nursî, *Lem'alar*, s. 202.

Said Nursî, aklın ve bilimin belirgin şekilde etkili olduğu çağımızın insanına: “Şu an kendini ölmüş kabul et! Mezara konulduğunu hayal et! Sorgu meleklerinin geldiğini farz et” gibi teklifler çok kabul edilebilir gelmemektedir. Ama zamanın teknolojik gelişmeleri insanın geçmiş günlerini tekrar görüntüleme imkânına sahiptir.⁴²⁵ Televizyon haberlerinde ölümü haber verilen bir kişinin önceki hayatına ait görüntüler, konuşmalar veya yakınlarımızdayken çekilmiş bir video görüntüsü örnek verilebilir. İzlenen o görüntüde olanlardan bazıları ölmüş olabilirler. Bu olaylardaki konumumuzu değiştirip, kendimizi şu anda ölmüşler gibi birkaç yıl sonra görüntüleri seyredilen insan yerine koyabilmek ve yaşanan anı o televizyon veya video görüntüleri gibi değerlendirebilmek gerekir. Mezar taşlarına, önümüzden geçen tabuta bize aitmiş gibi bakıp ölüm haberi verilen şahsın yerine kendimizi koyabiliriz. Bu, günlük yaşam yoğunluğunun ortasında ölümle olan irtibatımızı koparmamak, dolayısı ile Allah (c.c.) unutmamaya vesile yapmaktır. Said Nursî, bu düşünce ile insanların ölüme karşı nasıl bir düşünce yapısına sahip olmaları gerektiği ya da insanların dini hayatında ölüm ile ilgili nasıl bir denge kurması gerektiğini ikna edici bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

3.3.1.5. Uzlaşma Yolu ile İkna

İkna sürecinde muhataplarla ortak noktalarda buluşmak ya da uzlaşmak önemlidir. Kişiler arası ilişkilerde çatışmaları engellemek ya da insanların bir araya gelmesine engel olan faktörleri ortadan kaldırmak için ortak noktaları ön plana çıkararak onları buluşturmak ikna sürecini kolaylaştırır.

Nursî'nin eserlerine ve hizmet hareketine baktığımızda o, insanları hep ortak noktada buluşturmaya çalışmıştır. Özellikle Mektubat adlı eserinde geçen Uhuvvet (Kardeşlik) Risalesi'ne baktığımızda Müslümanlar arasında kardeşliğin önemini ve kin, nefret, düşmanlık, hırs, kötülük gibi özelliklerin kişisel ve sosyal hayatta olan zararlarını ortadan kaldırmak için insanların ortak noktalarını ön plana çıkararak ikna edici bir dil ile açıklamıştır. Nursî'ye göre, insanlar arasında çıkan çatışmaların sebebini ya onların toplumsal ve manevi anlamda birbirlerine bağlayan bağları bilmemeleri ya da o ortak noktaları ihmal ederek ve kötüye kullanarak onların yerine

⁴²⁵ Nursî, *Lem'alar*, s. 203.

kötü hasletlere yer vermelerinden kaynaklanır.⁴²⁶ Nursî, çatışmaların ve bu kötü hasletlerin yerine, güzel hasletlerin yer edinmesi için şu ortak noktaları ön plana çıkarır:

“Evet tevhid-i imanî, elbette tevhid-i kulübü ister. Ve vahdet-i itikad dahi, vahdet-i içtimaiyeyi iktiza eder. Evet inkâr edemezsin ki: Sen bir adamla beraber bir taburda bulunmakla, o adama karşı dostane bir rabita anlarsın; ve bir kumandanın emri altında beraber bulunduğunuzdan arkadaşane bir alâka telakki edersin. Ve bir memlekette beraber bulunmakla uhuvvetkârane bir münasebet hissedersin. Halbuki imanın verdiği nur ve şuur ile ve sana gösterdiği ve bildirdiği esma-i İlahiye adedince vahdet alâkaları ve ittifak rabitaları ve uhuvvet münasebetleri var. Meselâ: her ikinizin Hâlıkınız bir, Mâlikiniz bir, Mabudunuz bir, Râzıkınız bir.. bir bir, bine kadar bir bir. Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir.. bir bir, yüze kadar bir bir. Sonra köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir.. ona kadar bir bir. Bu kadar bir birler vahdet ve tevhidi, vıfak ve ittifakı, muhabbet ve uhuvveti iktiza ettiği ve kâinatı ve küreleri birbirine bağlayacak manevî zincirler buldukları halde; şikak ve nifaka, kin ve adavete sebebiyet veren örümcek ağı gibi ehemmiyetsiz ve sebatsız şeyleri tercih edip mü'mine karşı hakikî adavet etmek ve kin bağlamak; ne kadar o rabita-i vahdete bir hürmetsizlik ve o esbab-ı muhabbete karşı bir istihfâf ve o münasebat-ı uhuvvete karşı ne derece bir zulüm ve i'tisaf olduğunu; kalbin ölmemiş ise, aklın sönmemiş ise anlarsın!”⁴²⁷

Nursi, Uhuvvet Risalesi'nde, özelde cemaatinin, genelde ise tüm İslâm'ın ya da toplumsal grupların bireyleri arasındaki ortak noktaların psikolojik ve sosyolojik kodlarını “insan olma ortak paydasında” tanımlar. Hem bireysel olarak kişinin kendini gerçekleştirme hem de toplumsal dinamiklerin meydana getirdiği beklenti veya baskılar karşısında Kur'ân'ın belirlediği çerçevede iman merkezli bir paradigmanın varlığı hatırlatılmaktadır. Bu kuşatan paradigmanın dayandığı teorik ve pratik uygulaması olan birlik ve kardeşlik duygularının oluşturduğu ortak iklimin herkesi kapsayıcı şekilde içine alması hedeflenmektedir.⁴²⁸

3.3.1.6. Bilgi ve Eğitim Düzeyini (Muhatap Seviyesini) Dikkate Alma

İletişim sürecinde muhatabın eğitim ve bilgi düzeyi ikna açısından önemlidir. İletişim sürecinde muhatabın zekâ ve eğitim düzeyi, kişinin konuyu algılama biçimi belirleyici unsurlar olması nedeniyle istenilen sonuçların alınabilmesi için bu unsurları dikkate almak gerekir.⁴²⁹

⁴²⁶ Bkz. Nursî, *Mektubat*, s. 301-316.

⁴²⁷ Nursî, *Mektubat*, s. 303.

⁴²⁸ Gökçe Ok, “Uhuvvet Risalesi Ekseninde Cemaat Fertleri Arasında Sosyal Şiddet Algısı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 2012, s. 1-6, Erişim Tarihi: 15.12.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp/article/download/832/989>.

⁴²⁹ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 74.

Kur'an'da, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁴³⁰ ayeti, alıcının bilgi ve eğitim düzeyinin ilahi mesajları anlama ve aktarma bakımında taşıdığı önemi göstermektedir. Alıcının yeterli bilgi ve donanıma sahip olması, mesajın algılama sürecini etkiler. Yeterli birikimine sahip alıcıya gönderilen mesaj daha kısa ve özlü iken; bilgi birikimi yetersiz olan kişiye daha uzun ve açıklayıcı olması gerekir.⁴³¹ Hz. Muhammed'in, “İnsanlara akıllarının alabileceği (anlayabilecekleri) kadar konuşmalıdır.”⁴³² tavsiyesi, insanların bilgi, akıl, anlayış ve kavrayış düzeyine göre hitap edilmesi gerektiğini vurgular. Çünkü bilgi ve birikim, olayları değerlendirme ve algılama unsuru olarak arz etmektedir. Bu durum, insanı davranışa sevk eden mesajı anlama ve algılamanın doğru bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Bir amaç için kaleme alınan eserler, genellikle belli bir kesime veya yeterli bir eğitim seviyesine sahip olanlara hitap eder. Ancak Nursî'nin eserlerinden her yaşta ve her seviyedeki bireyler istifade edebilmektedir. Bu açıdan eserlerine baktığımızda konusuna olan hâkimiyeti yanında, bireylerin duygu ve ruh dünyasını çok iyi tahlil edebilmesinde ve eserlerinin, Kur'an'ın bir nevi tefsiri olmasındandır.⁴³³ Mesela, kâinatın Yaratıcısını ispat ederken kullandığı şu ifade, buna gayet güzel bir örnek teşkil eder: “Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz. Bir harf kâtipsiz olmaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur?”⁴³⁴

Elbette eserlerin tamamına baktığımızda tamamı bu seviyede değildir. Ancak Ona göre; herkes her meseleyi tam olarak anlamasa da, bütün bütün hissesiz kalmayacağını şu şekilde açıklamaktadır:

“İsm-i a'zama ait nükteler, a'zamî bir surette geniş, hem gayet derin olduğundan, hususan İsm-i Kayyum'a ait mes'eleler ve bilhâssa Birinci Şuâi maddiyyunlara baktığı için, daha ziyade derin gittiğinden, elbette her adam her mes'eleyi her cihette anlamaz. Fakat herkes her mes'eleden bir derece hisse alabilir. 'Birşey bütün elde edilmezse, bütün bütün elden kaçırılmaz' kaidesiyle, 'bu manevi bahçenin bütün meyvelerini koparamıyorum' diye vazgeçmek kâr-ı akıl değildir. İsm-i Âzama ait meselelerin

⁴³⁰ Zümer, 39/9.

⁴³¹ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 75.

⁴³² İsmail B. Muhamed Aclûnî, *Keşfü 'ul-Hafâ*, c. I, Beyrut, 199, s. 95.

⁴³³ Adem Tatlı, “Günümüzde İslam Tefekkürünün Temsilcisi Bediüzzaman Said Nursin'in Fen ve Teknik Meselelere Yaklaşım Tarzı”, Erişim Tarihi: 10.11.214, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.

⁴³⁴ Nursî, *Sözler*, s. 58.

ihata edilemeyecek derecede genişleri olduğu gibi, akıl göremeyecek derecede inceleri de vardır."⁴³⁵

Nursî'nin hayatına ve eserlerine baktığımızda hem yüz yüze iletişimde hem de eserlerinde muhatap kitlesinin önemli bir kesiminin âlim, aydın ve eğitilmiş insanlardan oluştuğu görülür. Nursî, ikna sürecinde muhataplarına imani, ilmi ve sosyal meseleleri anlatırken onların bilgi ve eğitim düzeylerini dikkate aldığını hem biyografik hayatında hem de eserlerinin çok yerlerinde görmek mümkündür. Bunlardan biri ilk İstanbul'da bulunduğu dönemde onu ilmi meselelerde yenemeyen bazı âlimler, o sırada Mısır'dan İstanbul'a gelen Şeyh Bahid Efendi'den⁴³⁶ o dönemde genç yaşta olan Nursî'yi yenmelerini istemişlerdir. Şeyh Bahid Efendi bu teklifi kabul ederek Nursî ile uygun bir ortamda görüşür ve aralarında şu konuşma geçer:

"Şeyh Bahid Efendi; "Avrupa ve Osmanlı Devleti hakkında ne diyorsunuz? Fikriniz nedir?" Nursî; "Avrupa bir İslâm Devletine hamiledir, günün birinde onu doğuracak; Osmanlılar da Avrupa ile hamiledir, o da onu doğuracak." Bu cevaba karşı, Şeyh Bahid Efendi: "Bu gençle münazara edilmez, ben de aynı kanaatte idim. Fakat bu kadar veciz ve belîğane bir tarzda ifade etmek, ancak Bedüzzaman'a hasdır." demiştir."⁴³⁷

Şeyh Bahid Efendi'nin amacı Nursî'nin ilmini ve zekâsını denemek için değil, dünyanın geleceğiyle ilgili sosyal ve siyasi anlamda düşüncelerini anlamak amacıyla sormuştur. Fakat Nursî, o dönemi güzel ve öz bir ifadeyle özetler ve Şeyh Bahid Efendi'yi hayrette bırakır. Çünkü o dönemde İstanbul'da Avrupa değerleri olan Batı modernizmi, teknolojisi, fen ve felsefesi, yaşam tarzı ve düşünce biçimleri tartışılmaktadır. Bu tartışmalar Osmanlı'nın bir Avrupa devletine hamile olduğunu gösterirken buna karşı Batıda Prens Bismarck, Thomas Carlyle, Edward Gibbon, Marmaduke Pickthall, Levazaune, Dr. Johnson, Edward Monte, John Davenport gibi önemli isimler⁴³⁸ Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Muhammed'in yaptıklarını tartışarak

⁴³⁵ Nursî, *Lem'alar*, s. 493.

⁴³⁶ Şeyh Muhammed Bahit; 1854 yılında Mısır'ın Mutia şehrinde doğmuştu. Keskin zekâsıyla bilinen Şeyh Bahit doğduğu kasabada Kur'an-ı Kerimi, takiben de birçok dinî ve ilmî eseri hıfzetti. Şeyh Mehdi, Şeyh Abdurrahman Şirbini ve Cemaleddin Afganî gibi zatlardan dersler aldı. Ezher'de okunan fıkıh, nahiv, hadis, usûl, tefsir, belâgat, mantık ve hikmet kitaplarının büyük ekseriyetini, mezkûr hocaların yanında okudu. Çok çalıştı. Ezher Üniversitesini birinci derecede bitirdi. Daha sonra Ezher'de mantık, hikmet, tevhid, fıkıh ve nahiv konularında dersler verdi. Çeşitli yerlerde kadılık yaptıktan sonra, İskenderiye'de müfettiş olarak çalıştı. Sonra Mısır Şeriat Mahkemesi heyetinin âzası oldu ve sonra da başkanlığını yaptı. Üç çocuğu olan Bahit Efendi birçok dinî eser kaleme aldı. 1935'da vefat etmiştir. Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011, c. I, s. 177.

⁴³⁷ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 56.

⁴³⁸ Nursî, *İşaratü'l İ'caz*, s. 290-301; Nursî, *İctimaî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 47.

teslisten tevhide geçmenin önemi ve İslâm dini hakkında olumlu görüşlerini dile getirmektedirler. Batının İslâm'a hamile olduğu düşüncesi Batıda, Kur'an'ın ve İslâm'ın yeniden yorumlanması gibi arayışlar ve düşünceler bunun işaretidir.

Nursî'nin, Osmanlı Devletinin bir Avrupa devletini doğuracağı sözü gerçekleşti ve her alanda Batıyı model alan Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Batıda maddi anlamda meydana gelen zenginlik ve refah ile birlikte manevi, sosyal ve ahlaki çöküntünün olması, batıda manevi ve sosyal anlamda arayışlar ve ihtiyaçlar ortaya çıktı. Bu çerçevede düşünüldüğünde “*Avrupa İslam devletine hamiledir günün birinde doğuracaktır*” sözüyle Avrupa'nın siyasal anlamda değil, sosyal anlamda bir İslâm devletine hamiledir düşüncesi ve beklentisi söz konusudur.

Nursî, İslâm düşünce tarihinde zihinleri meşgul eden birçok akaidi ve ilmi konulara değinirken fen, felsefe ve aklın ön planda olduğu çağın düşünce yapısını göre konuları ele alırken muhatabın bilgi ve eğitim düzeylerini de dikkate almıştır. Nursî'nin eserlerine baktığımızda birçok yerde konuları ele alırken muhatabının kimler olduğunu vurgulayarak ele almıştır. Sözler adlı eserinde Kader Risalesinin “İkinci Mebhas'ı” açıklarken “*Ehl-i ilme mahsus ince bir tedkik-i ilimdir.*”⁴³⁹ ifadesiyle bu mebhasta en derin ve zor bir kader sırrı ve meselesi olduğunu, hakikatleri araştıran alimlere yönelik itikat ve inançla ilgili bir mesele olduğunu vurgular.

Nursî, Muhakemat adlı eserinin başında “*Mariz bir asrın, hasta bir unsurun, alil bir uzun reçetesi veyahut Saykalü'l-İslâmiyet veyahut Bediüzzaman'ın Muhakematı*”⁴⁴⁰ olarak sunduğu eseri daha önce “Reçetü'l-Ulema” veya “Reçetü'l-Havas” olarak yayımlamıştır.

Nursî, bu eserine Reçetü'l-Ulema (Alimler için Reçete) adını koyarken özellikle çağdaşı bulunan alimlerin, kitabın içeriğini teşkil eden konuları dikkatli bir şekilde okumaları gerektiğine işaret etmiş olur. Kitap o döneme kadar İslâm âlimlerince yazılan tefsir, kalam ve benzeri kitaplarda yer almış yanlış birtakım düşüncelere, yorum ve değerlendirmelere yol açmış olan konu ve rivayetleri ilmî metotlarla tahkik edip akıl süzgecinden geçirdikten sonra okuyucuya sunmaktadır.

⁴³⁹ Nursî, *Sözler*, s. 579.

⁴⁴⁰ Eserinin girişinde bu ifadeyi kullanmaktadır. Bkz. Nursî, *Muhakemat*.

Aynı şekilde Batı felsefe ve kültür kaynaklarından İslâm filozoflarına intikal etmiş birtakım düşünce ve görüşleri de yine İslâm akidesinin ince ayarından geçirecek, meseleleri Kur'an ve Sünnet ışığında istifade etmelerine sunmuştur.

Eserde işlenen konular tamamıyla ilim sahiplerini muhatap almaktadır. İslâm akidesine saldırıda bulunanlara karşı ince, yumuşak ve bilgece bir üslup kullanılarak ikna edici cevaplar verilmektedir. Ancak kitap, yer yer İslâm kültür birikimine sahip olanları da aşan bir seviyede olup, özellikle belli konularda ihtisas sahibi olanlara hitap etmektedir. Nitekim Nursî de aynı noktalara işaret ederek, bu kitabın anlaşılmasının pek kolay olmadığını vurgulayarak Arapça Muhakemat'ın girişinde tembih başlığı altında şu uyarıyı yapmaktadır: “*Ey Reçetü'l-Havas (Seçkin alimler için reçete) adı verilen bu risaleyi nazar eden zat! Sakın bunu acele bir şekilde mütalaa etme ve eğer bilmiyorsan bilenlere sor...*”⁴⁴¹

Nursî, bu eserin birinci makalesinde usul, tefsir, hadis gibi İslâmî ilim dallarıyla ilgili temel prensiplerden yola çıkarak zaman içinde yorumlanan hadislerin yeniden yorumlanması gerektiğine dikkat çekerek İslâm'ın ilim ve medeni gelişmelere çelişmediği, bilakis katkısının olduğunu açıklamaktadır. İslâmiyet'in gerçek manada anlaşılmasını engelleyen bazı yanlış anlayışlardan arındırarak kendi berraklığı içerisinde sağlıklı bir şekilde yorumlamak gerektiğini vurgular. İkinci makalede kelamın, sözün ve dilin mana dünyasına girerek dilin insanlar ve milletler üzerindeki etkisini, özellikle Arap dilinin belagat açısından genel bir değerlendirmesinde sonra bu dilin kullanımındaki sanat türleriyle ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Özellikle dilin sanatsal özelliklerine özen göstermekle birlikte manayı ikinci dereceye düşürecek biçimde lâfızperestliğe ve kelime oyunlarına takılmamak gerektiğine dikkat çekmektedir. Üçüncü makalede ise İslâm'ın esası olan Tevhid hakikatini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini açıklarken akli delilleri ön plana çıkararak açıklama yapılmıştır.⁴⁴²

Nursî, bu eserde muhataba bilgi vermekle birlikte vermek istediği mesaj, âlimlerin ya da dini hakikatleri anlatan kişilerin, aşırı mübalağa yapmamaları, hurafelerden, zayıf ve uydurma haberlerden uzak durarak akla ve mantığa dayalı yaklaşım içerisinde olmalarını vurgular. Nursî, “*Takarrur etmiş usûldendir: Akıl*

⁴⁴¹ Aktaran, Eren, *Muhakemat Notları*, s. 1-2.

⁴⁴² Bkz. Nursi, *Muhakemat*, s. 14-145.

ve nakil tearuz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir.”⁴⁴³ “Mecaz, ilmin elinden ceclin eline düşse hakikate inkılab eder, hurafata kapı açar.”⁴⁴⁴ der. Ona göre, kişinin Kur’an ve Sünneti iyi bir şekilde anlaması ve kavraması gerektiği, böylece sağlam bir İslâmî kültüre ve ilmî birikime sahip olması gerekir. Ayrıca müşid veya âlimin, mesajları iletmediği zaman ve mekânın, çevrenin, muhataplarının şartlarını ve durumunu da bilmesi gerekir.

3.3.1.7. İnsanların Psikolojik Yapısını Dikkate Alarak İkna Etme

İnsan beden, ruh ve akıl üçlüsünden oluşan psiko-sosyal bir varlıktır. Bu nedenle çok boyutlu özelliğe sahip olan insan üzerinde tıp, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, antropoloji gibi insanların bedensel, ruhsal ve toplumsal yönleriyle uğraşan ilimlerin araştırmalarının verilerine bakıldığında insanın ne kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğu ve buna rağmen ruh ve beden uyumu içerisinde şuurlu bir varlık olarak hayatını sürdürmektedir.⁴⁴⁵ Hz. Ali’nin; “*Ey insan, küçük bir cüsse olduğunu sanıyorsun ama sende âlemler gizlidir.*”⁴⁴⁶ ifadesinde verilmek istenen insanın ne kadar kompleksli bir yapıya sahip olduğu ve insan hakkında basit bir anlayışa sahip olmaması gerektiği maddi yönü değil, manevi yönü üzerinde durulması gerektiği gerçeğidir.

İnsanlar arası ilişkilerde, eğitimde, dinî davet ve tebliğde muhatabın Psikodinamik yönü oldukça önemlidir. İnsanlarla iletişim kurabilmede özellikle onlara bir fikir sunmada, psikolojinin önemi inkâr edilmez bir gerçek olduğunu çok sayıda yapılan araştırmalarda da görmek mümkündür. Karşıdaki insanın ruhsal yapısını anlamadan ya da güçlü ve zayıf yönlerini, ahlaki yapısını, toplumsal değer-yargılarını, eğitim düzeyini kısaca kişilik yapısı bilmeden veya tanımadan ikna etmede başarılı olmak zordur.⁴⁴⁷

İkna psikolojisi veya ikna edici iletişim ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle günümüz dünyasında fenomenlerin arkasındaki psikolojik etmenleri iyi bilme ve bunları değişim sürecine iyi kanalize ederek insanları ikna

⁴⁴³ Nursî, *Muhakemat*, s. 14.

⁴⁴⁴ Nursî, *Muhakemat*, s. 25.

⁴⁴⁵ Şanvar, *Kuran’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, 2001, s. 44.

⁴⁴⁶ Muhammed Kutub, *İslama Göre İnsan Psikolojisi*, İstanbul: Esmâ Yayınları, s. 9.

⁴⁴⁷ Hayati Aydın, *Kuranda Psikolojik İkna*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2001, s. 19.

etmede başarıya ulaştırmayı kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ikna sürecinde hedef kitle hakkındaki demografik unsurların (yaş, cinsiyet, ırk, gelir düzeyi, eğitim ve meslek grup üyeliği, köken ve din gibi) yanında bireylerin tutumları, fikirleri, yaşam biçimleri, ilgileri ve yetenekleri bilmek ikna ediciler için son derece önemlidir. Bu konuda Nursî'nin, insanların yaradılışındaki cevher ya da potansiyelle ilgili şu vurguları dikkat çekicidir:

“...Zira insandaki o nur-u fikir, emellerine, ruhuna öyle bir inkişaf, öyle bir inbisat vermiştir ki, bütün zamanları yutsa doymaz. Zira ondaki o yüksek fikir, insanın mahiyetini ulvî, kıymetini umumî, nazarını küllî, kemalini gayr-i mahsur, lezzet ve elemi daimî kılmıştır. ...Cenab-ı Hak tarafından mükerrem kılınan insanın cevher-i ruhunda ekilen ve rakamlara sığmayan istidatlar var. Bu istidatların altında, hesaba gelmeyen kabiliyetler var; ve bunlardan neş'et eden hadde gelmeyen meyiller var; ve bunlardan husule gelen gayr-i mütenahî efkâr ve tasavvurat var...”⁴⁴⁸ “İnsan, ahsen-i takvimde yaratıldığı ve ona gayet câmi bir istidat verildiği... İnsan, kâinatın ekser envaini muhtaç ve alâkadardır. İhtiyacı âlemin her tarafına dağılmış; arzuları ebede kadar uzanmış...”⁴⁴⁹

Bir kişiyi değiştirmek basit bir süreç değildir. Çünkü insan, hareket eden ya da hayvanlar gibi sadece temel fizyolojik ihtiyaçlarla yetinebilen bir varlık değildir. İnsan düşünebilen, konuşabilen psiko-sosyal bir varlıktır. Bireyleri değiştirmek için öncelikle onların ruhsal yaşamını, işlevini ve ruhsal yaşamın toplumsal yansımalarını bilmek gerekir. Bir insanın nasıl düşündüğünü bilmek için diğer insanlar ile ilişkisini incelemek ve toplum içinde sahip olduğu değerleri bilmek gerekir. Bundan yola çıkarak değişim süreci değişime uğrayacak kişi veya kişilere uygun olmalı ve bireylerin ihtiyaçları bu çerçevede karşılanmalıdır.⁴⁵⁰

Günümüz dünyasında siyasi stratejilerde, medyada, eğitimde ve ticari teşebbüslerde, insanın nasıl davranacağını, ne gibi tepki vereceğini, nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığını önceden anlamak için üzerinde düşünülerek ve böylece insanların faaliyetlerini, meyillerini ve beklentilerini kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaç edinirler. Aslında bu gerçeğin böyle olması da normaldir. Çünkü insanın bütün davranış ve yargıları psişik olguya dayanmaktadır. Realite bu iken dini öğretileri ya da dini yaşantıyı insanlara aşılmasını, onları düzenli bir şekilde, büyük bir sabır ve özveri ile bedensel ve maddi ibadetleri ifa edebilecek başka bir yaşamsal dünyaya intibak ettirmeyi hedefleyen bir dinin ya da bunları

⁴⁴⁸ Nursî, *İşarat'üz İcaz*, s. 65.

⁴⁴⁹ Nursî, *Sözler*, s. 386.

⁴⁵⁰ Adler, *İnsan Doğasını Anlamak*, s. 33.

gerçekleştirmeyi hedefleyen birinin bu hususları görmemezlikten gelmesi mümkün değildir. Çünkü böyle bir değişim ancak insanın psikolojik yapısının bilinmesi ya da ruh ve nefse ait yasaların bilinmesiyle ve onlara riayet etmekle mümkün olabilir.⁴⁵¹

İnsanların dini inanç ve tutumlarını değiştirmede etkili olmak için, önce onların inanç ve düşünce yapısının, bunları besleyen kaynakların, kişilik özelliklerinin, zekâ ve eğitim seviyelerinin, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik durumlarının iyi bilinmesi gerekir.

Çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olan insanı tanımadan ona yönelik bir faaliyette başarılı olmak zordur. Hedef konumunda olan muhatabın tanınması, tedaviden önce hastalığın teşhisi demektir.⁴⁵² Kur'an'a bu açıdan bakıldığında onun, davette muhatabı durumundaki insanı psiko-sosyal açıdan tanımaya önemli bir yer verdiği ve tanınmanın gerekliliğine de işaret ettiği görülmektedir.

Muhatabın tanınması sayesinde kaynak görevinde bulunan kişi, muhatabının neye ihtiyacı duyduğunu, ona nasıl yaklaşılması gerektiğini ve konuların hangi metotlarla verilebileceğini bilmesi, onun başarısında önemli bir faktördür.⁴⁵³

Kur'an ve sünnet sabitelerinden hareket eden Nursî'nin hayatına ve eserlerine baktığımızda insanların Risale-i Nura ilgi duyması ve nurculuğun hızlı bir şekilde yayılmasının altında yatan psikolojik etmenlerin neler olduğunu ortaya koymak büyük önem arz etmektedir. Risale-i Nur Külliyyatını dikkatlice incelediğimizde Nursî, insanın psikolojik yapısına önem verdiğini görmek mümkündür. Nursî'nin insanların gönül dünyasına girmesi ve onları rahat ikna edebilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, insan doğasını hassasiyetle göz önüne alarak hareket etmesidir. Bu çerçevede bakıldığında özellikle fen, felsefe ve teknolojinin ilerlediği ve aklın ön plana çıktığı bir asırda nurculuğun her tarafa yayılması ve ölümünden sonra da fikirlerinin önemsenmesi, onun, bireylerin psikolojini gayet ustaca etkilediğini görmek mümkündür.

⁴⁵¹ Aydın, *Kuranda Psikolojik İkna*, s. 20.

⁴⁵² Şanvar, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 104.

⁴⁵³ Şanvar, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 104-105.

Nursî'nin eserlerine baktığımızda ve ele aldığı konuları incelediğimizde sadece belli bir kesimi, belli bir toplumu değil, bütün toplumların her kesimini dikkate alarak hareket ettiği söylemek mümkündür.

Nursî, hem kültürel yapıları, demografik özellikleri hem de bireylerin psiko-sosyal yönünü dikkate alarak konuları ele almıştır. Risale-i Nur Külliyyatı, her ne kadar bütün insan tabakalarına hitap etse dahi Gençlik Rehberi, Hanımlar Rehberi, İhtiyarlar Risalesi, Hastalar Risalesi gibi eserler ayrı bir öneme sahiptir. Bu eserler baktığımızda duygusallığın doruk noktada olduğu ve gençlik döneminin önemini vurgulayarak gençleri bunalım, taşkınlık, isyan, haram gibi olumsuz davranışlardan korunması için şefkatle gençlere yaklaşarak gençlik döneminin problemlerini bir psikolog gibi görüp çözümler sunmuştur. Hanımlar Rehberinden, kadına önem vererek sağlıklı bir toplumun inşa edilmesinde onun aile hayatında ve ilişkilerdeki önemi, çocuk eğitimindeki önemi gibi hususlarda bir aile danışmanı gibi yaklaşmıştır. Yaşlılık dönemini yaşamış, yaşlıların problemlerini görmüş ve yaşlılık psikolojisini iyi analiz ederek teselli vermek için çözümler sunmuştur. Hastalar Risalesinde, hastaların iyi ruh haline sahip olabilmeleri için sıkıntıların ve hastalıkların manevi yönünü olumlu yönde ele alıp, hayatın ve sağlığın kıymetini vurgulayarak içgörü sağlamak için bir terapist gibi yaklaşmıştır.⁴⁵⁴

İkna ilkeleri çerçevesinde Nursî'nin hayatına, eserlerine ve hizmet anlayışına baktığımızda Nurculuğun ya da Risale-i Nurlara olan ilginin artmasının psikolojik faktörleri şöyle sıralanabilir.

3.3.1.7.1. Bireysel Farklılıkları Dikkate Alması

Bireysel farklılıklar, çeşitli kişisel özellikler olarak ifade edilmektedir. Psikoloji alanında yapılan araştırmaların sonucunda ortaya çıkan gerçeklerden birisi, insanlar arasında birçok bireysel farklılıkların bulunmasıdır.⁴⁵⁵ Bireysel farklılıklar denince ilk akla gelenler zekâ, yetenekler, kişilik özellikler ve bilişsel stiller gelir. İnsanların fiziksel özelliklerinin yanı sıra, yetiştirme tarzları, eğitim ve bilgi düzeyleri,

⁴⁵⁴ Karakaş, *H. Peygamber'den Bediüzzaman'a Yansımalar*, s. 69.

⁴⁵⁵ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011, 19. Baskı, s. 243.

alışkanlıkları, kültürel çevrenin veya değer yargıların bireylerin gelişim sürecine yansımaları bireylerde kendilerine özgü bir kişilik geliştirirler.⁴⁵⁶

İnsanlar arası ilişkilerde duygusal ve sosyal bağlamda bireysel farklılıkların rolünü görmek mümkündür. Bu nedenle insanların zekâ düzeyleri, kültürel yapıları, eğitim düzeyleri, duygu ve düşünceleri, tutumları, beklentileri sağlıklı ve ikna edici iletişim sürecinde dikkat edilmesi gerekir. Anlatılacak konular, karşıdaki bireylerin kavrayış düzeylerine uygun veya anlayabilecekleri seviyede değil ise karşıdakilerin şüphe ve tereddütte düşmelerine ve yanlış anlamalarına neden olabilir.⁴⁵⁷

Dini ikna ve iletişimde de bireysel farklılıklar her zaman esas alınmalıdır. Muhatabın görgü ve bilgi seviyesine göre konuşmak, ihtiyaç hissettiği konuları aktarmak, takva durumuna göre korku ve ümit açısından üslubun dozajını ayarlamak, ehil olan bir âlimin veya din görevlisinin başta gelen görevidir. Buna göre, âlim olan veya din eğitimi görevini yapanların her şeyden önce yapmaları gereken şey, değişik boyutları ile muhataplarının durumunu öğrenmeye, onları değişik yönleriyle tanımaya çalışmaktır.⁴⁵⁸

3.3.1.7.2. Gelişim dönemleri ve ikna

Psikolojinin temel kavramlarından biri olan gelişim, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Fiziksel gelişimle birlikte bilişsel, duygusal ve sosyal anlamda belli aşamalarda geçerek bir gelişim süreci izlemektedir. Dini duygunun ya da dinî hayatın gelişim sürecine bakıldığında belli bir zaman içerisinde çeşitli etkenler çerçevesinde gelişir. İnsan gelişimi sosyal ve kültürel bir çevre içerisinde gerçekleşen bir süreçtir. Dolayısıyla kişinin aile, okul, dini eğitim ve iletişim, dinî ritüeller ve sembollerle karşılaşması dini hayatın gelişiminde büyük ölçüde etkili olmaktadır.⁴⁵⁹

Dinî hayatın yapılanması ve sorgulanması gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Kaynağın, iletişim ve ikna sürecinde bu gelişim dönemlerdeki farklılıkları bilerek, muhatabının gelişim dönemine uygun bir yaklaşım, metot ve tekniklere başvurması gerekir.

⁴⁵⁶ Macit, *İletişimde Model Olarak Hazreti Muhammed*, s. 143.

⁴⁵⁷ Macit, *İletişimde Model Olarak Hazreti Muhammed*, s. 144.

⁴⁵⁸ Niyazi Beki, "Kur'an ve İrşad Tarzı".

⁴⁵⁹ Hökekleli, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 105-106.

3.3.1.7.2.1. Çocukluk Dönemi

Çocukluk dönemi kendi içerisinde doğuştan başlayarak ergenlik dönemine kadar devam eden bir süreçtir. Çocukluk dönemi de dini duygu, düşünce ve davranış gelişimi bakımından önemli bir süreçtir. Bununla birlikte çocukluk döneminde dini hayatın gelişiminde çevrenin de etkisi büyüktür.⁴⁶⁰

Küçük yaşlardan itibaren çocukta dine karşı ilgi ve istek başlar. Başlangıçta dini kavramların muhtevasını anlayamasa da, aile içinde yapılan ibadetler, dualar, salavatlar, kılınan namazlar, tutulan oruçlar gibi dinî pratikler onun ilgisini çekmektedir. Bu dönemde yetişkinlerin dini söz, tavır ve davranışlarını kendisine model olarak alır. Artık dini hayata yavaş yavaş katılım söz konusudur. Dolayısıyla çocukta gittikçe gelişen ve tükenmek bilmeyen öğrenme ve anlama merakı dini alanda da kendisini gösterir.⁴⁶¹

Nursî'nin eserlerine bakıldığında çocuk dönemi özellikle ele alınmış, onların şefkat beklediklerini, dünyanın ürkütücü hâllerinde nazik ruhlarına iman çekirdeği yerleştirmekle huzur bulup yeteneklerini geliştirecekleri hususunda vurguları önemlidir. Çocukta dini hayatın uyanışı, yetişkinlerin ilgi, teşvik, destek ve örnek olmalarına büyük ölçüde bağlıdır. Yani çocuk için dini ilişkilerin modeli anne ve babasıdır. İnsan sadece fiziki görünüşünden ibaret olsaydı; ona maddi lezzetler, eğlenceli oyunlar, yiyecek ve içecekler yetebilirdi. Fakat insanda maddi duyguların yanında manevi duygular, hisler, kabiliyetler, ihtiyaçlar da var. Dolayısıyla çocuklar ileride hayatın çeşitli zorluklarına katlanmak durumunda kalır. Bundan dolayı çocukların maddi ihtiyaçlarının yanında manevi ihtiyaçlarının karşılanması önemlidir. Nursî, dini hayatın oluşması Emirdağ Lâhikası adlı eserinde şu vurgusu dikkat çekicidir:

“Risale-i Nur'un fitraten ve zamanın vaziyetine göre talebesi olacak, başta, masum çocuklardır. Çünkü bir çocuk, küçüklüğünde kuvvetli bir ders-i imanî alamazsa, sonra pek zor ve müşkil bir tarzda İslâmiyet ve imanın erkânlarını ruhuna alabilir. Adeta gayr-i müslim birisinin İslâmiyeti kabul etmek derecesinde zor oluyor, yabani düşer. Bilhassa, peder ve validesini dindar görmezse ve yalnız dünyevî fenlerle zihni terbiye olsa, daha ziyade yabanilik verir. O halde o çocuk, dünyada peder ve validesine hürmet yerinde istiskal edip çabuk ölmelerini arzu ile onlara bir nevi belâ

⁴⁶⁰ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi*, Adana: Karahan Kitapevi, 2011, s. 95.

⁴⁶¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s. 252-258; Hâbil Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, s. 82-84.

olur. Ahirette de onlara şefaati değil, belki davacı olur: "Neden imanımı terbiye-i İslâmiye ile kurtarmadınız!"⁴⁶²

Her dönemde olduğu gibi özellikle de bu dönemde aile, dini değerlerin koruyucusudur. Hökekli'ye göre, aile çocuğa, dini ile beraber, onun arzu ve özlemlerinin bir bütün olarak gerçekleştiği, tatmine ulaştığı bir ortam sunmalı ve çocuğa dinî değerleri yaşama açısından savunduğu değerlere ters düşmeyen bir model olmalıdır. Eğer aile bu dönemde çocuğa sağlıklı bilgilerle yardımcı olursa çocuğun da hayatı anlamlandırması ve dini yaşaması sağlıklı bir temele oturacaktır. Çocuk aile bireylerinden aldığı bu bilgileri kendi düşünce ve tecrübeleri ile birleştirerek, kendine has bir dini anlayış ve yaşayış geliştirmeye yönelecektir.⁴⁶³

Çocukluk dönemde çocuğa dini bilgiler, derine inmeden, basit cümle ve ifadelerle, özellikle onun kendi hayat tecrübesi ve yaşadığı somut olaylar çerçevesinde, onun zihnini karıştırmayacak ve mantığına aykırı gelmeyecek şekilde temsillerle somutlaştırarak verilmelidir.⁴⁶⁴

Bir filozofla ya da bilginle konuşabilmek üstün bir zekâ, kıvrak düşünebilme yeteneği, iyi bir genel kültüre, bilgi ve beceriye sahip olmak gerektiği gibi; çocuk eğitimi için çocukların anlayacağı dil ile tabirler kullanmak, onların seviyesine inmek ve onlara özel davranmak gerekir. Çocuk psikolojisinin temelinde de çocukların seviyesinde olabilmek, onlarla aynı dili konuşabilmek yatar. Nursî'nin, eserlerini incelediğimizde çocuklardan bahsederken her fırsatta onların nazik, nazenin, nazlı yavrular olarak nitelendirildiğini görüyoruz. Nursî, *İşaratü'l-İ'caz* adlı eserinde şöyle dile getirir:

"...Evet, yüksek bir insan, bir çocukla konuştuğu zaman çocukların şivesiyle konuşursa, çocuğun zihnini okşamış olur. Çocuğun fehmi, onun çat pat söylediği sözler ile ünsiyet peyda eder; söylediklerini dinler ve anlar. Aksi halde, o insan ile o çocuk arasında bir malumat alışverişi olamaz..." "Bir çocukla konuşup söz anlatmak, bir feylesofla konuşmaktan aşağı değildir."⁴⁶⁵

İnsan pek çok şeyi, bildiği ya da gördüğü şeylere kıyas ederek anlamaya çalışır. Çocuklar, çoğunlukla somut düşündükleri için günah, sevap, tövbe, sabır, mübarek ve mukaddes gibi soyut kavramları anlamazlar. Dini kavramların konuşulan

⁴⁶² Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 24.

⁴⁶³ Hökekli, *Din Psikolojisi*, s. 252-264.

⁴⁶⁴ Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 88-91.

⁴⁶⁵ Nursî, *İşaratü'l-İ'caz*, s. 233-234.

dile aktarılması, çocukların dine dair bilgileri kendi kelimeleriyle ifade edebilmesinde hikâye ve temsillerin büyük rolü vardır. Dolayısıyla çocuğun gelişim dönemi ve özelliklerini dikkate alarak, onun seviyesine inerek anlatmak daha etkili ve ikna edici olur. Nursî'nin sözler adlı eserinde geçen hikayeler ve temsiller çocukların eğitiminde son derece etkilidir. Soyut olan kavramların kolaylıkla anlaşılmasını sağlar.

Yetişkinlerin, öğretmenlerin, psikologların bazen çocuklara ölümü anlatırken zorlandığı durumlar olur. Bunu nasıl anlatmak gerektiği bilinmediği durumda ya da yanlış yaklaşımlar çocuklarda travmaların oluşmasına yol açabilir. Sürekli ölen arkadaşından, büyüklerinden bahseden, bu üzüntüsünü dile getiren çocuklar oluyor. Nursî, eserlerinde bu konuda bakış açısı, çocuğun ruhunu incitmeyen bir anlatıma sahiptir. Çocukların hassas yapılarını dikkate alarak sağlıklı bir şekilde ahiret inancını yerleştirmek gerekir. Yoksa sürekli oyunla, farklı davranışlarla kendini meşgul edecek, üzüntülerini bastırıp bilinçaltına itecek, bilince çıktığında ise sıkıntı ve huzursuzluk hissedecektir. Nursî'ye göre, sağlıklı bir ahiret inancı çocuklara, endişe ve huzursuzluk yerine sevinç ve ferahlık verir. Örneğin, Cennet fikriyle der: *“Benim küçük kardeşim veya arkadaşım öldü; Cennetin bir kuşu oldu, Cennete gezer, bizden daha güzel yaşar.”*⁴⁶⁶ Ölen arkadaşının cennette ondan daha rahat olduğunu düşünür rahatlar, ölen annesinin cennette onu kucağına alacağını, ona kavuşacağını düşünerek mutlu olmasını sağlamak gerekir. Küçük bir çocuğun, ölümün yükünü küçük ruhunda taşıması onu derinde etkileyeceğini vurgular.⁴⁶⁷

3.3.1.7.2.2. Gençlik Dönemi

Gençlik dönemi, çocukluk döneminin bitiminden sonra ergenlik döneminin başlayarak yetişkinlik dönemine kadar devam eden bir süreçtir. Gençlik belirli yaşlarla sınırlı olmayan bir hayat dönemidir.⁴⁶⁸ Hökeklî'ye göre, gençliğin ilk evresi olarak bilinen ergenlik dönemi dini bilinçlenme ve uyanışın yaşandığı bir evre olarak bilinir. İlahî varlığın mahiyeti, yaratılış, ölüm, cennet-cehennem, kader, insanlar arasındaki farklılıklar vb. konular üzerinde derin düşünce girişimleri ortaya çıkar. Manevi gerçekleri kavrama ve akılcı bir temele oturtma isteği ve ihtiyacının kendini

⁴⁶⁶ Nursî, *Şualar*, s. 187.

⁴⁶⁷ Nursî, *Şualar*, s.187.

⁴⁶⁸ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001, s. 32.

gösterdiği dönemdir.⁴⁶⁹ Bu nedenle gençlik dönemi her yönden olduğu gibi dini bakımdan da hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir evredir.

Dinî gelişim içerisinde olan, dini konularda sürekli olarak değerlendirmelerde bulunan bu dönemde bireye; sağlıklı, doyurucu, hayatını anlamlandırarak ve bilimsel nitelikte öğrenebileceği ve ikna edici bir iletişim ile bilgiler sunmak gerekir.

Din hizmetini sunan kişilere düşen görev, dini hayatın yapılanmasında gerçekçi ve dini değerlere uygun olarak bireye yardımda bulunmaktır. Kaynağın, bireye karşı olabildiğince hoşgörü ile yaklaşarak, güvenini kazanarak yaklaşması, bilgileri olabildiğince sağlıklı ve ikna edici bir iletişimle sunulması gerekir. Kaynak, ancak bu şekilde bireyin gerek pratiklere katılmasına, gerek toplum içinde bir yere sahip olmasına gerekse hayatı anlamlandırıp kendini gerçekleştirmesine yardımcı olabilir.

Nursî'ye göre, gençlik dönemine, özellikle akıl, fen ve felsefenin etkisinde olan bu çağda İslâmî ilimlerden yoksun bırakılarak sadece modern ilimleri tahsil eden gençler çoğu zaman tek taraflı ve ön yargılı yetişmektedir. Bu durum manevi ve ahlâkî anlamda zaman zaman bir takım problemleri de beraberinde getirir. Gençliğin sosyal hayatı içinde cereyan eden olaylar karşısında sağlıklı bir dini hayatın oluşması için okunan her bir ilim dalı kendi mantığı içerisinde Allah'ın varlığını ve birliğini göstermesi gerekir. Bu öncelikle ikna edici bir üslupla, objektif bir bakış açısını sağlamakla gerçekleşir. Nursî, gençlere yönelik hayatları paylaşarak onların sağlam ve sarsılmaz esaslar içinde yaşaması gereğini vurgulayıcı nasihatlerden bulunur:

“Kastamonu’da lise talebelerinden bir kısmı yanıma geldiler. ‘Bize Hâlıkımızı tanıtır; muallimlerimiz Allah’tan bahsetmiyorlar,’ dediler. Ben dedim: Sizin okuduğunuz fenlerden her fen, kendi lisân-ı mahsusuyla, mütemâdiyen Allah’tan bahsedip, Hâlıkı tanıtıyorlar. Muallimleri değil, onları dinleyiniz.”⁴⁷⁰

Nursî, bu düşünceyle gençlere ve özellikle ilimle uğraşan gençlere ve öğrencilere böyle bir bakış açısı kazandırması bağlamında büyük bir boşluğu doldurduğu söylemek mümkündür.

Nursî, gençleri öncelikli olarak ahiret hayatı için hazırlarken, dünyadan kopuk bir sistem uygulamaz. Sosyal hayatın içerisinde bir genç modelini benimser. Bu

⁴⁶⁹ Hökeleki, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 110.

⁴⁷⁰ Nursî, *Asâ-yı Musa*, s. 26.

çağda bir gencin toplumdan soyutlanarak dinini yaşaması mümkün değildir. O, gencin hem dünya hayatına, hem ahiret hayatına bakar. Ona göre sağlıklı bir eğitim verilmediği zaman gençlerin sadece dini hayatı değil, ileriki dönemlerde hem kişisel hem de toplumsal hayatında ciddi problemlerle karşılaşır. Kendisinden ahiretini nasıl kurtaracakları konusunda yardım isteyen gençlere verdiği şu ifade örnek verilebilir:

“Gençlik hiç şüphe yok ki gidecek. Yaz güne ve kışa yer vermesi ve gündüz akşama ve geceye değişmesi kat’iyetinde, gençlik dahi ihtiyarlığa ve ölüme geçecek. Eğer o fâni ve geçici gençliğini iffetle hayrata istikamet dairesinde sarf etse, onunla ebedî, bâki bir gençliği kazanacağını bütün semâvî fermanlar müjde veriyorlar. Eğer sefahete sarf etse, nasıl ki bir dakika hiddet yüzünden bir katl, milyonlar dakika hapis cezasını çektirir; öyle de, gayr-ı meşru dairedaki gençlik keyifleri ve lezzetleri, âhiret mes’uliyetinden ve kabir azabından ve zevâlınden gelen teessüflerden ve günahlardan ve dünyevî mücâzâtlarından başka, aynı lezzet içinde o lezzetten ziyade elemeler olduğunu aklı başında her genç tecrübeyle tasdik eder.”⁴⁷¹

Nursî, alışıla gelmiş cehennemle korkutma veya cennetle müjdeleme hususunda sisteminin dışında bir eğitim anlayışına sahiptir. Gençlere o andaki günahın içindeki cehennem acısını gösterirken, aynı zamanda imanın içindeki cennet lezzetini de bu dünyada algılatmayı sağlar. Onun, gençlere tavsiyelerinde bulunurken sunduğu bu bakış önemli yer tutar. Somut dünyadan soyut dünyaya geçme döneminde olan gence algılamasını kolaylaştırmak için somut örnekler ile ders verir. Meşru olmayan bir hayat çizgisinin daha bu dünyada bile ne derece üzücü hadiselerle sebebiyet verdiğini ikna edici bir üslupla sunar.

Nursî, gençlik psikolojisinde çok önemli bir hususu göz ardı etmez ve ısrarla vurgular. İnsanın ilginç bir yanı, her yaş döneminin geçeceğini kabul ederken, gençliğin ise bitmeyeceği düşüncesidir. Oysa çocuk iken bir an önce gençliğe ulaşmak için yaşlarını büyütenler, her nedense gençlik yaşlarını sabitleştirirler. Nursî, "fanilik" kavramını sık sık vurgular ve gençliğin çok çabuk geçeceğini ifade eder.

3.3.1.7.2.3. Yetişkinlik ve Orta Yaş Dönemi

Hökelekli’ye göre, Yetişkinlik ve orta yaş döneminde birey genel olarak hayatın çalkantıları karşısında büyük ölçüde tecrübe kazanmış, uyumlu ve uzlaşmacı bir yapılanmaya ulaşıldığı bir dönemdir. Bu dönemdeki kişilerin dini hayatının doğru bir şekilde şekillenmesi biraz daha kolaydır. Çünkü bu yaştaki bir bireyin hayatı sorgulama düzeyi gençlik dönemine nazaran daha düşüktür. Bu dönemde daha çok

⁴⁷¹ Nursî, *Asâ-yı Musa*, s. 27.

kabullenme duygusu, manevi duygular, derin ve geniş tecrübe elde etme isteği, daha kuvvetli, daha sürekli dini tecrübelerle sahip olma durumu ön plandadır.⁴⁷²

Orta yetişkinlik dönemi, kişinin hayatında en verimli olması beklenen dönemdir. Erik Erikson, bir sonraki kuşağa yol göstermeyi, olanak sağlamak ve ilgisini açıklamak için “üretkenlik” terimi ile açıklamaktadır. Üretkenlik döneminde, bireyin aile hayatında, meslek hayatında ve statü ya da kariyer hayatında en verimli olduğu dönem bu dönemdir.⁴⁷³ Bu dönemde orta yaş krizinin zaman zaman yaşandığı dönemdir. Bacanlı’ya göre, bu dönemde bireyin ne için ya da kimin için çalıştığını sorguladığı bir dönem olduğu gibi, manevi bir boşluğa düşerek tamamıyla sosyal hayatın içine dalıp mutluluğu farklı şeylerde araması manevi krizlere neden olabilir.⁴⁷⁴

Yetişkinlik ya da orta yaş döneminde bireyin kemale veya en olgunluğa eriştiği dönem olması ile beraber sosyal hayatın getirdiği sorumluluklarla birlikte maddi hayat kaygısının manevi hayatın ihmaline sebep verebileceği bir dönemdir. Kur’an’daki “*Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır.*”⁴⁷⁵ ayete bakıldığında, bireyin dünya hayatında sahip olduklarına karşı zaafının en çok olduğu bu dönemdir. Bireyin maddi hayatında verime ulaştığı bu dönemde, manevi hayatında da kemale eriştiği dönemdir. Nursî, Dokuzuncu Sözde namazın vakitlere yayılma hikmetlerini açıklarken ikinci vaktinin hikmetinde insanın en olgun ve en verimli dönemini yaşadığı gibi Hz. Muhammed’in peygamberlik vazifesinin kırk yaşında gelmesi en verimli ve en olgun dönemini bu şekilde açıklamaktadır:

“Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem Âhîrzaman Peygamberinin (aleyhissalâtu vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki şuûnât-ı İlâhiyeyi ve in’âmât-ı Rahmâniyeyi ihtar eder. Asr vaktinde ki, o vakit hem güz mevsim-i hazinanesini ve ihtiyarlık halet-i mahzunânesini ve âhîr zaman mevsim-i elîmânesini andırır ve hatırlattırır. Hem yevmî işlerin neticelenmesi zamanı, hem o gündemazhar olduğu sıhhat ve selâmet ve hayırlı hizmet gibi niam-ı İlâhiyenin bir yekûn-u azîm teşkil ettiği zamanı, hem o koca güneşinufûle meyletmesi işaretiyle insan bir misafir memur ve herşey geçici, bîkarar olduğunu ilân etmek zamanıdır...”⁴⁷⁶

⁴⁷² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 281-285.

⁴⁷³ Rita L. Atkinson & Richard C. Atkinson, *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alogan Ankara: Arkadaş Yayınları, 1999, s. 111.

⁴⁷⁴ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, s. 95.

⁴⁷⁵ Teğâbun, 64/15.

⁴⁷⁶ Nursî, *Sözler*, s. 54-56.

Nursî, bu düşünce ile insanların sosyal hayat içerisinde hayatını dengeli bir şekilde sürdürebilmesi ve sağlam bir dini duyguya sahip olabilmesi için ahiret hayatını hatırlayarak sahip oldukları her şeyin birer imtihan sebebi ve aracı olduğu, insanın ihtiyaçlarının değişmediği vazifesinin bilincinde olması hususunda somut ve ikna edici bir üslup ile açıklamaktadır.

3.3.1.7.2.4. Yaşlılık Dönemi

Yaşlılık döneminde bir yandan gelişim sürdürülürken diğer yandan gerileme ve yaklaşmakta olan ölüm duygusu, yakınlarının ölümleri ile gelen kayıplar ve ayrılık korkusu, bireyde daha çok ön plandadır. Yaşlı kişi ölüm gerçeği ile iç içedir. Bu bakımdan yaşlı kimsenin sahip olduğu ve gençlik döneminden getirdiği dini inançlar daha çok önem taşır.⁴⁷⁷

Bu dönem yaşlı insanın var oluşunu ve ölümünü anlama ihtiyacından kaynaklanır. Artık Allah inancı daha kesin ve kararlı bir haldedir. Ahiret, cennet, cehennem, hesap, mizan konuları yaşlı bireyin hayatında daha belirgin konular olur. Geçmişteki günahlardan duyulan üzüntü ve pişmanlık sebebiyle birey daha çok bağışlatıcı davranışlar, dua ve ibadetlerde bulunur. Artık dinî şüphe, sorgulama, kuşku yoktur. Yani dinî duygularda fazla bir artış yoktur ama ergenlik ve gençlik döneminden gelen dini duygular daha çok ön plana çıkar.⁴⁷⁸

Yaşlılık dönemindeki bireylere manevi hizmet verilirken hizmet veren kişi, daha çok bireyin ahiret, ölüm, cennet, cehennem gibi konular ile ilgili sağlıklı ve bireyin korku ve tedirginliğini ortadan kaldıracak bilgiler verilmelidir. Ölümün yok oluş olmadığını, asıl hayatın ahiret hayatı olduğu ayet ve hadislerden örnek verilerek anlatılmalıdır. Örneğin, “*Ey Kavmim, bu dünya hayatı (kısa) bir geçinmedir. Ahiret ise ebedî olarak durulacak yerdir.*”⁴⁷⁹ “*Eğer Allah yolunda öldürülür, ya da ölürseniz, Allah’ın bağışlaması ve rahmeti, onların topladıkları dünya malından daha hayırlıdır. Ölür veya öldürülürseniz, elbette Allah’a götürüleceksiniz.*”⁴⁸⁰ ayetlerini örnek göstererek ölümün hayatın tamamen yok olması demek olmadığı anlatılmalı böylece bireyin ölüm korkusu hafifletilmeye çalışılmalıdır.

⁴⁷⁷ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 286-287.

⁴⁷⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 287-288; Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 105-107.

⁴⁷⁹ Mü’min, 40/39

⁴⁸⁰ Al-i İmran, 3/157-158.

İnsan ömrünün evreleri içinde yaşlılık dönemi ile ilgili Said Nursî'nin 1934'te Isparta'da telif ettiği Yirmialtı Rica'dan⁴⁸¹ (ümit) oluşan "İhtiyarlar Risalesi" adlı eseri "Gençlik Rehberi", "Hanımlar Rehberi" ve "Hastalar Risalesi" gibi, spesifik olarak yaşlılık olgusu üzerinden, yaşlanan, yaşlanmakta olan veya yaşlanacak olan insanlara ümit vererek yaşlanmaya güzel yönde bakılması gerektiği ve toplumun büyük bir kesimini teşkil eden ve saygıya layık olan ihtiyarlar ve ihtiyarlık hakkındaki ayetleri tefsir eden bir eserdir.

Nursî, bu eserle, ihtiyarlık merdivenine tırmanmakta olan insanlara ihtiyarlığın manevi bir kazanç kapısı olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, ihtiyarlık dönemi, kişinin aczini ve zaafını anlamının tam zamanı olup, çaresizliğin ve psikolojik yıpranmışlıktan kaynaklanan ümitsizliğin zirvesi olan bu dönemin en iyi ilacının Yirmialtı Rica'da sözünü ettiği "İman-ı Billah ve Sünnet-i Seniyyeye ittiba" olduğunu vurgulamıştır. Burada korku ve ümitsizlik yerine bireye ebedi bir gençliğin kendisini beklediği düşüncesiyle ümit vererek pozitif bir bakış kazandırmıştır.

3.3.1.7.3. Cinsiyet Faktörü

Eğitim faaliyetlerinin hedefi, ruh ve beden sağlığı yerinde, iyi niteliklerle donanmış, belirli idealleri içselleştirmiş erdem sahibi bireyler yetiştirmektir. Bireyin gelişiminde oldukça önemli bir yeri olan din eğitimi, bireyin hayatına birtakım düzenleyici ilkeler koyarak, ruh sağlığına ve kişisel gelişimine katkıda bulunur. Din eğitimi, insanın en az kendisi kadar diğer insanları da önemsemesi gerektiğini vurgulayarak iyiliği, adaleti ve dayanışmayı destekleyerek, bireysel ve sosyal sorunların da oluşmasını engelleyici tedbirler alır.⁴⁸²

Modernleşme öncesi siyasi yapı ve kadın meselesi hakkında yapılan tartışmalara bakıldığında; Osmanlı Devleti'nin son döneminde sosyal ve siyasi yapıda çözümlerin meydana gelmesi, üst üste savaşlar kaybetmesi karşısında yaşanan yenilgilerin kaynağı aranırken dönemin aydınları idari ve askeri teşkilatların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşüncesi yanında sosyal alandaki değişimin

⁴⁸¹ Bkz. Nursî, *Lem'alar*, s. 269-320.

⁴⁸² Aşegül Gün, "Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadınların Eğitimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 32, 2012, s. 239-241.

gerektiği üzerinde fikirler üretmişlerdir. Namık Kemal, Abdullah Cevdet, Ziya Paşa, Şinasi, gibi aydınlar sosyal alanda yaşanan sıkıntıların sebebi olarak genelde bireyin, özelde kadının geri kaldığı, fikrini ileri sürerler. Dönemin aydınlarına göre sosyal ve siyasi pek çok meselede yapılacak yeniliklerden yeterince faydalanılamamasının sebebi halkın ferdi özgürlüğüne sahip olamamasıdır.⁴⁸³

II. Meşrutiyet ile gündeme gelen tesettür, kadının çalışma hayatında yer alması, eğitimi gibi meseleler etrafında yaşanan tartışmalar ilgili İttihat ve Terakki Cemiyeti Kadınlar Şubesi, tarafından tesettürle ilgili söylemleri, kadın giyimi üzerindeki baskıları eleştirmektedir. Dönemin İslâm düşünürlerinden Mehmet Akif Ersoy, kadınların eğitime taraftar olmakla beraber, ilerlemenin şartı olarak gösterilen kadınların açılıp-saçılmalarına karşı olduğunu belirtir. İslâm dininin yanlış yorumlandığını öne sürer ve mutlak suretle dinin yeni akımlar karşısında özüne sadık kalarak tekrar yorumlanması gerektiğini savunur. Mustafa Sabri, Sait Halim Paşa gibi İslâmî düşünce çerçevesinde hareket eden aydınlar da kadın meselesini de bu bağlamda değerlendirirler. İslâmî ölçülerin esas alındığı bu değerlendirmelerde kadın için referans noktası İslâm dininin kural ve kaideleri gerektiğini savunurlar.⁴⁸⁴ Kadının değişimi üzerinden yapılan tartışmalar Cumhuriyet döneminde de devam eder.

Dönemin önemli isimlerinden Said Nursî ise söz konusu edilen tüm sorunların çözümünde merkeze Kur'an-ı Kerim ve sünneti yerleştirerek akla ve mantığa uygun açıklamalar ile kadın meselesine ve modernleşme sürecine yönelik tespitlerde bulunur. Kadının önemine dönemin İslâm aydınlarından farklı yaklaşmaz. Özellikle feminizm akımının tesiriyle kadına yönelik yenileşme fikri karşısında İslâm dininin yeniden yorumunu öne çıkaran Nursî, toplumda kadının etkin olduğunun ve kadının değişimi ile toplumun değişeceğinin düşüncesindedir. Bu nedenle kaleme aldığı *Hanımlar Rehberi*'nde, kadınların bu devirde rehberliğe ihtiyaçları olduğunu belirtir ve kaleme aldığı bu eserin toplumun ihtiyaçlarını karşılaması için yazıldığını ifade eder.⁴⁸⁵

⁴⁸³ Tuba Yılmaz, "Modernleşme Sürecinde Kadın Meselelerine Bediüzzaman Said Nursi'nin Yaklaşımı" Erişim Tarihi: 24.04.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp>.

⁴⁸⁴ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011, s. 128-129.

⁴⁸⁵ Bkz. Nursî, *Lem'alar*, s. 236-246.

Genel olarak kaleme aldığı risaleler, özellikle ele aldığımız Hanımlar Rehberi soru cevap şeklinde ilerleyerek zihinlerdeki sorulara cevap aramaktadır. Said Nursî dönemin diğer aydınlarının aksine kadını karşısına alıp dönemin tartışmalarına dâhil olmaz. O, mevcut problemlere yönelik insanların anlayabileceği şekilde çözüm merkezli, ikna edici cevaplar sunar.

Batılılaşmanın hayatın tüm yönlerini etkisi altına aldığı bir çağda, İslâmî değerlere bağlı yaşamının mümkün olduğunu ispatlamaya çalışır. Akıl, bilim ve din üçgeni etrafında fikirler ortaya koyan Nursî, Batı kaynaklı bu akımın zararlarını mantık çerçevesi etrafında örneklerle tek tek açıklar. Dönemin kadın tartışmalarına halkı muhatap alarak müdahil olup bireysel tartışmalardan kaçınır. Nursî, dönemin diğer aydınlarından ayıran en önemli özelliklerden sorunun muhatabı ile bire bir görüşmesi olur. Kendisine yazılan mektuplara, çevresinde yapılan tartışmalara duyarsız kalmayan Said Nursî, kadının maddi ve sosyal ihtiyaçlarını dikkate alırken aynı zamanda manevi anlamda kemale erme teşvikinde bulunur.⁴⁸⁶

Toplumun geri kalmasında sebep gibi gösterilen İslâm dininin tekrar yorumlanmasına, dinin çağın gereklerine yönelik cevaplar vermesine büyük katkı sağlar. Özellikle modernleşme ile kadının çalışma hayatına girmesinin sakıncalarına, evlilik hayatında yapılmak istenen radikal değişimlere, miras meselesinin izahına kadar pek çok konuya değinen Said Nursî, bugün dahi kafaların karışık olduğu birçok meseleye Kur'an çerçevesinde ikna edici çözümler ve öneriler sunmuştur.⁴⁸⁷

Nursî, evlenmemesine rağmen hanımlar rehberi adlı eserinde kadınların psikolojisini iyi analiz etmiştir. Kadın olmanın getirdiği zorlukları onların duyguları doğru anlayarak aile ve evlilik hayatıyla beklentilerinin neler olduğunu analiz ederek tavsiyelerde bulunmuştur.⁴⁸⁸

İşaratü'l-İ'caz adlı eserinde Bakara Suresi'nin yirmi beşinci ayetinin tefsirini yaparken evlilikte kadın ve erkek arasındaki temel ilişkinin duygusal boyutunu bu ifadeyle belirtmiştir: *“Evet, insanın en fazla ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mevcut bulunmasıdır ki, her iki taraf sevgilerini,*

⁴⁸⁶ Yılmaz, “Modernleşme Sürecinde Kadın Meselelerine Bediüzzaman Said Nursî'nin Yaklaşımı”.

⁴⁸⁷ Bkz. Nursî, *Lem'alar*, s. 236-246.

⁴⁸⁸ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 100.

aşklarını, şevklerini mübadele etsinler ve lezaizde birbirine ortak, gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yardımcı olsunlar."⁴⁸⁹ Ayrıca kadınların sadece geçim ve ekonomik nedenlerinden dolayı kendilerini ezdirmemeleri gerektiği ve böyle durumlarda erkeğin tahakkümü altına girmek yerine köylü kadınlar gibi meşru dairede çalışmalarını önermektedir.⁴⁹⁰

Nursî, kadınların eğitimi ile ilgili, "*Kadınların saadet-i uhreviyesi gibi, saadet-i dünyeviyeleri de ve fitratlarındaki ulvî seciyeleri de bozulmaktan kurtulmanın çâre-i yegânesi, dâire-i İslâmiyedeki terbiye-i dîniyeden başka yoktur!..*"⁴⁹¹ der. Ona göre, sosyal ve kültürel değişiklikler, kadın ve erkek rollerinde önemli değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Değişen yaşam koşulları tüm kadınları etkilemiş ve kadınların karşısına farklı problemler çıkarmıştır. Bu nedenle, sağlıklı bir toplumun oluşması için dini eğitimin, kadınlara da hitap edebilir hale gelmesi gerekmektedir. Kadınlara sağlıklı bir din eğitimi vermek, onlarda sağlıklı dini duygu ve düşüncenin oluşması açısından oldukça önemlidir.

3.3.2. Etkileyici Anlatım Yönü

Şerif Mardin'nin, Said Nursî ve Nurculuk hareketi üzerinde yaptığı araştırmada ve Nurcular ile yapılan görüşmede Nursî'nin anadili Kürtçe olması, Türkçeyi yirmi yaşından sonra tam öğrenebildiğini aktarır. Medrese eğitim dilinin Arapça olması ve bu dilin izleri, kendisinin Türkçe cümlelerine özel bir ahenk veren Arapçalarını zengin kelime hazinesinde görülebiliyor. Buna rağmen üslubunun kendisine taraftar kazanılmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Anlatımda kıvraklığı, bilgece üslubu insanları etkilemede önemli bir güç olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹²

Nursî'nin seçtiği yöntemi anlayabilmek için, en başta Kur'an'ın yöntemine bakmak gerekir. Dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Kur'an'da derin hakikatlerin, her insanın anlayabileceği basit bir tarzda basit misaller yoluyla anlatıldığı görülür. Çok sayıda ayette, insanların günlük hayatlarında sürekli muhatap oldukları olgular

⁴⁸⁹ Nursî, *İşaratü'l-İ'caz*, s. 219.

⁴⁹⁰ Nursî, *Lem'alar*, s. 245.

⁴⁹¹ Nursî, *Lem'alar*, s. 244.

⁴⁹² Mardin, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 280.

ve ilişkilere gönderme yapılır ve yüksek hakikatler bu basit olgulara benzetilerek anlatılır. Kur'an'da da, bunu açık olarak şöyle ifade eder:

“Görmedin mi Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz, kökü yerin derinliklerinde sabit, dalları ise göğe doğru yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Düşünüp ders çıkarsınlar diye Allah insanlara böyle temsiller getirir.”⁴⁹³

Nursî'ye göre, Kur'an'da neden böyle bir yöntemi seçtiği incelendiğinde yüksek ve derin hakikatleri ancak bu yöntemle her tabakadaki insanlara intikal ettirilebilmesidir. Kur'an'ın sadece elit ve entelektüel kesime değil, aynı zamanda avam veya halk tabakasına da hitap ettiğini, hatta genellikle muhatabının avam tabakası olduğunu, bu nedenle onların anlama ve kavrama düzeylerini dikkate almak durumunda olduğunu vurgular.⁴⁹⁴

Nursî'nin muhatapları, avam tabakası ile birlikte eğitimli bireyler, âlimler, aydınlar filozoflardır. Temel amacı, herkesin imanını kurtarmak olmuştur. Bu çağda insanlar, İslami gelenekten koparak materyalist ve pozitivist paradigmanın etkisi altına girmişlerdir. Olgusal bilimler gelişmiş, hayatın tüm cephelerini egemenliği altına almıştır. Soyut mantıksal ilişkiler geçerliliğini kaybetmiş, insanlar gördüklerine inanır duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla klasik kelâmcıların çağında geçerli olan zihinsel ortam tamamen ortadan kalkmış, yeni bir ortam oluşmuştur. Nursî de bu ortama ve zamana uygun olarak yeni bir ikna yöntemi geliştirmiştir. Bu iletişim yöntemin esası, her tabakanın anlayabileceği metot ve basit misallerle anlatarak ikna etmektir.

Said Nursî'nin eserlerinde sanatsal ya da edebi biçim ve estetik metotlara başvurduğu görmek mümkündür. O, kâinatın güzelliğinden, Kur'an'ın güzelliğine, oradan da Hz. Muhammed'in güzelliğine intikal ederek vicdanı harekete geçiriyor. Dolayısıyla ikna sürecinde onun anlatım yönteminin farklı olması onu diğer geleneksel tarzı ve yöntemleri benimseyen âlimlerden farklı kılan önemli özelliklerden biri bu yönüdür.⁴⁹⁵

⁴⁹³ İbrahim, 14/24-25.

⁴⁹⁴ Bkz. Nursî, *Sözler*, s. 443-573.

⁴⁹⁵ İmadüddin Halil, “Bediüzzaman'ın Edebi Güzelliği”, Erişim Tarihi: 18.07.2013, <http://www.http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.

3.3.2.1. Anlatımda Edebi Güzellik

Kaynağın yaşayış biçimi, duruşu ve kişilik özelliklerin yanında ifade biçimi ve kullandığı sözcükler de mesajın etkililiği açısından ikna sürecinde önemlidir. İnsan karşılaştığı herhangi bir sunuş sırasında bir şekilde etkilenir; ancak burada ifadelerin somut, estetik, kanıta dayalı ifadeler daha dikkat çekicidir.⁴⁹⁶ Bu çerçeveden bakıldığında edebi, artistik ve sanatsal kanıtlara dayalı ifadeler, etkili ve yerinde kullanıldığında ikna sürecinde insanları daha kolay etkiler.

Nursî, geleneksel tefsir anlayışını benimseyenlerden farklı düşünerek edebiyatçıların ve sanatçıların anlatım biçimlerini anlatımda tercih eder. Nursî'nin eserlerinde apayrı bir estetik göze çarpmaktadır. Hitap üslubu olarak lügatten işe başlar. Kelimeleri kâinattaki varlıkların yaratılış, şekil, biçim ve muhtevalarını kucaklayacak şekilde seçer. Böylece insanın bakış açısını, kâinattaki yaratılışın denge, düzen güzelliğine götürür. İnsanın kalp, ruh, görünen ve görünmeyen âlemlerle münasebetini ve bu noktadan İslâm hakikatlerinin güzelliğini sergiler. Ele aldığı konularda farklı bir bakış açısı sunarak, Kur'an ve sünnette geniş sahalara açar ve onları tek hareket noktası kabul eder.⁴⁹⁷

Said Nursî, hem teknik hem de kullandığı kelimelerle sanat yolunu seçmiştir. Eserlerine baktığımızda "sahne, seyirci, seyir, seyrangah, teşhir, meşher, hikâye, hikâyecik, temaşa, tamaşagah, temaşager, temaşacı, yol, yolcu, yolculuk,"⁴⁹⁸ gibi kelimelerle fazlasıyla karşılaşırız. Onun, sanat ve edebiyat alanında kullanılan bu kelimeleri seçip anlatım metodunda çok kullanması dikkat çekici olmuştur.

Nursî, hem kelimeler hem de anlatım teknikleri itibariyle çağın çok ilerisinde İslam dünyasının varmadığı bir noktada sanat yapmıştır. Onun böyle bir anlatım yöntemine başvurmasının esas kaynağı Kur'an'dır. Kur'an'ın kâinattaki güzelliklere dikkat çektiği kelimelerini Nursî, anlatımda kullanmış ve onlara yenilikler katmıştır. Mesela hüsün, hasen, tahsin, muhsin, güzel, güzellik, mehasin ve bunları bağlı başka kelimeler örnek gösterilebilir.⁴⁹⁹ Nursî'nin amacı Sanattan,

⁴⁹⁶ Yüksel, *İkna ve Konuşma*, s. 21.

⁴⁹⁷ Himmet Uç, "Bediüzzaman'ın Eserlerinde Güzellik ve Sanat".

⁴⁹⁸ Baştan Sözler adlı eseri olmak üzere genel anlamda tüm eserlerinde bu ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Nursî, *Risale-i Nur Küliyatı*.

⁴⁹⁹ Himmet Uç, "Bediüzzaman'ın Eserlerinde Güzellik ve Sanat".

güzellikten, azametten hareketle Yaratıcıyı sevdirmek, kudretini takdir ettirmek ister. Sanatın, güzelliğin ve azametinin arkasındaki varlığa bu değerlerden gitmektedir.

3.3.2.2. İkna Sürecinde Mantık Yürütme Metodu

Mantık, doğru düşünme veya akıl yürütmenin kurallarıdır. İkna ve mantık yürütme arasındaki ilk araştırmalar Aristo tarafından yapılmıştır. Mantık ilminin tarihçesine bakıldığında her ne kadar kurucusu Aristo bilinse de Aristo bu ilmi sıfırdan başlamamıştır. O, Mısır, Mezopotamya, Çin, Hint gibi kültürlerdeki birikimlerden faydalanarak sistematik hale getirmiştir.⁵⁰⁰

Aristo'nun artistik kanıtlarına (ethos, pathos, logos) birinci bölümde logos kanıtının mantıkla ilgili olduğu değinilmiştir. Aristo burada, iknacının dinleyicinin bilgiyi değerlendirmedeki mantık sürecini anlaması gerektiği üzerinde durur.⁵⁰¹

Aristo'nun yaklaşımına göre mantığa dayalı ikna, bir sonuca varabilmek için mantıksal yollarla dinleyicinin bilgiyi (istatistik veriler, örnekler, ispat yöntemi, kıyas, analogi, tümevarım, tümdengelim metodu gibi) işleyebilme ve sonuç çıkarabilme becerilerini değerlendirmek durumundadır.

İslâmiyet'in yaygınlaşmasıyla meydana gelen gelişmeler ile birlikte Suriye'de, Çin'de, Roma'da, Hint'te Aristo mantığı kullanılmaktaydı. Aristo'nun metafizik ve tabiat anlayışı bilinmesi ve özellikle Kur'ân-ı Kerim'de akla, ibret almaya, tefekküre ve düşünmeye dair defalarca vurgu yapıldığı için, Farabî, İmam Mâturîdî, İbn Rüşd, İbn Sina, Râzî, Cürcanî gibi düşünürler Kur'an'ı Kerim'in o mantığa göre anlatılması gerektiğini düşündüler ve İslâm'ı araştırmaya ve yorumlamaya başladılar. Fakat daha sonra başka kültürlerle etkileşime giren İslâm âlimleri zaman zaman sınırları aşmışlar. Daha sonra gelen İmam-ı Gazalî hem felsefî, hem bîatını, hem ameli düzlemde sınırları aşmaya yönelik risklere karşı teorik anlamda genel çerçeveyi koruyarak Aristo'nun hatalı yorumlarını düzelterek hem felsefe hem de bîatını akımlarla gelen düşüncelere karşı İslâm düşüncesi için sınır çizgilerini netleştirmiştir. Ancak, daha sonrasında aşırı bir korumacılık ve taassupla

⁵⁰⁰ Nevzat Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012, s. 17-19.

⁵⁰¹ Yüksel vd., *İkna Edici İletişim*, s. 23.

bu sınırlar daha da daraltılarak İslam düşüncesinin ilerlemesini durduracak yorumlar ortaya çıkmıştır.⁵⁰²

Mantığın uygulama alanları daha önceleri sadece din felsefesinde yaygın olarak kullanırken yirminci yüzyılda fizik, matematik, felsefe, sosyoloji gibi birçok disiplinde kullanıldığı gibi psikolojide de ciddi anlamda kullanmaya başlandı. Mantığın gayesi bilinenden hareketle bilinmeyene, görünenden görünmeyene, yanlış davranıştan hareketle doğru davranışa ulaşmaktır. Mantık bilimi, bilinenden bilinmeyene giderken veya gerçeğe ulaşmada insanın algılamasını kolaylaştırarak ikna etmesini sağlayan önemli bir metottur.

Mantık yürütme ve ikna ilişkisini ortaya koyan çalışmalar mantık yönü güçlü iletilerin daha ikna edici olduklarını ortaya koymuşlar. Tolungüç'e göre mesaj alıcısının eleştirel, rasyonel düşünme becerilerine hitap eden mesajlar mantıksal mesajlardır. Bu tür iletiler, mantığa ve kanıtlara dayalı, neden sonuç ilişkisi içeren ikna edici mesajlardır. Mantığa ve neden sonuç ilişkisine dayalı ikna süreci genel olarak son derece ikna edicidir.⁵⁰³

İnceoğlu'na göre insanların tutumlarının değişmesi kolay olmamakla birlikte birçok nedene bağlı olabilir. Bu nedenlerden biri de mantık yürütme süreçlerinin iyi kullanılmasıdır. İnsanlara belli bir konudaki mantıksal yönü anlatıldığında, tutumlarının değişim gösterebilecekleri saptanmıştır.⁵⁰⁴

Mantık yürütme ve ikna ilişkisine bakıldığında kanıtların kullanımı, neden-sonuç ilişkisi, tümevarım, tümdengelim, analogi gibi mantık yürütme yöntemleri günlük hayatta doğal süreçler içinde kullanıldıkları gibi eğitimde, akademik çalışmalarda ve problem çözümünde ikna sürecinde kullanılan önemli yöntemlerdir.

Risale-i Nur külliyatı tetkik ettiğimizde mantık diliyle yazıldığını görürüz ve bu sağlam mantık örgüsünün eserlerin hepsinde görmek mümkündür.⁵⁰⁵ Nursî'nin eserleri tetkik edilirken ikna sürecinde mantık yürütme ve doğru düşünme yöntemlerine başvururken hangi yöntemlere ve nasıl başvurduğu üzerine durulması

⁵⁰² Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 19-23.

⁵⁰³ Ahmet Tolungüç, *Pazarlama Reklam İletişim*, Ankara: A. Ü. İletişim Fakültesi, 2000, s. 200.

⁵⁰⁴ İnceoğlu, *Tutum-Algı İletişim*, s. 35.

⁵⁰⁵ Şadi Eren, *Muhâkemât Notları*, İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2014, s. 96.

gerekir. Fakat Nursî'nin kullandığı mantık ilkelerini ele almadan önce bu yöntemlere başvurma nedeni üzerine kısaca durmak ikna açısından önemlidir.

Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda Avrupa'nın, bilim, sanat, fen ve teknolojiyi alanında ilerlemesi Müslümanların ise geri kalması özellikle yirminci yüzyılın başlarında Batının İslâm dünyasına karşı askeri ve kültürel anlamda meydan okuması birçok düşünürleri etkilediği gibi Nursî'yi ciddi manada etkilemiştir. Nursi, bu durum karşısında yaşadığı çağın ve içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak Kur'an ayetlerini yorumlamıştır. Özellikle maddi ve manevi anlamda dini değerlere karşı yapılan yorumları yeniden onarmak ve yeniden tanımlamak gibi bir görev üstlenmiştir.

Tarhan'a göre, Nursî, bulunduğu çağa göre gerçekleri yorumlayarak çaba sarf etmiş ve dini değerleri güncel hayata geçirme konusunda uygun tanımlamalar yapmıştır. Bir bakıma yenileme hareketi gerçekleştirerek, eskimiş, yıpranmış yaklaşımlar yerine bilim felsefesinin değerlerini din ve varoluş bilimlerine uygulayarak onarma hareketini gerçekleştirmiştir. Bunu yaparken de akıl yürütme yöntemlerini, düşünce tekniklerini kullanmıştır.⁵⁰⁶ Nursî'nin bu metoda başvurusunun nedenlerinden biri Kur'ân-ı Kerim'de akıl, tefekkür ve düşünmeye dair defalarca vurgu yapılmasıdır.

Akıl-iman ilişkisi konusu, Kur'an'ın, dolayısıyla İslâm'ın önemseydiği bir konudur. Her şeyden önce Kur'an, imanın şekillenmesinde akla özel bir önem atfeder. Nitekim Allah'a imanın söz konusu olduğu hemen bütün Kur'an ayetlerinde, akla, düşünmeye, akli tefekküre özel bir önem atfedilmekte ve böylece iman için, aklın, akli düşüncenin önemime özenle vurgu yapılmaktadır.⁵⁰⁷ Nursî de "Hiç akıl etmez misiniz? Hiç düşünmez misiniz? İbret almazlar mı?" gibi ibarelerin geçtiği Kur'ân ayetlerini referans alarak akli devreye sokmuş ve ikna sürecinde mantığı bir disiplin olarak kullanmıştır.

⁵⁰⁶ Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 23.

⁵⁰⁷ Muammer Esen, "Kur'an'da Akıl-İman İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 52, 2011, s. 86.

Nursî'nin eserlerine baktığımızda genel olarak akıl yürütme, kavramsal (soyut) akıl yürütme, ispat yöntemi, tümevarım, tümdengelim, analogi ve kıyas gibi birçok mantık yürütme yöntemlerini kullandığını görmek mümkündür.

3.3.2.2.1. Tümdengelim

Klasik mantığın akıl yürütme yöntemlerinden biri genelden özele inme olan tümdengelim yöntemidir. Bütüne bakarak parçayı tanımlamak ya da bütünden parçaya gitmektir. Örneğin bir ressamın eserlerini tanıyan biri herhangi bir tabloya baktığından onun eseri olup olmadığını anlar. Çünkü eserlerinde kullandığı teknikleri, malzemeleri ve kullanım tarzını bilmesi eser sahibini bildirir.⁵⁰⁸

Nursî'nin eserlerine baktığımızda kendi ifadesiyle “bürhan-ı limmi” dediği tümdengelim metodunu kullanmıştır. Müessirden (eser sahibinden) esere doğru akıl yürütme metoduna başvurmuştur. O, Allah'ın isimlerinin tecellisinden yola çıkarak kâinatın yaratılışından ve oradaki düzene işaret eder ve bu düzeni sağlıklı bir şekilde işlettiren bir gücün varlığını ispat ediyor. Kâinata bakarak yıldızları, gezegenlerin nasıl güneşin etrafında döndüğünü, bu sistemdeki denge ve düzene işaret ederek atom ve zerrelere kadar bütün sistemlerdeki denge ve düzene dikkat çekerek Allah'ın varlığından ve birliğinden bahseder:

“İ'lem eyyühe'l-aziz! Bütün kâinatı ihata eden bir nurdan hiçbir şey gizlenemez. Ve gayr-i mütenahî bir daire-i kudretten bir şey hariç kalamaz. Ve illâ, gayr-i mütenahinin tenahisi lâzım gelir. Ve keza, hikmet-i ilahiye her şeye değeri nisbetinde feyiz veriyor. Ve herkes bardağına göre denizden su alabilir. Ve keza, mukaddir olan Kadîr-i Hakîmin büyüğe olan teveccühü, küçüğe olan teveccühüne mâni olamaz. Ve keza, maddeden mücerred zâhir ve bâtın olan muhit bir nazara, en büyük şey en küçük bir şeyi veya nev' bir ferdini gizletemez. Ve keza küçük olan bir şey, mazhar ve mahal olduğu sanat nisbetinde büyür. Ve küçük şeylerin neveleri büyük olurlar. Ve keza, azamet-i mutlaka şirketi asla kabul etmez. Ve keza, fevkalâde bir suhuletle, harika bir süratle, mu'ciz bir ittikan ve intizamla cûd-u mutlakta akan asardan anlaşılıyor ki, mikrop gibi en küçük ve daha küçük havaî, maî, türabî hayvanlar boş zannedilen âlemin yerlerini doldurmuşlardır.”⁵⁰⁹

Nursî, büyük varlıkların yaratılışının Allah'a verilip, küçük varlıkların yaratılışını sebeplere verilmesinin yanlış olduğunu ve küçük varlıkların yaratılışındaki hikmet ve öneminden bahsederek varlıkların büyüklüğü-küçüklüğü Allah'ın gücünü eksiltmeyeceğini de tümdengelim yöntemiyle açıklamaktadır. O, eserlerinde bütün evreni yaratan bir güç ile sivrisineği yaratan bir olduğu vurgusunu

⁵⁰⁸ Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 28.

⁵⁰⁹ Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, s. 265.

yapmaktadır: *“Sivrisineğin gözünü halkeden, güneşi dahi o halketmiştir. Pirenin midisini tanzim eden, manzume-i şemsiyeyi de o tanzim etmiştir.”*⁵¹⁰

Nursî; nübüvvet, haşir gibi meseleleri açıklarken “bürhan-ı limmi ve bürhan-ı innî” ifadesiyle tümdengelim ve tümevarım metoduna vurgu yaparak şu şekilde açıklamaktadır: *“Kelime-i şehadetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birincisi ikincisine bürhan-ı limmîdir; ikincisi birincisine bürhan-ı innîdir.”*⁵¹¹

Birinciye ifade “bürhan-ı limmî” olarak “ulûhiyet risâletsiz olamaz” hükmü getirilir. Yani, madem Allah vardır, öyleyse peygamber gönderecek ve insanlara kendini tanıttacak, onlara hak ile bâtılı, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, kısacası, razı olduğu ve olmadığı şeyleri bildirecektir. Burada, ulûhiyet, risâlete delil getirilmiştir.

Nursî, Haşir Risalesinde de tümdengelim metodu gibi akıl yürütme yolunu ikna yöntemi olarak kullanmıştır. Haşir risalesinde Allah’ın isimlerinden hareketle ahiretin varlığını ispatlarken şöyle açıklamaktadır:

*“...Bâb-ı hikmet ve adalet olup, ism-i Hakîm ve Âdil’in cilvesidir. Hiç mümkün müdür ki, zerrelere güneşlere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adalet ve mizanla rububiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelâl, rububiyetin cenah-ı himayesine iltica eden ve hikmet ve adalete iman ve ubudiyetle tevfik-i hareket eden mü’minleri taltif etmesin? Ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edebsizleri tedib etmesin? Halbuki bu muvakkat dünyada o hikmet, o adalete lâyık binden biri, insanda icra edilmiyor, tehir ediliyor. Ehl-i dalâletin çoğu ceza almadan, ehl-i hidayetin de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek, bir mahkeme-i kübraya, bir saadet-i uzûmâya bırakılıyor...”*⁵¹²

Verdiğimiz bu örnekler dışında Nursî’nin eserlerinde buna benzer birçok mantık örgüleriyle karşılaşmak mümkündür.

3.3.2.2.2. Tümevarım

Tümevarım, özelden genele giden bir akıl yürütme yöntemidir. Başka bir ifadeyle eserden müessire (eser sahibine), parçadan bütüne, sonuçtan sebebe, ayrı ayrı olaylardaki benzer özellikleri ortaya koyarak genel önermelerde bulunmaktır.⁵¹³

⁵¹⁰ Nursî, *Mektubat*, s. 532.

⁵¹¹ Nursî, *Mektubat*, s. 531.

⁵¹² Nursî, *Sözler*, s. 82-83.

⁵¹³ Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 30.

Nursî, eserlerinde tümevarım yöntemini kullanarak kâinattaki zerreden galaksilere ve güneş sistemine kadar bütün varlıklardan yola çıkarak Yaratıcının varlığını ispatlayarak muhatabı ikna etmiştir.⁵¹⁴

“Ateşin dumana olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlâle “bürhan-ı limmî” denildiği gibi; dumanın ateşe olan delaleti gibi, eserden müessire olan istidlâle de “bürhan-ı innî” denir. Bürhan-ı innî, şübhelerden daha sâlimdir.”⁵¹⁵ “Kelime-i şehadetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birincisi ikincisine bürhan-ı limmîdir; ikincisi birincisine bürhan-ı innîdir.”⁵¹⁶

İkinci ifade “bürhan-ı innî” Hz. Muhammed (s.a.v.) güzel ahlâk üzere olması, kendisine emin denilmesi, elinde hiçbir beşerin güç yetiremeyeceği bin mucizenin zuhur etmesi de O’nun Allah Elçisi olduğuna delildir. Burada eserden müessire doğru gidiş söz konusudur.

“Bürhan-ı innî, şübhelerden daha sâlimdir.”⁵¹⁷ İfadesinde Allah kelâmında kâinatın yaratılışına özellikle de insanın yaratılışına, yer verilmesi, kâinattaki uyum ve işleyişe, denge ve düzenin mükemmelliğine dikkat çekerken, ayrı ayrı olaylardaki benzerliklerden ya da parçalardan bütüne doğru yola çıkarak genel sonuçlar çıkarmıştır. Nursî, tefekkür boyutuna da dikkat çekerek insanların ikna olunması için bu metodun daha sağlıklı olduğunu vurgular. Nursî’nin eserlerine bakıldığında o, Allah’ın varlığına ispat olan delilleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Hâlik-ı âlemi bize tarif ve ilân eden deliller ve bürhanlar, lâyuad ve lâyuhsadır. O delillerin en büyükleri üçtür. Birincisi: Bazı ayetlerini gördüğün, işittiğin şu “kitab-ı kebir-i kâinat” tır. İkincisi: Bu kitabın ayetü’l-kübrası ve divan-ı nübüvvetin hatemi ve künûz-u mahfiyenin miiftahı olan Hazret-i Muhammed aleyhissalâtü vesselâmdir. Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlûkata karşı Allah’ın hücceti olan Kur’an’dır.”⁵¹⁸

Nursî, “Kitab-ı Kebiri Kâinat (Büyük Kâinat Kitabı)” ifadesiyle Kâinattaki her bir varlık, özellikle canlılar, nizamlı ve intizamlı yaratılışlarıyla, kabiliyetleriyle bir Sâni-i Zülcelal’in (her şeyi sanatlı bir şekilde yaratan Allah) varlığına işaret ettiğini Allah’ı sıfatları ve isimleriyle tanıtmakta ve bildirmekte olduğunu vurgular. Nursî’nin kullandığı akıl yürütme yöntemlerinden biri olan tümevarım metoduyla ilgi eserlerinde geçen şu ifadelere bakalım:

⁵¹⁴ Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 31.

⁵¹⁵ Nursî, *İşârât-ül İ’caz*, s. 157.

⁵¹⁶ Nursî, *Mektubat*, s. 531.

⁵¹⁷ Nursî, *İşârât-ül İ’caz*, s. 157.

⁵¹⁸ Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, s. 25.

“Nasıl ki ayineler, şişeler, şeffaf şeyler, hattâ kabarcıklar, güneş ziyasının gizli ve çeşit çeşit cemalini ve o ziyanın elvan-ı seb’a denilen yedi renginin mütenevvi güzelliklerini gösteriyorlar; ve teceddüd ve taharrükleriyle ve ayrı ayrı kabiliyetleriyle ve inkisaratlarıyla o cemali ve o güzellikleri tazelandiriyorlar; ve inkisaratlarıyla güneşin ve ziyasının ve elvan-ı seb’asının gizli güzelliklerini izhar ediyorlar. Aynen öyle de, Şems-i Ezel ve Ebed olan Cemâl-i Zülcelâlin cemal-i kudsisine ve nihaysiz güzel olan esma-i hüsnasının sermedi güzelliklerine ayinedarlık edip cilvelerini tazelandirmek için, bu güzel masnular, bu tatlı mahlûklar, bu cemalli mevcudat, hiç durmayarak gelip gidiyorlar... Nasıl ki, işlenmiş bir eserin güzelliği, işlemesinin güzelliğine ve işlemek güzelliği, ustalığın o sanattan gelen ünvanın güzelliğine ve ustadaki sanatkârlık ünvanının güzelliği o sanatkârın o sanata ait sıfatının güzelliğine ve sıfatının güzelliği, kabiliyet ve istidadının güzelliğine ve kabiliyetinin güzelliği zatının ve hakikatının güzelliğine derece-i bedahette gayet kat’i bir surette delâlet ettiği gibi, aynen öyle de: Bu kâinatın baştan başa bütün güzel mahlûklarında ve yapıları güzel umum masnularındaki hüsn ve cemal dahi sanatkâr-ı Zülcelâldeki fiillerinin hüsn ve cemaline kat’i şehadet ve ef’alindeki hüsn ve cemal ise, o fiillere bakan ünvanların, yani isimlerin hüsn ve cemaline şüphesiz delâlet ve isimlerin hüsn ve cemali ise, isimlerin menşei olan kudsî sıfatların hüsn ve cemaline kat’i şehadet ve sıfatların hüsn ve cemali ise, sıfatların mebdei olan şuanat-ı zatiyenin hüsn ve cemaline kat’i şehadet ve şuanat-ı zatiyenin hüsn ve cemali ise, fail ve müsemma ve mevsuf olan zatının hüsn ve cemaline ve mahiyetinin kudsî kemaline ve hakikatının mukaddes güzelliğine bedahet derecede kat’i bir surette şehadet eder...”⁵¹⁹

“Madem bir harf, kâtibini göstermeksizin olmaz; sanatlı bir nakış, nakkaşını bildirmemek olmaz. Nasıl olur ki, bir harfte koca bir kitabı yazan, bir nakışta bin nakış nakşeden nakkaş, kendi kitabıyla ve nakşıyla bilinmesin.”⁵²⁰

“...Şu kâinat içinde cari olan bu tesanüd, bu teavün, bu tecavüb, bu teanuk, bu musahhariyet, bu intizam, bir tek Müdebbirin tertibiyle idare edildiklerine ve bir tek Mürebbinin tedbiriyle sevk edildiklerine kat’iyen şehadet etmekle beraber; şu bilbedahe sanat-ı eşyada görünen hikmet-i âmme içindeki inayet-i tamme ve o inayet içinde parlayan rahmet-i vasia ve o rahmet üstünde serilen ve rızka muhtaç her bir zihayata onun hacetine lâayık bir tarzda iâşe etmek için serpilerek erzak ve iâşe-i umumi, öyle parlak bir hatem-i tevhiddir ki, bütün bütün aklı sönmeyen anlar ve bütün bütün kör olmayan görür...”⁵²¹

Nursî’nin eserlerinde geçen yukarıdaki örneklere baktığımızda zerrelere galaksilere kadar varlıklar ve olaylar arasındaki bütünlük, etkileşim, düzen, yardımlaşma, dayanışma gibi faaliyetleri somutlaştırarak gözler önüne sermektedir. Böylece bütün varlıkları bir yaratıcıya dayandırarak, yaratıcının varlığını, birliğini, kudretini, ilmini, iradesini, sanatını, adaletini, hikmetini ikna edici bir üslup ile ispat ettiğini görmek mümkündür.

⁵¹⁹ Nursî, Şualar, s. 74-75

⁵²⁰ Nursî, Sözler, s. 342.

⁵²¹ Nursî, Sözler, s. 364.

3.3.2.2.3. Analoji (Kıyas)

Akıl yürütmenin temel yöntemlerinden biri olan analoji, iki farklı şey arasındaki benzerlik veya benzerliklerden hareket edilerek birisi hakkında verilen hüküm diğeri hakkında vermektir. Bu yöntemle insan zihni, olaylar arasındaki benzerliklerden hareketle, bilinenlerden bilinmeyen sonuçları çıkarır.⁵²² Bu akıl yürütme yöntemi birçok disiplinde kullanıldığı gibi, psikolojide de başvurulan bir yöntemidir.

Analoji, İslâmi literatürde “kıyas-ı temsili” adını alır. Kıyas-ı temsili, aralarında mevcut olan ortak bir vasıftan dolayı iki şeyden gizli olanı açık olana, gaip olanı görünene vs. kıyas etmektir.⁵²³ Nursî de bu kavrama atıfta bulunarak özellikle Sözlere adlı eserinde, kendi yönteminin, kıyas-ı temsili yoluyla gerçeğe ulaşma olduğunu vurgular ve çok sayıda analojiye başvurur. Aynı yöntemi Sözlere adlı eserinin dışında Mektubat, Lem’alar, Mesnevî-i Nuriye gibi eserlerinde de kullanmıştır.

Nursî, burada kullandığı analoji yönteminin, fikri konularda geçerlilik derecesini anlamak için önce onun bu yöntemle nasıl baktığını incelemek gerekir. O, bu yöntem mantığın birinci ve en güçlü ilkesi olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir Soru: Diyorsunuz ki: ‘Sen Sözlere kıyas-ı temsili çok istimal ediyorsun. Halbuki, fenn-i mantıkça, kıyas-ı temsili yakîni ifade etmiyor... Hem de, sen temsili bazı hikâyeler suretinde zikrediyorsun. Hikâye hayali olur, hakiki olmaz, vakta muhalif olur.’ Elcevap: İlm-i mantıkça, çendan “Kıyas-ı temsili, yakîni kat’i ifade etmiyor” denilmiş. Fakat kıyas-ı temsili bir nev’i var ki, mantığın yakîni bürhanından çok kuvvetlidir ve mantığın birinci şeklinin birinci darbindan daha yakînidir.”⁵²⁴

Analojinin bu yönü dikkate alınırsa ikna sürecinde bu yöntemin etkili olduğunu anlamak mümkündür. Analoji yöntemi, anlaşılması zor soyut ilişkilerin, bilinen basit ilişkilere indirgenerek çok etkili bir şekilde anlaşılmasını sağladığından ikna açısından önemlidir.

⁵²² Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 32.

⁵²³ “Bediüzzaman’ın İrşad Yöntemi Olarak Kıyas-ı Temsili”, *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 21.11.2014, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.

⁵²⁴ Nursî, *Sözlere*, s. 771.

3.3.2.2.4. Analitik Metodu Kullanma

Hogan'a göre, analitik düşünme yeteneğine sahip kişiler, sayılar ve analizlerle ikna sürecinde etkilidirler. Bu özelliklere sahip bireyler içgüdüleriyle karar vermezler. Sorun çözmede ya da insan ilişkilerinde sayıları, verileri, kanıtları ve belgeleri etkili kullanırlar.⁵²⁵ Analitik ya da matematiksel düşünme, olayları anlamada, yorumlamada, mantığa ve kanıta dayalı sonuçlara ulaşmada iknada önemli bir süreçtir.

Nursî'nin hayatında muhataplarıyla olan iletişimine ikna sürecine baktığımızda analitik düşünme yeteneğini birçok yerde kullandığını görmek mümkündür. Bunlardan biri Nursî'nin, korku yönetimini başarmak için İstanbul'da olduğu dönemde Eyüp Sultan'a gitmek için kayığa binmekten korkan yol arkadaşıyla aralarında geçen şu diyalogda dışa vurur:

"Bir zaman -Allah rahmet etsin- mühim bir zat, kayığa binmekten korkuyordu. Onunla beraber bir akşam vakti İstanbul'dan köprüye geldik. Kayığa binmek lâzım geldi. Araba yok. Sultan Eyyüb'e gitmeye mecburuz. Israr ettim. Dedi: "Korkuyorum; belki batacağız." Ona dedim: "Bu Haliç'te tahminen kaç kayık var?" Dedi: "Belki bin var." Ona dedim: "Senede kaç kayık gark olur?" Dedi: "Bir-iki tane. Bazı sene de hiç batmaz." Dedim: "Sene kaç gündür?" Dedi: "Üç yüz altmış gündür." Dedim: "Senin vehmine ilişen ve korkuna dokunan batmak ihtimali, üç yüz altmış bin ihtimalden bir tek ihtimaldir. Böyle bir ihtimalden korkan, insan değil, hayvan da olamaz." Hem ona dedim: "Acaba kaç sene yaşamayı tahmin ediyorsun?" Dedi: "Ben ihtiyarım. Belki on sene daha yaşamam ihtimali vardır." Dedim: "Ecel gizli olduğundan, her bir günde ölmek ihtimali var. Öyle ise, üç bin altı yüz günde hergün vefatın muhtemel. İşte, kayık gibi üç yüz binden bir ihtimal değil, belki üç binden bir ihtimalle bugün ölümün muhtemeldir. Titre ve ağla, vasiyet et" dedim. Akli başına geldi, titreyerek kayığa bindirdim. Kayık içinde ona dedim: "Cenab-ı Hak havf damarını hıfz-ı hayat için vermiş, hayatı tahrip için değil. Ve hayatı ağır ve müşkil ve elîm ve azap yapmak için vermemiştir. Havf iki, üç, dört ihtimalden bir olsa, hatta beş-altı ihtimalden bir olsa, ihtiyatkârane bir havf meşru olabilir. Fakat yirmi, otuz, kırk ihtimalden bir ihtimal ile havf etmek evhamdır, hayatı azaba çevirir."⁵²⁶

Nursî, yol arkadaşını ikna ederken olasılık hesabını kullanmıştır. Bir yılı yaklaşık olarak üç yüz altmış gün kabul ederek Haliç'te bulunan yaklaşık bin kayıktan yılda ortalama bir tanesinin battığı kabul edilirse o gün ölme ihtimalini üç yüz altmış binde bir olarak hesaplayıp matematiksel bir yaklaşımla ikna yeteneğini kullanarak korku yönetimini başarmıştır.

⁵²⁵ Hogan, *Başkalarını sizin gibi düşünmeye nasıl ikna edersiniz?*, s. 153.

⁵²⁶ Nursî, *Mektubat*, s. 473-474.

3.3.2.3. Hikâyeler ve Misallere Başvurma

İkna sürecinde hikâye ve misallerin büyük etkileri vardır. Hikâyeler, muhatapları doğrudan içine alır ve onlara hayal edebilecekleri somut bir şey verir. Bundan dolayı hikâyelerin, pe çok etkileyici yönleri vardır. Bu yönüyle dinleyicileri ya da muhatapları etkiler. İkna edici hikâyeler, insanların kendi kişisel deneyimleriyle ilişki kurabildikleri bir yöntemdir. Dinleyici anlatılan hikâyede içinde bulunduğu koşulları canlandırır. Böylece anlatılanların daha canlı, inanılır ve akılda kalıcı olmasını sağlar.⁵²⁷

Nursî, kolaylığı ve etkiyi seçtiği anlatım tekniklerinde, kelimelerde ve dine karşı bakıştaki psikolojik faktörleri dikkate alarak, psikanalitik yönü iyi ayarlamıştır. Bundan dolayı eserleri başka eserlerde görülmeyen tesire sahiptir.

Şahıslarla, tiplerle konuşan ve hakikatleri onlara sunarken bir temsil, bir hikaye, bir sinema mantığı ile tartışılır hale getirip, sonunda tartışılan hakikatten gerçeği ortaya çıkaran Nursî, mantık örgüsü içerisinde açık, anlaşılır, ika edici bir üslup kullanır.

Nursî, Kur'an metoduna dikkat çekerek insanların zihinlerinde derin hakikatlere yeni pencereler açabilmek için onların zihinlerini yormayacak, öğrenme sürecinde motivasyonları kırmayacak, mevcut düşüncelerini rencide etmeyecek şekilde mümkün olduğunca basit, açık ve anlaşılır misaller vermek gerektiğini vurgular. Bir çocukla konuşurken, nasıl onun kavrama düzeyine inip, kullandığı kavramları kullanarak, zihin dünyasıyla temas kurmaya çalışılırsa, sıradan insanlarla da, ancak son derece basit teşbih ve temsillerle temas kurulabilir. Bu nedenle temsil yöntemini seçmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Said Nursî'nin eserlerine baktığımızda ve özellikle "Sözler" adlı eserinde hikâyelerle anlatımı sık tercih ettiğini görmek mümkündür. Nursî'ye göre, temsiller hayali şeyleri akla kolayca yaklaştıran bir edebi tasvir sanatıdır. Akla uygun gibi

⁵²⁷ G. Richard Shell & Mario Moussa, *İnsanların Aklına Girme Sanatı*, İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2008, s. 268-272.

görünmeyen konuların öncelikle zihinde canlandırılması ve böylece akla kabul ettirme yolunun açılması ancak hikâyeler ve temsiller vasıtasıyla mümkün olur.⁵²⁸

Said Nursî, gerek Kur'an'ın temsillerini anlatırken ve gerek başka konularda bu üslubun kullanılmasına özen göstermiştir. Nursî; iman, ibadet, namaz, ahiret, hatta haşir ve miraç meselesi gibi insanların zihinlerinde soru işaretleri oluşturan ağır konuları anlatırken de bir olayı, bir hayatı sahneye çevirir ve özellikle örnekleyerek, misaller ve kısa hikâyelerle faydalarını ve herkesin anlayabileceği basit, açık, anlaşılır bir şekilde, kolaylıkla anlayabileceği bir dil ile anlatır. Ona göre, hikâye suretinde benzetme ve temsillerle meselelerin açıklanması, arkalarından gelen hakikatlere işaret etmek içindir. Dolayısıyla Onun düşüncesinde bunların hayali hikâyeler olmadığı, doğru hakikatlerdir.⁵²⁹

Temsiller ve hakikatler arasındaki ilişkiyi görmek için örnek olarak “Sözler” adlı eserinde Onuncu Sözde geçen haşir konusu ile ilgili birinci suret ile birinci hakikatin karşılaştırmasında yarar vardır:

“Birinci Suret: Hiç mümkün müdür ki; bir saltanat, bahusus böyle muhteşem bir saltanat, hüsn-ü hizmet eden mutilere mükâfatı ve isyan edenlere mücazâtı bulunmasın. Burada yok hükmündedir. Demek başka yerde bir mahkeme-i kübra vardır...”⁵³⁰

“ Birinci Hakikat: Bâb-ı rububiyet ve saltanattır ki, ism-i Rabb'in cilvesidir. Hiç mümkün müdür ki, şe'n-i rububiyet ve saltanat-ı ulûhiyet, bahusus böyle bir kâinatı, kemalâtını göstermek için gayet âlî gayeler ve yüksek maksatlar ile icad etsin; onun gâyât ve makasidına karşı, iman ve ubudiyetle mukabele eden mü'minlere mükâfatı bulunmasın ve o makasidı red ve tahkir ile mukabele eden ehl-i dalâlete mücazât etmesin?... ”⁵³¹

Nursî, duyular dünyasında bir model oluşturarak ve soyut düşünceleri somutlaştırarak anlamlarını zihne yerleştirerek ikna etmeyi başardığını söyleyebiliriz.

3.3.2.4. Esmâ-i Hüsnâyı Esas Alma

Nursî'nin Esmâ-i Hüsnâ yaklaşımı incelendiğinde onun diğer İslâm âlimlerinden çok açık bir şekilde farklı olduğu görülmektedir. İman ve Kur'an hakikatlerinin ispatında Risale-i Nur'un etkili ve ikna edici olmasının önemli nedenlerinden biri Esmâ-i Hüsnâ'ya dayanmasıdır. Çünkü Nursî; insan, kâinat ve

⁵²⁸ Eserlerinde çok sayıda temsili hikâyelerle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Nursî, *Sözler*.

⁵²⁹ Niyazi Beki, “Risale-i Nur'un Tefsir Metodu”, s. 460.

⁵³⁰ Nursî, *Sözler*, s. 59.

⁵³¹ Nursî, *Sözler*, s. 72.

Allah arasındaki ilişkiyi eserlerinde “Esmâül Hüsnâ” sistematığı ile açıklar. Nursî, kainata Allah’ın halikiyetini, hakimiyetini, malikiyetini ve rububiyetini şu şekilde açıklamaktadır: *“Zira, eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline, fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline, ismin kemali bizzarure sıfatın kemaline, sıfatın kemali hads-i yakînle şuunatın kemaline delalet eder. Şe'nin kemali ise, hakkalyakîn bir suretle Zâtın kemalini gösterir.”*⁵³²

Nursî, Allah’ın varlığını ve birliğini ispatlamak için olgusal evrendeki varlıklardan hareket ederek ilahi isim ve sıfatların tecellilerini kendine özgü, orijinal bir metotla anlatmaktadır. O, ilahi isim ve sıfatlarını ele alırken en doğru ve çağımız insanının anlayışına en uygun yöntemi seçer. Bu şekilde varlık âlemindeki düzen, intizam, denge, hikmet, şeffaflık, sanat, itaat sınırlarını somutlaştırarak sunmaktadır.⁵³³

Nursî, sözler adlı eserinde Esmâ-i Hüsnâ’yı anlatırken farklı varlıklarda farklı isimlerin tecellilerine dikkat çekmektedir:

*“Nasıl ki bir sultanın kendi hükümetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanları ve raiyetinin tabakalarında başka başka nam ve vasıfları ve saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve alâmetleri vardır. Meselâ, adliye dairesinde hâkim-i âdil; ve mülkiyede sultan; ve askeriyede kumandan-ı âzam; ve ilmiyede halife daha buna kıyasen sair isim ve ünvanlarını bilsen anlarsın ki, birtek padişah, saltanatının dairelerinde ve tabaka-i hükümet mertebelerinde bin isim ve ünvana sahip olabilir. Güya ohâkim, herbir dairede şahsiyet-i mânevîye haysiyetiyle ve telefonuyla mevcut ve hazırdir; bulunur ve bilir. Ve her tabakada kanunıyla, nizamıyla, mümessiliyle meşhud ve nâzırdır; görünür, görür. Ve her bir mertebede, perde arkasında hükmüyle, ilmiyle, kuvvetiyle mutasarrıf ve basırdır; idare eder, bakar.”*⁵³⁴

Kâinatı okuyabilmek için olgulardan hareket ederek kâinattaki çeşitli makamlardaki ünvanları, isimlerin tezahürleri görmek gerekir. Nursi, burada saltanat metaforuyla hükümet dairesi içerisinde ayrı ayrı ünvanlardan bahseder. Adliye dairesinde hâkim-i adil, askeriyeye dairesinde kumandan-ı azam gibi ünvanlar bu daireye bakıldığı gibi kâinata veya kâinat içindeki varlıklara da bu bakış açısıyla bakarak ve insanlara bu şekilde bakmasını sağlamaktadır.

⁵³² Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 23.

⁵³³ Bünyamin Duran, *İslâm Düşünce Geleneğinde Bediüzzaman’ın Yeri*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2004, s. 81.

⁵³⁴ Nursî, *Sözler*, s. 402.

M. Said İşeri'nin yaptığı araştırmada bu konuda; Risale-i Nur'un akli, kalbi, ruhu vs. tüm duyguları ikna edip tatmin eden bir eser olmasında iman hakikatlerini ve kâinattaki yaratılış ve düzeni Esmâ-i Hüsnâ sistematiğine dayandırmasının büyük bir etkisi vardır. Nursî'ye göre insana verilen her bir duygu ayrı bir âlemin anahtarı mahiyetindedir. Allah'ın (c.c.) isimlerinin bütün âlemlere tecelli ettiği gibi, kâinatın bütün âlemlerine açılan pencereleri olan insanı da aydınlatmaktadır ve onun bütün duygularını beslemektedir.⁵³⁵

Nursî'ye göre, varlıklar temel olarak mahlûkat ve masnuat olarak ikiye ayrılır. Varlığın mahlûkat tarafı her şeyi hikmetle halk eden Hakîm isminin tecellilerine mazhardır ki ucu Marifetullah'a çıkar. Masnuat tarafı her şeyi sanatla yaratan Sâni isminin tecellilerine mazhardır ki ucu Muhabbetullah'a çıkar. Bu minvalde mahlûkatın yüzünde esmâ ve marifet, masnuatın yüzünde hüsnâ ve sanat görünür. Varlıkların masnuat ve mahlûkat tarafı birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz. Çünkü bunlar bir bütünün birbirini tamamlayan parçaları hükmündedir. Cemal içinde Celal, Celal içinde Cemal görünmesi gibi mahlûkat içinde masnuat, masnuat içinde mahlûkat görünür.

3.3.2.5. Mânâ-yı Harfî Bakışını Esas Alma

Felsefe ve pozitivist bilimlerin ilerlediği bu çağda fen bilimleri ile dini bilimleri birbirine muhalif olarak nazara verilmesi, din ilimlerin pozitif ilimlere engel olarak görülme düşüncesi zamanla birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir.⁵³⁶

Nursî, bu durumun farkına vararak, modernizmin başarısı olan fen ilimlerin sadece topluma cevap veremeyeceğini, din ilimleriyle bir bütünlük arz ederse ancak o zaman toplumun ihtiyaçlarına cevap verebileceğini savunmuştur.

Nursî'ye göre, Allah'ın (c.c.) kâinat üzerindeki tasarruf şeklini doğru bir bakış açısı ile çözmek için öncelikle kâinatı doğru bir şekilde anlamak gerekir. Nursî'nin eserlerine baktığımızda “*mânâ-yı ismî, mânâ-yı harfî*”⁵³⁷ kavramları sık

⁵³⁵ Mustafa Said İşeri, “Esmâ-i Hüsnâ'ya Risale-i Nur Penceresinden Yeni Bir Bakış”, *Köprü Dergisi*, sayı: 100, Erişim Tarihi: 25.12.2014, <http://www.koprudergisi.com/>.

⁵³⁶ Çakmak, “Bilimin Sekülerleşmesi ve Dünyevileşmesi Problemine Karşı Said Nursi Formülü: Mana-Yı Harfî”.

⁵³⁷ Mânâ-yı ismî: Mahlûkata ve kâinata Allah namına ve Allah'ın sanat ve eseri olarak bakmamak demektir. Yani mahlûkat ve kâinata kendi namına bakıp, sanatkâr ile olan ilişkisini koparmak

sık karşımıza çıkmaktadır. O, bu kavramlarla evrende gözleme metodolojisini geliştirmiştir.

Nursî, mana-yı harfinin “Hakka bakan cihet”, mana-yı isminin ise “halka bakan cihet” olduğunu nazara verir. Hakk’a bakan cihet, bir şeyde tecelli eden İlâhî isim ve sıfatlar, o şeyin yaratılış hikmetleri, onda kendini gösteren rahmet ve inayet, o, eseri Allah’ın bizzat müşahede etmesi, meleklerine göstermesi, bütün ruhaniyata seyrettirmesi gibi gayeler olduğunu bildirir. Halka, yani mahlûkata bakan cihetin ise, o şeyin başka varlıklara sağladığı faydalar olduğunu anlatır ve konuya şu örnekleri verir: Meselâ, güneşin Hakk’a bakan ciheti O’nun Nur ismine ayna olması, kudret ve azametini göstermesi gibi görevlerinin kabul edersek, halka bakan ciheti ise, yeryüzündeki bütün canlılara yaptığı çok hayati hizmetler olacaktır. Aslında bu hizmetler, Allah’ın rahmet ve inayetini göstermeleri yönüyle de Hakk’a bakmaktadırlar.⁵³⁸

“Evet her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh nimete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir.”⁵³⁹

Varlıkların halka bakan faydaları ve hikmetleri düşünülürken, bunları şuursuz, ilimsiz, cansız, merhametsiz sebeplerin yapamayacağı dikkate alınır, böyle bir bakış “tenteneli bir perde yahut şeffaf bir cam parçası” gibi olur ve biraz dikkat edildiğinde altında Hakk’a bakan ciheti gösterir. Nursî, sebeplere bakıldığı zaman “Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir.” der. Bu hikmet dünyasında Allah, bir takım varlıkları bazı sebeplerle yaratmaktadır. Bunun en açık örneği insanın yaratılışına anne ve babasını sebep kılmış olmasıdır. Hz. Adem’in topraktan yaratılması, meyve ve sebzelerin ince bir saptan çıkarılması gösteriyor ki, anne baba gibi ağaçlar da sadece birer sebeptirler.

Nursî’nin subjektif paradigmasına baktığımızda o, kâinata mânâ-yı ismî ile değil, mânâ-yı harfî ile bakılması gerektiğini vurgular. Mânâ-yı ismî ile kelebeğe

manasınadır. Mânâ-yı harfî: Mahlûkata ve bütün kâinata Allah hesabına ve Allah’ın sanatı ve eseri nazarı ile bakmaktır. Yani kendi başına bir mana ifade etmez; ancak başkasına işaret ederse anlam kazanır manasınadır. Erişim Tarihi: 20.09.2015, http://www.sorularlarisale.com/makale/16795/imana-yi_harfi_ve_mana-yi_ismi.

⁵³⁸ Bkz. Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 57.

⁵³⁹ Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 57.

bakıldığında hareketler, güzel özellikleri kendiliğindenmiş gibi algılanır. Fakat mânâ-yı harfî ile bakıldığında kişi kelebeğin üzerinde görülen güzel özelliklerin kendiliğinden değil, bir yaratıcı tarafında verildiğini görür. Böylece yaratıcının sanatını, ilmini, iradesini, hikmetini tanır. Bu şekilde eser sahibini görüp ve onunla bağlantı kurarak muhatabı ikna etmeye çalışır. Nursî'nin düşüncesinde insan kâinatı gözlemleyerek yaratıcısıyla bağlantı kurduğunda eserin sahibine hakkını vermiş olur ve bu tefekkür, ibadet hükmüne geçmiş olur. Nursî, bu metotla somut düşünceden soyut düşünceye ulaşmıştır.⁵⁴⁰

Somut düşüncede elmayı kesen bir insan çekirdeği görür, soyut düşünen bir insan ise elma çekirdeği içindeki elmayı görür. Soyut düşüncede insan, çekirdekteki DNA düzenini ve programın içindeki elmayı görür. Mânâ-yı ismî (isim anlamında) ile somut anlamda elmanın rengini ve çekirdeğini görür, tadını anlar. Mânâ-yı harfî ile bakılınca bir yaratıcı tarafından verildiği, elmanın bir kodunun olduğu ve biri tarafından kodlandırıldığını, elmanın da kâinat kitabının bir harfinin anlamını taşıdığını göstermektedir.

3.3.2.6. Bâtlı Tasvirlerden Kaçınma

İletişim sürecinde mesaj hem dil, üslup ve kavramlar bakımından hem de içerik bakımından muhatabın doğru algılamasını ve anlamasını sağlamalıdır.⁵⁴¹ Bununla birlikte verilen mesajın gereksiz süslemelerden, abartılardan uzak akla ve mantığa uygun olması gerekir.

Kur'an'da yaygın olarak kullanılan önemli anlatım aracı olan tasvir metodudur. Tasvir metodunda olayları insanın zihninde ve hayalinde canlandırarak, hareketli ve hissedilir hale getirerek soyut bilgileri somutlaştırmasıdır.⁵⁴² Kur'an soyut bir bilgiyi ve anlamı, yaşanmış bir olayı psikolojik bir durumu, bir vasfı ve buna benzer durumları somutlaştırarak sunduğunda tasvir dilini kullanır.⁵⁴³ Fakat bu metoda başvururken ölçülü hareket ederek bâtlı tasvirlerden uzak durmak gerekir.

⁵⁴⁰ Tarhan, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, s. 114.

⁵⁴¹ Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 62.

⁵⁴² Şanvar, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 208.

⁵⁴³ Şanvar, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, s. 209; Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, s. 222.

Kur'an'da gereksiz şahsi düşüncelerden kaçınması ve lüzumsuz yere bâtil tasvirlerle yer vermemesi dikkat çekicidir. Kur'an'ın nezih ve nazik ifade tarzına baktığımızda “(Resûlüm!) Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.”⁵⁴⁴ ayeti Hz. Muhammed’e davetin taktiği olarak nezih üslubu telkin ederken, irşat ve tebliğ görevini üstlenenlere de mesaj vermektedir.

Nursî'nin düşünce sistemine baktığımızda, İslam âlimlerinin veya din görevlerinin gereksiz, abartılı ve bâtil tasvirlerle ilgili düştüğü durum karşısında ıstırabını şu düşünce ile dile getirmesi dikkat çekicidir: “Bâtil şeyleri tasvir, sâfi zihinleri idlâldir ve cerhtir. Ba'dehu cerh ve red ile tedavi ya olur, ya olmaz.”⁵⁴⁵ Nursî'ye göre, Gereksiz yere bâtil tasvirler saf zihinleri şüphelere düşürerek saptırabilir, böyle bir durum karşısında düzeltilmesi de çok zorlaşır.

Nursî'ye göre, ifrat ve tefritten uzak kalmak gerçeklere saygının bir ifadesi olduğu gibi, İslâm dininin temel esası olan doğruluk prensibini korumanın da bir gereğidir. O'na göre, Kur'an ve İslâm hakikatlerine kanaat etmeyip, ölçüsüzce ve abartılarla süslemeye çalışanlar iyi bilmeleri gereken, bu hareketleriyle cila değil, İslâm'a leke sürdükleridir. Hayatı boyunca ölçüsüz ve abartılarla İslâm'ın hakikatlerine sürülmüş lekeleri temizlemeyi ve İslâmî elmasları cilalamayı meslek edindiğini belirten Nursî, Muhakemat adlı eserinin başında geçce “Mariz bir asrın, hasta bir unsurun, alîl bir uzvun reçetesi veyahut Saykal-ül İslâmiyet”⁵⁴⁶ ifadesi dikkat çekmektedir. Nursî, misal olarak din namına dünyanın yuvarlak olmadığını savunanları tenkit ederken ve “Cahil dost, düşman kadar zarar verebilir...”⁵⁴⁷ ifadesine yer vermektedir. Burada insanları ikna edip içselleştirmelerini sağlamak yerine, onları daha da soğutarak uzaklaştırmalarına sebep olur.

Nursî, bu konudaki düşüncelerini ifade ederken şu hususlara da dikkat çekmiştir: Hadis ve Kur'an'da var olan hakikatleri kabul etmemek ne kadar çirkin ise, olmayanları varmış gibi göstermek daha da çirkindir. Çünkü kabul etmemek bir

⁵⁴⁴ Nahl, 16/125.

⁵⁴⁵ Nursî, *İçtimâî Dersler (İşârât)*, s. 335.

⁵⁴⁶ Nursî, *Muhakemat*, s. 3.

⁵⁴⁷ Nursî, *Muhakemat*, s. 45.

cehaletten kaynaklanabilir; fakat olmayan şeyleri varmış gibi göstermek ilimle olur. Cahil bir derece mazur olabilir fakat âlim mazur sayılmaz.⁵⁴⁸

Nursî, diğer eserlerinde de bu konulara değinmektedir. Ancak Muhakemat adlı eserinde İslâm âlimlerince yazılan tefsir, kelam ve diğer kitaplarda yer alan yanlış düşüncelere, yorum ve değerlendirmelere yol açan konu ve rivayetleri ikna edici bir üslupla ilmi metotla tahkik edip akıl süzgecinde geçirerek sunmaktadır.⁵⁴⁹

3.3.3. Talebeleri ile İletişimi

Nurculuk hareketi ilk kez 1920’li yıllarda Türkiye’nin batısında Nursî’nin Cumhuriyet hükümeti tarafından ikamete zorlandığı bir köyde şekillendi. Nurculuk, geleneksel tarikat modeli çerçevesinde faaliyette bulunmayıp Kur’an’daki hakikati yaymada bir araç olduğunu ve harekete katılan herkes yandaş olarak görülmüştür. Herhangi bir katılım töreni veya resmi örgütsel yapı yoktur.⁵⁵⁰ Nurculuğun iç örgütlenmesi ilişki biçimi talebe (şakirt), kardeş (ihvan) ve dost kategorilerden oluşturarak şöyle açıklamaktadır:

“...İşte şu üç tabaka, benim üç şahsiyetimle alâkadardır: Dost, benim şahsî ve zafî şahsiyetimle münasebettar olur. Kardeş, abdiyyetim ve ubudiyet noktasındaki şahsiyetimle alâkadar olur. Talebe ise, Kur’an-ı Hakîmin dellâhî cihetinde ve hocalık vazifesindeki şahsiyetimle münasebettardır...”⁵⁵¹

Genel itibariyle Nursî’nin eserlerine baktığımızda talebeleriyle olan iletişim ve ilişkisi uhuvvet-ittihat, tevazu-mahviyet, ümit- gayeyi hayal, sıdk, yüksek ahlak, tesanüd (dayanışma), teavün (yardımlaşma) gibi hususları ön plana çıkarmış. Talebeleri ile dikey bir iletişim değil yatay bir iletişim kurarak onları etkilemiş ve onlarla güçlü bağlar kurmuştur.

Said Nursî, talebelerine karşı bir muallim, bir hoca tarzında değil, şefkatli ve sevecen bir kardeş, bir ağabey tarzında davranmış. Zaman zaman talebelerine latifeler yaparak şakalaşır ve onları eğlendirir. Bu güçlü ilişki ve bağlar sayesinde talebeleri onun bir işaretine ruhunu feda edecek derecede ona bağlıdırlar.⁵⁵² O, zamanın cemaat zamanı olduğunu söyleyerek cemaatin şahsı manevisini esas alarak

⁵⁴⁸ Nursî, *Muhakemat*, s. 45; Eren, *Muhakemat Notları*, s. 179-180.

⁵⁴⁹ Bkz. Nursî, *Muhakemat*.

⁵⁵⁰ Mardin, *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 48.

⁵⁵¹ Nursî, *Mektubat*, s. 388-389.

⁵⁵² Badıllı, *Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, s. 123-124.

tüzel kişiliği ön plana çıkarmıştır. Ferdi şahısların dehası ne kadar harika da olsalar tüzel kişiliğin şahsı manevisine karşı mağlup düşebileceğini vurgulamıştır.

Nursî, hizmet hareketinde bulunan talebeleri arasında ayrılık ve uyuşmazlıkları önlemek için sosyal ve özellikle onların, siyasi cereyanlara kapılmamaları ve aralarındaki muhabbeti güçlü tutmaları gerektiği telkinlerinde bulunur: O, “*Sakin, sakın! dünya cereyanları, hususan siyaset cereyanları ve bilhassa harice bakan cereyanlar sizi tefrikaya atmasın? Karşınızda ittihat etmiş dalalet fırkalarına karşı perişan etmesin...*”⁵⁵³ gibi sürekli uyarılarda bulunmuştur.

Said Nursî'nin hizmet metoduna baktığımızda Hz. Muhammed'in ona olan yansımalarını görmek mümkündür. Hz. Muhammed, İslâm'ın ilk yıllarındaki en zor dönemlerde sevgi ve güven oluşturduktan sonra insanlar akın akın ona iman etmişler ve İslâmı yayma hizmetinde bulunmuşlardır.

Nursî, talebeleri ile iletişim kurmada ve onları ikna etmedeki başarısının bir sebebi de onların ilgi alanına girerek ve iyi yönlerini ön plana çıkararak ikna edici bir iletişim kurmaktır. Şiddet ve çatışmaya sebep olabilecek kin, öfke ve nefret gibi negatif duygulardan uzak durarak barış, sevgi, kardeşlik ve içtenlik gibi duyguları ön plana çıkarmıştır.

Nursî'ye göre, insanların kulluk bilinciyle hareket etmeleri ve sosyal yapının bir parçası oldukları gibi aynı zamanda kainatın da bir parçası olduklarını dolayısıyla sadece arzuları ve dürtülerini tatmin etmeye programlamadıklarının bilincine sahip olması gerekir. Mükemmel bir potansiyel ve kabiliyetlerle yaratılan insanın yaratılış amacına uygun hareket etmesi hem kendisine hem de insanlığa faydalı olabilecek işler yapması gerektiği düşüncesine sahip olması gerekir. Bu düşünce çerçevesinde bakıldığında Nursî, talebeleri ile empati kurarak onların duygu ve düşüncelerini iyi okuyarak bu doğrultuda harekete geçirmiştir.⁵⁵⁴

Nursî, özellikle talebeleri ile iletişim kurarken öncelikle sevgi, şefkat ve güven ortamını oluşturmuş bununla birlikte hep umut aşlamıştır. O talebeleri ile iletişim kurarken ve zihinlerini meşgul eden soruları cevaplarırken talebelerin düşünce

⁵⁵³ Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 73-74.

⁵⁵⁴ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 80.

yapılarını, kabiliyetlerini dikkate alarak ikna edici cevaplar vermiş. Nursî, talebelerinden gelen sorulara ikna edici cevaplar verirken onların ne dediklerini iyi anlamaya çalışmış hem akla, hem de kalbe hitap ederek doğruları en iyi bir şekilde açıklayarak ikna etmeye çalışmıştır. O akli gidenlerin akıllarını ikna etmiş, kalbi gidenlere sevgi ile yaklaşarak onları tatmin edip etrafında tutabilmiştir.⁵⁵⁵

3.3.3.1. Mektupları

İletişim türlerinden biri olan yazısal iletişim, sesin ulaştırılamadığı uzaklıklarla iletişim kurmada daha kullanılır, anlaşılır, kolay, güvenilir ve kalıcı bir iletişim kodu olarak sözün önüne geçmektedir.⁵⁵⁶ Yazısal iletişim türlerinden biri de mektuplardır. Nursî'nin hizmet hareketinde iletişimin unsurlarından olan mektuplar önemli bir yer tutmaktadır.

Mektuplar, Said Nursî'nin talebeleri ile olan iletişimin önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Onun yaşadığı tecrit, sürgün, hapis hayatı nedeniyle istikrarlı ve sabit bir ikametgâhı yoktu. Hizmetin her tarafa yayılması ve talebelerin her birisi değişik şehir, kasaba ve köylerde bulunması talebeleri ile olan yüz yüze iletişimi güçleştirmiştir. Bu nedenle talebeler, Nursî'den ve onun yazdıklarından ancak mektuplar vasıtasıyla haberdar olabilmektedirler.

Said Nursî'nin, 1925 yılı sonrasındaki hayatı hep sürgün ve hapislerle geçmiştir. Nursî, bu zor şartlar altında hem Risale-i Nur Külliyyatını oluşturan risaleleri telif eder, hem de bu risaleler etrafında halkalanan talebelerini sevk ve idare ederek, onlar arasında dayanışmayı, kardeşliği, sevgiyi, sadakati ve fedakârlığı tesis edecek bir ortamı hazırlardı.

Nursî'nin, İnsanların duygusal bir varlık olduğunu düşünmesi, olabilecek çatışma ve uyuşmazlıkların meydana gelmemesi için de talebeleriyle sıkı bir diyalog ve iletişim içerisinde olma düşüncesi önemlidir. O, Risale-i Nur hareketini bir örgü gibi sabırla örerek, talebeleri arasındaki ilişkileri sıcak tutmaya çalışır ve aralarına en ufak bir problemin girmesini istemezdi. Nursî, bu iletişimin yolunu mektuplarla

⁵⁵⁵ Tarhan, *Çağın Vicdanı*, s. 40-42.

⁵⁵⁶ Mete Çamdereli, *İletişime Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2008, s. 74.

bulmuştur. Lâhika⁵⁵⁷ Mektupları yoluyla Nur talebeleri arasında bir iletişim köprüsü kurar, onlarla görüşür, tartışır sorularına cevaplar verirdi. Böylece tıpkı bir aile ortamının samimiyeti içerisinde onlarla bütünleşir. Talebeler arasında birtakım sürtüşmeler, kızgınlıklar, dargınlıklar olunca Nursî, hikmetli ve etkili üslubuyla hemen araya girer, onları “fenâfi'l-ihvan (kardeşleri ile tam anlamıyla bütünleşmek)” prensibi çerçevesinde barıştırır, moral vererek motivasyonlarını en üst düzeyde tutmaya çalışır ve onları yeniden hizmetin çarkları arasında istihdam ederdi. Bütün bu ilişkileri kurarken Said Nursî'nin elinde bir tek vasıta olan “Lâhika Mektupları” vardı. Bu nedenle Lâhika Mektupları, Risale-i Nur hareketi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Lahika Mektuplarının, aynı âlimin ve talebelerinin kaleminden çıkmış olmalarına rağmen içerikleri ve değindikleri konular itibariyle konjonktürel bir seyir ve üslup taşımaları da dikkat çekicidir. Esas itibariyle üç ayrı dönem olarak mütalaa edilen ve yazıldıkları dönemlerin isimlerini alan lahika Mektuplarının dönemsel içerikleri de farklıdır. Barla Lahikaları, ilk dönem lahikalar olması hasebiyle bir girizgah niteliği taşır. İkinci etapta yer alan Kastamonu Lahikaları, bir adım daha ileri giderek yeni bir açılım getirir. Bu dönemde Nur talebeleri, sayıca çoğalmış olması, problemleri biraz daha artmıştır. Risale-i Nur'un neşriyatı el yazımından, teksir makinaları ile çoğaltılma dönemine girmiştir. Risale-i Nur'un artık kemale ve nihayete erdiği üçüncü dönemin ürünü olan Emirdağ Lâhikalarında ise konular daha geniş çerçevede ele alınmış, sosyal ve siyasal meseleler üzerinde etraflıca durulmuş ve bu hususta önemli ilkeler ortaya konmuştur.

Kastamonu Lâhikası'nın en geniş kısmını ihtiva eden bu bölümde Said Nursî'nin, Risale-i Nur ile yapılan dini hizmetle ilgili olarak talebelerine yaptığı tavsiye ve uyarı mektupları mevcuttur. Nur talebeleri arasındaki dayanışmanın lüzumu, irtibatın güçlü bir şekilde devam ettirilmesi, hizmette sabır, sebat ve metanet gösterilmesi öğütlenmekte ve kendi aralarında meşveret içinde olmaları, ihlâs ve sadakat prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları tavsiye edilmektedir. Yine bu bölümde, Kur'an hizmetinde birlikte çalışmanın vereceği manevi faydalar, iktisat ve

⁵⁵⁷ Diğer eserlerinde de mektuplarıyla karşılaşmak mümkündür, ancak farklı konularda yazıştıkları Lahika adlı eserlerinde genişçe yer vermektedir. Bkz. Nursî, *Barla Lahikası*, *Emirdağ Lahikası*, *Kastamonu Lahikası*,

kanaat prensiplerine uyularak geçim derdinden dolayı yapılan hizmetlerin terkedilmemesi; münafıklara ve mütecaviz dinsizlere karşı her zaman ihtiyat edilmesi tembih edilmektedir. Risale-i Nur'un yazılarak çoğaltılması ve insanlar arasında yaygınlaştırılmasının teşvik edildiği bu bölümdeki mektupların sayısı yüz yirmi yediyi bulmaktadır.⁵⁵⁸

Eserlerine özellikle Lahikalar adlı eserlerine baktığımızda talebelerine hitap ettiği sözler çok anlamlı ve manidardır. Aşağıdaki tabloya baktığımızda Nursî'nin okuyucularına ve özellikle talebelerine hitap tarzında genelde onlara şevk ve enerji vererek motivasyonlarını üst düzeyde tutmaya çalışmıştır.

<ul style="list-style-type: none"> - <i>Siddik, fedakâr, vefakâr sebatkâr, müteyakkız</i> - <i>Muhlis halis ihlaslı, kahraman kardeşlerim</i> - <i>Metin, mücahid, samimi müttehid, sarsılmaz,yılmaz şefkatkâr, kardeşlerim,</i> - <i>Müdakkik, alicenab metanetli, sadakatli fani dünyada hamiyetkâr mütefekkir, bahtiyar, usanmaz, çekinmez, çekilmez kardeşlerim,</i> - <i>Gayur ve kıymetli</i> - <i>Masum ve muvaffakiyetli kardeşlerim,</i> - <i>Nurun genç kahramanları</i> - <i>Hizmet-i Kur'an'iyede dava arkadaşlarım,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Muktedir Çalışkan arkadaşlarım</i> - <i>Hakiki varislerim</i> - <i>Kıymettar, mübarek hizmet-i Kur'aniyede faal arkadaşlarım,</i> - <i>Hizmet-i Kur'aniyede ciddi dirayetli Şanlı arkadaşlarım,</i> - <i>Sıkıntudan usanıp bizlerden çekilmez kardeşlerim,</i> - <i>Medrese-i Yusufiye'de ders arkadaşlarım,</i> - <i>Ahireti bırakıp fani dünyaya dönmez arkadaşlarım,</i> - <i>Hakiki arkadaşlarım</i> - <i>Müstakim kardeşlerim</i> - <i>Dünyada medar-ı tesellilerim</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Nur naşirleri</i> - <i>Nur şakirdlerinin küçük pehlivanları</i> - <i>Bu dehşetli asırda mükemmel tesellilerim</i> - <i>Risale-i nur cihetinde emin vekillerim, varislerim</i> - <i>Hizmet-i imaniyede azimkâr, zeki ferasetli muhataplarım,</i> - <i>Tarik-ı hakta ahiret, berzah yolunda nurani yoldaşlarım</i> - <i>Ziyade müteharrî, müstefsir Müştak arkadaşlarım,</i> - <i>Sevgili Hak ve hakikat yolunda hakikatli, pişman olmaz arkadaşlarım</i> - <i>Medresetü'z-Zehranın erkânları</i> - <i>Mahşerde inşallah şefaatçilerim</i>
--	--	--

Nursî, hizmet hareketinin manevi hücrelerini teşkil eden bu etki gücü yüksek sözcükler ve hitaplarla büyük bir dava bilinci ortaya koyarak etkili bir iletişim ve organizasyon kurmaya çalışmıştır. Lahikalarda kullandığı bu hitaplar, Nursî'nin onları onore ederek önemsemesi verdiği değer göstergesidir. Nursî, bu hitaplarda verdiği mesajlara bakıldığında ikna ve iletişimde, dini hizmet ve eğitimde ya da İslami tebliğde genel anlamda muhataplara üslubunun inceliklerini, güzelliklerini, nezaketini önemle vurgular.

⁵⁵⁸ Bkz. Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s. 70-252.

3.3.4. Mahkûmlarla İletişimi

Said Nursî, yaşamının önemli bir kısmını, hapisanelerde geçirmiştir. O burada da boş durmamış girdiği her hapisaneyi bir medrese ve eğitim yerine çevirmiş, mahkûmların eğitim ve ıslahıyla meşgul olmuştur. Nursî, hedef kitle olarak seçtiği guruplardan biri olan mahkûmlar için, eserlerinde uzunca ders ve nasihatlere yer vermiştir. Said Nursî, hapse düşenlerin ruh hallerini de dikkate alarak onlara çeşitli dersler verirken, şu tespitte bulunur:

“Hususan gençlik darbesini yiyip, taze ve şirin ömrünü hapiste geçirenlerin, Nurlara ekmek kadar ihtiyaçları var. Evet gençlik damarı, akıldan ziyade hissiyatı dinler... His ve heves ise kördür, akibeti görmez. Bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzete tercih eder. Bir dakika intikam lezzeti ile katleder, seksen bin saat hapis elemelerini çeker. Ve bir saat sefahet keyfiyle bir namus mes'elesinde; binler gün hem hapsin, hem düşmanın endişesinden sıkıntılarla ömrünün saadeti mahvolur. Bunlara kıyasen biçare gençlerin çok vartaları var ki: En tatlı hayatını, en acı ve acınacak bir hayata çeviriyorlar.”⁵⁵⁹

Said Nursî, muhataplarını eğitirken her olayın ve musibetin, hayır cihetini ön plana çıkararak, sonuç almaya çalışır. Onun, hapis musibetine düşen mahkûmlarla konuşurken de aynı yolu takip ettiğini görüyoruz. Nursî, en azılı katillere bile peşin hükümle yaklaşmamış, onlara şefkat elini uzatarak, anlayabilecekleri ikna edici bir dille ümit vererek konuşur:

“Evet bir genç, hapiste yirmi dört saat her günkü ömründen tek bir saatini beş farz namazına sarf etse ve ekser günahlardan hapis mani olduğu gibi o musibete sebebiyet veren hatadan dahi tövbe edip sair zararlı, elemli günahlardan çekilse; hem hayatına, hem istikbaline, hem vatanına, hem milletine, hem akrabasına büyük bir faydası olması gibi o on-onbeş senelik fâni gençlikle ebedî parlak bir gençliği kazanacağını, başta Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, bütün Kütüb ve Suhuf-u Semaviye kat'î haber verip müjde ediyorlar. Ey hapis musibetine düşen biçareler!. Madem dünyanız ağlıyor ve hayatınız acılaştı; çalışınız, âhiretiniz dahi ağlamasın ve hayat-ı bâkiyeniz gülün, tathlaşsın, hapisten istifade ediniz. Nasıl bazen ağır şerait altında düşman karşısında bir saat nöbet, bir sene ibadet hükmüne geçebilir. Öyle de, sizin bu ağır şerait altında her bir saat ibadet zahmeti; çok saatler olup, o zahmetleri rahmetlere çevirir.”⁵⁶⁰

Nursî'nin ikna sürecinde cani ve katil insanları değiştirerek olumlu davranış kazandırdığı, Lem'alar adlı eserinde İhtiyarlar Risalesinde geçen ifadesinde şöyle der:

“Bunun bir numunesi Denizli Hapishanesidir. Oraya Nurlar ve o mahpuslar için yazılan Meyve Risalesi girmesiyle, üç dört ay zarfında iki yüzden ziyade o mahpuslar öyle fevkalâde itaatli, dindarane bir salah-ı hal aldılar ki; üç dört adamı öldüren bir

⁵⁵⁹ Nursî, *Sözler*, s. 159.

⁵⁶⁰ Nursî, *Sözler*, s. 159.

*adam, tahta bitlerini öldürmekten çekiniyordu. Tam merhametli, zararsız, vatana nâfi' bir uzuv olmaya başladı. Hatta resmî memurlar, bu hale hayretle ve takdirle bakıyordular.*⁵⁶¹

Nursî'nin yukarıdaki ifadelerine baktığımızda mahkûmlarda oluşturduğu olumlu ruh hali, eğitim faaliyetlerinin olumlu sonuç verdiğini ortaya koymaktadır.

3.3.5. Müdafaalarında ve Dilekçelerinde Kullandığı Üslup

Adalet, hukuk ve hakkaniyetin tecelli yerleri olan mahkemeler siyasi erkin güdümünde veya herhangi bir ideolojinin etkisinde oldukları zaman bazen çekilmez birer mekanizmaya dönüşürler. Tarih boyunca hak, adalet ve özgürlük mücadelesi veren her sınıfta kişiler olmuştur. Bu kişiler süreç içerisinde farklı uygulamalar ve haksızlıklara maruz kalmışlar; ancak bu haksızlıklara karşı da zihinlerde derin izler bırakan müdafaalar yapmışlardır. Milattan önce Atina site devletinde gençleri erdemli bir hayata davet eden ünlü filozof Sokrat'ın, "gençleri yoldan çıkarıyor" ithamıyla yargılanması ve kendini savunması önemli bir örnektir. Yakın tarihimizde ise hafızalarda henüz canlı duran Said Nursî'nin mahkemelerdeki müdafaalarıdır.⁵⁶²

Müdafaalarıyla dikkat çeken Nursî, ilk müdafaasını 1909 yılında patlak veren meşhur 31 Mart Hadisesinin ardından bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasında kurulan ve bir askeri mahkeme olan Divan-ı Harb-i Örfi'de paşalar ve zabitlerden⁵⁶³ oluşan mahkeme heyetine karşı yapar. Mahkeme heyetinin yönelttiği sorulara karşı Nursî, tıpkı Sokrat'ın savunmasındaki gibi, her düşünce insanında bulunması gereken faziletleri ve davranışları adeta cinayet kabul edenlere karşı vazgeçilmez davranış ve düşüncelerini birer birer sayıyordu. Mahkeme heyetini mükemmel bir mantık örgüsü içerisinde ikna edici bir dil ile kendisine yönelik yapılan suçlamalara karşılık onları sorguya çeker.

Nursî, o günün gazetelerinde savunduğu görüş ve düşüncelerinin arkasında durduğunu, geçmiş ve gelecek dönemlerin mahkemelerine celp edilmiş olsa, inandığı aynı düşüncelerini hiç çekinmeden ifade edeceğini, olsa olsa o zamanların şartlarına

⁵⁶¹ Nursî, *Lem'alar*, s. 312.

⁵⁶² Nursî, *Müdafaalar*, s. 7.

⁵⁶³ Paşa, Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvandır. Zabit; rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan asker, subay ve yönetme gücü olan, dediğini yaptıran., "TDK Güncel Türkçe Sözlük", Erişim tarihi: 18.08.2013, <http://www.tdk.gov.tr>.

uygun biçimde sadece üslupta değişiklik yapacağını söyler. Said Nursî'nin söz konusu mahkemelerde yapmış olduğu savunmalar aslında tek bir savunmadır. Çünkü o hep çıktığı her mahkemede yargılanmanın esasını teşkil eden suçlamalar değişmez: İrticai faaliyet, gizli cemiyet kurma, devrim kanunlarına itaatsizlik, asayiş bozmak vb. suçlamalar olduğu görülmektedir.⁵⁶⁴

Said Nursî'nin savunmalarında gözlemlenen diğer bir önemli özellik de şudur: Savunma ile birlikte mesaj verme, hukuk dilini ve hukuk mantığını kullanarak mahkeme heyetini etkisi altına alma, Kur'an hakikatlerini, savunma içinde yeniden duyurma ve her şeyden önce kişi özgürlüğünün güvence altına alınması gerektiğini vurguluyordu. Nursî, mahkemelerde hak, adalet, hürriyet, eşitlik kavramlarını kullanarak hukukun nasıl işlenmesi konusunda mesaj yüklü ifadelerle hukukçuların sorumluluk bilincinin farkına varmalarını sağlamaya çalışmıştır.

Said Nursî, kendisine yönelik yapılan haksızlıklara, yaşadığı hapslere, sürgünlere, tecditlere rağmen hiçbir şekilde silahla mücadele etmez, asayiş ihlâl etmez, siyasete girmez ve kendi davasını kendi üslûbuyla anlatmakla beraber düşüncelerinde son derece kararlı, hiçbir şekilde taviz vermez. Yapmış olduğu bu girişimler, davasının yükselmesinde önemli bir merhale kaydeder. Bütün mahkemelerde yapmış olduğu savunmalardaki kararlılık, sadece Müslüman toplumlar için değil, bütün dünya için bir örnek teşkil etmektedir.

Nursî'nin tarihçe-i hayatına ve müdafaalarına baktığımızda yargısal başvuru yollarını medeni bir vatandaş olarak kullanmıştır. Bu başvurularında gelişi güzel itirazlar etmemiş, tersine bütün başvurularında hukuki muhakeme ve mantık silsilesi içinde hareket etmiştir. Nursî, gerek yargı ve idari makamlara gerek parlamentoya başvurarak dilekçe ve şikâyet hakkını kullanmıştır. O, dilekçelerine bakıldığında büyük bir dikkat ve itina ile yazmış olduğu görülmektedir. Nursî, dilekçelerini büyük bir nezaket ve nezahet dairesinde kaleme almıştır. O, temel hak ve hürriyetlere aykırı bir şekilde hareket eden idare mercilerine hitap ettiği zaman çok keskin, pervasız, büyük bir inanç ve cesaretle isabetli kelimeler kullanmaktan çekinmemekte ve yanlış uygulamaları yapanları açıkça itham etmektedir.⁵⁶⁵

⁵⁶⁴ Bkz. Nursî, *Müdafaalar*.

⁵⁶⁵ Lütfü Serdar, *Hak Arama Hürriyeti ve Said Nursi*, İstanbul: Gündönümü Yayınları, 2005, s. 17-20.

Nursî'nin eserlerine bakıldığında savunmalarında ve dilekçelerinde mesaj yüklü edebi ifadeler yer verdiği dikkat çekmektedir. Bazen bir cümle içinde birçok mesajların verildiği görmek mümkündür. Nursî, gerek mahkemelerdeki müdafaalarında, gerek idari ve adli makamlara verdiği dilekçelerde “İman, ibadet, ahlak, ahiret, hakikat-ı Kur'an 'iye, adalet, asayışı muhafaza etmek, gibi.” kavramları kullanarak önemli mesajlar vermektedir. Nursî'nin buradaki amacı sadece kendisine, Risale-i Nurlara ve Nur talebelerine yapılan haksızlıklara karşı savunma yapmak değildir. O, her ortamı fırsatlara dönüştürerek iman hakikatlerini, Risale-i Nur mesleğinin ne olduğunu cesaretle, etkili ve ikna edici bir üslupla anlatarak savunmalarını yapmış olduğu görülmektedir.⁵⁶⁶

Mahkemelerde sık sık emniyet ve asayışı bozmakla ya da ihlal etmekle kendisine isnat edilen suçlamalarda o, bütün hapsilere, sürgünlere, defalarca zehiremelere ve tecritlere rağmen hislerine kapılmayarak, bıkmadan, şiddete başvurmadan, tahriklere kapılmadan gönüllerde emniyet ve asayışı temin yolunda, iman ve Kur'an'a hizmet yolunda, gaflet ve anarşiye sapanları kurtarma yolunda mücadele ettiklerini vurgulamıştır.⁵⁶⁷ O, İstanbul ağır ceza mahkemesinde verdi müdafaada şöyle açıklar:

“...Uzun ve ince tetkikler neticesinde, emniyet ve asayışı ihlâl yolunda hiçbir vukuat kaydedememişlerdi. Bu hareketimiz isbat eder ki, Nur mekteb-i irfanının talebeleri emniyet ve asayişin bekçisini kafalara, kalblere yerleştirir. Bizim iman derslerimiz anarşiye ve farmasonlara ve komünistlere karşıdır. Memleketin bütün zabıta dairelerinden sorulsun, beş yüz bin Nur mekteb-i irfanı talebesinden birinin olsun nizam ve intizama aykırı bir vukuatı var mıdır? Yoktur. Elbette yoktur. Çünkü hepsinin kalbinde nizam ve intizamın en sağlam muhafızı olan iman bekçisi vardır...”⁵⁶⁸

Nursî, savunmalarında ve verdiği dilekçelerde özellikle adalet, hükümet-cumhuriyet, din ve vicdan hürriyeti kavramları üzerinde çok durmuştur. Adalet kavramına ve onun muhtevasına karşı büyük saygı duyardı. Bu nedenle o, gerek mahkemelerdeki savunmalarında, gerek savcılıklara ve idari makamlara verdiği dilekçelerde “adalet” kavramına saygısını dile getirmiştir ve adaletin korunmasını istemiştir. Din ve vicdan hürriyeti kavramı üzerinde kısa ve öz ifadelerle durmuştur. Ona göre, laiklik, ne dindara ne de dinsize karışmaz. O, laiklik prensibini tüm dünyada anlamı ve tatbik şekli açık iken bizde ise onu tamamen dinsizlik ve dini

⁵⁶⁶ Bkz. Nursî, *Müdafaalar*.

⁵⁶⁷ Nursî, *Müdafaalar*, s. 538.

⁵⁶⁸ Nursî, *Müdafaalar*, s. 539.

yok etmelik manasında alarak hükümetin kuvvet ve siyasetine alet etmek suretiyle mecrasından çıkararak farklı bir manaya sokmaktır.⁵⁶⁹ Nursî'nin İstanbul ağır ceza mahkemesinde verdi müdafaada şöyle açıklar:

“...Dininde çok mutaassıp ve cebbar bir hükümet olan İngilizlerin yüz sene hâkimiyetleri altında bulunan yüz milyondan ziyade Müslümanlar, İngilizlerin küfür rejimlerini kabul etmeyip Kur'an ile reddettikleri halde, onlara o cihetten ilişmemeleri; burada ve bütün İslâm hükümetlerinde eskiden beri Yahudiler, Nasraniler tabi oldukları memleketin dinine, kudsî rejimine muhalif, zıd ve muteriz buldukları halde o hükümetler hiçbir zaman kanunlarla onlara o cihetten ilişmemeleri; Hazret-i Ömer (r.a.), hilâfeti zamanında, âdi bir Hristiyan ile mahkemede birlikte muhakeme olundular. Halbuki o Hristiyan, İslâm hükümetinin mukaddes rejimlerine, dinlerine, kanunlara muhalif iken, mahkemede, onun o hâli nazara alınmaması açıkça gösterir ki adalet müessesesi hiçbir cereyana kapılmaz, hiçbir taraflılığa kaymaz. Bu, din ve vicdan hürriyetinin bir ana umdesidir...”⁵⁷⁰

Nursî, genellikle saygı ve nezaket çerçevesinde bir üslup kullanmıştır. O, her ortamlarda olduğu gibi gerek mahkemelerdeki savunmalarında gerek adli ve idari mercilere verdiği dilekçelerde daima nazik ve saygılı ifadeler kullanmaya özen göstermiştir. O, genellikle “Bey, Beyefendi, Beyefendiler, Siz, Sizler, Zat-i Aliniz, Hazretleri, Ey Adil Mahkeme Heyeti, Müdde-i Umumi Bey Hazretleri,⁵⁷¹ Ağır Ceza Mahkemeleri Yüksek Huzuruna,...” gibi ifadeler kullanmıştır.⁵⁷²

Said Nursî'nin yaşamış olduğu istibdat, meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde gerek mitinglerde söylediklerine, gerek adli ve idari mercilere verdiği dilekçelerde ve gerekse de duruşma salonlarındaki müdafaalarının muhtevasına baktığımızda subjektif paradigmasını anlamak mümkündür. Nursî'nin hak ve özgürlükler konusundaki tutum, davranış ve düşüncelerinde yaşadığı döneme nazaran bir hayli ileri bir seviyede olduğu gibi, bugünkü insan hakları standardının üzerinde insan hak ve özgürlüklerine karşı bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür.⁵⁷³

Nursî'nin müdafaalarına, adli ve idari mercilere verdiği dilekçelerine baktığımızda onun asıl amacı hiçbir çatışma ortamına girmeden hürriyet, hak, adalet, din özgürlüğü, asayiş gibi kavramları kullanarak bu kavramların, toplumsal hayattaki

⁵⁶⁹ Serdar, *Hak Arama Hürriyeti ve Said Nursi*, s. 321.

⁵⁷⁰ Nursî, *Müdafaalar*, s.538.

⁵⁷¹ Osmanlılar döneminde ve cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılan, kibar bir tabir olup, derin saygıyı ifade ederdi. Bkz. Serdar, *Hak Arama Hürriyeti ve Said Nursi*, s. 307.

⁵⁷² Serdar, *Hak Arama Hürriyeti ve Said Nursi*, s. 291-310.

⁵⁷³ Emrullah Beytar, “Said Nursi'ye göre din ve vicdan özgürlüğü”, Erişim Tarihi: 25.11.2013, <http://www.nuralemi.com>.

denge ve ahengin işleyişindeki önemine vurgularda bulunmuştur. Eşitlik, adalet, özgürlük, ref-i imtiyaz (imtiyazların, sınıflamaların kalkması), birey iradesi, onun vazgeçilmez sabiteleri olmuştur. Empati, diyalog, hoşgörü, muhabbet hakikate ulaşmanın önkoşulu olarak görmüştür. İşte Nursî'nin bu sabitelerinden ve ön koşullarından taviz vermemiş olması onu mücadelesinde başarıya ulaştıran dinamikler olmuştur.

3.3.6. Bediüzzaman Said Nursî'nin Fütürolojik Yaklaşımı

Fütüroloji, gelecekte gerçekleşebilecek veya geleceğe dair bilimsel, teknolojik ve sosyolojik gelişmeleri, olağan durumun şartları ve eğilimlerini temel alarak tahmin yürütme ya da öngöründe bulunmadır.⁵⁷⁴

Gelecekte gerek ferdî, gerekse toplumsal boyutta nelerin olacağını bilmek, her zaman insanoğlunun ilgi duyduğu bir husus olmuştur. Bu çerçevede rasyonel ve planlayıcı aklı ön plânda tutarak, geleceğe dair olası gelişmeler hakkında tahminî bilgiler üreten, plân ve stratejiler geliştiren “Fütüroloji” yani “Gelecek Bilim” ortaya çıkmıştır. Fütüroloji, değişik oranlarda tüm disiplinlerin verilerini kullanmak suretiyle, daha çok kurgusal nitelikte, çevresel sosyo-ekonomik şartları ve insanlığın geçirdiği tarihî seyri de dikkate alarak, gelecek ile ilgili yapılan stratejik plân ve bilgiler bütünüdür. Sosyal bilimlerde fütüroloji, orta ve uzun vadede ortaya çıkabilecek demografik, kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasî değişimleri, mevcut verilere dayanarak geleceğe yönelik muhtemel tahminlerde bulunmadır.⁵⁷⁵

Çağımızda dünyanın, insanlığın ve İslâm âleminin sorunlarına eğilen ve çözüm önerileri sunan Nursî, öncelikle mevcut durumdan, genel eğilim ve gidişattan yola çıkarak problemleri tespit etmiş ve bunların meydana getirebileceği sonuçlar hakkında öngörülerde bulunmuştur. Çünkü sağlıklı ve gerçekçi cevaplar verebilmek için, öncelikle genel eğilim ve gidişatı tespit etmekte fayda var. Bu da tarihten kopuk olmamakla yani geçmişin tarihini bilmekle bugünün ve geleceğin tarihini anlamak mümkün olur.

⁵⁷⁴ “Fütüroloji”, Erişim Tarihi: 01.04.2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/fütüroloji>.

⁵⁷⁵ Ali Seyyar, *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)*, Sakarya: Değişim Yayınları, 2007, s. 239.

Nursî'nin hayatına ve eserlerine baktığımızda gerek ferdi ve gerekse toplumsal boyutta çok sayıda öngörülerde bulunmuştur. Hutbe-i Şamiye⁵⁷⁶ adlı eserinde İslâm âleminin temel problemlerinde çözüm yollarından bahsetmesi, Devaü'l Ye's⁵⁷⁷ (ümitsizliğin ilacı) adlı eserinde, İslâm dünyasının gerileyişi ile Hristiyanlık dünyasının ilerlemesinin maddi ve manevi nedenleri açıklanarak, gelecekte bunun değişeceğine yönelik ümit vermesi ve buna benzer birçok örnek gösterilebilir.

Nursî'nin ilmi kişiliğine, eserlerine ve erlerinde değindiği bazı gaybî meselelere yönelik değişik çevreler tarafından eleştiriler olmuştur. Bu çerçevede Said Nursi, eleştirilebilir mi? Sorusuna verilecek cevap, teorik olarak peygamberler dışındaki her insan gibi Nursî'de eleştirilebilir. Eserlerine baktığımızda da eleştiriye kapalı olmadığını görmek mümkündür. O, akıl ve bilim çağının âlimi olduğu için eleştirilmekten çekinmezdi. Çünkü ortaya koyduğu düşüncelerinin farkında olup ve her ortamda ortaya koyduğu düşünceleri savunabilecek cesarete olmuştur.

Risale-i Nurlarda ebcet hesapları, gaybi meseler, dile getirilen kerametler, tevafuklar ile ilgili eleştirilere yönelik Nursî'nin eserleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde Nursî, Sikke-i Tasdik-i Gaybî adlı eserinde Risale-i Nurların dayandığı manevi dayanakları ve kaynakları açıklamakta ve bu noktada yapılmış bazı eleştiri ve itirazlara ikna edici cevapları içermektedir.⁵⁷⁸

Nursî'ye göre, Risale-i Nurların yalnız aklın nazarıyla ders vermediği gibi, sadece kalbin keşf ve zevkiyle de hareket etmediğini, bilakis akıl ve kalbin birleşmesi ve kaynaşması, ruh, kalp ve diğer latifelerin yardımıyla hareket ederek insanı en yüksek noktaya taşımaktadır. Dolayısıyla Risale-i Nurlar, sadece kerametlere ve olağanüstülüklere dayalı bir tasavvuf kitapları olmadığı gibi, manevi dayanaklardan ve kaynaklardan yosun kuru bir akıl eseri de değildir.⁵⁷⁹

Nursî, Risale-i Nurlarda zikredilen kerametler, tevafuklar Kur'an'ın manevi sızıntıları, parıltıları ve bir ikramı ilâhî olduğunu söyleyerek nur talebelerini ve yakın

⁵⁷⁶ Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 37-77.

⁵⁷⁷ Bkz. Nursî, *İçtimâî Dersler (Devaü'l Ye's)*, s. 193-203.

⁵⁷⁸ Bkz. Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 9-269.

⁵⁷⁹ Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s. 17.

dostlarını inkar ve saldırılara karşı korumayı amaçlamıştır.⁵⁸⁰ Zor şartlar altında hizmet eden talebelerinin maruz kaldıkları maddi ve manevi sıkıntılar karşısında Risale-i Nurların mazhar olduğu manevi kerametlerini söyleyerek sıkıntılarını hafifletmeye çalışarak moral ve motivasyonlarını yüksek tutmaya çalışmıştır. Sikke-i Tasdik-i Gaybî adlı eserinin girişinde şu düşünceye yer vermektedir:

“Bu Sikke-i Gaybiye'yi mahrem tutardık; yalnız has kardeşlerime mahsustu. Ben vefat ettikten sonra neşredilsin demiştim. Fakat zabıta geldi, adliye hesabına onu sakladığımız yerden çıkardılar. İki sene ellerinde kaldı. Üç mahkeme tedkikinden sonra iade edildi. Bize muhalif gayet nâmahremler dahi beraber okudular. Bize çok yabancı insanlar gördüler. Bu iki defadır Isparta adliyesinin eline başka risalelerle beraber girmiş, hiçbir itiraz edilmeden geri verilmiş. Madem umumun nazarına istemediğimiz halde gösterilmiş ve madem Risale-i Nur'un ehemmiyetini isbat edip şakirdlerini şevke getiriyor, kuvve-i maneviyelerini ziyadeleştiriyor; elbette Medreset-üz Zehra erkânlarının neşrine karar vermelerine iştirak ederim.”⁵⁸¹

Nursî'nin Kur'an'ın otuz üç ayetinden Risale-i Nurlara işaret eden manaları ortaya çıkarması ve Hz. Ali ile Gavs-ı Geylânî'nin⁵⁸² bazı kasidelerinden çıkarmış olduğu manalar, cifir ve ebcet hesabına dayanarak mana çıkarma metodu ve geleneği birçok ehl-i hakikat olan âlimler ve arifler arasında da kullanıla gelmiştir. Sikke-i Tasdik-i Gaybî adlı eserinde çıkarımlarda bulunurken de yer yer bunlara değinmiştir. Nursî, açıklamalarda bulunurken “Ayetin açık ve kesin manası budur.” Şeklinde bir iddiada bulunmamaktadır. Açık mananın altında birden çok anlam tabakaları olduğunu ve Risale-i Nurun da bu işaret edilen manaların bütünü içinde bir ferdi olduğunu açıklamaktadır.⁵⁸³

⁵⁸⁰ Bkz. Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 9-71.

⁵⁸¹ Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 7.

⁵⁸² Gavs-ı Geylânî (Abdülkadir-i Geylanî): Asıl adı, Muhyiddin Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî'dir. Selçuklu Devleti döneminde, günümüz İran'ının Hazar Denizi kıyısındaki 1077'de Gilan Eyaletine bağlı Nayf Köyünde doğan ve babası küçük yaşta kaybeden Geylani, 1095 yılında Bağdat'a gitti. Çok küçük yaşlardan itibaren farklı bir yapısı olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Bağdat'ta dönemin tanınmış âlimlerinden dersler alarak hadis, fıkıh ve tasavvuf eğitimini geliştirdi. Hocalarından Ebu Said Mahzumi'nin medresesinde haftada üç gün pazartesi, salı ve cuma gecesi verdiği ders ve vaazları çok yoğun ilgi görmüştür. İslam tasavvuf'unu herkesin anlayacağı şekilde sundu. Önceden Şafii mezhebi'nde idi. Hanbeli mezhebi unutulmak üzere olduğundan, Hanbeli mezhebine geçti ve bu tercihi mezhebin yayılmasında etkin bir yeri olmuştur. Âlim ve mutasavvıf olan Geylânî, Kadiriye Tarikatının kurucusu olup 1166 yılında Bağdat'ta vefat etti. Erişim Tarihi: 01.04.2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/AbdülkadirGeylani>.

⁵⁸³ Sikke-i Tasdik-i Gaybî adlı eserinin dışında Şualar, Kastamonu Lâhikası ve diğer eserlerinde de yer vermiştir. Bkz. Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*.

DEĞERLENDİRME

İnsan, bireysel ve toplumsal, maddi ve manevi varlığını devam ettirmede şüphesiz iletişime muhtaçtır. İletişim, insanın kendi benliğinin farkına varması ve bunu sosyal çevresiyle paylaşmasıdır Çağımızın özelliklerinden biri, iletişim çağı olması nedeniyle insanın kendini iletişimden soyutlaması mümkün değildir. İletişim araçlarındaki gelişmeler; Sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik alanlarda önemi artmakla birlikte ile birlikte eğitimde ve dini hizmetlerde önemli hale gelmiştir.⁵⁸⁴ Özellikle fen ve felsefenin, siyasi ve sosyal akımların hâkim olduğu bu çağda insanları dine davet etmek bir tarafa, inanan bireyleri kendi inanç sistemleri içerisinde tutabilmek oldukça zor hale getirmiştir.

Din duygusu ya da inanma ihtiyacı bireyin yaşamında büyük bir öneme sahiptir. Birey, ilk çocukluk döneminden itibaren dine ve dini bilgilere yönelik merak içerisindedir. Din, bireyin gerek kendini gerçekleştirmesinde, olumlu bir kişilik oluşturmada, gerekse hayatı anlamlandırmasında önemli bir yere sahiptir. Bu eğilim, aile ve çevre gibi çeşitli faktörlerin etkisi ile bireyi dini inanca yöneltir.

Dünya var olduğundan beri Allah her topluma bir din ve bu dinin rehberi olarak da bir peygamber göndermiştir. Bununla birlikte bir dine mensup veya o dine inanmış ve dini tebliğ ve rehberliği üstlenen bireylere önemli sorumluluklar düşer.

İkna sürecinde hedef kitlenin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını istenilen yönde etkileme ve değiştirme çabaları içerisinde çeşitli değişkenler, belirleyici rol oynar. Bu sürecin başarıya ulaşımına ulaşmaması, süreç içerisinde rol oynayan kaynak, mesaj, hedef gibi unsurların çeşitli özellikleri ile doğrudan ilişki içerisindedir. Fakat iknanın gerçekleşmesi için kaynağın rolü çok önemlidir. Kaynağın, inandırıcı olabilmesi için birtakım özelliklere sahip olmakla birlikte hedef kitlenin de özelliklerini ve sahip olduğu koşulları dikkate alarak, mesajını oluşturması gerekir.

İkna edici dini iletişim, hedef kitlenin inanç, değer, tutum ve davranışlarını değiştirdiği gibi kişilerin sahip oldukları tutum ve davranışların devamlılığı sağlamak veya bir tutum ve davranışı bıraktırmak ya da yapmadıkları bir eylemi onlara

⁵⁸⁴ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, s. 15.

yaptırmaya çalışır. Fakat ne olursa olsun dini iknada temel ilke zorlama değil, inandırma ve kabul ettirme esastır.⁵⁸⁵

İletişimde ikna kavramı, modelleri, kuramları, basamakları, ilke ve teknikleri çerçevesinde Bediüzzaman Said Nursî'nin biyografik hayatını, eserlerini ve diğer alanlarda onunla ilgi yapılan çalışmaları psiko-sosyal açıdan inceleyerek bu çalışmayı ele aldık.

Bu çalışmada ele aldığımız temel problemler çerçevesinde Said Nursî'nin hem hayatına ve eserlerindeki psiko-sosyal analizlere hem de onunla ilgi diğer alanlardaki çalışmalardan yola çıkarak yapılan çalışmanın sonucunda ikna sürecinde etkili olan faktörler; kaynağın ilmi kişiliği, din yaşayışı biçimi, kişilik özellikleri ve kendine özgü dil ve anlatım yönüdür.

Bu çalışmamızda iknada bulunan bireylerin etkili bir iletişim becerileri ile gerçekleştirebilir. Dini iletişimde kaynak rolündeki bireyin, hem alanında nitelikli bilgi ve birikime hem de bunları insani tutum ve davranışlara çevirebilecek tecrübe ve beceriye sahip olması gerekir. Muhataplarını tanıyarak, özellik ve ihtiyaçlarını dikkate alarak etkili ve ikna edici bir iletişim becerisine sahip olmalıdır. Kaynağın, dinin evrensellik özelliğini kaybetmeden, doğru bir dini yaşantı ortaya koyma, çağın sorunlarını dikkate alarak, zamana uygun çözümler getirerek hedef kitleyi ikna etmelidir.

İletişimde ikna kavramı, model ve yaklaşımları, basamakları, ilke ve tekniklerinin psikolojik faktörleri çerçevesinde Nursî'nin ilmi, yaşantısı, kişilik özellikleri, dil ve iletişim yönünü üzerinde şu değerlendirmelerde bulunabiliriz:

1. Dinî iletişim ve ikna kaynak durumundaki kişinin alanında yeterli ve güvenilir bir bilgi ve birikime sahip olması gerekir. Bu çerçevede baktığımızda Nursî'nin, ilmî kişiliğinin anlaşılması açısından eserleri tetkik edildiğinde o, eserlerinde dinî, ahlâkî, edebî, hukukî, felsefî, sosyal ve tasavvufî alanlarda önemli konulara değinmiştir. Nursî'nin eserleri bu açıdan tetkik edildiğinde bütün İslâmî ilimler yanında felsefe, dil, edebiyat ve tarih alanlarında yüzün üzerinde kaynak eser ve âlim ismi görmek mümkündür. Nursî, "*Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın*

⁵⁸⁵ Köylü, *Psiko-Sosyal Açısından Dini İletişim*, s. 217.

nuru, fûnun-u medeniyedir. İkinin imtizacıyla hakikat tecelli eder... ”⁵⁸⁶
düşüncesiyle Batıdaki siyasi, sosyal, askeri ve kültürel gelişmeler ve baskılar karşısında Kur’an ve Sünnetin çağdaş yorumunu yaparak İslâm toplumunun ihtiyaçlarına yönelik yorumlar yaparak çözüm yolları sunmuştur. Bu çerçevede bakıldığında Nursî, sadece İslâmî ilimlerle yetinmemiş aynı zamanda modern fen ve felsefe ilimlerini okumuştur. Bütün ilimleri hazm eden Nursî, İslâm medeniyetinin bin yıllık tefekkür sistemini yenilemiş, sorunlarına çözüm üretmiş ve batı medeniyeti ile temsil ettiği medeniyetin her alanında karşılaştırmasını yapmıştır. Nursî, “Kâinatın” anlaşılabilir yorumlanmasını, buna paralel olarak "bilimsel bilgi" problemine çözüm getirmiş, “gerçek bilgiyi” ve “doğru eğitimi” tarif etmiştir.

Bireyde sağlıklı bir dini duygu ve düşüncenin oluşması için İslâmî ilimler ile fen ilimlerini mezcederek bağınazlığın, şüphe ve hilelerin oluşmasını engelleme düşüncesini benimsemiştir. Nursî’nin bu düşüncesi günümüzde eğitim alanında önemsenmesine ve sadece dini ilimlerle yetinmeyi esas alan kişileri fen ilimlerine, sadece fen ilimlerle yetinmeyi düşünen kişileri de din ilimlerine yönlendirmiştir.

İletişim ve ikna sürecinin önemli unsurlarından biri samimiyettir. Dinî hizmette bulunan kişiler, inanç, fikir, söz ve davranış bakımından örnek bir samimiyet içinde olması gerekir. Bu çerçevede bakıldığında Nursî’nin insanlar üzerinde geniş bir etki bırakmasında en önemli unsur hiçbir karşılık ve menfaat düşüncesi içerisinde olmadan tam bir samimiyetle hareket etmesi olmuştur. Onun, hizmet hareketinde de ihlâs kavramına önemle vurgu yapması, özellikle on beş günde bir ihlas risalesinin okunması hususunda telkinleri ikna sürecinde etkili olmuştur.

2. Kaynak durumunda olan Nursî’nin ikna sürecinde başarıya ulaşmasında etkili olan faktörlerden biri sahip olduğu kişilik özellikleri ve hizmet hareketinde benimsediği psikolojik faktörlerdir. Çünkü ikna süreci ile doğrudan ilişkili olan faktörlerin başında kaynağın sahip olduğu özelliklerin muhatapı etkilemede son derece önemlidir.

Nursî, dinleyici kitleye salt bilgi vermekle sınırlı kalmamış, lider kişilik özelliğiyle muhatapta heyecan, şevk, coşku ve derin hisler uyandırarak duyguları

⁵⁸⁶ Nursî, *İçtimâî Dersler*, s. 142.

harekete geçirmiş. İnsanlara ümit vererek iyimser bir atmosfer oluşturmuştur. Yüksek hedefler belirleyerek, yenilikçi düşünceye sahip işbirliği ve istişare kültürünü önemseyerek, birliktelik ruhunu uyandırarak insanları etkilemiş ve etrafındakileri yüksek motivasyonla harekete geçirmeyi başarmıştır.

İkna edici iletişim ilke, yöntem ve teknikleri çerçevesinde kaynak görevinde olan Nursî'nin muhatap kitle üzerinde etkili olmada inanılır ve güvenilir olması, menfaat gözetmeme, sorumluluk bilincini taşıma, insanlara karşı hoşgörüyü esas alma, alçak gönüllü olma, sabırlı, kararlı, azimli ve merhametli olma, insanlar nazarında olumlu izlenim ve imaj bırakma, özgüven duygusuna sahip olma gibi özellikleri taşıması ikna sürecinde muhatap üzerinde etkili olmuştur.

3. Modern çağın önemli düşünürü olan Nursî'nin, eserlerine ve hizmet hareketine bakıldığında psikolojik süreçleri ve iletişim ve ikna prensiplerini dikkate almıştır. O, "*Medenilere galebe ikna iledir...*"⁵⁸⁷ düşüncesiyle, günümüzde insanlar arası ilişkilerin odağında diyalog ve ikna yer almaktadır. İknada doğru olduğuna inanılan düşünce ve görüşün muhatap tarafından aklen, kalben ve vicdanen kabullenilmesiyle muhatapın arzulan istikamete çekilmesi ve amaca göre yönlendirilmesi söz konusu olduğunu esas almıştır. İkna sürecinde en önemli husus etkileyici bir iletişim önemlidir. İkna kavramı, kuramları, basamakları ve ilkeleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde Nursî, bunu etkili bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Nursî, hizmet hareketinde muhatapların psikolojik yapısını dikkate alarak gelişim dönemlerini, bireysel farklılıkları, demografik özellikleri bu çerçevede bireyin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmiş ve ihtiyaçlara cevap vermiştir.

Nursî ikna sürecinde dikkate aldığı önemli unsurları, muhatapta ilgi uyandırarak, dikkat çektilirerek ve soru-cevap metoduyla muhataba değer vererek, cesaretlendirerek, onore ederek katılımı sağlamış, empati kurmuş ve zihinlerde olabilecek şüpheleri gidermeye çalışmıştır.

İnsanların psikolojik yapısını ve reaksiyonlarını dikkate alarak üslupta nezaketi, yumuşak dili (kavli leyin), sevgiye dayalı üslubu esas alarak muhatabı etkilemiştir.

⁵⁸⁷ Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 61.

İkna sürecinde istenilen davranış değişikliğin meydana gelmesi için insanların duygu ve düşüncelerine hitap ederken dengeli bir yaklaşımı esas almak gerekir. Nursî, bunu dikkate alarak, anlatım ve ikna sürecinde denge unsurlarına ve benimset-soğutma metodunu etkili bir şekilde kullanmıştır.

İkna edicide istenilen sonucun alınması için muhatabın bilgi ve eğitim seviyesinin bilinmesi son derece önemlidir. Çünkü eğitim düzeyi, kişinin konuyu algılaması ve çeşitli yönleriyle değerlendirmesi bakımında belirleyici bir unsurdur. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde Nursî, ikna sürecinde muhatap açısından bu hususu dikkate almıştır. Çünkü onun muhatap kitlesini oluşturan avam (halk) tabakası olduğu gibi, önemli bir kesim de âlim, aydın ve eğitilmiş insanlardır. Eserlerinde muhatabın kimler olduğunu, nasıl bakmaları ve değerlendirmeleri gerektiğini belirtmesi ikna sürecinde etkili olmuştur.⁵⁸⁸

Nursî'nin seçtiği anlatım yöntemi Kur'an'a dayalı bir anlatım yöntemidir. O, en zor konuları insanların anlayabileceği bir metotla ve üslupla anlatmaya çalışmıştır. Bu metotla muhatapların hem duygularına hem de aklına hitap etmeyi başarmıştır. Geleneksel tefsircilerden farklı olarak edebiyat, sanat (sahne, seyirci, seyir, seyrangah, teşhir, meşher, hikâye, hikâyecik, temaşa, tamaşağah) ve estetik (hüsün, hasen, tahsin, muhsin, güzel, güzellik, mehasin) ifadelerine dayalı bir dil kullanarak muhatapta ilgi uyandırmıştır.

İkna edici iletişim faaliyetlerini açıklarken kullanılan en güçlü metafor, hikaye ve misallerdir. İnsan doğası gereği anlayış ve kavrama yönünde soyut fikirleri dinlemekten çok somut fikirlere daha yatkındır. Soyut düşünceleri hikâye ve misallerle somutlaştırarak anlatmak ikna sürecinde daha etkilidir. Nursî, ikna sürecinde insanların psikolojik yönünü dikkate alarak hikaye ve temsillerle onların zihin, kulak, göz, duygu, vicdan gibi pek çok boyutuna hitap ederek ikna etmeyi başarmıştır. Bu metodun uygun bir üslup ile kullanılması ikna sürecinde önemini ve etkisini de ortaya koymaktadır.

İkna sürecinde kaynağın, insanların mantık yeterlilikleri ve olay ve olgulara bakışlarını ya da bilgi sürecini en mantıksal yolla değerlendirip zaman, ortam ve

⁵⁸⁸ Bkz. Nursî, *Muhakemat*, s.14-145; *İşaratü'l İ'caz*, s. 290-301; *İçtimâî Dersler (Hutbe-i Şamiye)*, s. 47, *Sözler*, s. 579.

insanların düşünce yapılarını dikkate alarak bilimsel bir yaklaşım sergilemelidir. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde Nursî'nin ikna sürecinde düşünce sistemini oluşturur ve inancını delillendirirken bilimsel metodolojiye dayalı anlatıma başvurmuştur. Anlatım sürecinde mantık kurallarını ve akıl yürütme yöntemlerini uygulamıştır. İkna sürecinde tümdengelim, tümevarım, analogi (kıyas), analitik (sayısal mantık) gibi mantık kurallarını kullanmıştır. Kanıta dayalı yorumlar yaparak ispatlanabilir bir maneviyat gerçekleştirerek muhataplarını ikna etmiştir.

İkna sürecinde etkili olan hususlardan fikirlerin sunumunda kendine özgü iki yaklaşım ve metotla sunmaktır. Bu metotlardan biri Allah'ın sıfat ve isimlerine yaklaşımı diğeri de mânâ-yı harfî ile sunduğu orijinal yaklaşımdır. Nursî'nin eserlerine bakıldığında oldukça bir kavramsal zenginlik görülür. Olgusal evrenden hareketle gerçekleri ispatlarken varlıklar üzerinde İlahi isim ve sıfatların tecellilerinden yola çıkarak varlıklarda görülen bütün hikmet, nizam ve intizamı İlahi ilme dayandırmıştır. Bunu gerçekleştirirken varlıklara mânâ-yı harfî ile bakarak Yaraticının sanatını, ilmini, iradesini, hikmetini insanların anlayış düzeylerine uygun ve ikna edici bir üslup ile açıklamaktadır.

Nursî'nin muhatap kitlelerini oluşturan ve dini hakikatlerin hedef kitlelere ulaşmasını sağlayan önemli bir kesim de talebeleridir. Etrafındaki talebelerini etkileyerek harekete geçmesini sağlayan önemli bir husus, kaynağın dini yaşayış ve düşünceleriyle etkilemesi ve onları moral ve motivasyon ile harekete geçirmesidir. Nursî'nin talebelerini harekete geçirmede etkili olan hususlar; kaynak açısından dini yaşantı, zamanın ruhuna uygun sunduğu fikirler, çözüm ve önerilerdir. Muhatap açısından; onların psikolojik yapısını dikkate almasıdır. Nursî, talebelerin kişilik özelliklerini, yeteneklerini ve değerlerini dikkate alıp onları onore ederek harekete geçirmesi ikna sürecinde etkili olmuştur.

Nursî'nin hapis sürecinde mahkûmlara yönelik eğitim faaliyetleri ikna açısından dikkat edici olmuştur. O, mahkûmların psikolojisi dikkate dikkate alıp onlara değer vererek ümit aşılamış. Hata yapma veya günah işlemenin insana mahsus olduğu ve tövbe kapısının da açık olduğunu onlara hatırlatarak ibadete ve iyi ahlaka yönlendirmeyi başarmıştır.

İkna edici iletişim açısından Nursî'nin mahkemelerdeki savunmaları, adli ve idari mercilere verdiği dilekçelerde ve müdafaa stratejilerde kullandığı dilde savunma ile birlikte mesaj verme, hukuk dilini ve hukuk mantığını kullanarak Kur'an hakikatlerini, savunma içinde yeniden duyurma bu çerçevede kişi hak ve özgürlüğünün güvence altına alınmasının önemini vurgulamıştır. Nursî, mahkemelerde hak, adalet, hürriyet, eşitlik kavramlarını kullanarak hukukun nasıl işlenmesi konusunda mesaj yüklü ifadelerle hukukçuların sorumluluk bilincinin farkına varmalarını sağlamaya çalışmıştır. O'nun iletişimin diline baktığımızda asıl amacı hiçbir çatışma ortamına girmeden hürriyet, hak, adalet, din özgürlüğü, asayiş gibi kavramları kullanarak bu kavramların, toplumsal hayattaki denge ve ahengin işleyişindeki önemini vurgulayarak çatışma dilinden uzak empati, diyalog, hoşgörü ve sevgiyi esas alması onu mücadelesinde başarıya ulaştıran dinamikler olmuştur.

SONUÇ

İkna edici iletişim, özellikle kişiler arası iletişimde çok önemlidir ve bu önem günümüzde daha da artmaktadır. Günümüzde iletişimin başarısı ikna ediciliğiyle değerlendirilmektedir. Dinleyiciler üzerinde etkili olmak ya da planlı bir davranış değiştirme görevi üstlenen bireylerin de iknadan yararlanması, iletişim kalitesini artıracaktır.

İknanın, dini iletişim ve tebliğde kullanılmasına yönelik çalışmalara dünyada ve ülkemizde daha fazla önem verilmesine ihtiyaç vardır. İkna sürecinde kaynağın hem kişilik özellikleri hem de iletişimde yaklaşımı, kullandığı dili ve metot çok önemlidir.

Bu çalışmada ikna kuramları, ikna yöntem ve teknikleri bağlamında iletişimde kaynak görevinde olan Said Nursî'nin ilmî ve yaşayışı, kişilik özellikleri ve dil ve anlatım yönünün ikna sürecinde olan etkisi ele alındı. Nursî'nin, ilmi kişiliği açısından eserleri tetkik edildiğinde eserlerinde dinî, ahlâkî, edebî, hukukî, felsefî, sosyal ve tasavvufî alanlardaki konulara değinmesi önemli bir ilmi kişiliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. İlmî yönüyle geniş bir repertuara sahip olması, dini ilimler ile fen ilimleri arasında varsayılan problemleri çözüme kavuşturmada, insanların yaradılış ilgili şüpheleri gidermede ikna sürecinde etkili olmuştur. İlmî yönüyle etkili olmasında en önemli husus, Kur'an ve Sünnet ekseninde çağın ruhunu ve düşünce yapısını okuyarak müsbet ve evrensel bir düşünce anlayışıyla hareket etmesidir.

Nursî'nin ikna sürecinde etkili olmasında önemli hususlar, karşılıksız samimi hareketi, ilmi ile yaşayış biçimi arasındaki tutarlılığı, yüksek ahlakı, güvenilirliği, sorumluluk bilinci, alçakgönüllülüğü, sabır ve kararlılığı, merhamet duygusuna sahip olmasıdır. Hizmetini siyaset üstü bir yapı olarak görerek, siyaseten uzak hareketi esas tutmuştur.

Nursî'nin lider kişilik özellikleri ile duyguları harekete geçirme, amaç belirleme, insanları motive etme, işbirliği ve istişare kültürünü benimseme, yenilikçi anlayışa sahip olma, pozitif bakışı benimseme gibi benimsediği psikolojik faktörleri dikkate alarak hareket etmesi, hedef kitle üzerinde oldukça etkili olmuştur.

İkna sürecinde doğru olduğuna inanılan düşüncenin dinleyici tarafından aklen, kalben ve vicdanen kabullenilmesiyle muhatapı istenilen amaca göre yönlendirilmesi önemlidir. Nursî, bu çağda insanlar arası ilişkilerde iletişim ve diyalogu esas almıştır.

Nursî, ikna sürecinde muhatapların psiko-sosyal yönünü, kişilik özelliklerini, gelişim dönemlerini, demografik özelliklerini, eğitim ve bilgi düzeylerini, sosyal statülerini dikkate alarak çağın düşünce yapısına uygun ve kendine özgü bir metot ile hareket etmiştir. Kur'an'ın anlatım tarzına uygun, sevgi ve empatiye dayalı nazik ve yumuşak bir üslup ile hakikatleri anlatmıştır. En zor konuları insanların anlayabileceği bir dil ile anlatmış ve bu şekilde muhatapların hem duygularına hem de aklına hitap etmiştir. Bunu gerçekleştirirken edebiyat, sanat ve estetiğe dayalı bir dil kullanarak muhatapta ilgi uyandırarak onları ikna etmiştir.

Nursî'nin bilimsel metodolojiye dayalı tümdengelim, tümevarım, analogi, matematiksel akıl yürütme gibi mantık kurallarını kullanmıştır. Kanıta dayalı yorumlar yaparak ispatlanabilir bir maneviyat gerçekleştirerek muhataplarını ikna etmiştir.

Nursî, ikna sürecinde fikirlerini sunarken kendine özgü orijinal yaklaşımlarından biri Allah'ın sıfat ve isimlerine yaklaşımı diğeri de mânâ-yı harfî ile sunduğu orijinal yaklaşımdır. Nursî'nin eserlerine bakıldığında evrendeki varlıklardan hareketle gerçekleri ispatlar ve varlıklar üzerinde İlahi isim ve sıfatların tecellilerinden yola çıkarak varlıklarda görülen bütün hikmet, nizam ve intizamı İlahi ilme dayandırmıştır. Varlıklara mânâ-yı harfî ile bakarak Yaratıcının sanatını, ilmini, iradesini, hikmetini insanların anlayış düzeylerine uygun ve ikna edici bir üslup ile sunmuştur.

ÖNERİLER

Bu alt bölümde araştırmamızdan yola çıkılarak ikna edici iletişim alanlarında çalışacak araştırmacılara yönelik önerilerde bulunmaktadır. Daha etkili ve ikna edici bir dini iletişim için şu öneriler sunulabilir.

1. İkna edici iletişim ve ikna yöntem teknikleri bağlamında yapılacak çalışmalar, dinleyici odaklı ve çağdaş dini iletişim alanına yeni bir boyut kazandıracaktır. Bu alana ilişkin yapılacak çalışmalarda yaşanılabilir ve doğru bir dini yaşantı ortaya koyma, çağın sorunlarına ve ruhuna uygun bir şekilde, dinleyicinin psiko-dinamik yönü dikkate alarak yapılabilir.

2. Nursî'nin eserlerindeki hitap çeşitliliği, ikna ve iletişim açısından önemlidir. Hitapların insanların inançlarına, sosyal statülerine, cinsiyetlerine, eğitim durumlarına, içinde oldukları şartlara, taşıdıkları özelliklere, ırklarına vb. zenginlik ve çeşitlilik içermesi, eserlerin evrensel bir boyut taşıması, daha kapsamlı sonuçlara ulaşmak için çalışılabilir.

3. İkna açısından edebiyat, sanat, estetik gibi alanlar günümüz modern iletişimde gittikçe önem arz etmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde Nursî'nin, eserlerinde mantık, edebiyat, sanat (sinema, tiyatro gibi) ve modern bilimlerin dilini, anlatım biçim ve teknikleri kullanmayı tercih etmesi ikna sürecinde oldukça etkili olmuştur. Dini eğitim ve iletişime katkı sunulması için Nursî'nin bu yönü üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

4. İknada kaynağın ilmi, yaşantısı ve kişilik özellikleri, kullandığı dil alıcı üzerinde etkisi önemli rol oynamaktadır. Dini iletişim, eğitim ve tebliğ görevini üstlenen kişilerin, etkili iletişim becerileri ve ikna tekniklerini bilmek ve bunları daha etkili kullanabilmek amacıyla kendilerini yetiştirebilirler. Bunun için ikna, etkili iletişim gibi alanlardaki kaynaklardan yararlanabilecekleri gibi bu çağın anlayış ve düşünce yapısına göre hareket eden Said Nursî'nin eserlerinden de yararlanılabilir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhamed, *Keşfu 'ul-Hafâ*, c. I, Beyrut, 1997.
- Açıkgenç, Alparslan, “Said Nursi”, *İslam Ansiklopedisi*, c. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, ss.565-572.
- Adler, Alfred, *İnsan Doğasını Anlamak*, İzmir: İlya Yayıncılık, 2003.
- Akkut, Dursun, “Sosyal Etkileşim ve İletişim Becerileri”, Erişim Tarihi: 13.09.2012, <http://www.akkurt.com/bseib2.html4>.
- Anık, Cengiz, *Siyasal İkna*, Ankara: Vadi Yayınları, 2000.
- Atasoy, İhsan, *Van Hayatının Şahidi Mola Hamid Ekinci*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.
- Atkinson, Rita L. & Atkinson, Richard C., vd., *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alogan, Ankara: Arkadaş Yayınları, 1999.
- Aydın, Hayati, *Kuranda Psikolojik İkna*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2001.
- Aydüz, Davut, “Risale-i Nur’da Tebliğ ve İrşad”, *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 25.08.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.
- Aytürk, Nihat, *Yönetim Sanatı*, 5. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2007.
- Bacanlı, Hasan, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayınları, 2004.
- Badıllı, Abdülkadir, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I,II,III, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Bakır, Uğur, *Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Reklamcılık Yüksek Lisans Programı, 2006.
- Balkış, Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011.
- Baltaş, Zuhâl & Baltas, Acar, *Bedenin Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Beki, Niyazi, “Risale-İ Nur’un Tefsir Metodu”, *Vefatının 50. Yılında Uluslar Arası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu*, İstanbul: Nubihar Yayınları 2011, ss. 441-468

Beki, Niyazi, “Kur'an Ve İrşad Tarzı”, *Kur'ân'ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-İ Nur Örneği*, 4. Uluslararası Bediüzzaman Said Nursî Sempozyumu, İstanbul: 20-22 Eylül 1998, Erişim Tarihi: 120.11.2013, <http://www.rne.com.tr/icerik/1725/17/makaleler>.

Bennis, Warren, *Bir Lider Olabilmek*, çev. Utku Teksöz, 2. Baskı, İstanbul: Sistem Yayınları, 2001.

Beytar, Emrullah, “Said Nursi’ye göre din ve vicdan özgürlüğü”, Erişim Tarihi: 25.11.2013, <http://www.nuralemi.com>.

Bıçakçı, İlker C., *İletişim ve Halkla İlişkiler*, Ankara: Mediacat Yayınları, 1998.

Bilgin, Nuri, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Can Baysal, Ayşe, *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1981.

Can, Baysal, Ayşe, & vd. *Tutumlar ve Sosyal Psikoloji*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.

Can, Baki, *İkna Edici İletişimde Duygu ve Mantık Kullanımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bilim Dalı, 1991.

Canan, İbrahim, “Bediüzzaman’da Muhabbet”, Erişim Tarihi: 06.02.2014, www.bediuzzamansaidnursi.org.

Canlı, Cemalettin & Beysülen, Yusuf Kenan, *Zaman İçinde Bediüzzaman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Casson, Herbert N., *İnsan Yönetme Sanatı*, İstanbul: Hayat Yayınları, 1997.

Cebeci, Suat, *Dini İletişim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Cialdını, Robert B, *İknainın Psikolojisi*, çev. Yasemin Fletcher İstanbul: Mediacat Kitapları, 2013.

Cialdını, Robert B., *İnsanları Etkileme Yolları*, çev. Ali Dönmez, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

Cirhincioğlu, Fatma Gül, *Din Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.

Coşkun, İbrahim, “Said Nursi’nin Görüşleri Işığında Bilim-İman İlişkisi ve İnsanlığın Geleceği”, Erişim Tarihi: 03.09.2013, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/bilim-iman-iliş>.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 4. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Çakmak, Osman, “Bilimin Sekülerleşmesi ve Dünyevileşmesi Problemine Karşı Said Nursi Formülü: Mânâ-yı Harfî”, *Türkiye'deki Ulusal Sempozyumlar (Türkçe)*, Erişim Tarihi: 18.01.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp/article/view/1759>.

Çamdereli, Mete, *İletişime Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2008.

Davis, Keith, *İşletmede İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış*, çev. Kemal Tosun vd., 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, 1988.

Deniz, Kemalettin, *İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, 2007.

Dilek, Şener, *Risale-i Nurda Derinleşme*, İstanbul: Feyza Yayıncılık, 2012.

Dökmen, Üstün, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Ankara: Sistem Yayıncılık: 2003.

Duran, Bünyamin, *İslam Düşünce Geleneğinde Bediüzzaman'ın Yeri*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2004.

- Egan, Gerard, *Psikolojik Danışmaya Giriş*, çev. Füsün Akkoyun, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
- Erdem, Hüsameddin, *Ahlâk Felsefesi*, Konya: Hü-Er Yayınları, 2002.
- Eren, Necdet, “Hayatı Anlamak ve Olumlu Bakabilmek”, Erişim Tarihi: 13.10.2013, <http://www.euronur.com>.
- Eren, Şadi, *Muhâkemât Notları*, İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2014.
- Esen, Muammer, “Kur’an’da Akıl-İman İlişkisi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 52, 2011.
- Evliyaoğlu, Gökhan, *İletişim Psikolojisi*, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987.
- Freedman, J. L., Sears D. O., Carlsmith, J. M., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003.
- Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Gözütok, Şakir, “Eğitim prensip ve Metotları Bağlamında Risale-i Nurun değerlendirilmesi”, Erişim Tarihi: 13.12.2013, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman, *Kur’an’da İletişim Dili*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2011.
- Gün, Ayşegül, “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadınların Eğitimi” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 32, 2012, ss. 237-273.
- Gür, Ali Doğan, *Suç Soruşturmasında Mülakat ve İkna Amaçlı İletişim (İkna Yöntemleri ile İtiraf Ettirme Stratejileri)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Halil, İmadüddin, “Bediüzzaman’ın Edebi Güzelliği”, Erişim Tarihi: 18.07.2013, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.

Hogan, Kevin & Speakman, James, *Gizli İkna Taktikleri*. 2. Baskı, İngilizceden çev. Taner Gezer, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2012.

Hogan, Kevin, *Başkalarını Sizin Gibi Düşünmeye Nasıl İkna Edersiniz? İkna Etmenin Psikolojisi*, İngilizceden çev. Vahide Karaca, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2013.

Hogan, Kevin, *Konuşarak İkna Psikolojisi*, çev. Pınar Polat, İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2012.

Hoşab, Fahri, *Nebevî Davet ve Propaganda*, İstanbul: Buruc Yayınları, 2008.

Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2010.

Hökelekli, Hayati, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Düşünce Kitapevi Yayınları, 2009.

Işık, İhsan, *Bedüzzaman Said Nursî ve Nurculuk*, İstanbul: beyan Yayıncılık, 1990.

“İkna”, Erişim Tarihi: 18.09.2012,
<http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?kelime=ikna>.

İnceoglu, Metin, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara: İmaj Yayınevi, 3. Baskı, 2000.

Jamieson, Harry, *İletişim ve İkna*, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yayınları, 1996.

K. Karaca, Feyza, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2010.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, 10. Baskı, İstanbul: Evrim Yayınevi, 2005.

Karakaş, Vehbi, *Hz. Peygamber'den Bedüzzaman'a Yansımalar*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2012.

Kaya, Çetin, *Liderler: Liderliğe Giden Yollar*, İstanbul: Beta Yayınları, 2002.

Kayıklık, Hasan, *Din Psikolojisi*, Adana: Karahan Kitapevi, 2011.

- Kırmızı, Hasan, *Genel ve Teknik İletişim*, Trabzon: Dilara Yayın Evi, 2003.
- Köknel, Özcan, *İnsanı Anlamak*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1997.
- Köylü, Mustafa, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001.
- Kurnaz, Şefika, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Kutub, Muhammed, *İslama Göre İnsan Psikolojisi*, İstanbul: Esmâ Yayınları.
- Macit, Yusuf, *İletişimde Model Olarak Hazreti Muhammed*, İstanbul: Akademi Yayınları 2006.
- Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İstanbul: İletişim yayınları, 2010.
- Markham Ian S., *Bediüzzaman’dan Neler Öğrendim*, çev. Muhammed Şeviker, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2009.
- Milburn, Michael A., *Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset*, çev. Ali Dönmez, Veli Duyan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1998.
- Necati, M. Osman, *Kuran ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın, Ankara: Fecir Yayınları, 2004.
- Nevevi, İmam, *Riyaz’üs Sâlihîn*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık, 1999.
- Nursi, Said, *Asa-yı Musa*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.
- Nursi, Said, *Barla Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2002.
- Nursi, Said, *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.
- Nursi, Said, *İçtima-i Dersler*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004

Nursi, Said, *İman ve Küfür Muvazaneleri*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

Nursi, Said, *İşarat'üz İcaz*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

Nursi, Said, *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

Nursi, Said, *Lem'alar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

Nursi, Said, *Mektubat*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

Nursi, Said, *Mesnevi-i Nuriye*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

Nursi, Said, *Muhakemat*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2004.

Nursi, Said, *Müdafalar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2006.

Nursi, Said, *Sikke-i Tastik-i Gaybi*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2003.

Nursi, Said, *Sözler*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2005.

Nursi, Said, *Şualar*, İstanbul: Zehra Yayınlık, 2005.

Nursi, Said, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2004.

Ok, Gökçe, "Uhuvvet Risalesi Ekseninde Cemaat Fertleri Arasında Sosyal Şiddet Algısı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 2012, ss. 1-6, Erişim Tarihi: 15.12.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp/article/download/832/989>.

Önkol, Ahmet, *Resulullah'ın İslama Davet Metodu*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2000.

Özakupınar, Yılmaz, *Psikolojinin Kavramsal Yapısı*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

Özbay, Yaşar, vd., *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, İstanbul: Pegem A Yayıncılık, 2003.

- Özçelik, Burcu, “İyimser Olmak mı, Kötümser Olmak mı İyi?”, Erişim Tarihi: 04.08.2014, http://www.dbe.com.tr/davranis_bilimleri_enstitusu.
- Özgen, Ebru, “İletişim ve Liderlik”, *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü*, İletişim 2003/18, ss. 99-119, Erişim Tarihi: 23.06.2014, <http://www.irfanerdogan.com/dergiweb2008/18/ozgen.pdf>.
- Özkan, Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, 3. Baskı, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2000.
- Özyurt, Sinan, *Bediüzzaman Said Nursi'nin İtikadı-Siyasi İslam mezheplerine bakışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- R. Covey, Stephahen, *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*, çev. Gönül Suveren & Osman Deniztekin, İstanbul: Varlık Yayınları, 2001.
- Resulan, Osman, *Bediüzzaman'ın Volkan Yazıları*, İstanbul: Nubihar Yayınları, ty.
- “Bediüzzaman'ın İrşad Yöntemi Olarak Kıyas-ı Temsili”, *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 21.11.2014, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.
- Sakallı, Nuray, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.
- Serdar, Lütfü, *Hak Arama Hürriyeti ve Said Nursi*, İstanbul: Gündönümü Yayınları, 2005.
- Shell, G. Richard & Moussa, Mario, *İnsanların Aklına Girme Sanatı*, İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2008.
- Sönmez, Selim, “Risale-i Nur'da Aleviliğe Dair Bir Deneme”, *Köprü Dergisi*, sayı: 62, Erişim Tarihi: 25.11.2013, <http://www.koprudergisi.com>.
- Şahiner, Necmettin, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 199
- Şanvar, Mehmet, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.

- Şen, Ayşegül, *Kur'an-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Şentürk, Habil, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Şerif, Muzaffer, Serif, & Carolyn W., *Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.
- Tan, Hasan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- Tarhan, Nevzat, *Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012.
- Tarhan, Nevzat, *Çağın Vicdanı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012.
- Tatlı, Adem, "Günümüzde İslam Tefekkürünün Temsilcisi Bediüzzaman Said Nursin'in Fen ve Teknik Meselelere Yaklaşım Tarzı", Erişim Tarihi: 10.11.214, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>.
- Tekin, Osman, *Kur'an'da Şûrâ Kavramı*, İstanbul: Gündönümü Yayınlar, 2012.
- Tolungüç, Ahmet, *Pazarlama Reklam İletişim*, Ankara: A.Ü. İletişim Fakültesi, 2000.
- Tunçer, Polat, "Örgütsel Değişim ve Liderlik", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 80, 2011, ss. 57-83.
- Türkan, Reha Oğuz, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2000.
- Tüzün, İdris, *Risale-i Nur'un Mahiyeti ve İstifade Yolları*, İstanbul: İrfan Mektebi Yayınları 2009.
- Uç, Himmet, "Bediüzzaman'ın Eserlerinde Güzellik ve Sanat", Erişim Tarihi: 22.07.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.
- Usluata, Ayseli, *İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları, ty.

- Ünal, Ali, *Risale-i Nurda Külli Kaideler*, c. I,II,III, İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2013.
- Vahide, Şükran, “Said Nursi’nin Entelektüel Biyografisine doğru”, *Alim ve Düşünür Olarak Bediüzzaman*, haz. İbrahim M. Abu – Rabi, çev. İbrahim Kapaklıkaya vd. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.
- Weld, Mary F., *Bediüzzaman Said Nursi Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.
- Yavuz, Kerim, “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, *Atatürk üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniv., Sayı: 5, 1982, ss. 87-108.
- Yetim, Said, *Bediüzzaman Said Nursi’nin Eğitim ve İrşad Metotlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Yıldız, Ahmet, “ Said Nursi’nin Müsbet Hareketinin Dili”, *Risale-i Nur Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 18.08.2013, <http://www.risaleinurenstitusu.org>.
- Yılmaz, Tuba, “Modernleşme Sürecinde Kadın Meselelerine Bediüzzaman Said Nursi’nin Yaklaşımı”, Erişim Tarihi: 24.04.2015, <http://www.iikv.org/academy/index.php/ulusalsemp>.
- Yüksel, Ahmet Haluk, vd., *İkna Edici İletişim*, ed. Mine Oyman, Eskişehir: Anadolu Üniv. Açıköğretim Yayınları, 2012.
- Yüksel, Ahmet Haluk, *İkna ve Konuşma*, ed. Ali Atıf Bir, Eskişehir: Anadolu Üniv. Açıköğretim Yayınları, 2008.